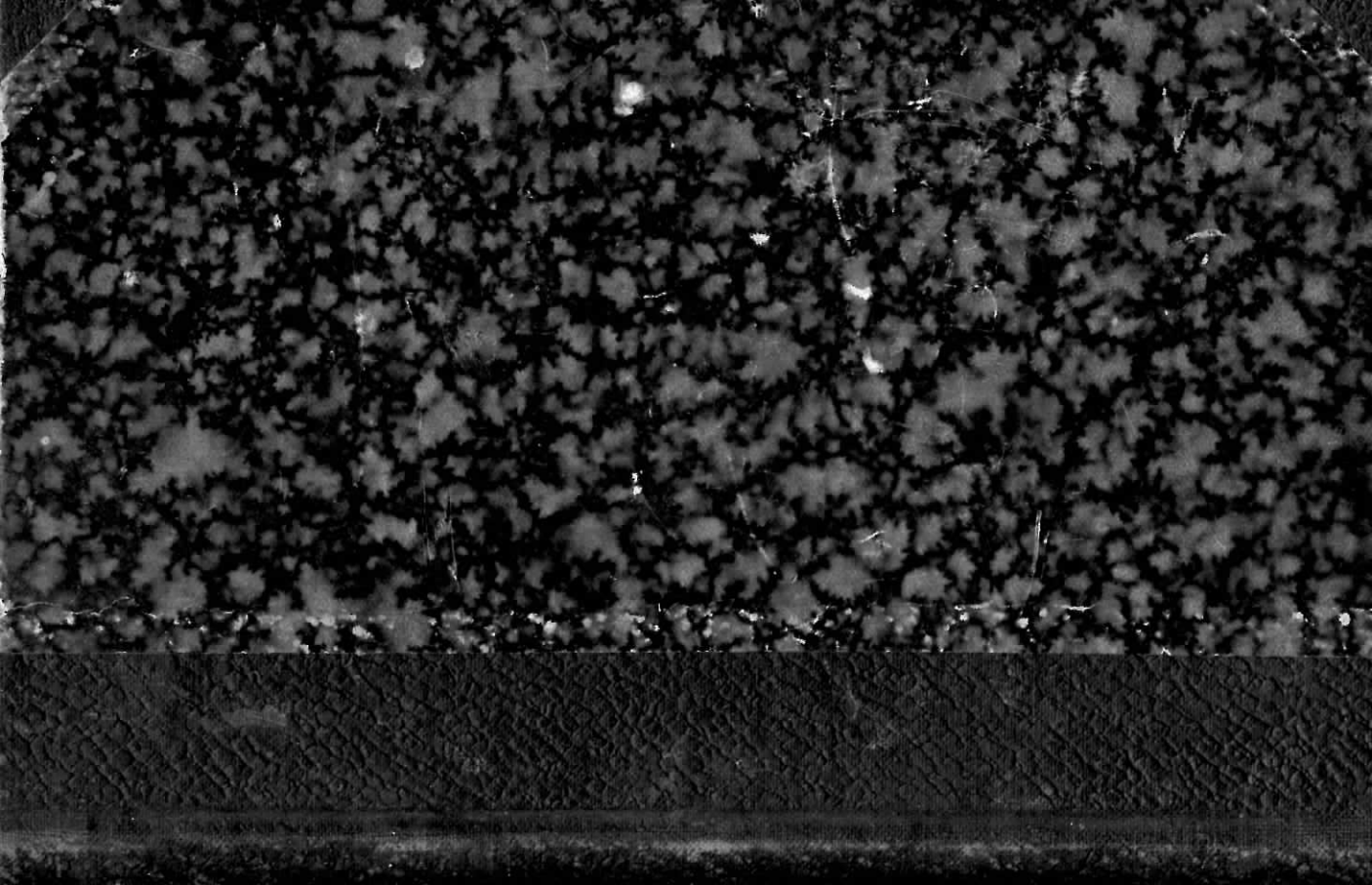

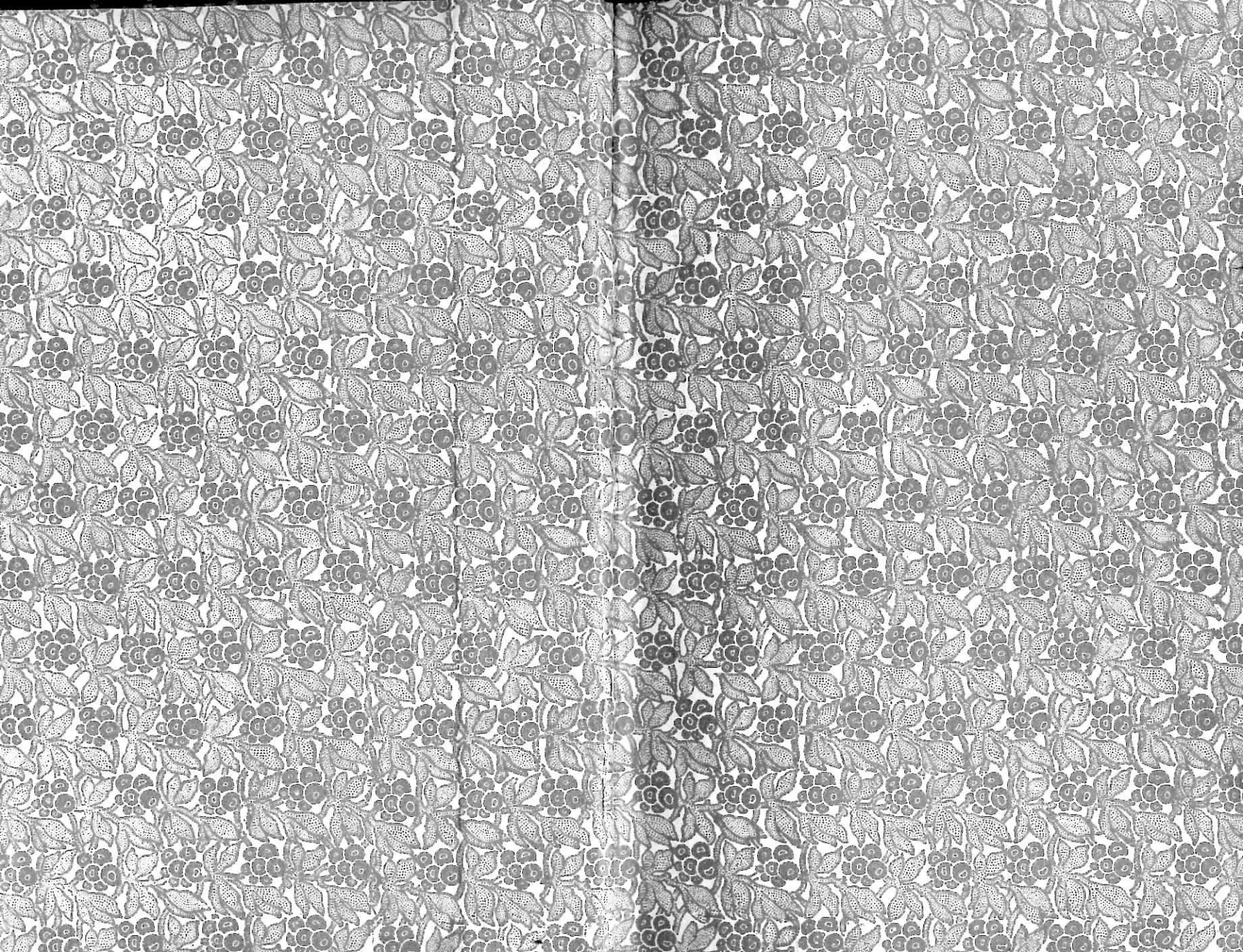

23072

RUDYARD KIPLING

K I M

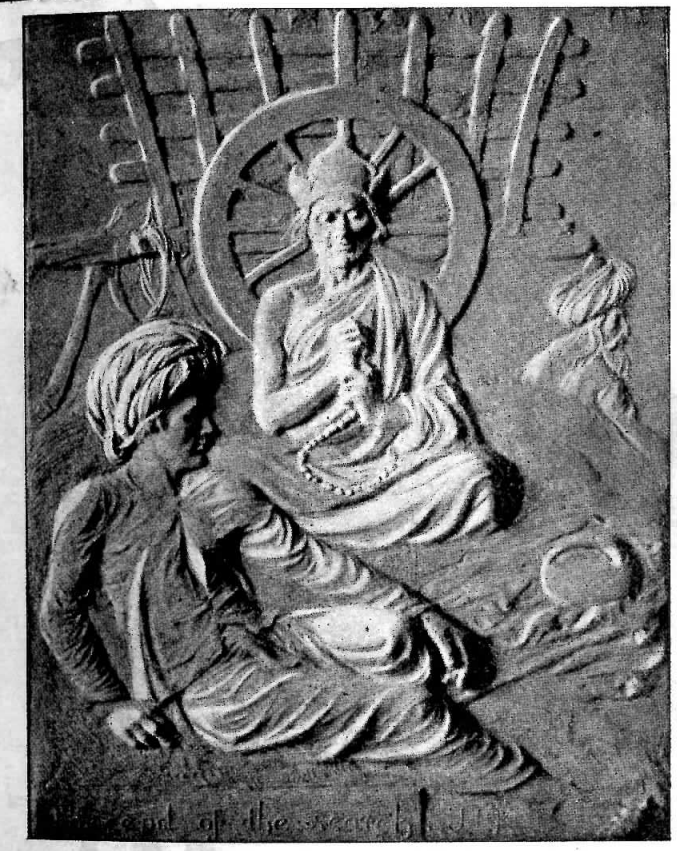

ZABAVNA BIBLIOTEKA

KNJIGA 429. **CIJENA Din 38·—**

Značenje Kiplingova „Kima“

Prije desetak godina izdali smo Kiplingovu »I n d i j s k u D ž u n g l u«, jedno od najznamenitijih djela svjetske književnosti. Djelo bezazlenosti i umnosti, u kojemu su i starci i djeca nalazili istu ljepotu. Sada izdajemo drugu njegovu knjigu, koja mu je, iza »Džungle«, primljena s istim zanosom na svim kontinentima. Kulturna je to slika jedne velike zemlje i indijske narodne duše. Rudyard Kipling je rodjen i odrastao ondje, pa je u ovom djelu pokazao neiskazano poznavanje onoga svijeta, protkano najnježnijim tkivom rasne psihologije. Duboki unutrašnji život smedjih arijaca na Gangesu ovdje je majstorskom rukom nacrtan. Žive slike u neprestanom pokretanju donose nam pred oči nezaboravljene tipove. Upoznajemo se s potajnim borbama indijskih urodjenika s engleskim nametnicima, a maloga Kima gledamo, kako kao uhoda obilazi cijelu zemlju. Plastično nam iskrsavaju pred očima konjski trgovac Mahbub Ali i časna spodoba staroga lame. Plemenitu čovječnost, koja se tako rijetko javlja u svoj svojoj čistoći, genijalna je pjesnikova duša izgradila, da ju gotovo rukom možemo opipati. Koga »Kim«, ova pjesma nad pjesmama prave čovječnosti, gane i potrese, taj doista može reći ono, što je onaj stari lama rekao u svom budhističkom jeziku: »Stekao sam zasluge za čitavo čovječanstvo«.

Mali Kim je, u neku ruku, brat onog Mogli-a iz »Džungle«, koga je vučica dojila. I on, kao Mogli,

ima sve životinjske instinkte: — može da nosom nanjuši skelu preko rijeke, penje se po drveću kao riba. Maleno to siroče, bez gospodara i nadzora, švrlja po velikom gradu Lahoru, izvršava komisije galantnoga svijeta, dok ne naidje na njega jedan tibetanski lama, koji ga uzima za svog »chelu« (djaka) i obilazi s njim po cijeloj Indiji. Mali nevaljanac, skitnica i obješenjak, nad kojim lebdi dah vječitosti i božanstva. Dah jednostavnosti i veličine, koju veliki angloindijski pjesnik nad njim razasiplje.

Kipling je u ovom djelu — Homer Indije. Kao što je Homer, bez naročite namjere i gotovo igrajući se, u »Odiseji« donio sav kulturni život stare Helade i nabacio najveličajnije opise u geografskom i psihološkom pogledu — tako je i Kipling, prateći svog vedrog i podmuklog nevaljanca, prošao svu veliku Indiju, zavirujući u najdublje njene dubljine i dajući o tome sliku, kakvu još nitko nije nacrtao. Sav svijet budhističkog misticizma prikazao je autor u onom starom lami (svećeniku), koji silazi sa tibetanskih visočina, da nadje onaj vrutak — koji je izbio na mjestu, kamo je, po tradiciji, pala jedna strijela sa lûka Budhina — i da se u tom vrutku opere od svojih grijeha. Filozofija triju tisućljeća prilazi nam s likom toga sveca, a s njom i ona tiha ljubav, koja je — poput dalekih uskršnjih zvona — prodrla u kršćanska srca, kad ju je objavio Veliki Nazarenac. Ne može se zamisliti ništa dirljivije i svetije od odnosa staroga lame prema njegovu učeniku. Iskrsava to pred nama kao kakva svetačka legenda.

S druge strane opet prikazan je s nevjerojatnom iskrenošću odnos izmedju engleskih gospodara u Indiji i njihovih strpljivih podanika. Englezi se bez ikakova pijeteta odnose prema ukočenim običajima prastaroga naroda. Željezničke pruge i telegrafske žice isprekrštavaju cijelu zemlju; topovska grla zijevaju sa tvrdih bedema, svagdje vlada »sahib« (gospodin), ali sve to ne pomaže ništa: jače je od svih topova evropskih staro budhističko vjerovanje. Poput omamljivog oblaka od tamnjana okružuje to

vjerovanje sav život, u kojemu tibetanski lame — traže vrutak očišćenja. Iznad njih diže se Devachan sa stepenicama bezbrojnih bogova, koji su nekada bili ljudi i koji su prikovani uz svoju »karmu«, sudbinu, što su je sebi spremili u predjašnjem životu dobrim ili zlim djelima svojim. Nad njima svima lebdi Nirvana, konačno počivalište, za kojim su svi čeznuli, a koje se može postići samo odvraćanjem od zemaljskih iluzija i zavodljivosti . . .

Čežnja za vječitošću, koja je prirodjena svakom čovjeku, pa i na Zapadu još uvijek tinja pod pepelom materijalističke kulture — utjelovljena je u ovoj prekrasnoj knjizi. Knjiga je to, u kojoj su stavljena, jedan napram drugome, dva svijeta i dva nazora o životu. Prosudjujući budhističko shvaćanje, lako bismo mogli reći: ono je svijet, koji propada, dok se naš diže. No, je li to baš tako pouzdano? Neprestano se okreće kotač svemira, pa iza materijalističkih vremena dolaze idealistička, a iza bezbožnih epoha vraća se duboka čežnja za Nebom.

Naša je želja, da ova sveta knjiga bude od hrvatskog općinstva, kao i Indijska Džungla, pročitana s tihim blaženstvom u srcu.

K I M

I

Usprkos zabrane mjesne vlasti, sjedio je on na presvodjenom topu »Zam-Zammahu«, nasuprot starom Ajaib-Gheru, kući čudesa, kako urodjenici zovu muzej u Lahoru. Tko ima u svom posjedu Zam-Zammah, ovu aždaju, koja riga plamen, taj ima Punjab;*) jer ta je zelena brončana grdosija uvijek bila prvi plijen osvajačkog pobjeditelja.

Kim je donekle s pravom zakoračio na taj top, jer je s njegova čepa bio otjerao sina Lale Dinanatha. Ta Englezi su vladali nad Punjabom, a Kim je bio Englez. Premda je bio tamne puti kao svaki urodjenik, premda je najradije govorio domaćim narječjem, a svoj materinski jezik tek nesigurno lomatajući i pjevuckajući i premda se potpuno izmiješao i združio s malim urodjenim djećacima u bazaru — Kim je bio bijelac, najsiromašniji medju siromašnim bijelcima. Žena iz polukaste, koja se za njega starala (pušila je opij i govorila, da ima dućan staroga pokućtva tamo kraj trga, gdje je stajalište jeftinih kočija), pričala je misionarima, da je ona sestra Kimove majke, koja je bila dadilja u porodici nekog pukovnika, te se udala za Kimball O'Haru, mladog narednika kod Mavericka u jednoj irskoj pukovniji. Taj je kasnije došao u službu Sind-Punjab-Delli željeznice, a njegova se pukovnija bez njega vratila u domo-

*) Pokrajina u SZ Indiji, uz petoriječje Inda.

vinu. Žena mu je umrla od kolere u Ferozeporu, a O'Hara se propio i lutao duž pruge sa svojim bistrookim trogodišnjim sinčićem. Dobrotvorna društva i svećenici, koji su željeli dijete, nastojali su, da ga ulove, no O'Hara im je izmicao, dok nije naišao na onu ženu, koja je uživala opij; po njoj je i on zavolio ukus opija i umro, kao što siromašni bijelci umiru u Indiji. Pri smrti njegov su imutak bila tri vrijedna papira. Jedan je bio »ne varietur«, kako ga je O'Hara zvao prema tim riječima, napisanim ispod njegova potpisa; drugi otpusna svjedodžba, a treći Kimov rodni list. U svojoj omamljenosti od opija običavao bi govoriti, da će ti papiri još učiniti čovjekom maloga Kimballa. Kim se od njih, veli, nipošto ne smije odijeliti, jer su to hartije čarâ, kakovi se vrše tamo iza muzeja, u velikoj modro-plavoj zgradi Jadoo-Gher, kući madjija ili, kako je zovu, »Masonska loža«. »Sve će jednoga dana biti dobro«, govoraše dalje — »a Kimova sreća počivat će na golemim stupovima snage i ljepote. Sam će pukovnik, jašući na čelu najljepše pukovnije svijeta, dočekati Kima, maloga Kima, koji će u životu bolje proći nego njegov otac. Devet stotina najhrabrijih djavola, koiih je bog crveni bik na zelenu polju,*) bit će uz Kima, ako nisu zaboravili O'Haru, siromašnog O'Haru, nekadašnjeg nadglednika pruge u Ferozeporu«. Poslije ovakovih riječi plakao bi gorko, sjedeći na verandi na tronožnu stócu od rogozine. Tako je došlo, da je žena poslije njegove smrti, sjetivši se takova govora, ušila pergamenat, svjedodžbu i rodni list u kožnu vrećicu zapisâ i svezala je Kimu oko vrata.

»I jednoga će dana«, reče i ona sjetivši se nejasno O'Harovih proricanja — »doći po tebe veliki crveni bik na zelenu polju i pukovnik jašući na vitku konju... da, i devet stotina djavola«... okrenuvši tu da govori engleski.

*) Pukovnijska zastava.

»Oh«, reče Kim — »sjećat ću se već toga. Doći će crveni bik i pukovnik na konju, no prije će, kako otac reče, doći dva čovjeka, da sve to priprave. Tako su uvijek činili, rekao je moj otac, i uvijek je ovako, kad se rade čarolije«.

Da je žena bila poslala Kima s njegovim ispravama gore u mjesni Jadoo-Gher, primila bi ga, dakako, pokrajinska loža i smjestila u framasunsko sirotište u brdima; ali sve, što je ona dosad bila čula o čarolijama u onoj kući, razbudilo je njeno nepovjerenje. A i Kim je imao o tome svoje misli. Kako je baš zašao u one godine dječačke nesmotrenosti i neskladnosti, naučio je, da se kloni misionarâ i bijelacâ ozbiljnije vanjštine, jer bi ga ispitivali, tko je i što radi. A Kim nije baš ništa radio s osobito velikim uspjehom. On je, doduše, naskroz poznavao divni utvrdjeni grad Lahore od delhijskih vratâ pa do vanjske tvrdjave Ditch; bio je jedna duša s ljudima, koji su živjeli pustolovnije nego što je mogao i u snu zamišljati sâm Harun al Rašid... I sam je provodio neobuzdan život, život tako divlji, kao što ga opisuju priče Arapskih Noći, no — misionari i tajnici dobrotvornih društava nisu nikako shvaćali ljepotu svega toga. Njegov nadimak, poznat u cijelom onom gradskom kraju, bio je »mali prijatelj svega svijeta«. Budući da je bio gibak i neugledan, znao bi noću za načičkane i ugladjene mlade gizdeline nositi poruke na prepune krovove kućâ. Dakako, to je bilo spletkarenje, i on je to dobro znao, kao što je uopće znao za svako zlo, otkad je progovorio. No što je volio, to je bilo izvodjenje spletke zbog nje same. Volio je potajno šuljanje po tamnim jarcima i uličicama, veranje po vodovodnoj cijevi, pogled na ženski svijet, skupljen na ravnim krovovima, i žubor njihova čavrljanja, pa vratoloman bijeg od jednog kućnog krova do drugoga pod plaštem mraka tople noći. Onda je bilo tih svetih ljudi, pepelom posutih fakira, kraj žrtvenikâ, sazdanih od opeke, tamo ispod stabala na obali rijeke. Kim je s njima bio

dobar prijatelj, pa ih je dočekivao, kad bi se vraćali s prosjačenja i, ako nitko strani nije bio nazočan, jeo bi s njima iz iste zdjele. Žena, koja se za njega starala, tražila je uporno i plačući, da nosi europska odijela, hlače, košulju i trošni šešir. No Kimu je bilo zgodnije da oblači ruho, kakvo nose Hindi ili muslimani, osobito kad je trebao da obavi neke poslove. Jedan od mladih gizdelina, onaj, koga su našli mrtva na dnu bunara u noći onoga potresa, bio mu je jednoć darovao potpunu opremu Hinda i to nošnju, kakvu nose mali uličari niske kaste; Kim ju je spremao na tajnome mjestu ispod nekih greda u tesarnici Nila Rame, iza punjabskog visokog sudišta, gdje se suše mirisavi panjevi deodara,*) koji su doplovili vodama Ravee. Ako se spremao kakav posao, kakva vragolija, Kim bi se poslužio svojom opremom i znao bi se povratiti kući na doksat istom u praskozorje, sav izmoren od silnoga vikanja uz štropot kotača u svadbenoj povorci ili od deranja na kakvoj hinduskoj svečanosti. Koji put je bilo hrane u kući, ali još je češće nije bivalo, te bi Kim opet izišao, da jede sa svojim prijateljima urodjenicima.

Bubnjao je petama po Zam-Zammahu igrajući se »Kralja dvora« s malim Chota Lalom i Abdulahom, sinom prodavača poslastica, i dobacujući od vremena do vremena po koju prostu primjedbu urodjeničkom stražaru, koji je kraj muzejskih vrata čuvao nekoliko hrpa cipela. Veliki se Punjabi samo strpljivo cerio: ta poznavao je Kima odavna.**) Poznavao ga je i nosač vode, koji je iz svoje kozje mješine škropio prašni put, a poznavao ga je i Jawahir Singh, muzejski stolar, koji se baš nagnuo preko novih sanduka. Uopće svak, tko je bio na dohvat oku, poznavao je Kima, osim seljakâ iz okolice, koji su se žurili do »Kuće čudesa«, da tamo gledaju stvari, izradjene u njihovu kraju ili gdje

*) Indijsko stablo.
**) Pogledaj naslovnu sliku.

drugdje. Muzej je naime bio odredjen za izložbu indijske umjetnosti i rukotvorinâ i svatko, tko je trebao obavještenja, mogao se obratiti na upravitelja.

»Makni se! Makni se!« vikao je Abdulah penjući se po kotaču Zam-Zammaha.

»Tvoj je otac bio slastičar, a tvoja je majka ukrala *ghi*«*), zapjeva Kim. »Muslimani su odavna odbijeni od Zam-Zammaha«.

»Pusti mene gore!« zavrišti mali Chota Lal u zlatom vezenoj kapi. — Njegov je otac imao valjda oko pola milijuna sterlinga, no Indija je jedina uistinu demokratska zemlja svijeta.

»I Hindi su odbijeni od Zam-Zammaha. Muslimani ih potjeraše. Tvoj je otac bio slastičar«.

Zastane, jer se oko ugla, sa strane bučnog Motee-Bazara, vukao čovjek, kakvog Kim, iako je držao da poznaje sve kaste, još nikada nije vidio. Bio je skoro šest stopa visok, omotan u nekoliko plašteva blatne tkanine, od koje se prave konjski pokrovci. Po odjeći Kim nikako nije mogao prosuditi, koje je zanimanje toga čovjeka. O pasu mu je visjela dugačka, šupljikavo izradjena željezna peraljka i drveni »tespilj«,**) kakav imaju sveti ljudi. Na glavi imao je čudan plosnat šešir široka oboda. Lice mu je bilo žuto i naborano, kao lice Fook Slinga, kitajskog postolara u bazaru. Oči, koso izdignute, nalikovale su na raspore oniksa.

»Tko je to?« zapita Kim svoje drugove.

»Možda je muškarac«, reći će Abdulah s prstom u ustima i zureći u nj.

»Zacijelo«, uzvrati Kim; »no takva čovjeka u Indiji još ne vidjeh«.

»Možda svećenik«, doda Chota Lal, spazivši tespilj. »Gledajte! Ide u Kuću čudesâ!«

»Ne, ne«, reče stražar, odmahujući glavom. »Ne razumijem, što govorite«. Stražar je govorio

*) Rastopljeno maslo.
**) Brojanica, slična krunici kršćanskoj.

punjabski. »Čuj, ti, prijatelju svega svijeta, što pita taj čovjek?«

»Pošalji ga ovamo«, uzvrati Kim, kliznuvši s topa i mašući golim petama. »On je stranac, a ti si vol«.

Stranac se nevoljko okrenuo i pošao prema dječacima. Bio je star, a iz vunenoga plašta izbijao je još neprijatan zadah pelina s gorskoga sedla.

»O, djeco, što je ta velika kuća?« zapita stranac lijepim urdu-govorom.

»To je Ajaib Gher, Kuća čudesa«. Odgovarajući Kim mu nije dao naslova »*Lala*« ili »*Mian*«, jer se nije mogao domisliti, kojoj vjeri pripada stranac.

»Aha, Kuća čudesâ! Smije li se ući?«

»Nad vratima piše, da svatko može unutra«.

»Badava?«

»Ja ulazim i izlazim, kad god hoću, a sigurno nisam bankar«, nasmija se Kim.

»Nisam znao. Jadan sam starac«. Onda se, pipajući svoj tespilj, napola okrene muzeju.

»Koje si ti kaste? Gdje ti je kuća? Dolaziš li s daleka?« upita Kim.

»Došao sam preko Kulu, odande iza Kailasa. Ali gdje ćeš ti to znati? Dolazim s planina, gdje su zrak i voda svježi i hladni«, doda starac s teškim uzdahom.

»Aha, Kitajac«, reče Abdulah ponosno. Fook Shing bio ga je jednoć istjerao iz dućana, jer je pljunuo na Josa (kineskog kumira), koji je bio smješten iznad cipela.

»Gorštak«, reći će mali Chota Lal.

»Da, dijete, gorštak s planinâ, koje ti nikada ne ćeš ugledati. Jesi li čuo za Tibet? Nisam Kitajac, već Tibećanin, lama, ako baš hoćeš da znaš, po vašu: *guru*«.

»Guru iz Tibeta«, reče Kim. »Nikada ga još ne vidjeh. Prema tome u Tibetu ima Hinda?«

»Mi smo sljedbenici Srednjega Puta i živimo mirno u našim lamaističkim samostanima. Ja sam

se zaputio, da prije smrti obidjem Četiri Sveta Mjesta. A sada vi, djeco, znate toliko, koliko i ja starac«, lama se nasmiješi dječacima.

»Jesi li jeo?« Stranac se maši u njedra i izvuče trošnu drvenu prosjačku zdjelicu. Dječaci klimnu glavom. Svi svećenici, što su ih poznavali, prosjačili su.

»Još nisam zaželio da jedem«, reče, okrećući glavom poput stare kornjače na suncu. »Je li istina, da ima mnogo slika u ovoj Kući čudesa u Lahoru?« Ponovio je te posljednje riječi kao čovjek, koji želi da zapamti kakvu adresu.

»Istina je«, reče Abdulah. »Puna je poganskih kumira. I ti si poklonik idola«.

»Ne slušaj ga«, prekide ga Kim. »Ovo je vladina kuća, a unutri nema nikakvih kumira, već samo jedan Sahib (gospodin) s bijelom bradom. Hodi sa mnom, pokazat ću ti!«

»Strani svećenici znadu i pojesti dječake«, šapne Chota Lal.

»A on jest strani svećenik i usto još i poklonik idola«, reče Abdulah, mali musliman.

Kim se samo smijao. »On je stran, neupućen. A vi, ako se bojite, potrčite kući pod majčine skute, gdje ste sigurni! Hodi!«

Kim zavrti okretaljku s automatskim brojilom; starac podje za njim i stupivši u trijem, ostade zapanjen. Tu su bili smješteni veći kipovi grčko-budhističkih skulptura, što ih bogzna kada isklesaše kipari, kojih ruke nisu bile samo vješte, nego su i osjećale tajanstveno prenesen grčki duh. Bilo je tu na stotine komada reljefnih ukrasa, ulomaka od kipova i pločâ, ukrašenih brojnim figurama, kojima su nekad bili obloženi zidovi od opeke budhističkih *stupâ i viharâ*, na sjeveru pokrajine, a koji su sada, iskopani i svrstani po broju i oznaci, bili ponos muzeja. Zinuvši od čuda gledao je lama čas ovo, čas ono, dok napokon, ushićen, ne zastade ispred golemog visokog reljefa, na kome se prika-

zuje krunjenje ili apoteoza »Gospoda« Budhe. Budha tu sjedi na lotosovu cvijetu, kojega su latice tako podrezane, te se čini, da se cvijet rasiplje. Okolo boga svrstana je, klanjajući mu se, cijela hijerarhija kraljeva, praotaca i Budhâ iz prijašnjih vremena. Ispod te skupine prikazana je voda, kao prekrita lotosovim cvjetovima, pa ribe i vodene ptice. Dvije krilate spodobe drže vijenac nad njegovom glavom, a nad njima druge dvije takove spodobe drže neki zaslon. Sve to još nadvisuje bogati nakit Budhine glave.

»Gospodar! Gospodar! Ta to je sâm Sakya Muni!« lama izreče skoro jecajući i u pola glasa zače ono divno budhističko zazivanje:

»Njemu, Putu, Zakonu, Osami,
Kog je Maya nosila pod srcem,
Gospodaru Quande — Bodhisatu«.

»I *On* je tu! Najuzvišeniji Zakon je ovdje! Moje se hodočašće sretno započelo. A, kakvo je to djelo! Kakvo divno djelo!«

»Ondje je Sahib«, reče Kim i ukloni se na stranu, gdje su bili pretinci s umjetninama i odjeljenje za rukotvorine. Englez bijele brade motrio je lamu, koji mu je prilazio, pozdravljajući ozbiljno. Svećenik zastade, pa kopkajući po svojoj odjeći, izvuče bilježnicu i komadić hartije.

»Da, to mi je ime«, reći će Englez nasmiješivši se malko nezgrapnim, kao djetinjom rukom nadrljanim slovima.

»Dao mi je to jedan od naših, koji je hodočastio Svetim mjestima; sada je poglavica samostana Lung-Cho, promuca lama. »Govorio mi je o svemu ovome«, doda, pokazavši mršavom rukom plašljivo unaokolo.

»Dobro mi došao, lamo iz Tibeta! Tu su ti slike, a tu sam ja, da skupljam znanja«, reći će upravitelj muzeja. »Dodji na čas u moj ured«.

Starac se od silne uzrujanosti sav izgubio.

Ured bio je malen, drvom pregradjen odjeljak velike galerije, u kojoj su bile poredjane skulpture. Kim čučne, prisloni uho na jednu od mnogih pukotina u vratima od cedrovine, raspuklih zbog silne vrućine. Podajući se svome nagonu, stade prisluškivati i motriti.

Veći dio razgovora nije mogao da razabere. Spočetka oklijevajući, govorio je lama o svom manastiru imenom Such-zen, tamo prema »Šarenim brdima«, četiri mjeseca hoda odavde. Upravitelj izvadi veliku knjigu, punu fotografija, i pokaže mu baš to mjesto, kako se uzdiže na visoku grebenu iznad prostrane šarolike ravnice.

»Ah, ah!« začudi se lama i natakne rožinom optočene kitajske naočari. »Ta tu su ona mala vratašca, na koja donosimo drva, prije no što zima udari. Pa ti, Englez, znadeš za te stvari? Rekao mi je to doduše onaj, koji je sada poglavica u Long-Cho, ali mu ne mogoh vjerovati. A naš Gospodar, onaj Najuzvišeniji, da li mu se i ovdje klanjaju? Poznaje li se njegov život?«

»Sve je u kamen uklesano. Ako si se odmorio, hodi, pa vidi«.

Izidjoše polagano u glavnu dvoranu. Lamu je sada kroz zbirke poveo upravitelj, s poštovanjem ljubitelja i s osjećajem poznavača umjetnosti.

Dogadjaj za dogadjajem one divne priče raspoznavao je lama na potamnjelu kamenu, zbunjen samo tu i tamo malom preinakom u grčkomu duhu, no razdragan poput djeteta pred svakim novim nalazom. Gdje nije bilo potpunosti, kao na primjer kod »Navještenja«, tamo je upravitelj nedostatak popunio fotografijama i reprodukcijama, što ih je imao u brojnim svojim francuskim i engleskim knjigama.

Tu je bio pobožni Asita, slika i prilika Sv. Šimuna u kršćanstvu, kako drži Sveto Dijete na ko-

ljenima, dok otac i majka slušaju; tu su bili i dogadjaji iz legende rodjaka Devadatta. Tu je bila ona pokvarena žena, koja je optužila Gospodara zbog bluda, a sve je to bilo nekako ispremiješano. Tu je bio dalje Gospodar, kako naučava u »vrtu jelenâ i srnâ«, pa ono Čudo, što je tako smelo obožavatelje vatre.*) Tamo opet Budha u odori kraljevskoga veličanstva i njegovo tajanstveno rodjenje, pa onda njegova smrt u Kusinagari, gdje je učenik slabić smalaksao. Napokon još razmatranje ispod Bodhi-stabla, što se nebrojeno puta ponavljalo. Osim toga bilo je prikazano posvuda klanjanje prosjačkoj zdjelici. Već poslije nekoliko časaka vidio je upravitelj, da mu gost nije tek običan prosjak, koji se moli, prebirući tespilj, već nadaren, učen čovjek. I još su jedanput sve prošli. Lama je pri tom zahvatio prstovet burmuta i uvlačio ga, a onda čistio svoje naočari. Za sve to vrijeme lami je brzo tekao govor u čudnoj mješavini jezika urdu i Tibeta. Bio je čuo o putovanjima kitajskih hodočasnika Fo-Hiana i Hwen-Thianga i rado bi znao, jesu li im putni zapisci prevedeni. Listajući neprestano po stranicama Beala i Stanislava Juliena, zastao mu je dah, pa će tužno: »Sve je tu unutri. Toliko blago, pa zakopano!« Onda je pun poštovanja slušao, što mu je upravitelj u odlomcima na brzu ruku prevodio u urdu jezik. Prvi put je u životu čuo za trud evropskih učenjaka, koji su na osnovi tih i stotine drugih zapisa uglavili »Sveta Mjesta« budhizma. Onda mu je upravitelj pokazao velik zemljovid, sav žuto išaran i isprecrtan. Smedji prst lame pažljivo je slijedio upraviteljevu olovku od jedne točke do druge. Tu je bio Kapilavastu, tu Srednja kraljevina, ovdje Mahabodi, Mekka budhizma; a tamo Kusinara, ono tužno mjesto, gdje je Budha umr'o. Starac je na čas tiho nadnio glavu nad mapu, a upravitelj u to vrijeme pripalio novu lulu. Kim je bio medjutim zaspao. Kad se probudio,

*) Današnji Parsi. Ima ih još u Perziji i Bombayu.

tekao je razgovor još uvijek, no sada ga je bolje razumio.

»Tako je došlo, o, Izvoru Znanosti, da sam se odlučio, da obidjem ona Sveta Mjesta, u kojima je Njegova noga stupala. Njegovo rodno mjesto, sve do Kapila, onda Maha Bodhu, što je Budd Gaya, pa manastir Vrt jelenâ i srnâ i — mjesto Njegove smrti«.

Lama snizi glas. »I sam dolazim ovamo. Kroz pet, sedam, osamnaest, četrdeset godina, uvijek sam držao, da se Stari Zakon pravo ne sluša; zastrt je, kako i sâm znaš, vračanjem, čarolijama i obožavanjem kumirâ. Baš malo prije to reče i ono dijete tamo vani. Da, i obožavateljima kumira, kako je dijete reklo«.

»Tako biva u svim vjerama«.

»Misliš li? U samostanskim knjigama, koje sam pročitao, našao sam samo suštu jezgru; pa ni vjerski obredi, s kojima smo se mi nasljednici preudešenog Zakona kasnije opteretili, ni ti mi se ne čine dosta vrijednima. Šta više, i pravi sljedbenici Najuzvišenijega u medjusobnoj su zavadi. Sve je utvaranje — puko utvaranje. No imam drugu želju«. Izrovano žuto lice primakne se sasvim blizu upravitelju, dok je dugački nokat kažiprsta udarao po stolu. »Vaši su učenjaci slijedili Blagoslovljene Stope na svim putevima, ali ipak imade stvari, koje nisu istražili. Ništa ne znam, ništa pouzdano ne znam — no idem, da se uklonim Kolu zemskih dogadjaja i da stupam širokim i otvorenim putem«. Lama se nasmiješi bezazleno, a u isto vrijeme pobjedonosno. »Svojim hodočašćem na Sveta Mjesta stječem zasluge. Ali ima toga još i više. Slušaj istinu, što ću ti sada reći! Dok je naš milostivi Gospodar još bio mladićem, htio je da sebi nadje drugaricu, no dvorjani njegova oca rekoše da je premlad za ženidbu. Ti to znaš?«

Upravitelj kimnu glavom, radoznao, što će dalje doći.

*

»Odredjeno bude, da se svim prispjelim proscima na tri načina okuša snaga. Kod pokusa s lúkom naš je gospodar najprije prebio luk, koji mu pružiše, našto je zatražio, da mu dadu luk, koji nitko ne mogaše napeti. Znadeš li?«

»Napisano je. Čitao sam«.

»I strijela je prebacila sve druge mete: letjela je sve dalje i dalje, dok ne iščeznu oku. Napokon pade, i tamo, gdje se zabola u zemlju, izbi potočić, koji brzo nabuja do rijeke. Po milosti našega Gospodara i po zasluzi, stečenoj prije svoga vlastitoga oslobodjenja, dobila je ta rijeka moć, da sa čovjeka, koji se u njoj kupa, opere sve ljage i tragove grijeha«.

»Tako je napisano«, tužno prizna upravitelj.

Lama duboko uzdahnu. »Gdje je ta rijeka, o Izvoru Mudrosti? Gdje je pala strijela?«

»Ne znam, brate moj«.

»Ah, ne, valjda si samo zaboravio, to mi još jedino nisi rekao. Svakako ti to moraš znati. Gle, starac sam! Pitam te i spuštam glavu svoju na noge tvoje, o Izvoru Mudrosti. Znamo, da je napeo luk. Znamo, da je strijela pala. Znamo, da je izbio vrutak. A gdje je onda rijeka? San mi je kazivao, da je tražim i tako eto dodjoh. Tu sam, no gdje je rijeka?«

»Da ja to znam, zar misliš, da to ne bih u sav glas objavio?«

»Po njoj«, lama će dalje, a da se nije ni osvrnuo na upraviteljev odgovor, — »čovjek se oslobodjava Kola zemskih dogadjaja. Rijeka strijele! Daj još razmišljaj! Možda je samo mala rječica-suvaja, presahla od žege? No Sveti ne bi nikada tako prevario starca«.

»Ne znam, ne znam«.

Opet lama primakne svoje namreškano lice sasvim blizu upraviteljevu obrazu. »Vidim, da ne znaš. Kako nisi od Zakona, ostala ti je ova stvar skrivena«,

»Skrivena, da, skrivena«.

»Obojica smo u okovima, i ti i ja, brate moj; no ja, ja idem, da se oslobodim«. Starac ustane, zamahnuvši svojim mekanim teškim plaštevima. »Hodi i ti!«

»Ja sam vezan«, odgovori upravitelj. »No kamo ćeš ti?«

»Najprije u Kashi (Benares); ta kuda bih inače? Tamo u Jaina-hramu toga grada naći ću jednog sljedbenika čiste vjere. I on je potajno jedan, koji traži, pa ću možda od njega moći da učim. Može biti, da će on sa mnom u Budha-Gaya. Otuda ću krenuti sjevero-istoku u Kapilavastu i ondje ću tražiti rijeku. Ne, ne samo tu, već posvuda, kamo god krenem, tražit ću, jer se ne zna mjesto, gdje je strijela pala«.

»A kako ćeš ići? Dalek je to put u Delhi, a još je dalji u Benares«.

»Nešto cestom, nešto željeznicom. Kad sam bio prešao bregove, sjeo sam u željeznicu u Pathânkotu i tako došao ovamo. Brzo vozi. Najprije se nisam mogao dosta načuditi visokim kolcima uz cestu, koja hvataju i grabe konce . . .« Sve je ove riječi starac objašnjavao kretnjama prikazujući pomjeranja brzojavnog stupa, kad vlak projuri. »No kasnije, sjedeći sav stisnut, opet sam poželio, da mogu pješice hodati, kako sam navikao«.

»A jesi li siguran, da poznaješ svoj put?«

»Oh, što se toga tiče, lako je; treba samo da pitam i da platim, a namještenici već svakoga upute u traženo mjesto. To sam znao iz sigurna vrela, dok sam još bio u svom samostanu«, reče lama ponosno.

»A kada ćeš poći?« Upravitelj se nasmiješi onoj mješavini starovremene pobožnosti i modernoga napretka, što je današnje obilježje Indije.

»Što je moguće prije. Slijedim tragove Njegova života, dok ne stignem do Rijeke Strijele. Uostalom, ima i neka hartija, na kojoj je zapisano, kad idu vlakovi, što voze prema jugu«.

»A kako je s hranom?« Obično lame nose dobru zalihu novaca uza se, no upravitelj htjede, da se o tome uvjeri.

»Na put sam ponio prosjačku zdjelu, poput našega Gospodara. Da, tako, kao što je išao On, idem i ja, odrekavši se udobnosti svojega samostana. Kad sam ostavio bregove, bio je sa mnom jedan chela (djak), koji je za mene prosjačio, kako je to kod nas red; no u Kuli, gdje smo se neko vrijeme zaustavili, dobio je groznicu i umro. Sada nemam chele, pa ću se sam mašiti zdjele za milodare i time omogućiti milosrdnom svijetu, da stječe zasluge«. Potvrdio je to odrešito glavom. Učeni doktori lamaističkih samostana, doduše, ne prose, no lama je, što se toga tiče, bio zanešenjak.

»Neka tako bude!« reče upravitelj sa smiješkom. »Dopusti dakle meni, da stečem zaslugu. Mi smo drugovi, ti i ja. Evo, tu je nova bilježnica od bijele engleske hartije, i tu su naoštrene olovke, dvije-tri, debele i tanke; sve je to dobro za čovjeka, koji piše. A sada mi posudi tvoje naočari«.

Upravitelj pogleda kroz njih. Bile su jako izgrebene, ali po jačini bile su gotovo kao i njegove, koje on nato pruži lami rekavši: »Pokušaj ove«.

»Pero! Doista, tako lako, kao da mi je pero na licu!« Starac je oduševljeno okretao glavu i micao nosom. »Ta jedva ih osjećam! A kako samo jasno vidim!«

»One su od biljura i ne mogu dobiti ogrebine. Neka ti pomognu da nadješ svoju rijeku, jer su tvoje«.

»Uzet ću ih, pa i olovke i bijelu bilježnicu« odgovori lama — »kao znak prijateljstva izmedju svećenika i svećenika«. Nato, opipavajući se oko pâsa, skine otvorenu šupljikavo izradjenu željeznu peraljku te je položi na upraviteljev stol. »Neka ti bude uspomena na mene, ova moja peraljka. Star je to komad, upravo kao i ja«.

Bio je to starinski uzorak, kitajskog porekla i od željeza, kako se danas više ne lijeva; upraviteljevo sabiračko srce zaželjelo je taj komad od prvoga početka. Sve nagovaranje nije moglo sklonuti lamu, da svoj dar uzme natrag.

»Kad nadjem rijeku, vratit ću se i donijet ću ti pisanu sliku Padma Jamthore (svetog lotosovog cvijeta), kako sam to u samostanu umio na svili izradjivati i sliku Kola života«, nastavi uz pritajeno hihotanje — »jer se nas dvojica u to razumijemo«.

Upravitelj bi ga rado bio zaustavio, jer ih ima još malo na svijetu, koji poznaju tajnu izradbe budhističkih slika, učinjenih kistom i perom, i prema tome pola pisanih, pola slikanih. Ali lama je već odmicao velikim koracima i uzdignute glave. Na čas je zastao pred velikim kipom Bodhisata u meditaciji, našto se hitro provuče kroz okretaljku.

Kim ga je slijedio kao sjena. Što je bio čuo, vrlo ga je uzbudilo. Uza sve njegovo iskustvo, taj mu je čovjek bio nešto posve novo, pa ga je on namjeravao dalje proučavati, kao što bi upoznavao kakvu novu zgradu ili koju neobičnu svečanost u Lahoru. Lama je za nj bio jedan nalaz i on ga je htio zadobiti. Nije Kimova majka badava bila Irkinja.

Starac je zastao kod Zam-Zammaha i obazirao se, dok mu oko nije spazilo Kima. Na čas ga prodje onaj zanos njegova hodočašćenja i on se osjeti star, osamljen i jako gladan.

»Nemoj sjediti ispod ovoga topa«, reče stražar onako s visoka.

»Iš Ti sovuljago!« uzvrati Kim namjesto lame. »Samo ti sjedi ispod topa, ako ti se svidja... A kada si ukrao mljekarici papuče, Dunoo?«

Bila je to sasvim neosnovana izmišljotina, nastala baš toga trena u dječakovoj duši, no ona je ušutkala stražara, koji je dobro znao, da bi Kimova glasna vika po potrebi mogla dozvati cijele čete nevaljalih bazarskih dječaka.

»A kome si se ondje unutri molio?« zapita Kim lamu prijazno i čučne u sjeni pokraj njega.

»Nisam se nikomu molio, dijete. Klanjao sam se Uzvišenome Zakonu«.

Kim primi ovo novo božanstvo bez ganuća. Poznavao ih je lijepi broj.

»A što ćeš sada raditi?«

»Ja prosim. Baš mislim, kako je već dugo, što nisam ništa ni jeo ni pio. Koji je običaj u ovom gradu, kad se traži milostinja? Prosi li se šuteći, kao kod nas u Tibetu, ili na glas?

»Koji nijemo prose, nijemo i umiru od gladi«, kaza Kim domaću poslovicu. Lama pokuša ustati, ali smjesta opet klone, žaleći za svojim djakom, koji sada leži mrtav u dalekom Kulu. Kim, na stranu nagnute glave, promatraše lamu sa zanimanjem.

»Daj meni čanak. Poznam ljude u ovom gradu — sve, koji su milostiva srca. Daj, a ja ću ti ga puna vratiti«.

Jednostavno, poput djeteta, starac mu pruži zdjelu.

»Ti se odmaraj. Ja poznajem ovdašnje ljude«.

Dječak otkasa do otvorenoga dućana neke kunjri-prodavačice povrća niske kaste, tamo preko puta od tramvajske pruge kod Mottee-Bazara. Ona je odavno poznavala Kima.

»Oho, jesi li postao *jogi* (vjerski prosjak) sa tom prosjačkom zdjelom?« uskliknu ona.

Kim odgovori ponosno: »Ne, tu je u gradu jedan novi svećenik — čovjek, kakova još nikada nisam vidio«.

»Stari svećenik — mladi tigar«, reče žena mrzovoljno. »Već mi je dosta tih novih svećenika! Oni padaju kao muhe na našu robu. Zar je otac mojega sina izvor milosrdja, da daje svima, koji prose?«

»Ne«, uzvrati Kim. »Tvoj je muž prije *jagi* (brundalo) nego *jogi* (sveti čovjek). Ali taj je svećenik zbilja nov. Sahib u Kući Čudesa govorio je

s njim kao s bratom. O, majčice, napuni mi ovu zdjelu, jer on čeka!«

»Ništa više nego tu zdjelu? Ta velika je kao kravlji trbuh. Baš si ti isti kao i sveti bik *Šive*)* koji mi je jutros požderao najbolji luk. A sada da još i tvoj čanak napunim? Eno opet bika«.

Gorostasni sivi brahminski bik iz one četvrti krčio je sebi put kroz šaroliko mnoštvo, dok mu je iz ustâ visjela ukradena gronja bananâ. Ravno se uputi prema dućanu; svijestan o svojim povlasticama posvećene životinje, spusti glavu te uz jako soptanje stane razgledavati izložene košare, prije nego što će da izbere. U tom času Kim uzdigne svoju tvrdu petu, te ga udari po vlažnoj modrikastoj njušci.

Životinja srdito ruknu i ode preko tramvajske pruge. Grba mu se sva tresla od gnjeva.

»Vidiš, više sam ti uštedio, nego što bi vrijedilo, da mi zdjelu tri puta napuniš! A sada, majčice, daj malo riže, nešto sušene ribe povrh nje i još malo povrtnoga — *kari*.

Iz pozadine dućana, gdje je ležao neki muškarac, začu se brundanje.

»Potjerao je bika«, reče žena u pô glasa. »Dobro je davati siromasima.« Uzela je zdjelu, te ju povratila napunjenu vrućom rižom.

»Ali moj jogi nije krava«, ozbiljno primijeti Kim i načini prstima rupu u gomili riže. »Bilo bi dobro malo kari, pa pečen kolač. A i začinjeno voće mislim, da bi mu svakako prijalo«.

»Ova je rupa velika kao tvoja glava«, srdito uzvrati žena. No ipak ju je napunila dobrim karipovrćem, iz kojega se još pušilo, poklopila to sušenim kolačem, stavila na nj malo masla i sa strane još primetnula kupicu kisele konzerve od tamarinda. Zaljubljenim očima promatrao je Kim cijelu tu hrpu.

---

*) Šiva, bog, gospodar svijeta.

»Tako je dobro. Dok sam ja u bazaru, bik ne će doći više nikada do ovog dućana. Baš je on drzovit prosjak«.

»A ti?« nasmije se žena. »Ali nemoj da o bikovima nelijepo zboriš. Nisi li mi sam pripovjedio, da će jednoga dana iz nekog polja doći Crveni Bik, da ti pomogne? ... Sada sve samo ravno drži i zamoli od svetoga čovjeka blagoslov za mene. Možda znade kakav lijek za bolesne oči moje kćeri. Zatraži i to od njega, ti Mali Prijatelju svega Svijeta«.

No prije nego je svršila rečenicu, Kim je već bio odskakutao, kloneći se pasa bez gospodara i gladnih znanaca.

»Tako prosimo mi, koji se razumijemo u posao«, reče on ponosno lami, koji je u čudu gledao sadržinu zdjele. »Sada jedi — a i ja ću s tobom. Čuj! Bhisti!« dovikne nosaču vode, koji je polijevao cvijeće kraj muzeja. »Vode daj ovamo. Mi ljudi smo žedni!«

»Vi ljudi!« nasmije se Bhisti. »Je li jedna mješina dosta za takvu dvojicu? Evo na, pijte u ime milosrdja!«

Ispustio je tanak mlaz vode u ruke Kimove, koji je pio, kako urodjenici piju, dok je lama iz svog neiscrpivog gornjeg plašta izvukao kupu i pio na svečan način.

»Pardesi (stranac)«, objasni Kim, kad starac u nepoznatu jeziku nešto izreče, što je očito bio blagoslov.

Jeli su zajedno s najvećim zadovoljstvom, dok nisu posve ispraznili prosjački čanak. Iza toga je lama šmrknuo burmuta iz nezgrapne drvene burmutice, neko vrijeme prebirao po svom tespilju, i kad se sjena Zam-Zammaha produžila, usnuo je tihim snom starosti.

Kim se lijeno odšeće do najbliže prodavačice duhana, neke dosta živahne i mlade muslimanke, te isprosi prostu cigaru, vrste, kakva se prodaje djacima Punjab-sveučilišta, koji se povode za engleskim običajima. Nato je počeo pušiti i razmišljati, sjedeći pridignutih koljena pod trbušinom topa. Posljedica toga razmišljanja bio je nagao i potajni odlazak prema tesarnici Nila Rama.

Lama se probudio tek, kad je započeo gradski večernji život s paljenjem svjetiljaka i vraćanjem u bijelo odjevenih većih i manjih činovnika iz vladinih ureda. Smeteno je zurio na sve strane, no nitko ga nije gledao osim nekog hinduskog mališana u prljavom turbanu i žutkasto-smedjem odijelu. Iznenada lama sagne glavu na koljena i zatuži.

»Što je?« zapita dječak pristupivši. »Jesu li te okrali?«

»Ah, novi moj chela otišao je od mene, pa ne znam, gdje je«.

»A kakav je bio čovjek taj tvoj djak?«

»Bio je to dječak, koji je k meni došao namjesto onoga, koji je umro. Došao je zacijelo zato, što sam stekao zasluge, klanjajući se Zakonu tamo unutri«. Pri tom pokaza prema muzeju. »Došao je k meni, da mi pokaže put, koji sam ja bio izgubio. Odveo me u Kuću čudesa, te me svojim riječima osokolio, da govorim s čuvarom svetih kipova, a to me je razdragalo i dalo mi snage. A kad sam iznemogao od gladi, prosio je za mene, kako bi chela učinio za svoga učitelja. Iznenada mi je poslan, pa je iznenada i iščeznuo. Mislio sam ga učiti Zakonu putem u Benares«.

Kim ostade začudjen. Prisluškivao je razgovoru u muzeju, pa je po tome znao, da starac govori istinu. A urodjenik vrlo rijetko kazuje istinu, kad govori sa strancem.

»Vidim sada, da mi je bio poslan radi odredjene svrhe. Znak mi je to, da ću naći Rijeku, koju tražim«.

»Rijeku Strijele?« zapita Kim superiornim smiješkom.

»Je li to opet kakva poruka?« klikne lama. »Nikome nisam govorio o onome, što tražim, osim svećeniku Kipova. Tko si ti?«

»Tvoj *chela*«, Kim odgovori jednostavno, čučeći na petama. »Nikada u cijelom svom životu ne vidjeh čovjeka, tebi slična. Idem s tobom u Benares. Mislim, da svakako treba djaka starac, koji poput tebe svakome, s kim se slučajno sastane, odmah govori istinu«.

»Ali Rijeka — Rijeka Strijele?«

»Oh, to sam čuo, kad si razgovarao s Englezom. Bio sam prislonjen uz vrata«.

Lama uzdahnu. »Mislio / sam, da si vodič, meni poslan. Gdjekada se tako što dešava, ali ja nisam toga dostojan. Ti dakle ne poznaješ Rijeke?«

»Ne ja«. Kim se malo usiljeno nasmije. »Ja ću s tobom, da tražim bika — Crvenoga Bika na zelenu polju, koji će mi pomoći«. Kao što biva u dječakâ, tako je i Kim, čim bi čuo za osnovu kojega znanca, odmah imao i svoju vlastitu gotovu. I doista, Kim je u svojoj dječačkoj duši razmišljao kojih dvadesetak časaka o proricanjima svoga oca.

»U čemu da ti pomogne, dijete moje?« zapita lama.

»Bog zna, no tako mi je otac kazivao. Slušao sam razgovor u Kući Čudesa o svim onim novim stranim mjestima u brdima. Pa ako može netko, koji je tako star i koji tako malo — — koji je navikao tako istinu govoriti, da podje na put tražeći neznatnu stvar, kao što je jedna rijeka, onda mi se čini, da moram i ja uzeti put pod noge. Ako nam je sudjeno, da nadjemo te stvari, naći ćemo ih. Ti svoju rijeku, a ja svoga bika, visoke stupove i još neke stvari, koje sam zaboravio«.

»Nisu to stupovi, već Kolo, koga hoću da se oslobodim«, reče lama.

»To je svejedno. Možda će me učiniti kraljem«, produži Kim, veselo pripravan na bilo što.

»Učit ću te već drugim i boljim željama na putu«, odgovori lama važnim glasom: »Podjimo u Benares«.

»Ne obnoć. Po putu ima lupeža. Radije čekaj, dok se razdani«.

»Ali tu nema mjesta za spavanje«. Starac bijaše vičan na red u svom samostanu i premda je spavao na zemlji, kako propisuje red, volio je ipak neku pristojnost u tome.

»Naći ćemo već dobar stan u Kashmir-konaku«, reče Kim, smijući se smetenosti lame. »Imam tamo prijatelja. Hajde!«

Vrući i prepuni bazari bili su jasno rasvijetljeni, kad su oni sebi krčili put kroz vrevu svih plemena Gornje Indije, dok je lama prolazio kroz njih kao u snu. Prvi se put našao u velikom prometnom gradu, a prepuna tramvajska kola sa svojim vječito škripljivim zavorima strašila su ga. Nešto guran, a nešto vučen, prispio je pred visok ulaz Kashmir-konaka, one prostrane, četverokutne poljane, nasuprot željezničkoj stanici, opasane presvodjenim trijemovima, gdje se odmaraju karavane devâ i konja na povratku iz Srednje Azije. Tu su bili pripadnici svih plemena; neki su se brinuli za privezane konjice i poklekle deve, drugi opet tovarili ili skidali omote i svežnje robe; neki su uz pomoć škriputavih vitlova crpli za večeru vodu iz cisternâ ili su pred pastuhe divljega pogleda gomilali travu, tukli goropadne karavanske pse, plaćali goniče devâ ili pogadjali nove momke, a sve to uz silnu graju, kletve, psovke i cjenkanje na onom prepunom četverokutu. Trijemovi, pod koje se ulazilo preko tri četiri zidane stepenice, bili su sklonište tome uznemirenom moru. Većina je trijemova bila iznajmljena trgovcima, kao što mi iznajmljujemo svodove kakvoga viadukta. Mjesto, izmedju pojedinih stupova, bilo je daskama ili zidovima razdijeljeno u odjeljenja, koja su se zatvarala teškim drvenim vratima i nezgrapnim lokotima domaće radnje. Zaključana su vrata bila znakom, da vlasnika nema, a nekoliko prostih, gdjekada vrlo prostih crta kredom ili bojom kazivalo je, kamo je otišao. Po prilici ovako: »Lutuf Ullah otputovao je u Kurdistan«. A ispod toga u lošem

stihu: »Allah, ti koji dopuštaš, da žive ûši na kaputu jednoga Kabulija, zašto dopuštaš, da ova uš, Lutuf, tako dugo živi?«

Kim, koji je lamu proveo kroz uzbudjenu svjetinu i pokraj nemirnih životinja, išao je postrance tik uz trijemove sve do kraja, do blizu žljezničke stanice, gdje je 'boravio trgovac-konjar Mahbub Ali, kad bi se ovamo svraćao na povratku iz onog tajanstvenog kraja tamo iza sjevernih klanaca.

Kim je u svom mladom životu s Mahbubom već imao kojekakovih posala, osobito izmedju svoje desete i trinaeste godine, a visoki, snažni Afghan, koji je svoju bradu bojio grimiznim crvenilom (bio je već odmakao u godinama te nije htio, da mu se vide sjedine) dobro je znao, što Kim vrijedi kao poznavalac svega, što se po gradu naklapa. Ovda-onda poslao bi on Kima, da uhodi nekoga, koji se nikako nije bavio oko konja; da ga po cio dan slijedi i da javi o svakome, s kime bi se taj čovjek sastajao. Kim bi uvečer o svemu izvijestio, a Mahbub bi ga slušao šutke, ni da bi okom trenuo. Radilo se o nekoj spletki, a Kim je to znao, no znao je i to, da joj je vrijednost baš u tome, što o toj stvari ne govori nikom, osim Mahbubu. Mahbub mu je zato davao odličnih jela, još sasvim vrućih iz kuhaonice na gornjoj strani konaka, a jedanput čak i osam anna*) u zlatu.

»On je ovdje«, reče Kim lupivši goropadnu devu po nosu. »Čuj, Mahbub Ali!« Zastade kod jednoga tamnoga lûka i zavuče se iza prestrašenoga lame. Konjar, koji je bio odriješio svoj široki vezeni bokhariot-pâs, ležao je na bisagama, načinjenima od svilenoga saga, pa je lijeno povlačio dim iz velike srebrne *hookah***). Na poziv malko je krenuo glavom, a vidjevši samo visoku nijemu spodobu, prigušeno se nasmija.

*) 16 anna čini jednu srebrnu rupiju. Jedna rupija vrijedi po prilici 18 naših dinara.

**) Nargila, vodena lula.

Mahbub Ali

»Allah! Jedan lama! Crveni lama! Daleko je iz Lahora do gorskih prelaza. Što radiš ovdje?«

Lama mehanički pruži prosjačku zdjelu.

»Božje prokletstvo na sve nevjernike!« klikne Mahbub. »Ušljivome Tibećaninu ne dajem ništa. No prosi tamo preko, iza deva, od mojih Baltija; možda će oni cijeniti tvoj blagoslov. Čujte, momci, evo vam zemljak. Pitajte ga, da li je gladan!«

Jedan ošišani i pogrbljeni Balti, koji je bio propao s trgovinom konjâ, a koji je navodno bio, u neku ruku, degradirani budhist, umiljato se iscerio prema svećeniku, te dubokim grlenim glasom pozvao svetoga čovjeka, da sjedne uz vatru mladjih konjušara.

»Idi«, rekne mu Kim i lagano ga gurne, našto lama podje i ostavi Kima na rubu hodnika.

»Idi!« dobaci mu i Mahbub Ali, prihvativši opet svoju lulu. »A ti, mali Hindu, gledaj da se nosiš! Prokletstvo božje na sve nevjernike. Prosi od mojih sluga, koji su tvoje vjere«.

»*Maharaj*«, zacvili Kim, oslovivši trgovca hinduskim naslovom, i neobično uživajući u toj situaciji. »Otac mi je mrtav, majka mi je mrtva, a moj je želudac prazan«.

»Ta velim ti, prosi od mojih ljudi tamo kod konja, bit će medju njima i Hinda«.

»O, Mahbub Ali, zar sam ja Hindu?« zapita Kim engleski.

Trgovac nije nikakovim znakom odao začudjenosti, već ga samo pogledao ispod kuštravih obrva.

»Mali Prijatelju svega Svijeta«, rekne —, »što to znači?«

»Ništa; sada sam djak onog svetoga čovjeka i kako on kaže, zajedno hodočastimo u Benares. On je potpuno lud, a ja sam se već zasitio grada Lahora. Željan sam drugoga zraka i druge vode«.

»A za koga ti radiš? Zašto dolaziš k meni?« zapita Mahbub oštrim glasom, pun sumnje.

»Ta kome bih drugom i došao? Nemam novaca, a bez novaca nije dobro putovati. Ti ćeš oficirima prodati mnogo konja, a ovi tvoji novi konji vrlo su lijepi, vidio sam ih. Daj mi jednu rupiju, Mahbub Ali, a ja ću ti dati obveznicu i isplatiti ju, čim dodjem do bogatstva«.

»Hu«, izusti Mahbub iza kratkoga razmišljanja. »Nikada prije mi nisi lagao. Pozovi onog lamu — a ti stani onamo u mrak«.

»Oh, mi govorimo istim jezikom«, nasmija se Kim.

»Idemo u Benares«, reče lama, čim je razumio, što Mahbub Ali od njega hoće. Dječak i ja. Idem da tražim izvjesnu Rijeku«.

»Ti možda ideš, — ali dječak?«

»On je moj djak. Mislim, da mi je poslan zato, da me vodi do te Rijeke. Sjedio sam ispod topa, kad mi je iznenada pršao. Tako što se već dešavalo sretnicima, kojima je bilo poslano vodstvo. No, sada se sjećam, rekao mi je, da je od ovoga svijeta — Hindu«.

»A njegovo ime?«

»Za to ga nisam pitao. Zar on nije moj djak?

»Njegova domovina, njegovo pleme, selo njegova rodjenja? Je li musliman, Sikh, Hindu, Jain, niske ili visoke kaste?«

»Zašto bih pitao? Na Srednjem Putu nema ni niskih, ni visokih. Kad je on moj *chela*, može li ga tko meni oduzeti? Jer bez njega, vidiš, ne ću naći svoju Rijeku . . .« Odmahivao je svečano glavom.

»Nitko ti ga ne će uzeti. Idi, pa sjedni medju moje Baltije«, reče Mahbub Ali, a lama, umiren tim obećanjem, ode.

»Zar nije sasvim lud?« zapita Kim, stupivši opet napred u svijetlo. »Zašto bih ti lagao, *Jaji?*«

Mahbub je šuteći pušio nargilu. Nato poče, skoro šapćući: »Umballa leži na putu prama

Benaresu, — pa ako vi dvojica doista onamo idete . . .«

»Teh! Teh! Kažem ti, da on ne umije lagati kao što nas dvojica lažemo«.

»Ako si voljan, da u Umballu poneseš jednu moju poruku, dat ću ti novaca. Radi se o konju, o bijelom pastuhu, koga sam prodao jednom časniku, kad sam se posljednji put vraćao preko gorskih presrta. No onda, — pristupi bliže i podigni ruke kao da prosiš, — onda poreklo bijeloga pastuha još nije bilo sasvim utvrdjeno, a onaj časnik, koji je sada u Umballi, tražio je, da se to utvrdi. (Tu je Mahbub opisao konja i vanjštinu časnika.) Dakle, poruka onome časniku glasit će: ‚Poreklo bijeloga pastuha potpuno je utvrdjeno'. On će po tome razabrati, da dolaziš od mene. Pitat će: Kakav dokaz imaš? — a ti ćeš odgovoriti: Mahbub Ali dao mi je dokaz«.

»A sve to za ljubav bijeloga pastuha?« zahihoće Kim zažarenih očiju.

»Ovu svjedodžbu o poreklu dat ću ti sada na svoj osobiti način, a uz to i malo ukora . . .« Iza Kima kliznu neka sjena i deva, koja je preživala. Mahbub Ali dignu glas:

»Allah! Zar si ti jedini prosjak u gradu? Majka ti je mrtva, otac ti je mrtav. Tako govore svi. No, dobro, dobro . . .« Tu se okrene, kao da nešto pipa na podu pokraj sebe te dobaci dječaku komad mekog, masnog muslimanskog kruha. Idi, pa za ovu noć lezi kod mojih konjušara, — ti i tvoj lama. Možda ću te sutra uzeti u službu«.

Kim se odšulja, zatisnuvši zube u kruh i, kako je očekivao, naidje na mali smotak složene hartije, umotane u navošteno platno sa tri srebrne rupije. Golema darežljivost! Nasmjehnu se i spremi novac i hartiju u svoju kožnu vrećicu s amuletima.

Lama, koga su Mahbubovi Baltiji gospodski pogostili, već je spavao u jednom kutu staje. Kim

se pruži uza nj, smijući se. Znao je, da je Mahbuba poslužio, a ni za čas nije povjerovao priči o poreklu pastuha.

Ali Kim nije slutio, da je Mahbub Ali, poznat kao jedan od najboljih konjara u Punjabu i bogat te poduzetan trgovac, kojega su karavane zalazile u najdalje krajeve, bio zapisan u jednoj od tajnih knjiga indijskoga nadzornog departementa pod »C. 25. I. B.« Dva ili tri puta u godini šiljao bi taj »C. 25.« malu priču, slabo složenu, ali vrlo zanimljivu. Ponajviše bi se izvještajima brojeva »R. 17.« i »M. 4.« pokazalo, da su te priče doista istinite. Ticale su se svih mogućih kneževina u zabitnim gorskim krajevima, naučnih istraživalaca neengleske narodnosti, trgovine oružjem, ukratko, bile su malen dio onoga mnoštva primljenih izvještaja, prema kojima engleska vlada udešava svoj rad. No u posljednje je vrijeme pet savezničkih kraljeva — bez potrebe su sklapali savez — upozorila jedna prijateljska vlast sa sjevera, da su vijesti iz njihovih zemalja našle put u britsku Indiju. Razljutilo je to dakako ministre predsjednike tih krajeva i oni su u tome postupali na istočnjački način. Uz ostale posumnjali su i na surovog crvenobradog konjskog trgovca, čije su karavane — do trbuha u snijegu — prebrazdile njihove planinske utvrde. Barem se na njegovu karavanu u posljednje vrijeme dva puta napadalo i kad se spuštala, pucalo se na nju, a kako su Mahbubovi ljudi pričali, učinila su to tri strana lupeža, koja su za to djelo mogla biti naručena, a možda i nisu. Zato se Mahbub čuvao, da se zadržava u nezdravu gradu Peshawaru, već je došao u Lahore, ne zadržavajući se nigdje na odmoru. Tu je Mahbub, poznajući svoje zemljake, naslutio čudne dogadjaje.

A bilo je nešto, što Mahbub Ali nikako nije htio da zadrži uza se ni sat duže, nego što je morao: smotak usko složene hartije, umotane u navošteno platno s izvještajem bezličnim, bez naslo-

va, s pet mikroskopski malenih uboda iglom u jednom uglu. No taj je izvještaj najsramotnije izdavao pet savezničkih kraljeva, prijateljsku vlast sa sjevera, jednog hinduskog bankara u Peshawaru, neku tvrtku oružja u Belgiji i jednog znatnog, napola nezavisnoga islamskog vladara s juga. Ta posljednja točka bila je posao broja »R. 17.«, a Mahbub ju je bio preuzeo od njega s onu stranu klanca Dore i ponio je, jer »R. 17.« zbog izvjesnih prilika nije mogao ostaviti svoje mjesto promatranja. Dinamit je bio blag i neškodljiv u poredbi s tim izvještajem »C. 25.«, pa je sa svojim istočnjačkim shvaćanjem vrijednosti vremena mogao i Mahbub vidjeti, da je bolje, ako izvještaj što prije dodje u prave ruke. Mahbub baš nije osobito želio, da umre od nasilne smrti, jer je još imao da izvrši dvije ili tri krvne osvete, tamo preko granice. Čim bi obavio ovu dužnost, namjeravao je, da se smiri kao manje-više krepostan gradjanin.

Od svoga dolaska, prije dva dana, još Mahbub nije ni prekoračio prag konaka Seraja, no zato je marljivo šiljao brzojavke u Bombay, gdje je u banci imao uloženo nešto svoga novca, u Delhi, gdje je jedan podredjeni poslovni drug iz njegova bratstva prodavao konje, posredniku države Radžputane, i u Umballu, gdje je neki Englez uporno tražio svjedodžbu o poreklu bijeloga pastuha. Ulični pisar, koji je umio engleski, sastavio je odlične brzojavke, kao na primjer: »Creighton, Laurel Banka, Umballa. — Konj je Arapin, kako je već javljeno. Žalim zakašnjenje svjedodžbe o poreklu, koju prevodim«. — A kasnije istome licu: »Svjedodžbu o poreklu šaljem«. — Podredjenom poslovnom drugu u Delhi brzojavio je: »Lutuf Ullah. Brzojavno doznačio 2000 rupija za tvoj račun Banci Luchmana Naraina«. Sve je to izgledalo sasvim trgovački, no o svakoj toj brzojavci raspravljali su nadugo i naširoko ljudi, koji su sebe smatrali zainteresiranima. Glupi Balti, koji je nosio te brzojavke, da ih preda na željezničkoj sta-

nici, dopustio je putem svim mogućim ljudima, da ih pročitaju.

Kad je dakle Mahbub, kako bi on to rekao, zamutio izvore potraživanja štapom opreznosti, došao mu je Kim kao s neba poslan; a kako je bio isto tako odlučan kao i bezobziran, pa navikao da izrabi svaku prigodu, Mahbub Ali uze Kima smjesta u službu.

Putujući lama sa slugom dječakom niske kaste, mogao je doduše svratiti na sebe časovit interes, jer su putovali po Indiji, zemlji hodočasnika, ali nitko ne bi na njih posumnjao, ili što je bilo još važnije, nitko ih ne bi orobio.

Mahbub zatraži novu vatru za svoju nargilu i nastavi da razmišlja. Ako bi se i najgore desilo, pa dječak nastradao, ne bi taj papir ipak nikoga kompromitirao. On bi onda sâm, ne žureći se, u zgodno vrijeme i uz malu opasnost nove sumnje pošao u Umballu, gdje bi usmeno ponovio svoju priču dotičnim osobama. Ali izvještaj broja »R. 17.« bio je jezgra cijele stvari, pa bi bilo osobito nezgodno, ako se ne bi mogao uručiti. Ipak, bilo kako mu drago, Bog je velik, a Mahbub svijestan, da je zasada uradio sve, što je samo mogao. Kim je bio jedini stvor na svijetu, koji mu nikada nije slagao. Ovo svojstvo bila bi doduše teška ljaga na Kimovu značaju, kad Mahbub ne bi znao, da dječak umije lagati bolje nego ikoji orijentalac, kad se radi o njemu samom ili o Mahbubovim poslovima.

Nato se Mahbub Ali odšeće kroz seraj do kapije Harpijâ, koje bojadišu oči i hvataju strance u svoje mreže; imao je dosta truda, dok je došao do djevojke, koja je, po njegovu mišljenju, bila osobita prijateljica golobradog kašmirskog Pundita, koji je vrebao na njegova glupog Baltija, kad je nosio brzojavke. Bio je to vrlo mahnit naum; stadoše piti mirisavu rakiju, što se protivi prorokovu zakonu, i Mahbub se pošteno nakreše. Rešetke se

njegovih usta rastvoriše i on opojenim koracima stade progoniti Cvijet Ushita, dok se nije cijelom dužinom ispružen našao na dušecima. Tu ga od glave do pete pretraži Cvijet Ushita uz pomoć jednog golobradog Pundita iz Kašmira ...

Po prilici u isto vrijeme čuo je Kim u Mahbubovoj napuštenoj staji lagane korake. Konjski je trgovac, začudo, svoja vrata ostavio nezaključana, dok su njegovi momci bili zabavljeni time, da gosteći se cijelom ovcom Mahbubove darežljivosti, slave svoj povratak u Indiju. Neki okretni mladić iz Delhija pretraživao je uz pomoć snopa ključeva, što je Cvijet odriješio s pasa potpuno pijanoga trgovca: svaki kovčeg, svaki svežanj, hasure i bisage Mahbubove i to još temeljitije nego što su Cvijet i Pundit pretražili samoga vlasnika.

»Držim«, reći će poslije jednoga sata prezirno Cvijet, podbočivši se oblim laktom o trupinu, koja je hrkala — »da nije drugo, no afghansko prase, koje misli samo na žene i konje. Uostalom, on je to možda već otpremio, ako je uopće ikada uza se imao«.

»Ne, stvar, koja se tiče petorice kraljeva, bila bi mu skrivena kraj crnoga srca«, odgovori Pundit.

»Je li se tamo što našlo?« Čovjek iz Delhija nasmija se ušavši i poravna svoj turban: »Tražio sam izmedju potplata njegovih papuča, kao što je Cvijet pretražio njegovu odjeću. Ovo nije taj čovjek; bit će to neki drugi. Meni ostaje malo što nepretraženo«.

»Nisu rekli, da je baš on taj čovjek«, reče Pundit zamišljen. »Rekli su: izvidite vi, nije li to taj čovjek, jer naše vijesti o tome nisu jasne«.

»Ta je sjeverna zemlja puna konjara, kao što i stari kaput ušiju. Tu je Sikhandar Khan, Nur Ali beg i Farrukh Shah, svi poglavice karavanâ, koji ovdje trguju«, primijeti Cvijet.

»Oni se još nisu pomakli«, reče nato Pundit. »Kasnije ćeš ih morati u svoje mreže zaplesti«.

»Uf«, odgovori Cvijet s puno prezira, odgurnuvši Mahbubovu glavu sa svoga krila. »Ja valaj zaslužujem svoj novac. Farrukh Shah je medvjed, Ali-beg hvastavac, a stari Sikhandar Khan — brr! Idite! Sad hoću da spavam. Ova svinja ne će se maknuti do zore«.

Kad se Mahbub probudio, govorio mu je Cvijet ozbiljno o grijehu pijanstva. Azijci ni okom ne trenu, ako vješto nadmudre kojega protivnika, no Mahbub Ali se nije srdio, kad je očistio grlo, pritegnuo pâs i pod ranim jutarnjim zvjezdama zateturao kući.

»Kakva nespretna spletka!« reče samome sebi. »Kao da ne bi svaka djevojka u Peshawaru tako radila! Ali je bilo zgodno izvedeno. Sam Bog znade, koliko ih još ima na putu s nalogom, da me pretraže — možda nožem. Ostaje pri tom: dječak mora u Umballu, i to željeznicom, jer je dopis hitan. Ja ostajem ovdje, slijedim Cvijet i pijem vino, kako to pristaje jednom afghanskom konjskom trgovcu«.

Zaustavio se kod odjeljenja, koje je bilo tik do njegova. Njegovi sluge ležali su u tvrdom snu. Kimu ili lami nije bilo nigdje traga.

»Ustani!« prodrma on jednoga momka. »Kamo su pošli lama i dječak, koji su sinoć tu ležali? Je li se štogod dogodilo?«

»Nije«, promumlja momak — »stara luda ustala je, kad je pijetao drugi put zapjevao. Reče, da ide u Benares, i dječak ga je odveo«.

»Prokletstvo Allaha na sve nevjernike!« kliknu Mahbub i mrmljajući u bradu podje u svoj odjeljak.

Ali je Kim, koji je probudio lamu, Kim, koji je okom, prislonjenim uz rupu u daskama, vidio, kako je čovjek iz Delhija pretraživao sanduke. Nije to bio običan tat, koji je pregledavao pisma, račune i sedla, niti običan provalnik, koji je sa strane provukao nožić izmedju potplata Mahbubovih pa-

puča i tako vješto pretraživao šavove bisaga. Kim je najprije htio da podigne viku onim nadugo razvrčenim *choor-choor! (tat-tat!)*, koji obnoć znade odmah da uzbuni cijeli seraj; no kad je dublje promislio, rukom držeći svoju vrećicu s amuletima, stvorio je svoje osobite zaključke.

»Mora tu da se radi o poreklu one izmišljene konjske laži«, pomisli Kim — »o onoj stvari, koju ja nosim u Umballu. Najpametnije će dakle biti, ako odmah krenemo. Oni, koji pretražuju torbe noževima, mogli bi doskora i trbuhe noževima pretraživati. Bez sumnje će iza svega toga biti neka ženska. Čuj! Čuj!« prišanu on lami, koji je spavao lakim snom. »Ustani! Vrijeme je, da krenemo u Benares«.

Lama poslušno ustade i kao sjene iščezoše njih dvojica iz seraja.

II

Na izmaku noći stigli su na željezničku stanicu, sličnu tvrdjavi i crnu; električna su svijetla još sijala nad skladištima robe, gdje se ukrcava žito za sjeverne krajeve.

»Ovo je djelo vragovâ!« reče lama, lecnuvši se od mukle jeke noći, svjetlucanja tračnica između podzidanih perona i silnih greda iznad njih. Stajao je u golemom kamenom trijemu, popločenom, kako se činilo, zamotanim mrtvacima, putnicima trećega razreda, koji su sinoć bili kupili karte za vožnju i spavali u čekaonicama. Orijentalcu su jednaka sva dvadeset i četiri sata dana i prema tome je uredjen i njihov putnički saobraćaj.

»Ovamo dolaze vatrena kola. Netko stoji tamo iza one rupe«, pokaza Kim prema blagajni, gdje se izdaju putničke karte — »koji će ti dati hartiju, s kojom ćeš se moći odvesti u Umballu«.

»Ali mi putujemo u Benares«, uzvrati lama plaho.

»Svejedno. Onda u Benares. Brzo. Vlak dolazi«.

»Uzmi ti kesu«.

Lama, koji željeznici ipak nije bio vičan tako, kao što se gradio, ustuknu, kad je jutarnji vlak, koji polazi u 3 s. 25 m., sa silnom tutnjavom ušao u stanicu. Spavači oživješe, a stanica se ispuni bukom i grajom, uzvicima prodavačâ vode i slatkiša, pokličima urodjeničkih stražara i glasnim vriskanjem žena, koje su tražile svoje košare, djecu i muževe.

»To je vlak — sasvim obični vlak. Ne će nam ništa učiniti. Pričekaj«.

Čudeći se laminoj velikoj bezazlenosti (bio mu je naime predao vrećicu, punu rupija), Kim zatraži i plati voznu kartu do Umballe. Pospani blagajnik nešto promumlja, pa mu dobaci kartu do prve, najbliže stanice, udaljene šest milja.

»Ne«, reče Kim, pregledavajući kartu i cereći se. »Ovako možeš raditi sa seljacima, ali ja živim u gradu Lahoru. Umno si to udesio, *babu*. Daj mi kartu za Umballu«.

Babu se namrgodi i dade pravu voznu kartu.

»A sada daj drugu u Amritsar«, nastavi Kim, koji nije imao namjeru, da Mahbub-Alijev novac potroši na tako nešto suvišno, kao što je plaćeno putovanje u Umballu.

»Tolika je cijena. A ovo je kusur, što sam natrag dobio. Ja se razumijem u željeznice . . . Nikada još nijedan *yogi* nije trebao toliko *chele* kao ti«, veselo je govorio zbunjenome lami. »Da nije mene, bili bi te izbacili već na prvoj stanici, u Mian-Miru . . . Hajde ovuda!«

Kim povrati lami novac, pridržavši za sebe od svake rupije, koju je platio za put u Umballu, samo po jednu annu u ime pristojbe — one prastare azijske pristojbe!

Lama zastade plašljivo pred otvorenim vratima jednih prepunih kola trećega razreda. »Ne bi

li bilo bolje, da podjemo pješice?« zapita on plašljivo.

Neki krupni Sikh, zanatlija, ispruži svoju bradatu glavu. »Boji li se on? Ne boj se ništa! Sjećam se vremena, kad sam se i ja bojao željeznice. Udji! Ovo je djelo vlade«.

»Ne plašim se ja«, reče lama. »Imate li još mjesta za dvojicu?«

»Ovdje nema mjesta ni za miša«, kliknu žena jednog imućnog ratara, jednog Hindu-Jata iz bogatog Julbundur-okružja. »Naši noćni vlakovi ne udešavaju se tako dobro, kao danji, gdje se muškarci i žene voze odijeljeno u posebnim kolima«.

»O, majko sina moga, pa možemo se stisnuti i učiniti mjesta«, reče njezin suprug u plavom turbanu. »Uzmi dijete na krilo. Svet je to čovjek, zar ne vidiš?«

»Oh, na mome krilu ima već sedamdeset puta sedam svežanja. Ne bi li mu ponudio, da sjedne na moje koljeno, ti bestidniče? Ali takvi su muškarci uvijek!« Ogledala se unaokolo, čekajući odobravanje. Neka bludnica iz Amritsara, sjedeći blizu prozora, zahihoće iza rupca, kojim joj je glava bila omotana.

»Udji! Udji!« pozove jedan gojazni Hindustanac, koji se bavio posudjivanjem novaca, noseći pod pazuhom svoju u sukno umotanu knjigu s računima. I s masnim smiješkom doda: »Valja biti dobar prema siromasima«.

»Dakako, i to sa sedam posto kamata na mjesec i sa zalaganjem još neotelenoga teleta«, primijeti mladi Dogra vojnik, koji je išao prema jugu na dopust. Svi se putnici zasmiju.

»Vozi li u Benares?« upita lama.

»Dakako. Zašto bismo inače i dolazili ovamo? Ulazi, jer ćemo inače ostati«, viknu Kim.

»Gledajte!« vrisnu djevojka iz Amritsara. »Nikada još nije ulazio u željeznicu. Oh, gledajte!«

»Radije mu pomozite, da udje«, reče ratar, ispruživši veliku smedju ruku i povuče lamu unutra. »Tako se to radi, oče«.

»Ali — ali — ja hoću da sjedim na podu. Sjediti na klupi nije po propisima«, reče lama. »A osim toga mi je to i nezgodno«.

»Mislim«, reče pozajmljivač novaca naprćenih usana — »mislim, da nema pravila ispravnoga življenja, koje zbog ovih željeznica ne bismo morali prekršiti. Sjedimo, na primjer, uz bok svim mogućim kastama i ljudima«.

»Da, i još s jako besramnim ljudima«, doda žena, mrko gledajući djevojku iz Amritsara, koja je namigivala jednom mladome *Sepoju*.

»Rekao sam, da smo se trebali povesti kolima«, primijeti suprug — »pa bismo pri tome još i nešto novaca uštedjeli«.

»Da, a više nego dvostruko dali bismo za hranu usput. Ta o tome se već govorilo bar deset hiljada puta«.

»Da, govorilo je i deset hiljada jezika«, promrmlja suprug.

»Bogovi neka pomognu nama jadnim ženama, kad više ne smijemo govoriti. Ovaj tu je od onih, koji ženu ne smiju ni pogledati, niti govoriti s njom«. Lama naime, vezan svojim pravilima, nije se ni najmanje na nju obazirao. »A je li njegov djak isto takav?«

»Nije, majko«, hitro odgovori Kim. »Nije, ako je žena lijepa, a prije svega milostiva prema gladnima«.

»Prosjački odgovor«, nasmije se Sikh. »Sama si ga sebi natovarila, sestro«. Kim moleći sklopi ruke.

»A kamo putuješ?« upita žena i dade Kimu pola pogače iz nekoga masnoga zamotka.

»Ravno u Benares«.

»Po svoj prilici pelivani?« upita mladi vojnik. »Znate li kakve čarolije, da nam vrijeme prodje? Zašto onaj žuti čovjek ne odgovara?«

»Jer je on svet i razmišlja o stvarima, koje su tebi skrivene«, odgovori važno Kim.

»Može biti. Mi«, nastavi vojnik dubokim i jakim glasom — »mi od Loodhian-Sikha ne naprežemo svoje glave naukom, nego vojujemo«.

»Nečak moje sestre je *naik* (desetnik) u toj pukovniji«, mirno primijeti Sikh zanatlija. »U toj pukovniji ima i nekoliko satnija Dogrâ«. Vojnik zamukne, jer Dogre pripadaju nižoj kasti nego Sikhi, našto bankir zahihoće.

»Meni su oni svi jednaki«, javi se djevojka iz Amritsara.

»To ti rado vjerujemo«, zlobno odgovori ratarova žena.

»Pa svi, koji služe pukovniju s oružjem u ruci treba da su jedno bratstvo. Ima jedno bratstvo kaste, ali izvan toga opet« — pogleda plašljivo unaokolo — »druga jedna veza, veza, koju čini *pulton*, pukovnija. Zar nije tako?«

»Moj je brat u Jat-pukovniji«, reče poljodjelac. »Dogri su valjani ljudi«.

»Bar su tvoji Sikhi bili toga mišljenja«, oglasi se vojnik, škiljeći prema mirnom starcu u uglu. »Tvoji su Sikhi tako mislili barem onda, kad su im naše dvije pukovnije došle u pomoć protiv osam stotina afridskih zastava prije nepuna tri mjeseca«.

Ispričao je tečaj nekog pograničnog boja, u kojemu su se satnije Dogra i Loodhian Sikha bile osobito istakle. Djevojka se iz Amritsara smiješila, jer je znala, da on to priča samo zato, da ga ona pohvali.

»Jao!« reče na kraju ratarova žena. »Popalili ste dakle njihova sela, pa su mala djeca ostala bez kuće i kućišta?«

»Oni su bili oskvrnuli naše mrtvace. Skupo su to morali platiti kasnije, kad su od nas, od pukovnije Sikha, dobili svoje. Tako je bilo... Je li ovo, Amritsarko?«

»Da. Ovdje će gledati naše vozne karte«, reče novčar, opipavajući se po pasu.

Svjetiljke su blijedo gorjele u praskozorju, kad je kondukter iz polukaste obilazio putnike. Pobiranje voznih karata dugotrajan je posao na istoku, gdje putnici te karte skrivaju na svim mogućim i nemogućim mjestima. Kim pokaza svoju, našto mu rekoše, neka izadje napolje.

»Ali ja putujem u Umballu«, opre se on. »Idem s ovim svetim čovjekom«.

»Što se mene tiče, možeš i u sâm *jehannum* (pakao). Briga mene. Ova karta vrijedi samo do Amritsara. Izlazi!«

Kim udari u strašan plač, uvjeravajući konduktera, da mu je lama i otac i majka, a on opet potpora lamine starosti, koji bi bez njegove pomoći svakako morao umrijeti. Cijela su kola molila konduktera, da bude milosrdan, pri čemu je novčar bio osobito rječit, ali kondukter ipak izgurnu Kima na željeznički peron. Lama je žmirkao očima, ne shvaćajući, o čemu se radi, dok je Kim digao još jače glas i plakao pod prozorima željezničkih kola.

»Vrlo sam siromašan. Otac mi je mrtav, majka mi je mrtva. O, milosrdne duše, tko će se starati za onoga starca, ako ja ovdje ostanem?«

»Što... što je to?« zapita lama. »On mora u Benares. Mora poći sa mnom. On je moj chela. Ako treba dati novaca — — —«

»Samo šuti!« šapnu Kim; »zar smo mi neki *rajahi*, da se razbacujemo srebrom, kad je svijet tako milosrdan?«

Djevojka iz Amritsara sa svojim svežnjima izidje iz kola, a Kim upre u nju svoje podmukle oči. Znao je, da su ženske ovakova zanata uvijek velikodušne.

»Voznu kartu, malu karticu do Umballe, o kraljice srdaca!« Djevojka se nasmije. »Zar nemaš milosrdja?«

»Dolazi li sveti čovjek sa sjevera?«

»Dolazi s dalekog, dalekog sjevera, tamo s bregova«, uzvrati Kim.

»Na sjeveru leži snijeg po omorikama; snijeg je po brdima. I moja je majka iz Kulu. Hajde, kupi si voznu kartu, a njega zamoli za blagoslov«.

»Deset hiljada blagoslova!« kliknu Kim. »O, sveti oče, jedna žena nas je milostivo darovala, jedna žena zlatna srca, tako, da mogu s tobom poći. Trčim po voznu kartu«.

Djevojka pogleda u lamu, koji je za Kimom nesvijesno bio sišao na željeznički peron. Starac sagne glavu, da je ne bi pogledao, i u tibetskom jeziku nešto promumlja; djevojke uto nestade medju svijetom.

»Lako zaslužila, pa lako i dala«, zlobno primijeti ratarova žena.

»Stekla je zasluge«, odgovori lama. »Nema sumnje: bila je monahinja«.

»Ovakovih monahinja ima u samom Amritsaru desetak hiljada. Popni se, starče, jer bi vlak mogao da krene bez tebe«, viknu novčar.

»Dobio sam dosta novaca, ne samo za kartu, već i za nešto hrane«, reče Kim i skoči na svoje mjesto. »Sada jedi, sveti oče. Pogledaj, već sviće!«

Zlatne, ružičaste, žute i svijetlo-rumene jutarnje magle raspršile se po ravnim zelenim poljima. Cijeli bogati Punjab razastr'o se tu u jasnom sunčanom sjaju. Lama malko ustuknu natrag, kad su mu ispred nosa stali prolaziti brzojavni stupovi.

»Velika je brzina željeznice«, primijeti novčar, smiješeći se kao neki zaštitnik. »Odmakli smo već od Lahora dalje nego što bi ti mogao stići za dva dana hoda. Naveče bit ćemo u Umballi«.

»A to je još daleko od Benaresa«, izusti umorni lama, griskajući pogaču, koju mu je Kim dao. Svi putnici sada razvezaše svoje zavežljaje i stadoše jesti. Iza jela novčar, ratar i vojnik napuniše lule i doskora se odjeljenje napuni zagušljivim, jetkim dimom. Pušači su pljuckali i kašljali osjećajući se lagodno. Sikh i ratarova žena žvakali su *pan*)*; lama uze burmuta i stade prebirati tespilj, dok je Kim prekrštenih nogu i smiješeći se užívao u slasti puna želudca.

»Koje rijeke protječu kroz Benares?« zapita nenadano lama, obrativši se svima u kolima.

»Gunga!« odgovori novčar, kad je prestao hihot.

»Koja još?«

»Pa koja druga nego Gunga?«

»Ah, mislio sam na jednu osobitu rijeku, na Rijeku Spasa.

»Pa to je Gunga. Tko se u njoj okupa, očisti se od grijeha i dolazi k bogovima. Tri sam puta ja već hodočastio do Gunge«. Novčar se ponosno ogleda.

»Pa bilo je i potrebno«, suho primijeti mladi *Sepoj*, našto se smijeh putnikâ okrenu na novčara.

»Čist — da se povrati bogovima«, promumlja lama. »Pa onda da dalje stupa tijekom novih života — još uvijek prikovanih uz *Kolo*«, zamišljeno odmahnu starac glavom. »Ali možda je tu neka zabuna. Tko je stvorio Gungu na početku?«

»Bogovi. A kojoj od poznatih vjera zapravo ti pripadaš?«, upita novčar prestravljen.

»Ja slijedim Zakon, Najuzvišeniji Zakon. Dakle bogovi su stvorili Gungu. A kakovi su to bili bogovi?«

Cijela ga kola pogledaše u najvećem čudu. Bilo je nepojmljivo, da ima netko, koji o Gungi nije ništa znao.

»Što je... što je tvoj bog?« upita najposlije novčar.

»Slušajte!« reče lama, primivši tespilj u ruku. »Slušajte, jer ću sada o Njemu da zborim. O, hindustanski narode, slušaj!«

---

*) Narkotični preparat od paprena betela.

Počeo je u urdu-jeziku o Bogu Budhi, no zanesen vlastitim mislima, zapao je u tibetansko narječje i u jednolični, dosadno razvučeni tekst neke kitajske knjige o životu Budhe. Prijazni, strpljivi svijet slušao ga je pun poštovanja. Sva je Indija puna svetih ljudi, koji u stranim jezicima tepaju svoje evandjelje, koji dršću i izjedaju se od vlastite gorljivosti; puna je Indija sanjarâ, brbljavaca i vidovitih ljudi. Tako je to bivalo od prvog početka, pa će tako ostati i do kraja.

»Hm!« oglasi se vojnik Loodhiana Sikha. »U Pirzai Kotalu bila je kraj nas neka muslimanska pukovnija, a jedan njihov svećenik, koliko se sjećam, bio je naik (desetnik) i kazivao bi proricanja, čim bi mu došao napadaj. Ali sve ludjake Bog štiti. Njegovi oficiri štošta su mu opraštali«.

Lama ponovo okrene na urdu-jezik sjetivši se, da je u stranoj zemlji. »Slušajte priču o Strijeli, koju je naš Gospodar s luka odapeo«, nastavi on.

Ovo je bilo već mnogo više prema njihovu ukusu, pa su pažljivo slušali njegovo pričanje. »A sada, o hindustanski narode, idem ja da potražim tu Rijeku. Znate li nešto, što bi meni moglo da pokaže put, jer mi svi, muškarci i žene, živimo u obmami«.

»Gunga je to, samo Gunga, koja pere grijehe«, čuli se glasovi po čitavom vagonu.

»Premda, bez sumnje, i mi imamo dobrih bogova u našem jullundurskom kraju«, reče ratarova žena, gledajući kroz prozor. »Samo pogledajte, kako su blagoslovili ljetinu«.

»Potražiti svaku rijeku u Punjabu nije mala stvar«, primijeti njezin suprug. Meni je dosta rijeka, koja na mojim njivama ostavlja dobar mulj; hvalim zato Bhumija, boga domaće grude«. Pri tome slegne jakim i smedjim svojim ramenom.

»Misliš li, da je naš Gospodar dopr'o tako daleko na sjever?« upita lama, okrenuvši se Kimu.

»Možda«, odvrati Kim i ispljunu na pod crveni sok betela.

»Posljednji od uzvišenih«, oglasi se Sikh autoritativno — »bio je *Sikander Julkarn* (Aleksandar Veliki). On je taracao ceste po Jullunduru i sagradio veliku cisternu blizu Umballe. Ovaj tarac traje sve do danas, a i cisterna još postoji. Nikada nisam ništa slušao o tvomu Bogu«.

»Počekaj, dok ti kosa naraste duža i govori punjabski«, reče mladi vojnik u šali Kimu ovu poslovicu sa sjevera. »I to je sve, što čini jednoga Sikha«. Ali nije to rekao posve glasno.

Lama uzdahnu i uvuče se u se kao tamna masa bez oblika. U stankama svoga razgovora mogli su putnici razabrati tiho mrmljanje — »*Om mane pudme hum! Om mane pudme hum!*«*) — i muklo kvrcanje drvenih kugljica na tespilju.

»Dodijalo mi je«, lama se napokon opet oglasi. »Brzina i štropot dodijali su mi. Osim toga, chelo moj, mislim, da smo možda već i prešli preko Rijeke«.

»Samo budi miran!« prihvati riječ Kim. »Zar Rijeka nije blizu Benaresa? Ali još smo jako daleko od toga mjesta«.

»No — ako je naš Gospodar pošao prema sjeveru, onda bi mogla da bude jedna od ovih malih rijeka, koje smo prešli«.

»To ja ne znam«.

»Ali ti si mi poslan — zar mi nisi poslan? — za zasluge, koje sam stekao tamo u dalekom Suchzenu. Došao si iz blizine topa, a imao si dva lica i dva ruha«.

»Tiho, tiho! Ne mora se o tim stvarima ovdje govoriti«, šapnu Kim. »Bio sam samo jedan. Promisli samo, pa ćeš se sjetiti. Jedan dječak — Hindu — kraj velikog zelenog topa«.

*) Budhistička molitva.

»Ali nije li tamo bio i neki Englez bijele brade, medju svetim kipovima, koji je moju sigurnost o Rijeci Strijele i sâm potvrdio?«

»On — mi, pošli smo u Ajaib-Gher u Lahoru, da se tamo pomolimo bogovima«, objasni Kim društvu, koje je radoznalo slušalo. »A Sahib iz Kuće Čudesa govorio je s njime, — čista je to istina — kao s bratom. On je vrlo svet čovjek, iz daleka je došao, tamo iza planina. Samo ti miruj! Na vrijeme stići ćemo u Umballu«.

»Ali Rijeka, Rijeka moga spasa?«

»A onda, ako budeš htio, potražit ćemo tu Rijeku pješice. Tako nam ne će ništa izmaknuti, pa ni najmanji potočić na kraju kakvoga polja«.

»Ali i ti sam nešto tražiš?« Lama sjedne uspravno, veseo, što je tako dobro pamtio.

»Da«, odgovori Kim raspoložen. Dječak je naime bio vrlo sretan, što putuje, što žvače betel i što gleda nove ljude u velikom, dobroćudnom svijetu.

»Bio je to bik, Crveni Bik, koji ima doći, da ti pomogne i da te odvede, — ali kamo? Zaboravio sam. Crveni Bik na zelenu polju, nije li tako bilo?«

»Ne, ne će on mene nikamo odvesti«, uzvrati Kim. »Pripovjedio sam ti samo priču«.

»Što je to?« zapita ratarova žena, nagnuvši se tako napred, da su joj grivne na mišicama zazvečale. »Vi obojica snivate neke sne? Crveni Bik na zelenu polju, koji će te odvesti u nebo ili nekud drugamo? Je li to bilo prividjenje? Ili ti je tko gatao? Mi imamo jednog crvenoga bika u našem selu iza grada Jullundura, koji pase po miloj volji po najzelenijim našim livadama«.

»Podaj ženi bablju priču, pticu pletilju, list i konac, pa će ti ona splesti čudne stvari«, primijeti Sikh. »Svi sveti ljudi imadu sne, a djaci koji idu s njima, dobivaju istu moć«.

»Crveni Bik na zelenu polju. Je li tako bilo?« ponovi lama. »Možda si u jednom prijašnjem životu stekao zasluge, pa će doći Bik i nagradit će te«.

»Ah ne, ne, bila je to samo priča, koju su mi kazivali možda i u šali. No potražit ću ja Bika u okolici Umballe, a ti se brini za svoju Rijeku i odmori se od štropota željeznice«.

»Možda Bik znade — možda je poslan, da nas obojicu vodi«, sjeti se lama pun nade poput djeteta. Onda, pokazujući na Kima, reče društvu: »Tek jučer mi je ovaj dječak poslan. Držim, da nije od ovoga svijeta«.

»Vidjela sam već silu prosjaka, a povrh toga i svetih ljudi, ali nikada još ne vidjeh ovakvoga jogia, ni ovakvog chelu«.

Njezin muž dotakne se prstom čela i nasmjehnu se. Ali kad je lama opet zaželio da jede, postarali su se, da mu dadu, što su najbolje imali.

I na kraju, umorni, pospani i prašni stigli su u stanicu grada Umballe.

»Mi ostajemo ovdje zbog jedne parnice«, reče ratarova žena Kimu. »Stanujemo kod mladjega brata jednog muževog rodjaka. Tamo u dvorištu ima mjesta i za tvojega jogia i za tebe. Hoće li me on blagosloviti?«

»O, sveti oče! Jedna žena zlatna srca daje nam konak za noć. Ljubezna je to zemlja, ta zemlja juga. Gledaj samo, kako su nas sve od jutros pomagali!«

Lama uz blagoslov sagne glavu.

»Zar da punim kuću mladjega brata svoga rodjaka skitnicama?« počne gundjati ratar i podigne tešku palicu od bambusa na rame.

»Mladji brat tvoga rodjaka duguje rodjaku moga oca još nešto od one svadbene svečanosti svoje kćeri«, odrešito ga prekinu žena. »Neka dakle hranu za njih zapiše na taj račun. A jogi će bez sumnje i prositi«.

»Dakako, ja prosim za njega«, uplete se Kim, željan samo da lamu za noć ukonači, kako bi sam

mogao potražiti Mahbub-Alijeva Engleza i riješiti se svjedodžbe o poreklu bijeloga pastuha.

Kad se lama smjestio u unutrašnjem dvorištu pristojne hindske kuće iza vojarna, reče Kim:

»A sada ja na čas odlazim, da... da nakupujem u bazaru za nas hrane. Ti nemoj nikuda odlaziti, dok se ja ne vratim«.

»Hoćeš li se vratiti? Hoćeš se sigurno vratiti?« Starac ga primi za ruku. »I vratit ćeš se u istom liku? Je li danas već prekasno, da potražimo Rijeku?«

»Prekasno je i previše tamno. Smiri se. Pomisli, kako si već daleko danas putovao: prešao si već oko stotinu *kosa*)* od Lahora«.

»Da — a još dalje od svoga samostana. Ah, velik je to i strašan svijet«.

Kim krišom izidje i ode; neznatna spodoba, da neznatnije nije nikada bilo, koja je svoj udes i udes nekoliko hiljada drugih ljudi nosila privezane oko vrata. Upute Mahbub Alija nisu mu ostavile mnogo sumnje o tome, u kojoj kući stanuje njegov Englez. Neki sluga, dovezavši od kluba lagana lovačka kola, potpuno ga uvjeri. Preostalo mu je samo da pronadje svoga čovjeka. Kim se provuče kroz vrtnu živicu i sakrije se u hrpi pahuljaste trave sasvim blizu doksata. Kuća se sjala od svjetiljaka, dok su se sluge vrzle oko stolova, prostrtih i ukrašenih cvijećem, staklom i srebrom. Neki Englez, odjeven u crno i bijelo, doskora izidje, pjevuckajući neku melodiju. Bilo je pretamno, da bi se vidjelo njegovo lice, pa je Kim na način prosjaka pokušao s onim starim:

»Dobrotvoru siromašnih!«

Englez ustuknu i okrene se prema glasu

»Mahbub-Ali reče...«

»Ha! Što kaže Mahbub-Ali?« Nije ni pokušao da vidi onoga, koji je to rekao, što je Kimu bilo dokazom, da Englez zna, o čemu se radi.

*) Mjera za dužinu.

»Poreklo bijeloga pastuha potpuno je utvrdjeno«.

»A dokaz za to?« Englez bičem udari po živici ruža sa strane kolnika.

»Mahbub-Ali dao mi je ovaj dokaz«. Kim baci zamotak složene hartije u zrak. Hartija pane na put kraj čovjeka, koji na nju upravo stavi nogu, kad neki vrtlar izadje iza ugla. Čim je vrtlar prošao, Englez digne omot, baci jednu rupiju — Kim je razabrao zvek — i vrati se u kuću, a da se nije ni okrenuo. Kim hitro podigne novac. Usprkos svoga indijskog odgoja, bio je po rodu ipak toliko Irac, da je srebro smatrao najmanjim dobitkom u igri. Što je želio, to je bio vidljivi učinak djela. I zato namjesto da se odšulja, Kim se ispruži na travi, pa dogmiže bliže kući.

Kako su indijske kuće otvorene skroz naskroz, vidio je, kad je Englez stupio u malu sobicu za odijevanje u jednom uglu doksata i sjeo da prouči Mahbub-Alijevu poruku. Sobica je bila napola kao neka pisarna, s razbacanim spisima i torbama za hitna pisma. Englezovo se lice u punom svijetlu petrolejske svjetiljke promijeni i namrgodi, a Kim, koji je, poput svih prosjaka, bio navikao da promatra izražaj lica, dobro to opazi.

»Willy! Dragi Willy!« zovnu neki ženski glas. »Trebalo bi da budeš u sobi za primanje. Mogu doći svaki čas«.

Gospodin pažljivo nastavi čitanje.

»Willy«, reče onaj glas nakon pet časaka, — »došao je. Čujem jahače u kolniku«.

Gospodin žurno izidje gologlav, kad velika kočija s pratnjom od četiri urodjenička jahača stade ispred doksata. Iz nje iskoči jedan visoki čovjek, crnokos i ravan kao strijela, a prije njega još jedan mladi oficir, koji se veselo smijao.

Kim je ležao potrbuške i skoro se doticao visokih kotača. Njegov čovjek i crnokosi stranac progovoriše nekoliko riječi.

»Svakako, gospodine«, reče mladi oficir brzo. »Sve treba da čeka, ako se radi o jednom konju«.

»Ne ćemo trebati više od dvadeset časaka«, primijeti Kimov gospodin. »Vi me zastupajte kod gostiju; nastojte, da se zabavljaju i brinite se za sve ostalo«.

»Recite, neka jedan od jahača čeka«, naredi vitki gospodin, našto obojica odu u sobicu za odijevanje, a kočija se otkotrlja. Kim je vidio njihove glave nagnute nad Mahbubovu poruku i čuo njihove glasove — jedan glas tih i smjeran, drugi oštar i odrešit.

»To nije pitanje tjedana, nego pitanje dana — gotovo bih rekao: pitanje satî«, reče stariji. »Očekivao sam to već duže vremena, no ovo« — i takne Mahbub-Alijevu hartiju — »potvrdjuje stvar. Grogan je danas ovdje na objedu, zar ne?«

»Da, gospodine, on, a i Macklin«.

»Vrlo dobro. Govorit ću sâm s njima. Stvar će se dakako izvijestiti Vijeću, ali to je slučaj, gdje možemo sigurno uzeti, da je opravdano, ako smjesta radimo. Obavijestite Pindi i Peshawur-brigade. Poremetit će doduše sve osnove za ljetne dopuste, ali to ne možemo promijeniti. Sve je to zbog toga, što ih nismo odmah u početku temeljito uništili. Osam hiljada valjda će dostajati«.

»A što je s topništvom?«

»Moram se dogovoriti s Macklinom«.

»To znači dakle rat?«

»Ne. Kazan. Kad je čovjek vezan postupkom svoga predšasnika — —«.

»No možda je C. 25. lagao?«

»On samo potvrdjuje vijesti drugih. Zapravo su oni otkrili svoj naum već prije šest mjeseci. No Devenish je mislio, da će se sve moći mirno urediti. Dakako, da su ovo vrijeme upotrebili za to, da ojačaju. Otpremite smjesta ove brzojavke po novom ključu, mojem i Whartonovom, ne po starom. Držim, da ne treba, da dame duže čekaju.

Ostalo možemo riješiti uz cigaru. Mislio sam, da će doći. Kazan je, nije rat«.

Pošto je konjanik odjahao, dovuče se Kim do stražnje strane kuće, gdje je, sudeći po iskustvu, stečenom u Lahoru, mogao očekivati hrane i novosti. Kuhinja bijaše prepuna užurbanih kuhara. Jedan ga od njih gurne nogom.

»Jao«, krikne Kim, hineći suze. »Došao sam samo da pomognem sudje prati, pa da dobijem nešto za prazan trbuh«.

»To isto hoće i cijela Umballa. Nosi se! Sada će baš juhu nositi. Misliš li, da mi, koji služimo kod Sahiba Creightona, trebamo stranih pomagača kod velike večere?«

»To je vrlo velika večera«, reče Kim pogledavši zdjele.

»Nije ni čudo. Počasni gost nije nitko drugi već glavom *Jang-i-Lat Sahib*« (vrhovni zapovjednik).

»Oh!« kliknu Kim pravim grlenim glasom čudjenja. Doznao je, što je htio, a kad se kuhar okrenuo, Kima nestade.

»A sve te brige zbog porekla jednoga konja«, Kim će, govoreći sam sa sobom i po običaju misleći hindustanski. »Trebao je Mahbub-Ali da dodje k meni, pa da se malo nauči, kako se laže. Dosad se svaka poruka, koju sam nosio, ticala kakve žene. Sada se tiče muškaraca. To je bolje. Dugački je čovjek rekao, da će podići veliku vojsku, zato, da kazni . . . nekoga, negdje; vijest ide u Pindi i Peshawur. Tamo su i topovi. Kamo sreće, da sam se još bliže dovukao. Važna je to novost!«

Vrativši se, zateče mladjeg brata ratarova rodjaka, kako s ratarom, njegovom ženom i s nekoliko prijatelja svestrano raspravlja o porodičnoj parnici, dok je lama drijemao. Poslije večere netko mu pruži nargilu, a Kim se osjeti kao odrastao čovjek, kad je ležeći ispruženih nogu na mjesečini potezao kroz usnik od glatke kore kokosova oraha, dok je mljaskajući jezikom od vremena do vremena činio

primjedbe. Domaćini bijahu vrlo ljubezni ljudi; žena ratarova bila im je pripovjedila o Kimovu prividjenju Crvenoga Bika i o njegovu vjerojatnu dolasku s drugoga svijeta. Osim toga bijaše lama rijetko i časno čudovište. Kasnije je došao porodični svećenik, neki stari i snošljivi Sarsut-brahmin, pa je naravno doskora započeo teološki razgovor, da bi se što više dojmio porodice. Po vjeri svojoj svi su dakako bili uz svoga svećenika, no lama je bio gost i novost. Blaga njegova prijaznost i njegove kitajske rečenice, koje su se slušale kao čari, izvanredno su ih oduševile. Lama se u ovoj prijatnoj i priprostoj okolini rastvorio kao lotosov cvijet Bodhisata. Govorio je o svom životu u visokim bregovima Such-zena, prije nego što je, kako reče, »krenuo da traži prosvjetljenje«.

Saznalo se tako i to, da je lama u svojoj svjetovnoj dobi bio majstor u postavljanju horoskopa i nativiteta, pa ga je porodični svećenik sklonio, da kaže svoj postupak. Pokazujući na nebo, gdje su velike zvijezde plovile po tamnoj pučini, nazvao je jedan i drugi planete imenima, koja drugi nije mogao da razumije. Djeca domaćine potezala su lamu za tespilj, a on ih nije zato korio; posve je zaboravio i na propis, koji brani gledanje žena, dok je pričao o vječnom snijegu, urvinama, zakrčenim klancima, dalekim liticama, gdje ljudi nalaze safire i tirkize, i o onoj krasnoj cesti na visoravni, koja najzad vodi u samu veliku Kinu.

»Što misliš o ovome tu?« upita ratar povedavši na stranu svećenika.

»Svet čovjek — uistinu, svet čovjek. Njegovi bogovi nisu pravi bogovi, no njegove su noge na *Putu*«, bio je odgovor. »A njegov način kod postavljanja horoskopa — to doduše prelazi tvoje shvaćanje — razborit je i siguran«.

»Reci mi«, javi se Kim lijeno — »hoću li ja naći svoga Crvenoga Bika na zelenu polju, kako mi je bilo obećano?«

»Što ti znaš o satu svoga rodjenja?« upita svećenik, nadunuvši se od važnosti.

»Izmedju prvih i drugih pijetlova u prvoj noći mjeseca maja«.

»Koje godine?«

»Ne znam; no onog sata, kad sam prvi put zaplakao, bio je onaj veliki potres u Srinagaru, koji leži u Kašmiru«. To je Kim bio čuo od žene, koja se za njega bila starala, a ona opet od Kimball O'Harija. Potres se bio osjetio u Indiji i taj je dan ostao nadugo medjašnim danom u Punjabu.

»Aha!« uzbudjeno kliknu jedna žena. Po tome dogadjaju činilo joj se još vjerojatnijim Kimovo nadčovječno poreklo. »Nije li se onda rodila i nečija kći?«

»A njena je majka rodila svome mužu četiri sina u četiri godine — sve dječake slične jedan drugome«, doda ratarova žena, sjedeći izvan kruga u sjeni.

»Nitko, tko je odgojen u znanju«, reče porodični svećenik — »ne zaboravlja, kako su one noći stajali planeti u svojim zviježdjima«. Počeo je to crtati po prašini dvorišta. »Svakako ti imaš právo na polovicu zviježdja Bika. Kakvo je tvoje proročanstvo?«

»Jednoga dana«, uzvrati Kim, oduševljen uzbudjenjem, koje je uzrokovao — »postat ću moćan uz pomoć Crvenog Bika na zelenu polju, no prije će doći dva čovjeka, koji će sve udesiti«.

»Da, tako biva uvijek na početku kakvoga prividjenja. Gusta tama, koja se polagano bistri; zatim dolazi netko, koji metlom očisti mjesto. Nato se počinje prividjenje. Dva čovjeka, rekao si? Aha! Aha! Kad sunce ostavi kuću Bika, ulazi u kuću Blizanaca. Otuda ona dva čovjeka iz proročanstva. Daj, da razmislim. Mali, donesi mi jednu granu!«

Namrštio je čelo, šarao po prašini, brisao i ponovo našarao u prašini tajanstvene znakove, na čudo

sviju, samo ne lame, koji se s finim osjećajem čuvao bilo kakova upletanja.

Poslije pola sata svećenik mrmljajući odbaci granu. »Hm. Ovako kažu zvijezde. Do dva-tri dana doći će ona dva čovjeka, da sve urede. Poslije njih dolazi Bik; ali znak nad njim znak je rata i oružanih ljudi«.

»Bio je doista jedan vojnik od Loodhiana Sikha u kolima iz Lahora«, primijeti ratarova žena, puna nade.

»Oružani ljudi — mnogo stotina njih. Što ti imaš posla s ratom?« svećenik se obrati prema Kimu. »Tvoj je znak crveni i ljuti znak rata, koji će uskoro buknuti«.

»Ne, nema s tim posla«, reče ozbiljno lama. »Mi tražimo samo mir i našu Rijeku«.

Kim se smiješio, sjećajući se onoga, što je bio čuo u sobi za odijevanje. Na svaki način on je bio miljenik zvijezda.

Svećenik izbrisa nogom grubi horoskop. »Više nego ovo ne mogu da vidim. Za tri će dana bik k tebi doći, dječače«.

»A moja Rijeka — Rijeka moja?« zabugari lama. »Nadao sam se, da će njegov Bik nas obojicu odvesti do Rijeke«.

»Ah, što se te čudne rijeke tiče, brate moj, takve stvari nisu obične«, odgovori svećenik.

Drugoga jutra, premda su ih salijetali, da još ne odlaze, lama je ostao pri svome, da otputuje. Kimu su dali velik zavežljaj dobre hrane i skoro tri anne u bakrenom sitnišu za potrebe puta, pa su uz mnogo blagoslova gledali, kako su se obojica u praskozorje zaputili prema jugu.

»Šteta, što se ovi ljudi, pa i drugi, koji su kao i ovi, ne mogu osloboditi Kola zemskih događaja«, reče lama.

»Ne, nije šteta, jer bi onda samo zločest svijet ostao na zemlji«, reći će Kim, stupajući veselo pod svojim bremenom.

»Eno tamo jedna mala rijeka. Hajde da pogledamo!« reče lama. Krenuo je s bijele ceste kroz zelena polja i zapao u čitav čopor od pásâ bez gospodara.

III

Za njima je prijeteći mahao motkom od bambusovine neki srditi seljak. Bio je to tržni vrtlar, od Arain-kaste, koji je sadio povrće i cvijeće za grad Umballu. Ova je vrsta ljudi Kimu bila dobro poznata.

»Takav čovjek«, reče lama, i ne osvrćući se na pse — »neuljudan je prema strancima, neskladan u govoru i bez milosrdja. Čuvaj se, djače moj, ovakva vladanja«.

»Ho, vi bestidni prosjaci! Odmah da ste se odnijeli! Izdirite!«

»Idemo«, uzvrati lama s dostojanstvenim mirom — »idemo s ovih neblagoslovljenih polja«.

»Aha«, izusti Kim i uvuče dah — »ako buduća žetva bude loša, možeš za to okriviti brbljavi svoj jezik«.

Čovjek je nemirno micao noge u svojim sandalama. »Kraj je pun prosjaka«, započne, napola se ispričavajući.

»A po čemu si znao, da hoćemo od tebe prositi, o *Mali?*« zapita Kim oštro, služeći se nazivom, koji je vrtlaru prodavaču najmanje mio. »Sve što smo tražili, bila je ona rijeka, tamo iza onoga polja. Nju smo htjeli vidjeti, i to je sve«.

»Rijeku? Uistinu?« čovjek se grohotom nasmija. »A iz kojega ste vi to grada, da ne poznajete prosjek kanala? Teče ravno kao strijela, a ja toliko plaćam za vodu, kao da je rastaljeno srebro. Tamo iza kanala teče jedan riječni rukav. Ali ako hoćete vode, mogu vam je ja dati — a i mlijeka«.

»Ne, mi hoćemo do rijeke da dodjemo«, odgovori lama, stupajući napred.

»Mlijeka i ručak«, promuca čovjek, promatrajući neobičnu, visoku pojavu laminu. »Ne bih htio, da navučem kakvo zlo ni na se ni na svoju žetvu; ali u ovim teškim danima obilaze toliki prosjaci«.

»Pazi«, okrenu se lama prema Kimu. »Crvena magla srdžbe navela ga je, da izusti tvrde riječi. Čim su mu se oči razbistrile, eto ga skladna i prijazna srca. Blagoslovljena neka budu njegova polja. »Čuvaj se, seljače, da ne bi o ljudima prebrzo sudio!«

»Ja sam se već susretao sa svetim ljudima, koji bi te bili prokleli od ognjišta pa do kravlje staje«, reče Kim zastidjenome čovjeku. »Zar on nije uman i svet? Ja sam njegov djak«.

Kim uzdignu oholo nos i s velikim dostojanstvom uze stupati po uskim stazama polja.

»Nema oholosti«, primijeti lama poslije kratke stanke — »nema oholosti u onih, koji idu Srednjim Putem«.

»No rekao si, da je niske kaste i neuljudan«.

»Nisam rekao niske kaste, jer kako bi bilo nešto, što nije? Kasnije je popravio svoju neuljudnost, a ja sam zaboravio uvredu. Šta više, poput nas vezan je i on uz Kolo zemskih dogadjaja, samo što on ne zna na Put Oslobodjenja«.

Lama zastade kraj maloga potočića u polju i uze promatrati kopitima izgaženu obalu.

»A po čemu ćeš ti prepoznati svoju Rijeku?« upita Kim čučnuvši u sjeni visoke sladorne trske.

»Ako je nadjem, svakako će mi doći prosvjetljenje. Osjećam: ovo nije to mjesto. O, ti najmanja medju vodama, kad bi mi samo umjela kazati, gdje moja Rijeka teče! No, budi blagoslovljena, jer polja činiš plodnima!«

»Pogledaj! Pogledaj!« Kim skoči k njemu i povuče ga natrag. Neka žuto-smedja pruga domilila je s rumenog šuštavog stabla do obale, ispružila vrat do vode, napila se i legla mirno— velika jedna kobra, nepomičnih očiju bez kapaka.

Lama i Kim

»Nemam štapa, nemam štapa«, reče Kim. »Donijet ću ga, pa ću joj prebiti ledja«.

»Zašto? I ona je u *Kolu* kao i mi — uzlazni ili silazni život — još dalek od oslobodjenja. Teško je morala zgriješiti duša, koja je bačena u taj lik«.

»Mrzim sve zmije«, produži Kim. Nikakav odgoj medju urodjenicima ne može u bjelcu ubiti odvratnost prema zmiji.

»Ostavi je, neka se iživi«. Kolutasta životinja siknu i napola otvori kukuljicu. »Neka skoro dodje tvoje oslobodjenje, brate!« nastavi lama blagim glasom. »Je li tebi možda štogod poznato o mojoj Rijeci?«

»Nikada ne vidjeh čovjeka, kao tebe«, šane Kim preneraženo. »Zar i zmije razumiju tvoj govor?«

»Tko zna?«

Lama prodje pokraj kobrine uzdignute glave, jedva jednu stopu daleko od nje. Glava se složi i zavuče pod zaprašene kolutove.

»Dodji!« zovnu lama preko ramena.

»Ne ću! Idem naokolo!« uzvrati Kim.

»Dodji! Ne će te upeći«.

Kim se časak skanjivao. Lama pojača svoju zapovijed mrmljajući neku kinesku rečenicu, što je Kim smatrao čarolijom. Nato preskoči potočić, a zmija se doista i ne maknu.

»Nikada ne vidjeh takva čovjeka«. Kim otare znoj za čela. »A kuda ćemo sada?«

»Ti treba da to kažeš! Ja sam star i stranac — daleko od svoga kraja. Da mi ta željeznička kola ne pune glavu bukom djavoljih bubnjeva, vozio bih se u njima sada u Benares... no, da to činimo, mogla bi nam izmaknuti Rijeka. Potražimo drugu rijeku«.

Cio su dan putovali krajem, gdje marljivo obradjivanja zemlja daje tri, pa i četiri žetve u godini, kroz nasade sladorne trske, duhana, dugačkih bijelih rotkvica i *kòla-oraha*, svraćajući se svakom

ljeskanju vode. Uzbunili su seoske pse i zadrijemala sela u podnevnom počinku. Lama je odgovarao na bujicu pitanja s nepokolebljivom jednostavnošću: da traže Rijeku, Rijeku čudotvorne ljekovitosti. Da li tko zna za takvu rijeku? Gdjekada su se ljudi smijali, ali češće su saslušali pripovijest do kraja, pa im ponudili mjesto u hladovini, gutljaj mlijeka i zalogaj jela. Žene su bile vazda prijazne, a mlada djeca, kao djeca po cijelome svijetu, sad plašljiva, sad drska. Večer ih je zatekla, gdje miruju pod seoskim stablom jednoga zaselka, kojega su kućice imale zidove i krovove od blata, u razgovoru sa seoskim starješinom, dok se stoka vraćala s pašnjaka, a žene pripravljale večeru. Bili su prešli pojas tržnih povrtnjaka, što se prostire oko proždrljive Umballe, a sada su bili u prostranom zelenilu glavne žitnice.

Bjelobrad i prijazan seoski starješina bio je navikao primati strance. Izvukao je za lamu postelju, spletenu od konopa, postavio preda nj skuhano toplo jelo, pripravio mu lulu i poslao po seoskoga svećenika, čim se svršio večernji obred u seoskom hramu.

Kim je pričao starijoj djeci priče o veličini i ljepoti Lahora, o putovanju željeznicom i o sličnim gradskim stvarima, dok su se muškarci razgovarali polagano, kao što njihova stoka polagano preživa zgvaljenu hranu.

»Ne mogu to da shvatim«, reče napokon starješina svećeniku. »Kako ti objašnjavaš ovaj govor?« Lama je naime bio svršio svoju priču, pa je sada mirno prebirao tespilj.

»On traži«, uzvrati svećenik. »Zemlja je puna ovakovih. Sjeti se samo onoga, koji je tek prošloga mjeseca bio ovdje — onoga fakira s kornjačom«.

»Da, ali je onaj čovjek imao pravo i razlog, jer mu se sam Krišna javio u snovidici i obećao mu raj bez ognja, ako putuje u Prayag. Ovaj čovjek pak ne traži boga, kojega ja poznajem«.

»Šuti, on je star; dolazi s daleka i poremećena je uma«, odgovori glatko obrijani svećenik. »Čuj«, okrene se on lami — »tri kosa (šest milja) zapadno odavde teče velika cesta, što vodi u Kalkutu.

»Ali ja bih u Benares, u Benares«.

»Vodi i u Benares. Šiječe sve rijeke s ovu stvranu Hinda. Ali svjetujem ti, sveti čovječe, odmori se ovdje do sutra. Onda podji onom cestom (mislio je glavnu cestu) i okušaj svaku rijeku, preko koje cesta prelazi. Jer, kako te ja razumijem, nije moć tvoje Rijeke ograničena ni na odredjeni odsjek, ni na stalno mjesto, već pripada cijelom tijeku rijeke. Tako ćeš, budi uvjeren, naći svoje oslobodjenje, ako tvoji bogovi budu htjeli«.

»To je dobro rečeno«. Lame se duboko dojmila ova osnova. »Počet ćemo sutra, a ti budi blagoslovljen, što starim nogama kazuješ tako blizak put«. Duboko, napola ispjevucano gundjanje završi ovu rečenicu. Ovo je djelovalo i na samoga svećenika, a starješina se poboja zlih čara. Ali nitko, tko je gledao u lamino bezazleno i ozbiljno lice, nije mogao da u nj dugo sumnja.

»Vidiš li moga chelu?« nastavi lama i duboko segne u burmuticu. Bila je njegova dužnost, da uljudnost uzvrati uljudnošću.

»Vidim i čujem«. Seoski starješina skrene okom onamo, gdje je Kim čavrljao s jednom u modro odjevenom djevojkom, koja je na vatru bacala drač.

»I on nešto traži za samoga sebe. Ne rijeku, već Bika. Da, jedan Crveni Bik na zelenu polju uzvisit će ga jednoga dana u časti. Mislim, da nije sasvim s ovoga svijeta. Iznenada mi je bio poslan, da mi pomogne u traženju, a ime mu je Prijatelj svega Svijeta«.

Svećenik se nasmiješi. »Čuj, Prijatelju svega Svijeta«, zovne on kroz jetki, zagušljivi dim — »što si ti?«

»Djak Svetoga«, uzvrati Kim.

»On kaže, da si ti *but* (duh)«.

»Zar dusi jedu?« zapita Kim nacerivši se. »A ja sam gladan«.

»Nije to šala«, viknu lama. »Neki astrolog u onome gradu, kojemu sam ime zaboravio — —«

»To je grad Umballa, gdje smo prošle noći spavali«, pršapne Kim svećeniku.

»Aha, bila je to Umballa? Gatao mu je sudbinu, pa je izjavio, da će se želja moga chele ispuniti za dva dana. Ali, što je ono rekao o značenju zvijezda, Prijatelju svega Svijeta?«

Kim kašljucne i pogleda sjedobrade seljane.

»Značenje je moga zviježdja rat«, odgovori Kim važno.

Netko se nasmija maloj odrpanoj spodobi, koja se šepirila po ozidanoj zaravni ispod velikoga stabla. Ondje, gdje bi urodjenik legao, bijela je krv Kima osovila na noge.

»Da, rat«, ponovi on.

»To je pouzdano proročanstvo«, zagrmi neki duboki glas. »Jer, koliko ja znam, uz granicu je uvijek rat«.

Govorio je to neki stari oronuli čovjek, koji je u danima pobune bio služio vladi kao urodjenički časnik u novo osnovanoj konjaničkoj pukovniji. Vlada mu je kasnije dala lijepo stanje u selu i premda je osiromašio, trošeći na sinove, koji su i sami već bili bjelobradi časnici, bio je još uvijek ugledna ličnost. Engleski službenici, pa i zastupnici povjerenikâ, svraćali bi se s glavne ceste, da ga pohode. U takvim bi prigodama on oblačio uniformu iz prošlih dana i stojao bi uspravno poput šipke, kojom se nabija puška.

»No to će biti velik rat, — rat s osam hiljada«, zakriješti preko glava svjetine, što se naglo počela skupljati, Kimov glas tako, da mu se začudio i sam Kim.

»Crvendaći*) ili naše vlastite pukovnije?« brzo zapita onaj čovjek, kao da govori sa sebi ravnim. Zvek njegova glasa ulijevao je ljudima poštovanje prama Kimu.

»Crvendaći«, odgovori Kim nasumce. »Crvendaći i topovi«.

»Ali astrolog nije spomenuo ni riječi o tome«, kliknu lama, uvlačeći u svojoj uzrujanosti obilje burmuta.

»Ali *ja* znam. Glas je dopao meni, koji sam djak ovoga svetoga čovjeka. Buknut će rat s osam hiljada crvendaća. Bit će upleteni oni iz Pindija i Peshawura. To je pouzdano«.

»Dječak je slušao bazarska pričanja«, reče svećenik.

»Ali je bio uvijek uza me«, primijeti lama. »Odakle bi on znao? Ja nisam znao«.

»Postat će on okretan pelivan, kad starac zaklopi oči«, prišanu svećenik seoskomu starješini. »Kakva je to nova smicalica?«

»Znak, daj mi znak!« zagrmi iznenada stari vojnik. »Kad bi bilo rata, moji bi mi sinovi to javili«.

»Ne vodi brige o tome! Kad sve bude gotovo, reći će se već tvojim sinovima. Ali je dalek put od tvojih sinova do čovjeka, koji sve to drži u svojim rukama«. Kim se pri tome zagrijao, jer ga je to sjećalo iskustva s nošenjem pisama, gdje je za malo sitniša hinio da znade više, nego što je uistinu znao. A sada je igrao o veću cijenu — zbog draži same spletke i zbog osjećaja moći. Duboko dahne i nastavi:

»Starče, daj ti *meni* znak! Da li podredjeni ljudi izdaju zapovijedi, da krene osam hiljada crvendaća s topovima?«

»Ne«. Opet je starac odgovorio, kao da mu je Kim ravan.

»A znaš li, tko je onaj, koji daje zapovijed?«

»Vidio sam ga«.

*) Engleski vojnici u crvenim kaputima.

»Pa bi ga prepoznao?«

»Poznavao sam ga, dok je još bio poručnik kod *top-khlana*« (topništva).

»Visok čovjek. Visok čovjek crnih vlasi, koji ovako hoda«. Kim učini nekoliko koračaja, držeći se ukočeno kao da je od drveta.

»Da. No to je mogao tko mu drago da vidi«. Za toga razgovora bila je svjetina tiha, kao bez daha.

»To je istina«, prizna Kim. »Ali reći ću ti više. Pazi sada. Prvo, veliki čovjek ovako stupa. Drugo, ovako on razmišlja. (Kim predje kažiprstom preko čela, našto ga spusti dolje do usnoga kuta.) Onda ovako trza svojim prstima. Zatim opet tura šešir pod lijevo pazuho«. Kim, razjasnivši ovu kretnju, stade kao roda.

Starac, zapanjen, zamuca, a svjetinu spopade jeza.

»Tako — tako — tako. No što on radi, kad se sprema da izda zapovijed?«

»Tare kožu na zatiljku, — ovako. Onda udara prstom po stolu i malo puhne kroz nos. Onda počne govoriti i rekne: ‚Spremite ovu i ovu pukovniju. Izvucite ove topove!'«

Starac stade ukočeno i odade počast.

»Jer« — Kim je tu preveo u domaće narječje krepke rečenice, koje je čuo u sobi za odijevanje u Umballi, — »Jer«, rekao je — »trebali smo to odavna učiniti. Nije to rat, već kazan«.

»Dosta. Vjerujem ti. Vidio sam ga ovakva u dimu bojeva. Vidio i čuo. To je on«.

»Nisam vidio dima« — Kimov se glas premetne u zaneseno pjevucanje uličnih gatalaca. »Vidio sam to u tami. Najprije je došao čovjek, da sve pripravi. Iza toga su došli konjanici. Onda je došao on i bio okružen svijetlom. Ostalo se dogodilo, kako sam rekao. Starče, jesam li istinu govorio?«

»To je on! Bez ikakove sumnje, to je on«.

Svjetina, potresena, odahnu i upilji pogled u — sad još uvijek — zapanjenoga starca, sad u odrpanoga Kima, koji se ocrtavao u sutonskoj rumeni večeri.

»Nisam li rekao, nisam li rekao, da je s drugoga svijeta?« klikne lama ponosno. »On je Prijatelj svega Svijeta. On je prijatelj zvijezda«.

»Bar se nâs ne tiče«, oglasi se neki čovjek. »Čuj, ti mali vraču, ako je taj dar u svako doba u tebi, imam ja kravu crveno pjegastu; možda je i sestra tvoga bika, što ja znam . . .«

»A što se to mene tiče?« prekine ga Kim. »Moje se zvijezde ne bave o tvojoj marvi«.

»Ali je krava vrlo bolesna«, uplete se neka žena. »Moj je muž bivol, jer bi inače svoje riječi bolje birao. Reci mi, hoće li krava ozdraviti?«

Da je Kim bio posve običan dječak, on bi tu igru dalje produžio. Ali ne živi čovjek trinaest godina badava u gradu Lahoru, a pogotovo ne upoznaje badava fakire kraj Taksali-kapije, a da ne bi ujedno upoznao i ljudsku narav.

Svećenik pogleda Kima iskosice s trpkim, suhim osmijehom.

»Zar u selu nema svećenika? Meni se čini, da sam baš sada vidio jednog velikoga«, reče Kim.

»Da — ali . . .« poče žena.

»Ali ti i tvoj muž nadali ste se, da će vam se krava izliječiti za pregršt hvale!« — Pogodio je: ono dvoje ljudi bili su poznati kao najveći škrtci u selu. »Ne valja uskraćivati hramovima. Predaj svome svećeniku mlado tele, pa ako tvoji bogovi nisu baš nepomirljivo ljuti, procurit će kravi mlijeko u mjesec dana«.

»Baš si majstor u prosjačenju«, odobravao je svećenik. »Niti četrdesetogodišnje umijeće ne bi to bolje učinilo. Jamačno si obogatio svoga starca?«

»Zar se od malo brašna, malo masla i pregršti srdiša*) može čovjek obogatiti?« uzvrati Kim, za-

*) Plod biljke Elettaria Cardamom.

rumenivši se zbog pohvale, ali ostajući ipak oprezan. »A, kako možeš vidjeti, on je slabouman. No meni donosi koristi, jer barem upoznajem put«.

Znao je, kako se drže fakiri kraj Taksali-kapije, kad govore jedan s drugim, pa se povodio i u samoj modulaciji glasa za njihovim razuzdanim djacima.

»Je li to istina, što tvoj stari traži, ili je samo izlika drugim namjerama? Možda ide za dobitkom?«

»On je lud, sto puta lud i ništa drugo«.

Sada pristupi stari vojnik i upita Kima, bi li primio njegovu gostoljubivost za noć. Svećenik mu preporuči, da na to pristane, ali je tražio i dalje, da se hramu ostavi čast, da pogosti lamu. Lama se tome bezazleno smiješio. Kim gledaše od jednog lica na drugo i dodje do svojih misli o tome.

»Gdje je novac?« upita šapćući, dozvavši lamu u mrak.

»U mojim njedrima. Gdje bi inače i bio?«

»Daj ga meni. Mirno ga i brzo meni daj«.

»A zašto? Ovdje se ne moraju kupovati vozne karte«.

»Jesam li ja tvoj chela (čéla) ili nisam? Ne čuvam li ja stare tvoje noge po svim putevima? Daj mi novac, a kad svane, vratit ću ti ga opet«. Nato se maši rukom u lamin pojas i izvadi kesu.

»Neka bude . . . tako neka bude«. Starac kimnu glavom. »Velik je to i strašan svijet. Nikada ne bih mislio, da toliko ljudi na njemu živi«.

Drugoga jutra bio je seoski svećenik vrlo neraspoložen, dok se lama osjećao blaženim. Kim je u vrlo zabavnoj večeri uživao u društvu staroga vojnika, koji je izvukao svoju konjaničku sablju i držeći je na suhim svojim koljenima, stao da priča događaje iz doba pobune: o mladim kapetanima, koji sada već trideset godina trunu u grobovima. Pričao je, dok Kim napokon nije zaspao.

»Zrak je u ovom kraju uistinu dobar«, reče lama. »Lako spavam, kao svi stari ljudi. No prošle sam noći spavao bez prekida do svanuća. Šta više, i sada sam još trom«.

»Uzmi gutljaj vrućega mlijeka«, reče Kim, koji je nerijetko imao da donese ovakovih lijekova svojim poznatim pušačima opija. »Vrijeme je, da krenemo na put«.

»Na ovaj dugi put, koji prelazi sve rijeke Hinda«, veselo doda lama. »Idemo! Ali što misliš, chelo, kako ćemo naplatiti ovim ljudima, a osobito svećeniku, za veliku njihovu ljubaznost? Istina je, oni su *but-parast*)*, ali možda će u drugim životima naći prosvjetljenje. Jednu rupiju za hram? Stvar iznutra, doduše, nije drugo no kamen i crvena boja, ali srcu čovjeka ide priznanje, kada i gdje nadjemo, da je dobro«.

»Sveti oče, jesi li ikada sam išao putem?« Kim uzdigne pogled, oštar poput pogleda indijskih vrana, zabavljenih po poljima.

»Dakako, dijete. Išao sam iz Kulu-a u Pathânkot, iz Kulu-a, gdje je moj prvi chela umro. Kad su nam ljudi bili dobri, darivali smo i mi njih. A svi su ljudi u bregovima bili prijazno raspoloženi.«

»Drugačije je u Hindu«, suho reče Kim. »Njihovi bogovi imadu mnogo rukû i zli su. Ostavi ih na miru«.

»Hoću da te malo ispratim, tebe, Prijatelju svega Svijeta, i tvoga žutoga čovjeka«. Stari vojnik došao je u ranom praskozorju kasom jašući na mršavu, krivonogu konjčetu po seoskom, još sasvim mračnom putu. »Sinoć su se otvorili izvori uspomenâ u mom isušenom srcu, pa je to za mene bila blagodat. Istina je, rat se osjeća negdje u zraku. Vonjam to. Ponio sam zato sablju«.

Sjedio je dugokrak na maloj životinji, s velikom sabljom o bedrima, s rukom na balčaku, upi-

*) Poklonici idola.

Ressaldar

rući oštri pogled preko ravne krajine tamo prema sjeveru.

»Pričaj mi opet, kako se On javio u tvome prividjenju. Uzjaši i sjedni iza mene. Životinja može da nosi dvojicu«.

»Ja sam djak ovoga Sveca«, reče Kim, kad su prošli kroz seosku kapiju. Seljani se činili kao žalosni, što oni odilaze, dok je oproštaj svećenika bio hladan i usiljen. Ta bio je potratio sav svoj opij na čovjeka, koji nije ni nosio novaca uza se ...

»To je dobro rečeno. Ne razumijem se mnogo u svete ljude, ali strahopoštivanje je uvijek dobro. Danas više nema poštovanja, niti kada koji činovnik Sahib dodje, da me posjeti. Ali zašto, da čovjek, kojega zvijezda vodi ratu, slijedi svetoga čovjeka?«

»A on *jest* svet čovjek«, ozbiljno reče Kim. »Svet je u iskrenosti, u govoru i u djelima. Nije on kao ostali. Nikada nisam vidio čovjeka, kakav je on. Mi nismo ni vrači, ni pelivani, ni prosjaci«.

»Ti nisi, to mogu da vidim. Ali ne poznajem onog drugoga. Uostalom, on dobro hoda«.

U ranoj svježini jutra lama je stupao velikim i lakim korakom, kako hodaju deve. Bio je utonuo u duboko razmatranje, prebirući mehanički svoj tespilj.

Hodali su po izrovanoj, istrošenoj cesti, koja je vodila po ravnici, kroz velik tamno-zelen gaj mango-stabalâ. Prema istoku blijedo su se ocrtavali snijegom pokriveni vrhovi Himalaje. Sva je Indija radila vani u poljima, i čulo se škripanje bunarskih kotura, vika orača iza svojih goveda i graktanje crnih vrana. I sámo je konjče osjetilo oživljujući utjecaj i okrenulo kasati, kad mu je Kim stavio ruku na stremenku.

»Žao mi je, što nisam ostavio jednu rupiju za hram«, oglasi se lama kod zadnjeg zrna tespilja, kojih je bilo osamdeset i jedno.

Stari vojnik nešto progundja u bradu. Lama ga istom sada opazi.

»Tražiš li i ti Rijeku?« zapita ga, okrenuvši se.

»Mlad je dan«, odgovori vojnik. »Kakve mi koristi od rijeke, osim da prije zalaza sunca dodjem do vode? Došao sam, da ti pokažem kraći put do velikoga druma«.

»Ovo je uljudnost, vrijedna sjećanja, o čovječe dobre volje. Ali čemu sablja?«

Stari vojnik pogleda zastidjen, kano dijete, koje smo zatekli, da se u igri gradi nečim, što nije.

»Sablja«, reče, nespretno njome baratajući. »Oh, to je bio jedan moj hir — hir stara čovjeka. Istina, policijska je naredba, da nitko u Hindu ne smije nositi oružje, no« — razvedri se on i lupnu o balčak — »svi me stražari u okolici poznaju«.

»Nisi se dobro dosjetio«, reče lama. »Kakva je dobit ubijati ljude?«

»Jako malena, koliko znam. Ali kad se zločesti ljudi ne bi tu i tamo pogubili, ne bi u svijetu bilo ugodno sanjarima bez oružja. Ne govorim to bez iskustva, ja, koji sam vidio nakvašen krvlju cio kraj južno od Delhija«.

»A kakva je to mahnitost onda bila?«

»To znadu sami bogovi, koji su poslali bunu kao kakvu pošast. Mahnitost se pojavila u svoj vojsci, koja se podigla na svoje časnike. To je bila prva nesreća, ali još ipak ne bi bila beznadna, da su im poslije toga ruke mirovale. No sjetili su se, da ubiju i žene i djecu Sahiba. A nato su došli Sahibi s onu stranu mora, pa su ih pozvali na najstroži obračun«.

»Mislim, da sam takve glase čuo, jednoć, prije mnogo vremena. Nazvali su tu godinu crnom, koliko se sjećam«.

»Kojim si ti načinom živio, da ne znaš tu godinu? Baš glase! Cio je svijet za to znao i drhtao je«.

»Naša je zemlja samo jedanput zadrhtala, onoga dana, kad je Uzvišeni primio prosvjetljenje«.

»Ah! Bar sam Delhi vidio, kako se trese. A Delhi je pupak svijeta«.

»Udarili su dakle na žene i djecu? Bio je to rdjav čin, a kazan za to nije mogla izostati«.

»Mnogi su ipak nastojali, da se izvuku, ali im je to donijelo malo koristi. Ja sam onda bio u konjaničkoj pukovniji. Uništili su je. Od šest stotina i sedamdeset sabalja ostalo ih je — koliko misliš? Ostalo ih je troje živih, da zoblju svoju sol. A od te trojice ja sam jedan«.

»To veća je zasluga«.

»Zasluga! Nismo je takvom smatrali onih dana. Moj narod, moji prijatelji, braća moja, ostavili su me. Rekli su: ‚Svršeno je englesko vrijeme zauvijek, pa svaki neka za sebe izbije mali dobitak'. Ali ja sam govorio s ljudima iz Sabraona, Chilliamvallaha, Moodkeea i Ferozeshaha. Kazivao sam im: Pričekajte malo, vjetar će se okrenuti. U ovom poslu nema blagoslova. Onih sam dana jahao sedamdeset milja i držao na svom sedlu englesku Mem-Sahib i njeno djetešce. (Ha, to je bio konj za junaka!) Odvedem ih na sigurno mjesto i vratim se natrag svome oficiru — jedinom od naše petorice, koga nisu ubili. »Daj mi posla«, rekoh — »jer sam izagnanik iz svoga roda, a sablja moja nakvašena je krvlju rodjaka moga«. »Budi miran«, odgovorio mi je on — »pred nama je velik posao. Kad bude kraj ovom ludovanju, doći će nagrada«.

»Uistinu: kad prodje mahnitost, dolazi nagrada!« lama promumlja napola samom sebi.

»Onih dana nisu prikapčali kolajne svakome, koji bi slučajno samo izdaleka čuo gruvanje topa. Ne! Ja sam bio u devetnaest istinskih bitakâ, u četrdeset i šest konjičkih okršaja i u bezbroj malih čarkanja. Nosim devet rana, jednu kolajnu, četiri spone i znak jednog reda, jer moji su se kapetani, koji su sada već generali, mene sjetili o pedesetoj godišnjici Kaiser-i-Hinda (indijske carice), kad se cijela zemlja veselila. Rekli su: Daj mu red Britske

Indije. Sada ga nosim o vratu. I svoje imanje dobio sam od države, kao vječiti dar meni i mojima. Ljudi iz onih dana, koji su sada činovnici, dolaze k meni ponosno jašući na konjima preko žitnih polja, tako, da ih vidi cijelo selo. Mi se tada razgovaramo o starim okršajima, a ime jednog pokojnika dovodi uspomenu na drugog«.

»A kasnije?« upita lama.

»Oh, kasnije odlaze, ali ne prije nego što ih je vidjelo čitavo moje selo«.

»A što ćeš najposlije raditi?«

»Najposlije ću umrijeti«.

»A poslije toga?«

»Neka to bogovi urede! Nikada ih nisam mučio molitvama, pa mislim, da ni oni mene ne će mučiti. Vidiš! Primijetio sam u dugom svom životu, da su zarana i hitno sa svijeta pozvani oni, koji onima gore vječno dosadjuju tužbama i izvještajima, jaukom i plačem, kao što je i naš pukovnik slao po lakouste seljane iz nizine, koji su previše govorili. Ne, ja nikada nisam dosadjivao bogovima. Oni će se sjećati toga, pa će mi dati mirno mjesto, gdje ću moći u hladovini odložiti svoje koplje i dobrodošlicom dočekati svoje sinove. Nemam ih manje od tri, sve sami *ressaldari**) u pukovnijama.

»A i oni, privezani uz *Kolo*, idu dalje iz života u život, iz očaja u očaj, zagrijani, brzi, nemirni«, reče lama tiho, ispod glasa.

»Da, da«, nasmiješi se stari vojnik. Tri ressaldar-majora u tri pukovnije. Pomalo su kockari, ali to sam i ja. Moraju imati dobre konje, a konji se ne mogu uzimati, kao što su se u prošlim danima uzimale žene. Neka, neka, moje imanje može za sve da plati. Zemljište ima dosta vode, ali me moji ljudi varaju: Ja se razumijem samo u to, da kopljem istjerujem svoje tražbine. Onda se naljutim, te ih proklinjem, a oni se grade, kao da se kaju, no iza

*) Oficir (major) urodjenik.

mojih ledja govore mi, da sam stari krezubi majmun, znam ja to«.

»Nisi li nikada što drugo zaželio?«

»Jesam, jesam, hiljadu puta. Da mi se još jedanput povrate uspravna ledja i čvrsto koljeno, hitra ruka i oštro oko, pa moždina, što čini junaka. Oh, prošli dani — dobri dani moje muške snage!«

»Ta snaga je slabost«.

»U slabost se doista pretvorila. Ali prije pedeset godina bio bih to drugačije dokazao«, srdito uzvrati starac vojnik, rinuvši oštricu mamuzâ u mršave slabine konjčeta.

»Ali ja znam za jednu Rijeku velike ljekovitosti«.

»Pio sam toliko vodu Gunge, da sam skoro dobio vodenu bolest. A sve, što sam od toga imao, bio je proliv, a nikakva snaga«.

»Nije to Gunga. Rijeka, za koju znam, opere sve ljage grijeha. Izišavši i stupivši na drugu obalu, čovjek je siguran, da je stekao oslobodjenje. Ne poznajem tvoj život, ali tvoje je lice lice poštenih i prijaznih. Ti si se držao svoga puta, vršeći vjernost onda, kad je bilo teško vršiti je: one crne godine, iz koje se sada sjećam i drugih priča. Stupi sada na Srednji Put, koji je put oslobodjenja. Slušaj najuzvišeniji Zakon, a nemoj slijediti sanje«.

»Govori dakle, starče«, nasmiješi se vojnik i kao napola salutirajući. »Svi smo mi brbljavci u ovim godinama«.

Lama čučne u hladovini jednog mango-stabla, kojega je isprekidana sjena titrala po njegovu licu. Vojnik je ukočeno sjedio na konjčetu, dok se Kim ispružio u rascijepu savijenog korena, pošto se uvjerio, da tamo nema zmija.

Unaokolo po poljima čulo se u sunčanom žaru pospano zujanje malih životinjica, gukanje golubova i lijeno škripanje bunarskih kotura. Lama je počeo govoriti polagano i dojmljivo. Poslije deset časaka sjahao je stari vojnik, da bi, kako reče, bo-

lje čuo, i sjeo je omotavši uzde oko šake. Lamin je glas postao nesiguran; prekidi bivali su sve duži. Kim je uporno promatrao jednu sivu vjevericu. Kad se mali, sivi, čuperasti krznaš, čvrsto pritisnut uz granu, izgubio, bili su i propovjednik i njegovi slušatelji duboko usnuli. Oštro izdjelana glava staroga časnika počivala je na njegovoj ruci, dok se lamina glava oduprla o stablo, gdje se činila kao od žute slonovine. Neko golo dijete dogegalo se, zablenulo se u njih, pa zahvaćeno nekim iznenadnim osjećajem strahopoštovanja svečano se naklonilo pred lamom. No, kako je djetešce bilo maleno i dežmekasto, prevali se, a njegove zdepaste, koprcave noge nagnaše Kima na smijeh.

»Hu! Hu!« viknu vojnik i skoči na noge. »Što je? Kakve zapovijedi? Ah, jedno dijete! Sanjao sam, da je uzbuna. Djetešce — djetešce — ne plači«. — ne plači«.

»Ja se bojim . . . ja se bojim«, deralo se dijete.

»Koga se bojiš? Dvojice staraca i jednoga dječaka? Kakav ćeš ti biti vojnik, kneževiću mali?«

I lama se probudio, ali se nije obazirao na dijete, nego je prebirao po svom tespilju.

»Što je to?« upita dijete, zastajući u plaču. »Te stvari još nisam vidio. Daj mi ih«.

»Aha«, lama se nasmiješi i povlačeći kuglice po travi, reče:

»Tu pregršt kardamoma,
Tu u gvalici ghi,
Papra, brašna, riže,
Da ručamo ja i ti«.

Dijete vrisne od veselja i segne za tamnim svjetlucavim kuglicama.

»Oha«, reče stari vojnik. »Odakle tebi ta pjesmica, ti samoživi čovječe?«

»Čuo sam je u Pathânkotu, sjedeći na jednom kućnom pragu«, stidljivo odgovori lama. »Dobro je biti prijazan s dječicom«.

»Kako se sjećam, pričao si prije nego što nas je san svladao, da brak i radjanje zastiru pravo svijetlo i da su na putu kameni spoticanja. Padaju li u tvojem kraju djeca s neba? Je li običaj, da im se pjesme pjevaju?«

»Nitko nije savršen«, ozbiljno odgovori lama, prebirući opet po tespilju. »A sada trči svojoj majci, mališane«.

»Ču li ga?«, reče vojnik Kimu. »Stid ga je, što je razdragao jedno dijete. U tebi se izgubio dobar otac porodice, brate moj. Hej, dijete!« Dobaci mu bakrenu paru. »Slatkiši su uvijek slatki«. A kad je mala spodobica odskakutala u sunčanom sjaju, nastavi: »Narastu i postanu ljudi. Sveti čovječe, žalim, što sam zaspao usred tvoje propovjedi. Oprosti mi!«

»Mi smo obadva starci«, uzvrati lama. »Ja sam pogriješio. Slušao sam tvoje pričanje o svijetu i njegovoj mahnitosti, pa je jedna pogreška dovela do druge«.

»Čuj ga! Pa kakvo to zlo činiš svojim bogovima, ako se igraš s djetetom? A vrlo si dobro otpjevao onu pjesmicu. Podjimo dalje, a ja ću ti pjevati pjesmu o Nikal Seynu pred Delhijem — onu staru pjesmu«.

Oni ostaviše hladovinu mango-stabla, a visok, oštar glas staroga vojnika stane se razlijegati poljem u razvučenim tužaljkama priče o Nikal Seynu (Nicholson) — onu pjesmu, koju ljudi još danas pjevaju u Punjabu. Kim je bio oduševljen, a i lama je slušao s dubokim zanimanjem.

»Ahi! Nikal Seyn je mrtav — umro je pred Delhijem! Koplja sa sjevera, osvetite Nikal Seyna!« Ispjevao je cijelu pjesmu podrhtavajući glasom, dok je ćurlikanje pratio udarajući pločicama sabljom po bedru konjčeta.

»A sada dolazimo na veliki drum«, reče, pošto je saslušao Kimovu pohvalu. Lama je ostao neobično tih. »Davno je, što nisam jahao ovim putem.

Govor tvoga dječaka potaknuo me je na to. Pogledaj, sveti čovječe, veliki drum, koji je hrptenica cijeloga Hinda. Većim je dijelom zasjenjen kao ovdje, sa četiri reda stabala. Sredinom, onim tvrdim dijelom, ide brzi promet. U ono vrijeme, dok još nije bilo željeznice, putovali su ovuda na stotine Sahibi gore-dolje. Danas se ovdje vidjevaju samo seljačka kola i slično. Lijevo i desno grublji je put za teška kola — žito i pamuk i gradju, vapno i kože. Tu se ide sasvim sigurno, jer na svako nekoliko »kosova« dolazi jedna redarstvena postaja. Redari su razbojnici i rado pljačkaju (ja bih postavio za stražu konjaništvo — mlade novake pod strogim kapetanom), ali barem ne podnose suparnike, koji bi putnike pljačkali. Ovuda se kreću sve kaste i svi mogući ljudi. Gledaj! Brahmini i *chumari* (postolari), bankari i kotlokrpe, brijači i *bunije*,*) hodočasnici i lončari — sav svijet dolazi i odlazi. Čini mi se kao rijeka, koja me zanosi poput panja poslije poplave«.

I doista, veliki glavni drum pruža divan prizor. Teče ravno i na njemu se na petnaest stotina milja obavlja promet Indije. Takva je to rijeka života, kakve inače nigdje na cijelom svijetu nema. Okom su putnici mjerili njenu, zelenilom presvodjenu i sjenom išaranu dužinu, pa bijelu širinu, na kojoj su vrvjeli ljudi, koji su polagano stupali. Pred njima iskrsne jedna redarstvena stanica sa dvije sobe.

»Tko tu protiv zakona nosi oružje?« viknu smiješeći se jedan redar, spazivši sablju vojnika. »Zar nije dovoljno redarstvo, da posmica zločince?«

»Baš radi redarstva sam je i kupio«, bio je odgovor. »Je li sve u redu u Hindu?«

»Ressaldar Sahibe, sve je u redu«.

»Vidite, ja sam kao stara kornjača na obali, koja ispruži glavu, našto ju opet uvuče. Da, ovo je cesta Hindustana. Svi ljudi dolaze ovim putem«.

*) Pripadnici hindske kaste Baishiga, koji ne jedu mesa.

Iz daljine dopre glas: »Svinjski skote, zar je meki dio ceste zato, da o nj češeš svoja ledja? Ti oče svih bludnica i mužu deset hiljada raspuštenica! Tvoja je majka grlila vraga, a njena im je majka bila svodilja. Tvoje su tetke kroz sedam koljena bile bez nosova. Tvoja sestra! Koja te je ptičja pamet navela, da svoje taljige ispriječiš posred puta? Slomljeni kotač? Uzmi još i razbijenu glavurdu, pa pokrpaj jedno i drugo«.

Taj glas i resko pucketanje biča dopirahu iz oblaka prašine, daleka kojih pedeset jarda, gdje su se bila slomila neka kola. Visoka i mršava kattivarska kobila, zažarenih očiju i zaparenih nozdrva, izvlačila se iz gomile, frkćući i ritajući se, dok ju je jahač nagonio preko ceste na čovjeka, koji je pred njima vikao. Jahač je bio visok, sijede brade, sjedeći na pomahnitaloj životinji, kao da je s njom srastao. Udarao je po njoj vješto i u pravilnim razmacima.

Lice staroga vojnika zasja od ponosa. »Moje dijete«, reče kratko nastojeći, da vratu svoga konja dade primjereno držanje.

»Zar da me bije pred očima redarstva?« viknu taljigaš. »Tražim pravdu! Pravdu tražim!«

»A moram li ja trpjeti, da mi zakrči put majmun vrištavac, koji izvrće deset tisuća vreća pred nos mladome konju? Tako se konj kvari«.

»Pravo govori, pravo! No konj se pokorava uzdama«, dovikne stari vojnik. Taljigaš je medjutim otrčao natrag pod kola svojih taljiga i odande se prijetio, da će se osvetiti na sve moguće načine.

»Tvoji su sinovi jaki ljudi«, primijeti redar spokojno, čačkajući zube.

Jahač još jednom žestoko zamahnu bičem i dojaše lakim skokom.

»Oče moj!« Zaustavi se deset jardi daleko i sjaše.

Starac naglo sidje sa svog ponija, a otac se i sin zagrle, kako se to već radi na istoku.

IV

Nato, spustivši glasove, stanu razgovarati. Kim htjede da se odmori ispod stabla, no lama ga nestrpljivo povuče za rukav.

»Hajdemo, Rijeka nije ovdje«.

»Samo polako! Nismo li zasad dosta hodali? Rijeka nam ne će pobjeći. Strpljenje! Ovaj će nam udijeliti milostinju«.

»Ovo«, reče stari vojnik iznenada predstavljajući Kima — »ovo je Prijatelj Zvijezda. Jučer mi je donio vijest. Vidio je u jednom prividjenju samoga Njega, kako daje zapovijedi za rat«.

»Hm!« promumlja njegov sin duboko u širokim grudima. »Čuo je slučajno bazarska naklapanja, pa je to iskoristio«.

Otac se nasmije. »Bar nije došao k meni, da isprosi novog konja za boj i nekoliko rupija. Jesu li i pukovnije tvoje braće dobile zapovijed?«

»Ne znam. Uzeo sam dopust i brzo sam došao k tebi, za slučaj . . .«

»Za slučaj, da te ne bi pretekli prošnjama. Oh, dosad još nisi ni sudjelovao u pravom jurišu, za koji doista treba dobar konj. A treba i dobar momak, pa dobar konjić za marširanje. Vidjet ćemo — vidjet ćemo«. Bubnjao je prstima po jabuci svoga balčaka.

»Ovo nije mjesto, da se izravnavaju računi, oče. Podjimo tvojoj kući«.

»Onda barem prije isplati ovoga dječaka. Nemam ni pare uza se, a on je donio povoljne vijesti. Oj, Prijatelju svega Svijeta, sprema se neki rat, kao što si ti rekao«.

»Ne, koliko je meni poznato: sprema se *taj* rat«, rekne Kim ozbiljno.

»Eh?« izusti prebirući po tespilju lama, željan da se nastavi putovanje.

»Moj se učitelj ne obraća na zvijezde radi nagrade. Donijeli smo vijesti — zapamtite dobro! — donijeli smo vijesti, a sada polazimo dalje«. Kim napola okrenu postrance svoju šaku.

Sin dobaci kroz sunčane zrake srebrn novac, smrsivši nešto o prosjacima i pelivanima. Bio je to komad od četiri anne, kojim su se Kim i lama mogli prehranjivati nekoliko dana. Kada je lama ugledao sjaj kovine, promrmlja blagoslov.

»Idi svojim putem, Prijatelju svega Svijeta!« vikne stari vojnik i okrene svoje košćato kljuse. »Jedanput u životu naišao sam na pravoga proroka, — koji nije vojnik«.

Otac i sin okrenuše skupa konje. Starac je sjedio uspravno kao i mladji mu sin.

Neki punjabski stražar u hlačama od žutoga platna tromo je prolazio cestom. Vidio je, kako je dobačen novac.

»Stoj!« viknu važno engleskim jezikom. »Zar vi ne znate, da se plaća *takkus* (pristojba) od dvije anne po glavi za svakoga, koji dolazi s ove strane. To su četiri anne. Takova je naredba *Sirkara* (vlade), a novac se upotrebljava za sadjenje stabala i za poljepšavanje puteva«.

»I za trbuhe stražarâ«, doda Kim, te se ugnu dohvatu stražarove ruke. »Promisli malko, ti čovječe kaljave glave. Misliš li, da dolazim iz najbliže bare, kao ona žaburina, tvoj tast? Jesi li ikada čuo za ime svoga brata?«

»Kako se taj brat zvao? Ostavi dječaka na miru«, oglasi se veselo jedan stariji stražar, koji je bio čučnuo na doksatu, da popuši jednu lulu.

»Skinuo je napis s boce *belaitee pani* (sodavode), pričvrstio ga na jedan most i ubirao mjesec dana pristojbe od prolaznika, tvrdeći da je to sirkarska naredba. Nato je došao jedan Englez i razbio mu glavu. Znaš, brate, ja sam gradska ptica, a ne seoska«.

Stražar se postidjeno provukao, a Kim je na nj drečao i vikao, dokle god ga je, odmičući, mogao vidjeti.

»Je li ikada bilo djaka, kao što sam ja?« veselo upita dječak lamu. »Da ja nisam na tebe pazio, ni deset milja od Lahora ne bi otišao, a da na svojim kostima ne bi osjetio cio svijet«.

»Gdjekada razmišljam u sebi, jesi li ti dobar ili zao duh?« reče lama uz tihi smiješak.

»Ja sam tvoj chela«. Kim pridje k njemu, i oni uzeše stupati istim korakom — neopisivim hodom pješakâ, koji prevaljuju velike udaljenosti i koji je posvuda jednak.

»A sada napred!« promrmlja lama, pa su uz kuckanje tespilja prevaljivali šutke jednu milju za drugom. Lama je po običaju bio u dubokom razmatranju, dok je Kim širom otvarao svoje bistre oči. Ova cesta, kao široka, vesela rijeka života, mnogo mu se bolje svidjala, nego prepune, stisnute ulice u Lahoru. Na svakom koraku novi prizori i novi ljudi — kaste, koje je poznavao, a i takve, o kojima nije nikada ni slutio.

Naišli su na četu dugokosih Sansija, s oštrim mirisom, koji su na ledjima nosili košare pune gušterova i druge nečiste hrane, a mršavi im psi njuškali za petama. Ovi su ljudi išli za njih odredjenom stranom ceste, krećući se hitrim, plahim kasom; sve su im druge kaste ostavljale obilno mjesta, jer je Sansi nečist. Iza njih u oštroj sjeni, stupajući širokim i ukočenim koracima, kao uspomenom na teške lisičine, išao je čovjek, koji je tek pušten iz tamnice. Ugojeni njegov trbuh i sjajna koža bijahu dokazom, da vlada hrani svoje kažnjenike bolje, nego što se većina poštenih ljudi sama može da prehrani. Kim je taj hod dobro poznavao i rugao se tome. Iza toga je prošao neki Akali, pripadnik Sikha, divljih očiju i kuštrave kose, u modro kockastoj odori svoje vjere, s ulaštenim čeličnim viticama na čunju svoga visokog plavog turbana. Vraćao se s pohoda u jednu od

nezavisnih Sikh-država, gdje je mladim školovanim prinčevima u zavraćenim čizmama i bijelim hlačama pjevao o nekadašnjoj slavi Khalse. Kim se dobro pazio, da ne bi razdražio toga čovjeka, jer je u Akalija nagla ćud i brza ruka. Tu i tamo sastajalo ih je ili prestizavalo šareno odjeveno mnoštvo, cijela sela, koja su dolazila s kakvog obližeg sajma; žene s malom djecom o boku, stupajući iza muškaraca, a stariji dječaci, gizdavo se šepireći s palicama od sladorne trske, povlačeći grube mjedene dječje lokomotive, kakve se prodaju za pola penia, ili bacajući jeftinim ogledalcima za igru sunčani blijesak u oči svojih roditelja. Na prvi se pogled moglo vidjeti, što je tko kupio; ako bi ipak bilo kakve sumnje, trebalo je samo pogledati žene, kako su, držeći jednu smeđju ruku uz drugu, uporedjivale novo kupljene nezgrapne staklene narukvice, koje se uvoze sa sjevero-zapada. Ovi veseli ljudi hodili su polagano, dozivajući jedan drugoga, a ustavljali bi se, da se cjenkaju s prodavačima slatkiša ili da izmole molitvu kod kakvog svetišta kraj ceste — čas je to bilo hindustansko, a čas muslimansko svetište — prema kojima se niska kasta i jedne i druge vjere držala uredno i nepristrano. Zbijena modra crta, koja se dizala i spuštala poput hrpta gusjenice, kad žurno gmiže, probrza kroz uzvitlanu prašinu uz čitav zbor živahnoga kokodakanja. Bila je to četa *changara*, žena, koje paze na sve željezničke nasipe na sjeveru. U toj su družbi sve žene imale plosnate tabane, jaka prsa, čvrsta uda i modre suknje, a žurile su se, ne trateći vrijeme po cesti, prema sjeveru, gdje su trebale da nadju posla. Pripadale su kasti, koja o muškarcima uopće ne vodi računa, a stupale su raširenih lakatâ, visoko uzdignutih glava, gegajući se u bokovima, kako već hodaju žene, koje su vične nositi teške terete. Malo kasnije, uza svirku i viku te jak miris jasmina i žutelja, jači i od samoga zadaha prašine, pojavi se na velikom drumu svadbena povorka. Vidjela se, sva sjajna od blistavila i crvenila,

nosiljka nevjestina, kako se kroz maglicu prašine ljeskala, dok je ovjenčano mladoženjino konjče skrenulo na stranu, da prolazeći mimo jednih kola zahvati ustima sijena. Kim se pridružio bujici dobrih želja i neslanih šala i zaželio mladencima po običaju stotinu sinova, a nijednu kćer. Još je zanimljivije bilo, kad je došao neki skitnički pelivan s nekoliko napola izučenih majmuna, sa zasopljenim mršavim medvjedom i ženom, koja je na noge pričvrstila kozje rogove i plesala na labavu konopu, da su se konji plašili, a prestravljene žene udarale u glasno i dugo vriskanje.

Lama nikada nije dizao očiju. Nije opazio kajišara zelenaša, koji se na svom kratkorepom konjiću žurio da ubere nečovječne kamate. Nije opazio glasnu i bučnu skupinu domaćih vojnika na dopustu, koji su, doduše još na vojničku poredjani, uživali, što su se riješili svojih pušaka i njihova čišćenja, pa su najpristojnijim ženama, koje bi vidjali, dovikali najsramotnije riječi. Nije vidio ni samoga prodavača vode iz Ganga, dok je Kim očekivao, da će kupiti barem jednu bocu ove dragocjene tekućine. Zurio je neprestano na zemlju i isto tako bez prekida hodio sat za satom, dok mu je duša bila zabavljena na drugom mjestu. No Kim se osjećao u sedmom nebu od radosti. Na ovom je mjestu veliki drum bio sagradjen na nasipu, da bude zaštićen od zimskih bujica s predgorja, tako da se hodilo ponešto nad krajinom, kao po krasnom hodniku, dok se s lijeva i s desna vidjela razastrta cijela Indija. Divno je bilo gledati različito upregnuta kola, natovarena žitom i pamukom, kako su se teško kretala po cestama. Cviljenje njihovih osovina moglo se čuti već na jednu milju daleko; ono je dolazilo sve bliže, dok se nisu napokon uz pokliče, viku i pogrdne riječi kola stala uspinjati uza strmi obronak i iskočila na tvrdi glavni drum. Jedan bi vozar psovao drugoga. Jednako je lijepo bilo promatrati ljude, male mrljice crvene, modre i ružičaste, bijele i žute,

kako se, hodeći u dvoje i u troje, vraćaju u svoja sela i na plosnoj ravnici postaju sve manji i manji, doh ih ne bi posve nestalo. Kim je sve to osjećao, ali nije mogao da svoja čuvstva iskaže riječima, pa se tako zadovoljavao, da kupuje oljuštenu sladornu trsku i njenu srž velikodušno ispljune na cestu. Od vremena do vremena lama je uzimao burmuta, a napokon, ne mogući duže izdržati šutanje, reče:

»Dobra je zemlja ova južna zemlja. Dobar je zrak, a i voda je dobra. Je li?«

»A svi su oni vezani uz *Kolo*«, doda lama. »Vezani iz života u život. Nikome od njih nije označen put«. Lama se iz svojih misli sâm s naporom povratio u ovaj svijet.

»Već smo prešli velik komad puta«, reče Kim. »Sigurno ćemo naskoro doći do jednog *parao-a* (počivalište). Hoćemo li tamo ostati? Gledaj, sunce se već spušta«.

»Tko će nas večeras primiti?«

»To je svejedno. Ova je zemlja puna dobrih ljudi. A osim toga« — zašapuće on nižim glasom — »mi imamo novaca«.

Svjetina je postajala sve gušća, što su se više približavali počivalištu, koje je značilo završnu točku u putovanju toga dana. Niz šatora, u kojima se prodaje priprosta hrana i duhan, hrpa goriva drva, stražarska postaja, bunar i valov za konje, nekoliko stabala, a ispod njih nešto izgažena tla, zamrljana crnim pepelom od prijašnjih vatara, sve je to označivalo jedno počivalište na glavnom drumu, ako se u to ne ubroje vrane i prosjaci, jedni i drugi vječno gladni.

U to je vrijeme probijalo sunce širokim zlatnim trakama kroz niže grane mango-stabala. Papigice i golubovi vraćali su se na stotine svojim domovima; brbljave svrake sivih ledja, razgovarajući o događajima dana, šetale su u dvoje, u troje amo-tamo skoro ispod nogu putnika, a komešanje i lepetanje po granama bijaše znakom, da su šišmiši spremni za

noćnu stražu. Brzo su se zrake svijetla splinule i za čas su bila lica, kotači taljigâ i rogovi volova obojeni crveno kao krv. Iza toga se spustila noć, koja je promijenila toplinu zraka i preko krajine navukla laganu jednoličnu maglicu, poput modrikaste koprene od vilinske svile. Jasno i oštro stao je da se širi zadah dima gorućih drva, zadah blaga i ugodan miris pšeničnih pogača, pečenih u pepelu. Večernja je straža, važno kašljući i ponavljajući naloge, izišla iz redarstvene postaje. Svjetlucava hrpica žeravice crveno se žarila u čaški nargile, koju je pušio neki kočijaš ukraj ceste, dok je Kimovo oko mehanički motrilo posljednji žar sunca na mjedenim mašicama nargile.

Život u parao-u naličio je u malom na život u Kašmir-seraju. Kim je uronuo u veseli azijski nered, koji će vam, ako se samo malo strpite, donijeti sve, što priprostome čovjeku treba. Imao je malo potrebâ, a budući da lama nije poznavao skrupula za kaste, dostajalo im je jelo, skuhano u prvome šatoru. No da im bude što raskošnije, kupio je Kim pregršt sušene balege, da naloži vatru. Posvuda unaokolo izmedju malih vatara miješali su se ljudi i tražili ulje ili žito, slatkiše ili duhan i gurali jedan drugoga, dok su kod bunara drugi čekali, da dodju na red. Medju muške glasove miješalo se i tanko cilikanje i hihotanje žena, kojima se lica nisu smjela javno da vide, a koje su bile u zastrtim, privezanim kolima. Dandanas dobro odgojeni urodjenici drže zgodnijim, da se njihove žene, kad putuju — a one se prilično mnogo posjećuju — brzo voze u dobro zastrtim željezničkim kolima. Taj se običaj širi. Ali uvijek ih ima od staroga kova, koji se drže običaja svojih predaka. A nadasve uvijek ima tih starih žena, konzervativnijih od muškaraca, koje potkraj svojih dana hodočaste. One, uvenule, za kojima nitko ne žudi, ne ustručavaju se, da u izvjesnim prigodama budu i bez koprene. Poslije duge njihove osamljenosti, dok su ostajale u dodiru sa spoljašnjim

svijetom samo u poslovnim stvarima, one sada uživaju u buci i vrevi otvorene ceste, u sakupljenoj svjetini ispred svetih grobova i u beskrajnim mogućnostima naklapanja s uglednim udovicama istoga mišljenja. Vrlo često upravo odlane dugo mučenim porodicama, kad se takva jezičava i svojeglava starica zaputi ovako širom Indije. A hodočašćenje je zaista ugodno bogovima. Tako se dogadja, da se po cijeloj Indiji može naići na četu prosjedih sluga, koje imaju da tobože paze na koju staru gospodju, što se, više ili manje zaklonjena zastorima i skrivena, vozi u volovskim kolima. Ovakovi su ljudi trijezni i oprezni, pa ako se pokaže u blizini koji Evropljanin ili urodjenik visoke kaste, oni će s pomnjivom opreznošću zakloniti svoju štićenicu. No u običnim, slučajnim prigodama, kakve se dešavaju pri hodočašćenju, ne vrše oni sve mjere opreznosti. Ta napokon, stara je gospodja strastveno svjetska, pa živi, da gleda život.

Kim opazi jednu šareno iskićenu *ruth* ili porodičnu kočiju s upregnutim volovima, koja je upravo prispjela u počivalište, a imala je vezen pokrov u obliku dvaju kubeta, poput dvogrbe deve. Osam ljudi bili su njena pratnja, od kojih su dvojica bila naoražana zardjalim sabljama: siguran znak, da su pratili odlično lice, jer prosti puk ne nosi oružja. Bujica riječi, jadikovki, naloga, šala, koje bi Evropljanin smatrao prostim psovkama, čula se iza zavjesa. Zacijelo se tu vozila kakva gospodja, navikla da zapovijeda.

Kim je kritičkim okom motrio pratnju. Polovica su bili tankonoge, sivobrade *Oorye* iz ravnice, dok su drugu polovicu sačinjavali gorštaci sa sjevera, odjeveni u grubo sukno s pustenim kapama. Ova raznolikost pratnje kazivala je svoje, sve da Kim i nije opažao neprekidnu svadju tih dvaju tabora. Stara je gospodja putovala na jug, možda kakvoj bogatoj rodici, ili što je vjerojatnije — zetu, koji je pred nju poslao pratnju kao znak poštovanja. Gorštaci mogli su biti od njenoga roda — Kulu i Kangra-

pleme. Bilo je jasno, da uza se nije imala kćeri udavače, jer bi u tom slučaju bile zavjese čvrsto privezane, a straža ne bi nikoga puštala u blizinu. »Svakako živahna i odvažna dama«, mislio je Kim, držeći u jednoj ruci gvalu od balege, a u drugoj kuhano jelo, dok je lami lakim guranjem ramena kazivao put. Od ovoga susretaja moglo bi se nešto učiniti. Lama mu, doduše, ne bi pomogao, no Kim, kao savjestan chela, oduševljeno bi prosio za dvojicu.

Naložio je svoju vatru što bliže kolima, očekujući, da će mu tko od pratnje narediti, da se odstrani. Kao šišmiš, koji se do sita najeo voća, tako se lama umorno spustio na zemlju i vratio se svome tespilju.

»Odmakni se, prosjače!« Ovu je zapovijed viknuo jedan od gorštaka u lošem hindustanskom jeziku.

»Hu! Pa to je samo jedan *pahari* (brdjanin)«, reče Kim preko ramena. »Otkada su planinski magarci prisvojili sav Hindustan?«

Ovaj brzi odgovor bio je sjajan prikaz Kimova porekla od tri pokoljenja.

»Ah!« Kimov je glas zvučao sladje no ikada, dok je gvalu od balege prelomio na komade. »U mojoj zemlji mi to zovemo početak ljubavnog razgovora«.

Oštar i tanak hihot iza zavjesa potakao je gorštaka na novi nasrtaj.

»Nije tako loše — nije loše«, mirno odgovori Kim. »No čuvaj se, brate, da mi, velim ti *mi*, ne bismo tebi morali uzvratiti prokletstvom, a naša su prokletstva takva, da se izvršavaju«.

Oorye se nasmiju, a gorštak skoči prijeteći se. Uto lama iznenada dignu glavu, tako da mu je golema plosnata kapa došla baš u puno svijetlo Kimove zapaljene vatre.

»Što je?« upita.

Gorštak zastade, kao da se skamenio. »Sačuvan sam — sačuvan od velikog grijeha«, promuca.

»Stranac je napokon opazio, da je to neki svetac«, promrmlja jedan Oorya.

»Hej! A zašto pošteno ne isprašiš tog prosjačkog derana?« viknu stara gospodja.

Gorštak pohiti natrag do kočije i nešto šapne u zavjese. Nastupi najprije mrtva tišina, a kasnije neko mrmljanje.

»Stvar se dobro razvija«, pomisli Kim, gradeći se, kao da ne gleda i ne čuje.

»Kad bude jeo«, gorštak će ponizno i umiljato prema Kimu — »Svetac je zamoljen, da bi se udostojao govoriti s nekim, koji hoće da mu nešto kaže«.

»Kad bude jeo, spavat će«, uzvrati Kim s visoka. Nije još mogao točno razabrati, kako će se stvar razvijati, ali je tvrdo odlučio, da se što bolje okoristi stanjem. »A sada idem, da mu donesem hranu«. Posljednja glasno izgovorena rečenica svršila se s uzdahom, kao od iznurenosti.

»Ja ću se glavom i ostali od moga roda pobrinuti za jelo — ako je dopušteno«.

»Dopušteno je«, reče Kim ponosnije no ikada. »Sveti oče, ovi će nam ljudi donijeti hrane«.

»Zemlja je dobra. Sav taj južni kraj je dobar — a svijet je velik i silan«, pospano promumlja lama.

»Pustite ga, da spava«, reče Kim — »ali se pobrinite, da dobijemo dobro jesti, čim se probudi. On je vrlo svet čovjek«.

Jedan od Oorya opet učini neku prezirnu napomenu.

»On niti je fakir, niti seoski prosjak«, nastavi Kim ozbiljno, okrenuvši se zvjezdama. To je najsvetiji medju svetim ljudima. On je nad svim kastama, a ja sam njegov chela«.

»Amo dodji!« pozove ga neki tanki glas iza zavjesa. Kim pristupi, svijestan, da su ga promatrale oči, koje on nije mogao vidjeti. Jedan mršavi smedji prst, pretrpan prstenjem, ležao je na rubu kočije. Razgovor se ovako započeo:

»Tko je onaj tamo?«

»Jedan izvanredno svet čovjek. Dolazi iz daleka. Iz Tibeta«.

»Iz kojega tibetskog kraja?«

»Tamo iza snijega — iz vrlo dalekog mjesta. On poznaje zvijezde. Umije da postavlja horoskope i da čita iz položaja zvijezda kod rodjenja. Ali sve to on ne čini za novac, već samo iz dobrote i velikog milosrdja. Ja sam njegov djak. Zovu me i »Prijatelj Zvijezda«.

»Ti nisi gorštak?«

»Pitaj njega. Reći će ti, da sam mu poslan sa zvijezda, da ga vodim do kraja njegova hodočašćenja«.

»Koješta! Znaj, derane, da sam ja stara žena, a nipošto neka luda. Lame ja poznajem i štujem ih, no ti si isto toliko zakoniti chela, kao što je ovaj moj prst rudo ove kočije. Ti si Hind bez kaste — drzovit i bezobrazan prosjak, a prikrpio si se Svetomu, po svoj prilici, samo radi dobitka«.

»A zar svi mi ne radimo zbog dobitka?« Kim je smjesta udesio način svoga govora prama promijenjenom glasu stare gospodje. »Čuo sam . . .« rekao je nasumce — »čuo sam . . .«

»Što si čuo?« okosi se ona na nj, lupajući prstom.

»Ništa, čega bih se sasvim jasno sjećao, ali neko naklapanje iz bazara — nesumnjivo je laž — da i rajahi (vladari), mali rajahi u planinama . . .«

»Ali zato ipak od čiste rajputske krvi«.

»Svakako od čiste krvi. Da i ti rajahi prodaju najljepše svoje ženskinje za dobit. Prodaju ih na jug, *zemindarima**) i njima sličnima u Oudhu«.

Ako ima nešto na svijetu, što mali planinski rajahi poriču, to je baš ova optužba. A baš u tu se optužbu vjeruje po bazarima, kada se govori o tajanstvenoj trgovini roblja po Indiji. Stara je gospo-

*) Nasljedni vlasnici zemlje.

dja počela da Kimu strastvenim i srditim šaptanjem objašnjava, kako je on zloban lažac . . . Da je on tako što spomenuo, dok je ona bila još djevojkom, onda bi ga iste večeri dali, da ga slon na smrt izgazi. A to je bila prava istina.

»Ahai! Ja sam doista samo prosjački deran, kako je Oko Ljepote reklo«, zajada Kim u pretjeranom strahu.

»Oko Ljepote, zaista! Tko sam ja, da mi smiješ dobacivati prosjačke nježnosti?« A ipak se starica nasmije odavna zaboravljenoj riječi. »Moglo se to o meni reći prije četrdeset godina, i s pravom. Pa i prije trideset godina. Ali ovo skitanje širom cijeloga Hinda krivo je, da se udovica jednoga kralja mora natezati s društvenim talogom i služiti ruglom prosjacima«.

»Velika kraljice«, reče Kim hitro, čuvši, kako se od gnjeva starica sva trese — »ja sam doista ono, što velika kraljica kaže; ali je moj učitelj ipak svet. On još nije čuo zapovijed velike kraljice, da bi . . .«

»Zapovijed? Ja da zapovijedam svetome čovjeku, učitelju Zakona, da dodje, da govori sa ženom? Nikada!«

»Smiluj se mojoj gluposti! Mislio sam, da je bilo izrečeno kao zapovijed«.

»Ne, nije bilo. Bila je molba. Je li ti sada sve jasno?«

Srebrn novac udari o rub kočije. Kim ga uze i duboko se nakloni. Stara je gospodja shvatila, da treba steći njegovu naklonost, jer je ovaj dječak bio oko i uho lamino.

»Ja sam samo djak Svetoga. Kasnije, kad on založi nešto hrane, možda će doći«.

»Oh, ti ugursuze i bezobrazni nitkove!« Draguljima okićeni kažiprt potrese se od prijetnje, ali je Kim ujedno ipak mogao čuti hihot stare gospodje.

»O čemu se dakle radi?« upita on vrlo ljubeznim i povjerljivim glasom, kojemu je malo tko mogao da odoli, što je Kim dobro znao. »Da li u tvo-

joj porodici možda žele dobiti sina? Govori slobodno, jer mi svećenici . . .« Ove su riječi bile vjerno plagiranje nekog fakira kod Taksali-kapije.

»Mi svećenici! Ti još nemaš ni toliko godina, da bi . . .« Ona prekine šalu ponovnim smijehom. »Vjeruj mi, svećeniče, da mi žene gdjekada mislimo i o drugim stvarima, a ne samo o sinovima. A osim toga, moja je kći već rodila muško dijete«.

»Dvije strijele u tobocu bolje su nego jedna; a još su bolje tri«. Kim izgovori ovu poslovicu, nakašljavši se zamišljeno, s pogledom oborenim zemlji.

»Istina — istina. Ali će to možda još doći. Svakako oni brahmini iz nizozemlja nisu ni za što. Šiljala sam im darove i novaca, i opet darove, a oni su samo proricali«.

»Ah«, primijeti Kim, pun prezira polako razvlačeći riječi — »oni su proricali!« Bolje to ne bi napravio ni prorok od zanata.

»I tek kad sam se obratila na svoje bogove, bile su uslišane moje molitve. Izabrala sam povoljan čas — možda je tvoj Svetac čuo o starješini samostana Lung-Cho? U njegove sam ruke predala svoju stvar i gle, sve je došlo u pravo vrijeme, kako sam željela. Brahmin u kući oca sina moje kćeri rekao je onda, da se to dogodilo po njegovim molitvama. No ovo je mala zabuna, koju ću mu objasniti, čim stignemo do cilja našega puta. A poslije toga ići ću u Buddh Gayu, da učinim *shraddhu*)* za oca moje djece«.

»Pa onamo idemo i mi«.

»To je dvostruko povoljno«, razveseli se stara gospodja. »To znači barem drugog sina«.

»O, Prijatelju svega Svijeta!« Lama se probudio i dozivao Kima jednostavno, kao dijete, koje je smeteno, kad se nadje u tudjoj postelji.

»Eto me! Dolazim, Sveti oče!« Kim pohiti do vatre, gdje zateče lamu već okružena zdjelama

*) Obred za pokojnike.

hrane. Gorštaci su starca očevidno obožavali, dok su ga južnjaci gledali prijekim okom.

»Maknite se! Odstupite!« viknu Kim. »Zar da javno jedemo kao psi?«

Pojeli su u miru svoju večeru, malo okrenuti jedan od drugoga. Kim okruni večeru domaćom cigaretom.

»Nisam li stotinu puta rekao, da je jug dobar kraj? Tu je jedna kreposna udovica nekoga gorskoga rajaha, visoka roda, koja hodočasti, kako kaže, u Buddh Gayu. Ona nam je poslala ova jela; a kad se budeš dobro odmorio, htjela bi, da s tobom govori«.

»Je li i ovo tvoje djelo?« upita ga lama zahvativši duboko u burmuticu.

»A tko se drugi za te starao, od prvog početka našeg divnog putovanja?« Kimu poigraše oči u glavi, dok je guste dimove odbijao kroz nosnice, našto se ispružio na prašnu zemlju. »Da li sam zanemario išta brinući se za tvoju udobnost, Sveti?«

»Blagoslovljen budi!« Lama prigne svoju dostojanstvenu glavu. »Poznavao sam mnogo ljudi u svom tako dugom životu i dosta djakâ. Ali nijednome čovjeku, ako je i tebe žena rodila, nije se moje srce tako priklonilo kao tebi, koji si smotren, razborit i uljudan, a ipak ponešto kao mali demon«.

»A ja opet još nikada nisam vidio svećenika, kakav si ti«. Kim je promatrao dobroćudno žuto lice starčevo, jednu boru do druge. »Nije prošlo više od tri dana, otkako smo se zajedno dali na put, a meni se čini, kao da je prošlo već sto godina«.

»Možda je meni u prijašnjem jednom životu bilo dopušteno, da ti učinim kakvu uslugu. Možda« — lama se nasmiješi — »možda sam te oslobodio iz kakve zamke, ili sam te ulovio na udicu u onim danima, kad još nisam bio prosvijetljen, pa sam te opet natrag bacio u rijeku«.

»Može biti«, potvrdi Kim mirno. Ovakve teorije bio je često slušao iz ustâ ljudi, koje Englezi ne

bi smatrali osobito duhovitima. »A što se tiče one žene u kočiji s volovima, mislim, da želi drugog sina za svoju kćer«.

»Ovo nema posla s Putem«, uzdahnu lama. »Ali ona je ipak s bregova. Ah, te moje gore i snijeg na njima!«

Ustade i odmjerenim korakom pristupi kolima. Kim bi bio dao svoje uši zato, da je mogao i on poći, no lama ga nije pozvao, a ono malo riječi, što je ulovio, bilo je i tako izrečeno u nepoznatu jeziku. Govorili su naime jednim u brdima običajnim narječjem. Činilo se, da žena stavlja pitanja, o kojima je lama razmišljao, prije nego bi na njih odgovorio. Ovda-onda načuo je jednolično pjevuckanje neke kineske rečenice. Bila je čudna slika, koju je Kim motrio kroz spuštene trepavice: — Lama je stojao vrlo uspravan u svom žutom plaštu s dubokim borama, crnima poput tamnih rasporina u svijetlu parao-vatara, sličan kvrgavu deblu, koje se čini kao rascijepljeno u sjeni sunca na zalazu. Govorio je prema blistavoj, ulaštenoj kočiji, koja se ljeskala kao mnogobojni dragulji u tom istom nejasnom svijetlu. Uzorci na zlatom izvezenim zastorima pomicali su se gore i dolje, slijevali se, pa opet javljali, kad bi se nabori njihali i pomicali od noćnoga vjetra. A kad je razgovor postajao ozbiljniji, šiljao je draguljima okićen kažiprst iskrice svijetla na vezivo. U ozadini kočije izdizao se zid mraka, isprobijan plamsajima, a oživljavan napola rasvijetljenim oblicima, licima i sjenama. Bučni glasovi rane večeri bili su se splinuli u blagi žamor, kojega je najdublji ton bio ruljenje volova nad sječkom, a najviši zvuk *sitara* neke bengalske plesačice. Većina muškaraca bila je odvečerala, pa je sada duboko povlačila dim iz svojih nargila, koje su grgoljile i bućkale, a kod punog se potezanja slušale kao glasovi žapca bukača.

Napokon se lama povrati. Jedan je gorštak išao za njim s podstavljenim pokrivačem i pažljivo ga rasprostr'o kraj vatre.

»Ova žena zaslužuje deset hiljada unuka«, pomisli Kim. »No ipak, da nema mene, ne bi bilo ni ovih darova«.

»Kreposna žena, a i razborita«. Lama se mlohavo spusti, kao umorna deva. »Svijet je pun milosrdja za one, koji slijede Put«. Pri tome prebaci dobru polu pokrivača preko Kima.

»A što je rekla?« zapita Kim umotavši se u svoj dio pokrivača.

»Pitala me je mnogo šta i iznijela mnogo problema, od veće česti isprazne bajke, koje je čula od svećenika, što služe djavolu, a grade se, kao da slijede Put. Na nekoliko pitanja sam odgovorio, a za neke sam rekao, da su mahniti. Mnogi na sebi nose ruho, ali malo njih slijedi Put«.

»Istina. Istina!« reče Kim zamišljenim, povjerljivim glasom, glasom onih, koji žele, da im se nešto oda.

»Ne gledajući na njeno neznanje, ona ispravno osjeća. Ona vrlo želi, da mi s njom idemo u Buddh-Gayu, pošto, kako sam razumio, naš i njezin put vodi nekoliko dana istim pravcem prema jugu«.

»Pa?«

»Malo strpljivosti. Odgovorio sam na to, da ispred svega dolazi ono, što ja tražim. Čula je ona mnogo ludih bajka, ali za veliku istinu o mojoj Rijeci nikada nije slušala. Takvi su svećenici s predgorja! Poznavala je opata od Lung-Cho, ali nije znala za moju Rijeku — niti za priču o Strijeli«.

»Pa?«

»Zato sam joj govorio o onome, što tražim, i o Putu, te o zaslužnim drugim stvarima. No ona nije željela ništa, nego da je pratim i da se molim za drugoga sina«.

»Aha! Mi žene ipak ne mislimo ni na što drugo nego na djecu«, primijeti Kim pospano.

»Budući dakle, da idemo za neko vrijeme istim putem, mislim, da nimalo ne zapuštamo naše traženje, ako je i pratimo, barem do... zaboravio sam ime onoga grada«.

»Čuj!« reče Kim oštrim šaptom okrenuvši se jednome *Ooryi*, koji su stajali nekoliko jardi podalje. »Gdje je kuća vašega gospodara?«

»Malo dalje, iza Saharunpora, medju voćnjacima«. Rekao je ime toga sela.

»To je ono ime«, potvrdi lama. »Barem donde možemo s njom«.

»Muhe idu na strvinu«, reče Oorya prigušenim glasom.

»Za bolesnu kravu vrana; za bolesnog čovjeka brahmin«. Ovu poslovicu Kim šapnu kao za sebe prema zasjenjenim vršcima stabala nad svojom glavom.

Oorya zagrokće i umuknu.

»Mi dakle idemo s njom, Sveti oče?«

»Ima li razloga protiv toga? Ja ću pri tome ipak moći poći u stranu i okušati sve rijeke, preko koje vodi cesta. Ona želi, da s njom podjem; ona to živo želi«.

Kim priguši smijeh pod pokrivačem. Kad bi se ova ugledna stara gospodja oslobodila svog razumljivog strahopočitanja prema jednome lami, ona bi po Kimovu mišljenju umjela pričati zanimljivo i vrijedno, da je čovjek sluša. Već je skoro bio zaspao, kad lama iznenada izreče jednu poslovicu: »Muževi brbljavih žena naći će nagradu u budućem životu«. Kasnije ga je Kim čuo, kako je tri puta šmrknuo, našto, smijući se, zadrijema.

Poput alema sjajno praskozorje probudi ljude, vrane i volove sve ujedanput. Kim sjede uspravno, zijevnu, strese se i drhtnu od ushita. Ovo je značilo vidjeti svijet, kakav je uistinu. Ovo je bio život, kakav je on želio: hitar i bučan, gdje se čuje kopčanje pripašaja, udaranje volova, škripa kolesa, paljenje vatara i kuhanje doručka, a kod svakog se okretaja

oka ukazuju novi prizori. Jutarnje magle nestajalo je u srebrnom vrtlogu; papige su odlijetale u krešťavim, zelenim jatima prema dalekoj rijeci. Sva bunarska kolesa, dokle je uho dopiralo, stadoše se kretati. Indija se probudila, a usred nje je bio Kim, budniji i uzrujaniji nego itko drugi, griskajući grančicu, koja mu je bila podjedno i četkom za zube, budući da se na sve strane koristio običajima zemlje, koju je poznavao i ljubio. Nije se morao starati za hranu, nije trebao da potroši ni jednu *cowrie**) u prepunim šatorima. Bio je djak jednoga svetog čovjeka, pridružen svojeglavoj, staroj gospodji. Sve se za njih pripravljalo, a kad bi ih uljudno pozvali, oni bi sjeli i jeli. A što se dalje tiče — zahihoće Kim, čisteći zube — njegova će gostoprimka samo povećati užitak putovanja cestom. Pomno je promatrao njene volove, kako su prišli pušući i ričući pod jarmom. Ako bi volovi išli prebrzo — što nije vjerojatno — bilo bi za nj ugodno mjesto na rudu; lama bi sjedio iza goniča. Pratnja bi dakako išla pješke. Stara bi gospodja isto tako sigurno mnogo toga govorila, a ukoliko je dosad od nje čuo, ne bi taj govor bio bez soli. Već je naredjivala, bombastično govorila, prigovarala, korila i, valja reći, proklinjala svoje sluge zbog nehajnosti.

»Dajte joj lulu! U ime bogova, dajte joj lulu i začepite joj pogana usta«, viknu jedan Oorya, dok je vezao bezobličnu hrpu posteljine. »Ona i papiga jednake su. Obe kriješte u svanuće«.

»Volove predvodnike! Hej! Pazi na volove!« Volovi udariše natrag, pri čemu im osovina nekih taljiga, do vrha napunjenih žitom, zape za rogove.

»Sovuljagin sine, kako to voziš?« Ovo je išlo taljigaša, koji se cerio.

»Ahi! Ahi! Vozi se kraljica od Delhija, koja se zaputila, da izmoli jednog sina«, viknu taljigaš natrag preko svoga visokog tovara. »Mjesta za kraljicu od Delhija i njenog ministra predsjednika, sivoga majmuna, koji se penje po vlastitoj sablji«. Druga kola, natovarena korom za neku strojarnicu u nizini, dolazila su odmah iza kočije, a njihov je kočijaš dodao još nekoliko udvornih riječi, kad volovi kočije opet udariše natrag.

*) Školjka, koja služi kao novac.

Iza zavjesa, koje su se pomicale, provali prava bujica pogrda. Nije trajala dugo, no po svojoj vrsti i kakvoći ujedljivosti i ljutosti prelazila je sve, što je i sam Kim do toga vremena bio čuo. Vidio je, kako su se gola prsa taljigaša uleknula od čuda; čovjek se onom glasu duboko poklonio, a onda skočio s ruda i pomogao pratnji, da izvuče njihov vulkan na glavnu cestu. Ovdje mu glas iz kočije još doviknu, s kakvom se ženom vjenčao, i što ona radi, dok njega nema kod kuće.

»Oh, *Shabash* (visosti)!« promrmlja Kim, nesposoban, da se svlada, dok se taljigaš odšuljao.

»Dobro sam učinila, zar ne? Sramota je i sablazan, da se jedna jadna žena ne može ići pomoliti svojim bogovima, a da je ljudski izmet Hindustana ne gura i ne vrijedja, pa da mora gutati *gâli* (pogrde), kao muškarci *ghi* (maslo). Ali još mogu da mičem svojim jezikom i da u pravoj prigodi nadjem riječ dvije. I još sam uvijek bez duhana! Gdje je nesretni ćoro, sin sramote, koji još nije pripravio moju lulu?«

Neki gorštak hitro pruži unutra lulu, a mlazovi gusta dima na uglovima zavjesa pokazivahu, da se opet povratio mir.

Iako je Kim već dan prije hodio ponosno kao djak svetoga čovjeka, danas je deset puta ponosnije stupao u redu polukraljevske povorke, s punim pravom, pod zaštitom jedne stare gospodje krasnih manira i neiscrpnih duševnih sposobnosti. Pratioci, umotanih glava na način urodjenika, stupali su uz kočiju i dizali oblake prašine. Lama i Kim držali su se nešto postrance. Kim je žvatao klip sladorne trske, ne uklanjajući se nikome, koji je bio niži od svećenika. Mogli su čuti stalno klopotanje jezika stare gospodje, poput stroja, kojim se ljušti

riža. Stara gospodja naredila je pratnji, da joj kazuju, što se dogadja na drumu. Tek što su odmakli od počivališta, razgrnula je zavjese i počela izvirivati, dok joj je koprena prikrivala trećinu lica. Kad bi govorila svojim ljudima, ne bi joj oni gledali u lice, pa se tako više-manje udovoljilo pristojnosti.

Neki bljedunjavi okružni nadzornik redarstva, tamne puti, Englez, odjeven bez prikora, dojaha na umornu konju i razabravši po pratnji, kakvoga je soja ta ličnost, stade je zadirkivati.

»Oh, majko«, dovikne joj — »zar je taki običaj u *zenanima* (haremima)? Pomisli, da prodje kakav Englez, pa da te vidi bez nosa?«

»Što?« zakriješti odgovor. »Tvoja rodjena majka nema nosa? Zašto to kazuješ na otvorenu drumu?«

Dobro mu je vratila milo za drago. Englez podigne ruku kao čovjek, koji je pogodjen na megdanu. Ona se nasmiješi i klimnu glavom.

»Zar ovo lice može zavesti krepost na stranputice?« reče ona, podigne koprenu i pogleda ga.

Dražesno nipošto nije bilo, ali Englez, potegavši uzdu, nazove je Mjesecom Raja, Rušiteljem Kreposti i još drugim fantastičnim imenima, što je udvostručilo gospodjino dobro raspoloženje.

»Šaljivčina!« reče ona. »Svi su redarstvenici šaljivčine. Ali ovakvi, kakav je ovaj, ti su najgori. Čuj, sinko, sve to nisi naučio, otkako si došao iz *Belaita* (Evrope). Tko te je dojio?«

»Jedna Pahareenka, planinka iz Dalhousija, majko. Zadrži svoju ljepotu pod štitom — o, Donosilice Slasti«, i izgubi se.

»To je ona prava vrsta«, — reče ona, poprimivši fini kritički ton, pošto si je usta napunila betelom. »Ovo je ona vrsta ljudi, koji su potrebni, da nadziru pravdu. Oni poznaju zemlju i njene običaje. Oni drugi, koji tek dolaze iz Evrope, a koje su othranile bijele žene i koji naše jezike uče iz knjiga, gori su od kuge. Oni nanose krivdu kraljevima«. Nato je

Na putu . . .

stala pričati svijetu neku dugu, dugu priču o nekom glupom, mladom redarstveniku, koji je u stvari jedne obične zemljišne raspre bio na nepriliku nekom njenom rodjaku u devetom koljenu, malome rajahu u gorju. Svršila je, kazujući jednu rečenicu iz nekoga djela, koje ni u kojem pogledu nije bilo nabožno.

Iza toga se promijenilo njeno raspoloženje i ona zapovjedi jednome iz pratnje, da zapita lamu, bi li htio ići uz kola, da s njom raspravlja o vjerskim stvarima. Kim nato podje natrag u prašinu, vraćajući se svojoj sladornoj trski. Jedan sat, a i duže, provirivala je lamina velika kapa kroz prašinu, kao mjesec kroz tanku maglicu, a po svemu, što je dječak čuo, zaključio je, da stara gospodja plače. Jedan Oorya napola se ispričavao zbog svoje sinoćnje neuljudnosti. Rekao je, da svoju gospodaricu još nikada nije vidio u tako blagom raspoloženju, a to je pripisivao nazočnosti stranoga svećenika. On je lično vjerovao u brahmine, iako je, kao i svi urodjenici, vrlo dobro poznavao njihovu lukavost i pohlepnost. No, ako brahmini svojim prosjačenjem samo dovode u srdžbu majku žene njegova gospodara, pa ih ona otjera, tako da se ti svećenici rasrde i prokunu svu pratnju (to je bilo razlogom, što je drugi vol sa strane šepao i što se rudo prošle noći prebilo), onda je taj Oorya bio pripravan, da prizna svećenika koje mu drago sljedbe unutar Indije ili izvan nje. Ovim je riječima Kim povladjivao mudrim klimanjem glave, pa je upozorio Ooryu, da lama ne prima novaca i da će se trošak za prehranu njih dvojice naplatiti po sto puta dobrom srećom, koja će karavanu odsada pratiti. Potom je stao kazivati priče iz grada Lahora i zapjevao po koju pjesmu, koja je pratnju nagonila na smijeh. Kao gradski miš, koji je dobro poznavao najnovije pjesme pomodnih skladateljâ — od veće su to česti žene — Kim je bio očito u prednosti ispred ljudi iz malog voćarskog sela iza Saharunpora, no on ovu prednost nije isticao.

U podne skrenuli su s puta, da jedu; jelo je bilo dobro, obilato i lijepo posluženo na zdjelama od čistoga lišća, na udobnu mjestu, daleko od oblaka prašine na cesti. Ostatke su dali prosjacima, da udovolje svim propisima, našto su sjeli, da dugo i raskošno puše. Stara se gospodja povukla iza zavjesa, no upletala se sasma slobodno u razgovor, dok su se njeni sluge s njom prepirali i protuslovili joj, kako to već rade sluge na istoku. Poredjivala je hladovinu i borike Kangra i Kulu-gorja s prašinom i mango-stablima juga. Pričala je priču o nekim starim lokalnim bogovima, tamo na granici zemlje njenoga supruga. Grdila je duhan, koji je u taj čas pušila, psovala je sve brahmine i računala posve sigurno, da će joj se roditi mnogi unuci.

V

Ponovo svrstana, lijena i gmizava povorka, opet je krenula, a starica je spavala, dok nisu stigli do drugoga počivališta. Bio je to vrlo kratak hod, a do zalaza sunca trebao je još jedan sat, pa se Kim stao ogledavati, da nadje kakvu novu razonodu.

»A zašto ne bi sjedio i odmarao se?« zapita ga jedan iz pratnje. »Samo vragovi i Englezi trčkaraju amo-tamo bez pravoga razloga«.

»Nikada ne veži prijateljstva s vragom, majmunom ili dječakom. Nitko ne zna, što će domala početi«, primijeti njegov drug.

Kim im prezirno okrenu ledja — nije želio da sluša staru priču, kako se vrag igrao s dječacima i kako se radi toga pokajao — i poče tumarati okolicom.

Lama ga je slijedio. Cio taj dan, kad god su prešli koju rijeku, skretao je on na stranu, da je pogleda, ali ni u jednoj prigodi nije primio objavljenje, da je našao svoju Rijeku. Osim toga je odvratila malo njegove misli od traženja i ugodnost, što se

mogao razumno razgovarati i što ga je blagorodna žena štovala i smatrala svojim duhovnim savjetnikom. Povrh toga je on bio pripravan, da za svoje traženje spokojno žrtvuje još i godine; u njega nije bilo nestrpljivosti bijeloga čovjeka, već samo veliko vjerovanje.

»Kamo ideš?« zovnu on za Kimom.

»Nikamo — hodanje je bilo kratko, a sve ovo« — Kim pokaže rukama naokolo — »novo je za mene«.

»Nema sumnje, ona je razborita i oštroumna žena. No teško je razmatrati, kad . . .«

»Sve su žene takve«. Kim je to rekao, kao da je sâm glavom mudri Solomun.

»Ispred samostana bila je široka terasa od kamena«, promrmlja lama, prevrćući istrošeni tespilj. »Na njoj sam ostavio tragove svojih nogu, koliko sam s tim tespiljem po njoj hodio«.

Zakucka zrnima tespilja i počne svoju molitvu »*Om mane padme hum*«; bio je zahvalan za hladovinu, mir i zrak bez prašine.

Jedna stvar za drugom širom prostrane ravnice privlačila je Kimovo bezciljno oko. Njegovo tumaranje bilo je bez svrhe. Samo je gradnja obližnjih koliba, koja mu se činila novom, svratila njegovu pažnju, i on je želio, da to istraži. Isticale su se u popodnevnom svijetlu smeđje i grimizne kolibe na prostranom travnjaku sa skupinama mangostabala u sredini. Kimu se činilo čudnim, da nije bilo svetišta na tako zgodnom mjestu; dječak je ovakve stvari promatrao kao kakav svećenik. Tamo daleko išla su preko ravnice uporedo četiri čovjeka, malena još zbog udaljenosti. Kim nadnese ruku nad oči, oštro pogleda, te uhvati blijesak kovine.

»Vojnici. Vojnici, bijelci! reče on. »Hajde, da vidimo!«

»Uvijek ima vojnika, kad ti i ja zajedno putujemo. Ali ja još nikada nisam vidio vojnike bijelce«.

»Oni ne čine zla, osim kad su pijani. Ostani iza ovoga stabla«.

Stali su za široka debla u hladovinu mangostabala. Dvije od onih malih spodoba zastale su, dok su druga dvojica neodlučno dalje išla. Bila je to izvidnica jedne pukovnije na maršu, po običaju izaslana, da označi tabor. Nosili su palice, dugačke pet stopa, a na njima lepršave zastave. Dovikivali su jedan drugome, kad su se razišli po ravnici. Najposlije su teškim korakom ušli u gaj mango-stabala.

»Ovdje, ili ovdje blizu ispod stabala neka budu šatori za oficire, a mi ostali možemo ostati vani. Jesu li oni straga već označili mjesto za kola s prtljagom?«

Doviknuli su opet nešto svojim dalekim drugovima, a odgovor im se vratio tih i pridušen.

»Ovdje zabodi zastavu!« reče jedan vojnik.

»Što oni to pripravljaju?« upita lama u čudu. »Ovo je velik i strašan svijet. Koji je znak na zastavi?«

Jedan od vojnika zarinu štap sa zastavom u zemlju, nekoliko stopa daleko od njih; nezadovoljno nešto zagundja, opet ga izvadi, pa se stade sa svojim drugom nešto dogovarati. Taj je razgledao zasjenjeni zeleni prostor i opet povratio zastavu.

Kim razrogači oči, dišući kratko i teško izmedju zubi. Vojnici odmagliše dalje na sunce.

»Oh, sveti«, reče Kim teško dišući — »moj horoskop! Crtež u prašini onoga svećenika u Umballi! Sjeti se, što je rekao. Najprije će doći dva *ferashe* (sluge u šatoru) da sve prirede — na tamnu mjestu, kako to uvijek biva na početku jedne vizije«.

»No ovo nije vizija«, reče lama. »Ovo je obmana svijeta i ništa više«.

»A poslije njih dolazi Bik — Crveni Bik na zelenu polju. Gledaj! Eto ga!«

Pokaza na zastavu, koja je lepršala amo-tamo na večernjem lahoru, ni deset stopa daleko od njih. Bila je to sasma obična zastava za označivanje

tabora; no pukovnija, uvijek odviše točna u stvarima nakita, bila ju je snabdjela znakom pukovnije, crvenim bikom, grbom Mavericka — velikim crvenim bikom na pozadini od irskoga zelenila.

»Vidim, a sada se i sjećam«, reče lama. »Sigurno je to taj Bik. A sigurno su ona dva čovjeka došla, da sve priprave«.

»Oni su vojnici — bijeli vojnici. Što ono reče svećenik? Znak nad Bikom jest znak rata i oružanih ljudi. Sveti, ova stvar tiče se moga traženja«.

»Istina. Istina je«. Lama upilji očima u znak, koji se žario kao rubin u sumraku. »Svećenik je u Umballi rekao, da je tvoj znak, znak rata«.

»A što da sada uradimo?«

»Čekat ćemo! Pričekajmo dakle!«

»Sada se i tama rasvjetljuje«, reče Kim. Bilo je sasvim prirodno, da je sunce na zalazu prodrlo medju stabla gajića i na nekoliko ga časaka ispunilo mekim zlatnim svijetlom. Ali Kimu se to učinilo krunom brahminskoga proročanstva u Umballi.

»Slušaj«, reče lama. »Udaraju u bubanj, daleko odavde«.

Najprije je zvuk dopirao slabo kroz miran zrak, nalikujući na udaranje jedne arterije u glavi, no doskora je postao oštriji.

»Ah! Glazba«, objasni mu Kim. On je poznavao zvuk vojničke glazbe, no lamu je to zbunilo.

Na dalekom kraju ravnice pomoli se teška prašna četa, dok je vjetar donosio pjevanje.

Bila je to četa glazbara Mavericka, koja je glazbom pratila ulazak pukovnije u taborište. Momčad je bila na maršu sa svojom prtljagom. Četa, koja kao da se malo talasala, zakrenula je na ravan, a kola iza njih. Onda se podijelila na lijevo i desno, razišla se amo i tamo poput mravi.

»Pa to je čarolija!« reče lama.

Ravan je uskoro bila kao istočkana šatorima, koji su se, tako se činilo, dizali već sasvim razapeti iz kola. Jedan skup vojnika jurnu u gaj i razape

šuteći golem šator, a pokraj njega još osam devet drugih, te razmota lonce, tave za kuhanje i zavežljaje, koje preuze četa urodjeničkih sluga. Kimu i lami, koji su sve pažljivo motrili, činilo se, da se mango-gajić pretvorio u uredjen grad.

»Hajdemo«, reče lama, potiskujući se unatrag, dok su vatre zaplamtjele i bijeli oficiri uz zveket sabalja stali ulaziti u šator, odredjen za blagovaonicu.

»Ostani u sjeni. Nitko ne može ništa vidjeti iza plamena vatre«, reče Kim, dok je oči upirao u zastavu. Nikada prije nije vidio, s kojom spretnošću vješta pukovnija može da postavi svoj tabor za trideset časaka.

»Gledaj! Gledaj!« šapnu lami. »Tamo dolazi jedan svećenik«.

Bio je to Bennett od anglikanske crkve, kapelan u pukovniji. Došepao je, odjeven u crninu, punu prašine. Netko je naime od njegove čete bio — nešto zlobno — primijetio o kapelanovoj »žarkoj istrajnosti«, pa da ga zastidi, Bennett je cio taj dan korak za korakom stupao uz momke. Crno odijelo, zlatan križ na lancu od sata, obrijano lice i mekan, crn šešir široka oboda, sve ga je to širom cijele Indije označivalo kao svetoga čovjeka. Spustio se na sjedalicu kraj ulaza u blagovaonicu i izuo cipele. Tričetiri oficira skupila se oko njega, šaleći se i smijući se njegovom junačkom djelu.

»Govoru bijelaca posve nedostaje dostojanstvo«, reče lama, koji je sudio samo po tonu. »No, motrio sam držanje ovoga svećenika i mislim, da je učen. Je li vjerojatno, da on razumije naš govor? Ja bih mu govorio o onome, što tražim«.

»Nikada nemoj govoriti bijelcu, dok se ne najede«, izreče Kim dobro poznatu poslovicu. »Sada će oni jesti, pa mislim, da ne valja od njih prositi. Vratimo se na počivalište. Kad večeramo, doći ćemo opet. Bez sumnje je ono bio Crveni Bik — moj Crveni Bik«.

Obojica su bila očito rastresena, kad je pratnja stare gospodje postavila pred njih jelo. Zato nitko nije prekidao njihovu mučaljivost, jer gostima ne valja dodijavati.

»A sada«, reče Kim, dok je čačkao zube — »vratit ćemo se na ono mjesto, no ti, Sveti, morat ćeš malo podalje čekati, jer su tvoje noge teže od mojih, a ja gorim od želje, da nešto više doznam o tom Crvenom Biku«.

»A kako možeš razumjeti njihov govor? . . . Idi polagano. Cesta je tamna«, odvrati lama zabrinut.

Kim se ne osvrnu na pitanje. »Vidio sam mjesto blizu stabala«, reče, »gdje možeš sjediti, dok te ne zovnem . . . Ne«, nastavi dječak, kad je lama u neku prigovorio — »sjeti se, da je to moje traženje, — traženje moga Crvenoga Bika. Znak u zvjezdama nije bio za te. Znadem nešto o običajima vojnika bijelaca, a uvijek želim, da vidim novih stvari«.

»A što ti ne znaš o stvarima ovoga svijeta?«

Lama poslušno čučne u malu jamu u zemlji, jedva kojih sto jardi daleko od skupine mango-stabala, tamnih spram jasna neba, osuta zvjezdama.

»Ostani, dok te ne zovnem«. Kima nestade u mraku. Znao je, da će po svoj prilici biti postavljene straže oko taborišta i nasmije se u sebi, kad je čuo teške cipele jedne straže. Dječaka, koji može da se u noćima, punima mjesečine, vere po krovovima grada Lahora, služeći se pri tome svakom krpicom sjene i svakim mračnim kutićem, kako bi zavarao svoje progonitelje, toga zaista ne će spriječiti četa dobro uvježbanih vojnika. Pokazao im je svoje počitanje time, što se izmedju dvojice prošuljao i čas trčeći, čas zastajući, pa se opet šćućurivši i legnuvši potrbuške, provukao do rasvijetljene blagovaonice, gdje je, čvrsto prislonjen uz mango-stablo prisluškujući čekao, da mu koja slučajno ulovljena riječ bude putokazom.

Jedina stvar, koju je imao na pameti, bila je, da štogod više dozna o Crvenom Biku. Koliko je

znao — a u tome je Kim mogao biti i krajnje ograničen i neobuzdano prostran — moglo se ovih devet stotina živih djavola iz proročanstva njegova oca, moliti živini, kad pane noć, kao što se Hindi mole svetoj kravi. To bi na kraju krajeva bilo sasvim u redu i logički i pater sa zlatnim križem bio bi zato prava ličnost, koju je trebalo o toj stvari pitati. U drugu ruku opet, sjetivši se ozbiljnih lica svećenikâ, kojima se u gradu Lahoru znao ugibati, mogao bi taj svećenik biti dosadan ispitivač, koji bi ga silio da uči. No, zar nije u Umballi bilo dokazano, da je njegov znak na visokim nebesima značio rat i oružane ljude? Zar on nije bio Prijatelj Zvijezda kao i Prijatelj svega Svijeta, nakljukan do zubi strašnim tajnama? Najposlije, a i najprije, kao podloga svih njegovih misli, taj je dožívljaj bio, premda i nije poznavao engleski govor, smiona šala, divan nastavak njegovog nekadašnjeg skakanja po krovovima, a isto tako i ostvarenje uzvišenog proročanstva.

Legao je potrbuške i dopuzao do ulaza velikoga šatora, jednom rukom na zapisu oko vrata.

Bilo je, kako je očekivao. Sahibi su se molili svojem bogu; jer u sredini, kad su bili na maršu, stajao je bik, napravljen od zlata, koji je u staro vrijeme zaplijenjeno u ljetnoj palači u Pekingu; crveno-zlatan bik, na polju irskoga zelenila, spuštene glave, pripravan da skoči. Prema njemu su Sahibi dizali svoje čaše, a uz to su glasno i nejasno vikali.

Velečasni Arthur Bennett običavao je, poslije ove zdravice, ostavljati blagovaonicu, pa budući da je te večeri zbog marša bio dosta umoran, otišao je brže nego obično. Dok je Kim malo uzdignute glave još zurio u znak na stolu, dotle mu je kapelan bio već stao na desno pleće. Kim se izvuče ispod potplata i, prevalivši se na stranu, sruši i kapelana, koji ga, kao čovjek djela, ščepa za grlo i skoro zadavi. Nato ga Kim očajno nogom gurnu u želudac. Gospodin Bennett otvori usta, da uhvati sapu, uspravi se,

a da mu ruka nije popustila, opet se prevali, dok napokon Kima ne dovuče u svoj šator. Mavericki bili su nepopravljive šaljivčine i zato se Englezu činilo najzgodnijim, da šuti, dok sâm potpuno sve ne izvidi.

»Što? Malen dječak!« reče on, kad je svoju lovinu odvukao pod svijetlo šatorskoga fenjera, gdje ga je ljutito prodrmao. Onda viknu: »Što si tamo radio? Ti si tat. *Choor? Mallum?*« Njegovo poznavanje hindustanskoga jezika bilo je vrlo ograničeno, pa je uzbudjeni i ojadjeni Kim odlučio, da se drži uloge, koja mu je bila nametnuta. Čim je opet došao do daha, izmislio je lijepu, vjerojatnu priču o svom rodbinstvu s jednim kuharom iz časničke blagovaonice, a u isto je vrijeme pažljivo gledao na kapelanovo lijevo pazuho i ispod njega. Zgodan je čas došao i on je šmugnuo do izlaza, no duga se jedna ruka ispruži i spopane ga za vrat, zgrabivši uzicu od zapisa i sklopivši se nad zapisom.

»Daj mi to! O, daj mi to! Je li što izgubljeno? Daj meni hartije!«

Te je riječi rekao engleski — onim teškim, izlomljenim engleskim jezikom urodjenikâ, našto kapelan skoči od čuda.

»Skapular«, reče, otvorivši šaku. »Ne, neka vrst poganskih čarolija. Tako — tako, ti dakle govoriš engleski? Mali dječaci, koji kradu, dobivaju batina, ti to znadeš?«

»Ja ne kradem — ja nisam krao«. Kim je u svojoj muci skakutao kao pas terrier pred uzdignutim štapom. »O, daj mi to. To su moji zapisi. Nemoj mi to oteti!«

Kapelan se nije na to osvrtao, već je pošao do šatorskog izlaza i glasno zovnuo. Pojavi se neki debeljkasti, glatko obrijani gospodin.

»Trebam vaš savjet, oče Viktore«, reče Bennett. »Zatekao sam ovoga dječaka u tami, vani, ispred blagovaonice. U običnom slučaju bio bih ga kaznio i onda pustio, jer držim, da je tat. No čini se,

da on govori engleski i da daje veliku važnost nekom amuletu, što ga nosi oko svoga vrata. Sjetio sam se, da biste mi vi u ovoj stvari mogli pomoći«.

Izmedju njega i rimo-katoličkoga kapelana irskoga kontingenta bio je, kako je Bennett vjerovao, nepremostiv bezdan, no moglo se opaziti, da je Engleska Crkva rado pozivala na savjet Rimsku Crkvu, kad se radilo o kojem ljudskom problemu. Bennettova zvanična mržnja na »Ženu u grimizu i sve njene puteve« bila je ravna njegovom ličnom poštovanju za oca Viktora.

»Jedan tat, koji engleski govori, je li? Pogledajmo njegov amulet. Ne, Bennett, to nije skapular«. On ispruži ruku.

»No imamo li pravo, da to otvorimo? Ili da ga dobro išibamo . . .«

»Nisam krao«, prosvjedovao je Kim. »Izubijali ste me nogom po cijelom tijelu. Sada mi dajte moj amulet, pa ću otići«.

»Ne ćemo tako brzo; najprije ćemo pogledati«, uzvrati otac Viktor i polako razmota *ne varietur* siromašnoga Kimball O'Hare: njegov otpusni list i Kimovu svjedodžbu rodjenja. Na ovoj je O'Hara u nekoj smušenoj misli, da time izazivlje čudo za svoga sina, našarao bezbroj puta riječi: »Postarajte se za dječaka. Molim, postarajte se za dječaka«, a ispod toga svoje ime i broj pukovnije.

»Vlast tmine!« usklikne otac Viktor, uručivši sve to gospodinu Bennettu. »Znade li on, što je sve ovo?«

»Znam«, reče Kim. »To je sve moje, i ja hoću da odem«.

»Ne razumijem sasvim«, prihvati riječ gospodin Bennett. »Po svoj prilici nosi on sve to s nekom naročitom namjerom. Može biti, da je to u neku ruku prosjačka smicalica«.

»Dosad još nisam vidio prosjaka, koji bi manje želio da ostane u društvu. Čini se, da se tu radi o nekoj zanimljivoj tajni. Vjerujete li u providnost, Bennett?«

»Mislim, da vjerujem«.

»A ja vjerujem u čudesa, pa smo na istom. Vlast tmine! Kimball O'Hara! I njegov sin! Ali je ovo ipak urodjenik, a ja sam na svoje oči vidio, kad se O'Hara vjenčao s Annie Shottovom... Otkada imaš te stvari, dječače?«

»Oduvijek, još dok sam bio maleno dijete«. Otac Viktor naglo zakorakne i razgrne Kimovu gornju odjeću na prsima. »Vidite, Bennett, on nije jako tamne puti. Kako ti je ime?

»Kim«.

»Ili Kimball?«

»Možda. Hoćete me sada pustiti da odem?«

»A kako te još zovu?«

»Zovu me Kim Rishti-Ki. To znači Kim od Rishti-a«.

»Što znači Rishti?«

»Eye-Rishti*) — to je bila pukovnija moga oca«.

»Irska, ah, razumijem«.

»Ma-a. Tako mi je otac rekao. Moj otac je živio«.

»Gdje je živio?«

»Živio je. Naravno, sada je mrtav — nema ga«.

»Oh! Kako kratko odgovaraš!« prekine ga Bennett. »Možda sam dječaku i krivo učinio. Bez sumnje je bijelac, iako strašno zapušten. Morao sam ga jako izgaziti. Kako bi bilo, da mu se dade čašica rakije?«

»Dajte mu čašu sherryja, pa neka legne na postelju! Dakle, Kim« nastavi otac Viktor — »nitko ti ne će učiniti ništa na žao. Ispij ovo i pričaj nam malo o sebi. Ali istinu, ako nemaš ništa protiv toga«.

Kim malko zakašlje, pošto je odložio praznu čašu, i stane razmišljati, kako je ovo čas, gdje valja da bude oprezan i domišljat. Male dječake, koji se

*) Prema engleskome Irish (izgov. »ajriš«), znači irski — a — o.

vrzu po logorištima, obično potjeraju, pošto ih išibaju. No njega nisu išibali. Amulet je očevidno djelovao njemu u prilog i njemu se činilo, da se začudo s time slažu horoskop iz Umballe i ono malo riječi, kojih se sjećao iz natucanja svoga oca. Jer zašto bi se inače debeli pater toliko usplahirio i zašto bi mu onaj mršavi dao čašu vrućeg žutog vina?

»Moj otac umro je u gradu Lahoru, kad sam bio još sasvim malen. A žena je imala jedan kabarri-dućan nedaleko od onoga mjesta, gdje stoje kočije, što se iznajmljuju«. Kim poče preskakivati, jer nije znao, koliko bi mu istina mogla poslužiti.

»Tvoja majka?«

»Ne« — odmahnu on s odvratnošću. »Otišla je, kad sam se ja rodio. Moj je otac dobio ove hartije iz Jadoo-Ghera — kako vi to zovete? — framasunske lože« — (Bennett kimnu glavom:) — jer je bio ugledan. To mi je otac pripovjedio. Rekao mi je još, a i onaj brahmin, koji je pravio crtež po prašini u Umballi, prije dva dana... rekao je, da ću naći Crvenog Bika na zelenu polju i da će mi Bik pomoći«.

»Fenomenalan mali lažac«, promrmlja Bennett.

»Vlast tmine! Kakva zemlja!« tiho izrekne otac Viktor. »Nastavi, Kime!«

»Nisam krao. Osim toga sam baš u ovaj mah djak jednog vrlo svetog čovjeka. On sjedi tamo podalje. Vidjeli smo, kako su došla sa zastavama dva čovjeka, koja su uredila ovo mjesto. Tako biva uvijek u snu ili prigodom kakvog proročanstva. Po tome sam znao, da će biti istina. Vidio sam Crvenoga Bika na zelenu polju, a moj otac je govorio: Devet stotina pravih djavola i pukovnik jašući na konju, starat će se za te, kad nadješ Crvenoga Bika! Nisam znao, što da uradim, kad sam vidio Bika, pa sam otišao i opet se povratio, kad se smračilo. Htio sam Bika opet vidjeti i vidio sam ga, kako mu se Sahibi klanjaju. Mislim, da će mi Bik pomoći. I sveti čovjek je to rekao. On sada sjedi tamo podalje. Hoćete li

mu što učiniti, ako ga pozovem? On je vrlo svet, pa može posvjedočiti sve, što ja kazujem, a on znade, da ja nisam tat«.

»Oficiri, koji se klanjaju biku! Što za ime božje ima to da znači?« upita Bennett. »Djak nekog svetog čovjeka! Je li taj dječak sišao s uma?«

»To je O'Harov sin, posve sigurno. O'Harov sin udružen sa svim vlastima tmine! Ponaša se kao njegov otac, kad bi se napio. Dobro će biti, da pozovemo toga svetog čovjeka. Možda on nešto znade«.

»On ništa ne zna«, reče Kim. »Pokazat ću vam ga, ako podjete sa mnom. On je moj učitelj. Onda poslije možemo otići«.

»Vlast tmine!« To je bilo sve, što je otac Viktor mogao da kaže, kad je Bennett izišao, držeći Kima čvrsto za rame.

Našli su lamu, gdje se izvalio.

»Moje je traženje došlo kraju«, doviknu mu Kim u domaćem narječju. »Našao sam Bika, no Bog zna, što će sada doći. Tebi ne će učiniti ništa na žao. Dodji s ovim mršavim čovjekom u šator debeloga svećenika i vidi, kako će se stvar svršiti. Sve je novo, a ne umiju govoriti hindski. Oni su samo neočešani magarci«.

»Onda se ne valja rugati njihovu neznanju«, uzvrati lama. »Drago mi je, da si veseo, chelo moj«.

Dostojanstveno i bezazleno pošao je lama u mali šator, pozdravio crkvene ljude kao crkven čovjek i sjeo kraj otkrite mangale*).

Svijetlo svjetiljke, koje se odražavalo o žutu postavu šatora, davalo je njegovu licu crveno-zlatnu boju.

Bennett ga je gledao s trostrukom ravnodušnosti vjeroispovijedi, koja devet desetina ljudskoga roda trpa pod naslov »pogani«.

»A što je bio konac tvoga traženja? Kakav ti je dar donio Crveni Bik?« okrene se lama prama Kimu.

*) Posuda sa žeravicom.

»On pita: Što ćete s njim učiniti?« Kim na svoju ruku preuze službu tumača, dok je Bennett nemirno gledao u oca Viktora.

»Ne vidim, kakva posla ima ovaj fakir s dječakom; ili je njegov ludjak, ili saveznik«, počne Bennett. »Ne možemo dopustiti, da jedan dječak engleskoga porekla — ako uzmemo, da je sin jednog slobodnog zidara, onda je bolje, da dodje što prije u njihovo sirotište«.

»Ah! Tako vi mislite kao tajnik pukovnijske lože«, reče otac Viktor. »Ali ja mislim, da možemo starcu prije reći, što namjeravamo učiniti. Ne izgleda mi, da je zlikovac«.

»Moje je iskustvo, da se nikada ne može dokučiti duša orijentalca. Dakle, Kime, želim, da tome čovjeku kažeš riječ po riječ, što ću ja tebi kazivati«.

Kim skupi značenje nekolikih rečenica, koje su sada slijedile, pa poče ovako:

»Sveti, mršava budala, koja izgleda kao deva, kaže, da sam ja sin jednoga Sahiba«.

»A kako to?«

»O, to je istina. Znao sam ja to, otkako sam se rodio, no on je to pronašao istom onda, kad je skinuo vrećicu amajlijâ s moga vrata i pročitao sve one hartije. On misli, da onaj, koji je rodjen Sahib, uvijek ostaje Sahibom. Obojica sada namjeravaju, da me ili zadrže u pukovniji ili da me pošalju u *madrissah* (školu). To mi je već i prije prijetilo, ali sam ja uvijek izmakao. Debeli ludjak misli jedno, a ona deva opet drugo. No, ništa za to. Možda ću provesti jednu noć ovdje, a možda i drugu. Toga je već i prije bilo. Onda ću pobjeći i povratiti se tebi«.

»Pa reci im, da si ti moj chela. Reci im, kako si k meni došao, kad sam bio iznemogao i smeten. Pričaj im o onom, što tražimo, pa će te zacijelo pustiti«.

»Već sam im sve rekao, no oni se smiju i prijete se redarstvom«.

»Što vi to govorite?« upita gospodin Bennett.

»Ah, on kaže: ako me ne pustite, onda ga sprečavate u njegovim hitnim i naročitim poslovima«. Ovih posljednjih riječi sjetio se Kim iz nekog razgovora s jednim eurazijskim pisarom iz departementa, no proizvele su samo smiješak, koji je Kima razdražio. »A kad biste znali, što je njegov posao, ne biste se tako strašno žurili, da ga sprečavate u tom.«

»Što je to dakle?« upita otac Viktor sa saučešćem promatrajući lamino lice.

»U ovoj zemlji ima jedna Rijeka, za kojom on tako silno žudi, da je pronadje. Stvorila ju je jedna Strijela, koja . . .« Kim je nestrpljivo udarao nogom, dok je domaće narječje u glavi prevodio u svoj nespretni engleski jezik. »Da, tu je rijeku učinio gospodin bog Budha, pa ako se u njoj operete, postajete čisti od svih grijeha i bijeli kao pamučna vuna«. (U svoje je vrijeme Kim ovo zapamtio iz jednog misionarskog govora). »Ja sam njegov djak, pa moramo naći tu Rijeku. To je za nas vrlo velika stvar.«

»Ponovi to još jedanput«, zatraži Bennett. Kim posluša, no ovoga puta malo opširnije razloži.

»Ali to je prosto bogohuljenje«, dreknu Engleska Crkva.

»Polako! Polako!« reče otac Viktor sućutno. »Mnogo bih dao, da mogu govoriti domaćim narječjem. Rijeka, koja pere grijehe! A kako dugo ste je tražili?«

»Ah, mnogo dana. A sada želimo poći, da je dalje tražimo. Rijeka ta nije ovdje, kako i sami vidite«.

»Vidim«, potvrdi otac Viktor ozbiljno. »Ali ti ne možeš dulje ići u društvu ovoga starca. Da nisi sin jednoga vojnika, Kime, bilo bi drugačije. Reci starcu, da će se pukovnija starati za tebe, pa te učiniti čovjekom tako dobrim, kao što je bio tvoj . . . tako dobrim, kako samo bude moguće. Reci mu, ako vjeruje u čudesa, onda mora vjerovati i da — —«

»Ne treba se šaliti s njegovom lakovjernošću«, prekinu ga Bennett.

»Pa ja to i ne radim. Ipak mora vjerovati, da je dolazak dječaka ovamo — vlastitoj svojoj pukovniji — u traženju za svojim crvenim bikom, u neku ruku čudo. Pomislite samo, koliko se događaja moralo složiti za ovaj rezultat! Jedini taj dječak u cijeloj Indiji, i jedina naša pukovnija pored svih ostalih, koja je na maršu. Pa se sastaju! Upravo je na dlanu, da je ovako sudjeno! Reci mu, da je to *kismet, kismet* — — *mallum?* Razumiješ li?«

Pri tome se okrenuo prema lami, kojemu je isto tako mogao govoriti i o Mezopotamiji.

»Oni kažu«, — lice se starčevo razvedrilo, kad je Kim počeo govoriti — »oni kažu, da se značenje moga horoskopa sada ispunilo. Pošto sam doveden ovim ljudima i njihovom Crvenom Biku — iako sam, kako znaš, ja sâm ovamo došao od znatiželje — treba da idem u jednu *madrissah* i da se pretvorim u Sahiba. Ja sada činim, kao da pristajem, a u najgorem ću slučaju morati samo nekoliko obroka pojesti odijeljen od tebe. Onda ću izmaći i poći za tobom na putu u Saharunpore. Zato, Sveti, drži se one žene iz Kulu i nipošto se ne odvajaj od njenih kola, dok se ja ne povratim. Nema sumnje, moj je znak — znak rata i oružanih ljudi. Gledaj, kako su mi dali da pijem vino i posadili me na počasni krevet! Moj otac mora da je bio velika ličnost. Ako ne, opet je dobro. Bilo kako mu drago, dotrčat ću natrag tebi, kad mi bude dozlogrdilo. Ostani dakle uz nju, uz Rajputnu, jer ću inače izgubiti trag tvojih nogu . . . O, da«, okrene se dječak, — »rekao sam mu sve, što ste mi kazali, da mu reknem«.

»A ja ne vidim potrebe, da on još čeka«, primijeti Bennett nato, turivši ruku u džep svojih hlača. »Potankosti možemo kasnije utvrditi. Ja ću mu dati jednu rupiju«.

»Ostavite mu vremena. Možda on voli dječaka«, reče otac Viktor i zaustavi kretnju svećenika.

Lama je dotle izvukao svoj tespilj i natisnuo golemi obod šešira nad oči.

»Što on može sada htjeti?«

»On kaže« — Kim dignu ruku. »On kaže: Budite mirni! On sam hoće da meni govori. Vidite, da ne razumijete ni najmanje riječi od toga, što on kaže, a mislim, ako ga spriječite u govoru, da bi vas mogao još i prokleti. Kad svoj tespilj primi u ruke, onda uvijek želi mir.«

Oba Engleza ostadoše zabezeknuta. No u Bennettovu oku bio je pogled, koji je zlo slutio za Kima, ako bi dopao u ove pobožne crkvene ruke.

»Sahib — i sin jednoga Sahiba — —« lamin glas zvučao je promuknuto od bolne tjeskobe. »Ali nijedan bijelac ne poznaje zemlju i njene običaje, kao što ih ti znaš. Kako to može da bude istina?

»Što zato, Sveti? Pomisli, to je samo za noć, dvije. Sjeti se, kako brzo mogu ja da se preobrazim. Sve će biti onako, — kao onda, kad sam prvi put s tobom govorio pod Zam-Zammahom, onim velikim topom«.

»Kao dječak, odjeven u bijelo poput bijelca, kad sam prvi put stupio u Kuću čudesa. A drugi si put bio Hind. Što će biti tvoja treća inkarnacija?« Lama se žalosno nasmiješio. »Ah, chelo, zlo si učinio starcu, jer je srce moje pošlo prema tebi«.

»I moje prema tebi. No kako sam mogao znati, da će me Crveni Bik dovesti u ovakove neprilike?«

Lama ponovo prekrije svoje lice i stane nemirno zveckati tespiljem. Kim čučne pokraj lame, primivši se skuta njegove odjeće.

»Dakle je jasno, da je dječak Sahib?« nastavi lama mrmljajući. »Sahib, kao što je onaj, koji je čuvao kipove u Kući čudesa«. Lamino iskustvo o bijelcima bilo je ograničeno. Činilo se, kao da ponavlja lekciju. »Onda se i ne pristoji, da radi drugačije, nego što drugi Sahibi rade. Mora se povratiti svom vlastitom narodu«.

»Za jedan dan i jednu noć i možda još jedan dan«, branio se Kim.

»Ne, ne ćeš!« reče otac Viktor, kad je opazio, kako se Kim polagano primiče izlazu, pa mu se ispriječio nogom.

»Ja ne razumijem običaje bijelaca«, reče lama. »Svećenik kipova u Kući čudesa u Lahoru bio je uljudniji od ovog mršavog svećenika. Oduzet će mi dječaka i od moga učenika napravit će Sahiba? Jao meni, kako ću onda naći svoju Rijeku? Zar oni nemaju djakâ? Pitaj ih«.

»On kaže, da je vrlo žalostan, što sada više ne će moći da nadje svoju Rijeku. Pita, zašto vi nemate djaka, pa da prestanete njega mučiti. On želi, da se opere od svojih grijeha«.

Ni Bennett, ni otac Viktor ne nadjoše odmah odgovora.

Kim nastavi engleski, tužan zbog lamine žalosti: »Da me sada pustite, otišli bismo mi mirno i ne bismo krali. Hoćemo da tražimo onu Rijeku, kao što smo je tražili prije nego što ste vi mene uhvatili. Želio bih, da nisam došao ovamo tražeći Crvenoga Bika i sve ono ostalo. Ne trebam više ništa od toga«.

»To je najbolje, što si ikada za sebe uradio, mladi čovječe,« reče Bennett.

»Oh, blaga nebesa, ne znam, kako bih ga utješio«, kaza otac Viktor pažljivo motreći lamu. »Ne može dječaka sobom povesti, a ipak je to dobar čovjek — uvjeren sam, da je dobar. Bennett, ako mu ponudite tu rupiju, on će vas prokleti do kostiju!«

Slušali su jedan drugome dihanje tri, pet punih časaka. Nato lama digne glavu i zagleda se preko njih u prostor, u prazninu.

»I ja sam, sljedbenik Puta«, reče gorko. »Moj je grijeh, a moja je i kazan. Sâm sam se obmanjivao — jer sad vidim, da sam se obmanjivao — kad sam vjerovao, da si mi bio poslan u pomoć za moje traženje. I tako je srce moje pošlo prema tebi, zbog

milosrdnosti tvoje, zbog tvoje uljudnosti i razboritosti tvojih mladih godina. No oni, koji slijede Put, ne smiju se prepustiti plamenu želje ili ljubavi — jer je sve to samo puka obmana. Tako kaže — —« Tu stade citirati neki stari, vrlo stari kitajski tekst, potkrijepivši ga nekim drugim i trećim tekstom. »Zakoračio sam postrance s Puta, chelo moj. Nije to bila tvoja pogreška. Uživao sam, gledajući život, nove ljude po cestama i tvoju radost, kad si gledao te stvari. Veselio sam se s tobom, ja koji sam trebao da mislim na svoje traženje, ni na što drugo, već samo na to traženje. Sada sam tužan, jer su mi tebe oteli, a moja je Rijeka daleko od mene. Prestupio sam Zakon!«

»Vlast tmine!« izusti otac Viktor, koji je kao iskusan ispovjednik iz svake lamine rečenice razabirao bol.

»Sada vidim, da je znak Crvenoga Bika bio znak za mene, kao i za tebe. Svaka je žudnja crvena i — zla. Kajat ću se i sâm ću naći svoju Rijeku«.

»Bar idi natrag ženi iz Kulu«, zamoli ga Kim — »izgubit ćeš se inače po putevima. Ona će te hraniti, dok ti ja natrag ne dotrčim«.

Lama odmahnu rukom, znak, da je stvar u svojoj glavi konačno odlučio. »A što će sada«, reče Kimu promijenjenim glasom — »s tobom raditi? Barem bih mogao izbrisati prošlo zlo, ako sada stečem novu zaslugu«.

»Misle me učiniti Sahibom. Prekosutra se vraćam. Nemoj se žalostiti.«

»Sahibom — kakve vrsti? Takvim, kao što je ovaj ili onaj čovjek?« Pri tome pokaza na oca Viktora. »Ili onakvim, kakve sam večeras vidio — ljude, koji nose sablje i teško stupaju?«

»Možda«.

»To nije dobro. Ovi ljudi slijede žudnju i zapadaju u prazninu. Ti ne smiješ biti od njihove vrste«.

»Svećenik u Umballi rekao je, da moja zvijezda znači rat«, ubaci Kim. »Pitat ću ove ludjake — no to zaista nije ni potrebno. Pobjeći ću još ove noći, premda bih želio vidjeti novih stvari«.

Kim upravi u engleskom jeziku dva-tri pitanja ocu Viktoru, prevodeći odgovore lami. Onda nastavi: »On kaže: Vi ga uzimate od mene, a ne znate mi reći, što ćete od njega učiniti. Dalje kaže: Recite mi to prije nego što odem, jer nije mala stvar odgojiti dijete«.

»Poslat ćemo te u školu, a kasnije ćemo vidjeti. Čini mi se, Kimball, da bi ti želio biti vojnik?«

»*Gorah-log* (bijeli ljudi)! Ne! Ne!« Kim žestoko odmahnu glavom. U njegovoj naravi nije bilo ništa, što bi odgovaralo drilu i šablonskoj rutini. »Ja ne ću da budem vojnik«.

»Bit ćeš ono, zašto te odrede«, reče Bennett; »a trebalo bi, da budeš zahvalan, što ti želimo pomoći«.

Kim se samilosno nasmiješi. Ako ti ljudi sebi ubražavaju, da će on učiniti nešto, što se njemu ne svidja, ništa bolje. Neka misle!

Ponovo nastade duga šutnja. Bennett se vrpoljio od nestrpljivosti i predložio, da bi se pozvala straža, da otjera fakira.

»Darivaju li ili prodaju znanje kod Sahiba? Upitaj ih«, reče lama, a Kim prevede to pitanje.

»Oni kažu, da se učitelj plaća novcem — ali će taj novac dati pukovnija... A zašto sve to? Ta radi se samo o jednoj noći«.

»I — što se više plaća, to više se znanja daje?« Lama se nije obazirao na Kimovu odluku o skorom bijegu. »Nije zlo plaćati za učenje; pomagati neuku do mudrosti vazda je zaslužno«. Tespilj žestoko zagrohoće poput *abaka*. Onda lama pogleda u lica svojih mučitelja.

»Upitaj ih, za koliko novca daju pametnu i primjerenu obuku? I u kojemu se gradu daje ta obuka?«

»To je različito«, odgovori otac Viktor engleski, pošto je Kim pitanje preveo. »Pukovnija bi za tebe plaćala cijelo vrijeme, dok ostaneš u vojničkom sirotištu; ili bi mogao biti upisan u popis Punjab-sirotišta slobodnih zidara, ali ni ti ni on ne razumijete, što to ime znači; no najbolje školovanje, koje dječak u Indiji uopće može da dobije, to je dakako kod sv. Ksavera in Partibus u Lucknowu.« Trebalo je dosta vremena, dok se ovo prevodilo, jer se Bennettu to činilo odviše dugim, pa je prekidao.

»On hoće da znade koliko?« upita Kim mirno.

»Dvije ili tri stotine rupija na godinu«, odgovori otac Viktor, koji se ničemu više nije čudio. Bennett nestrpljiv, nije razumio.

»On veli: Napišite ono ime i novac na komadu hartije i dajte mu je. I onda još kaže, da morate i svoje ime potpisati, jer će vam on za koji dan napisati jedno pismo. On kaže, da ste vi dobar čovjek«, a onaj drugi, da je ludjak. On se sprema da ode«.

Lama naglo ustade. »Slijedim svoje traženje«, reče glasno i nestade ga.

»Upravo će nabasati na straže«, viknu otac Viktor, skočivši na noge, kad je lama izišao. Kim učini hitru kretnju, kao da će poći za lamom, ali se odmah zaustavi. Vani se nije čuo nikakav zov. Lama je bio iščeznuo.

Kim spokojno sjedne na kapelanov krevet. Lama mu je obećao, da će ostati uz Rajput-ženu iz Kulu-a, a sve ostalo bilo je od neznatne važnosti. Kim se radovao, da su obadva crkvenjaka bila tako očito uzrujana. Dugo su razgovarali u po glasa, a činilo se, da otac Viktor uporno razlaže neku osnovu ocu Bennettu, koji kao da se nije s time slagao. Sve to bilo je vrlo novo i vrlo zanimljivo, no Kim se osjećao pospan. Dozvali su ljude u šator — od kojih je jedan zacijelo bio pukovnik, kako je to Kimov otac proricao — pa su mu stavljali beskrajna pitanja, najviše o ženi, koja se za njega starala. Na sva ta pitanja odgovarao je Kim po mogućnosti iskreno.

Činilo se, da onu ženu nisu smatrali dobrim čuvarom. Uostalom, prije ili kasnije, ako bude htio, moći će on umaknuti u veliku, sivu, bezobličnu Indiju, a šatore, patre i pukovnika ostaviti iza sebe. Medjutim, ako se Sahibi dadu tako lako uzbuditi, on će učiniti sve, što se bude dalo, da ih uzbudjuje. Ta bio je i on bijelac.

Poslije duga razgovaranja, koje Kim nije mogao razumjeti, predali su ga jednom naredniku, koji je imao strog nalog, da ga čuva, da ne pobjegne. Pukovnija je trebala da podje u Umballu, a Kima su imali poslati u jedno mjesto, zvano Sanawar, donekle na trošak lože, a donekle uz pomoć skupljenih prinosa.

»Čudnovato mi je preko svake mjere samo jedno, pukovniče«, završi otac Viktor, pošto je bez prekida govorio deset časaka. »Njegov je budhistički prijatelj uzeo moje ime i moju adresu, pa iščezao. Nije mi sasvim jasno, hoće li on plaćati za odgoj dječaka ili hoće, da pripremi kakvu čaroliju«. Onda se obrati prema Kimu: »Ti ćeš još biti zahvalan svom prijatelju crvenom biku. U Sanawaru učinit ćemo od tebe čovjeka, makar morao postati i protestanat«.

»Sigurno — posve sigurno«, doda Bennett.

»Ali vi ne ćete u Sanawar?« ustvrdi Kim.

»I mi ćemo u Sanawar, dječače. Takav je nalog glavnoga zapovjednika, a on je ipak netko drugi nego sin O'Hare«.

»Ne ćete ići u Sanawar, nego ćete poći u rat«.

Iz punoga šatora zaori grohot smijeha.

»Kad budeš svoju pukovniju nešto bolje poznavao, ne ćeš zamjenjivati hodni pravac s bojnim pravcem, Kime. Ali se nadamo, da ćemo jednom poći i u rat«.

»Aha, pa ja sve to znam«. Kim je, onako nasumce, opet odapeo svoju strijelu. Ako nisu polazili u rat, onda nisu znali ono, što je njemu bilo poznato iz razgovora na doksatu u Umballi.

»Znam, da sada još niste u ratu; ali vam kažem, da ćete biti poslani u rat — novi rat, čim stignete u Umballu. Bit će to rat od osam hiljada ljudi s topovima«.

»To je jasno. Zar imaš pored ostalih svojih darova još i dar proročki?... Odvedite ga, narednike! Uzmite za njega jedno bubnjarsko odijelo i pazite, da vam ne utekne kroz prste. Tko kaže, da je prošlo doba čudesa? Najbolje će biti, mislim, da podjem spavati. Glava mi sva bruji«.

Daleko, na kraju tabora, sjedio je sat kasnije Kim, miran poput divlje zvijeri, opran i odjeven u neko užasno sukneno odijelo, koje mu je izgreblo noge i ruke.

«Čudna ptičica!« reče narednik. »Najprije se pojavio pod zaštitom žutoglavog brahminskog svećenika, s framasunskim svjedodžbama oko vrata i bulazneći nešto o nekom crvenom biku. Brahminski se jarac izgubio bez riječi, a dječak sjedio unakrštenih nogu na kapelanovu krevetu i proricao krvavi rat. Indija je divlja zemlja za bogobojazna čovjeka. Baš ću privezati dječakovu nogu uz potporanj šatora, da mu ne bi palo na pamet pobjeći kroz krov... Što si ono govorio o ratu?«

»Osam hiljada ljudi s topovima«, odvrati Kim. »Naskoro ćeš vidjeti«.

»Ti si prefrigan djavolan. Lezi tamo medju bubnjarski podmladak i ostaj mi s Bogom! Ona dva dječaka pokraj tebe pripazit će na tvoj san«.

VI

Vrlo rano ujutro bijeli se šatori digoše i nestadoše, Maverički podjoše prekim putem u Umballu. Taj put nije išao mimo počivališta, a Kim, koji se vukao pokraj kola s prtljagom, uz kišu primjedaba vojničkih žena, nije bio tako siguran kao prošle večeri. Otkrio je, da su na nj pomno pazili — s jedne strane otac Viktor, a s druge gospodin Bennett.

Pred podne se povorka iznenada zaustavi. Ordonanc na devi predao je pukovniku pismo. On ga je čitao i nešto govorio jednome majoru. Pola milje straga čuo je Kim promukli i veseli žamor, koji je dopirao do njega kroz gustu prašinu. Nato ga je netko potapšao po ledjima i kliknuo: »Reci nam, kako si znao, ti mali djavolane? Pokušajte ga, dragi oče, sklonuti da priča«.

Jedan konjić pridje k njemu i Kima digoše na sedlo do svećenika.

»Dakle, sinko, tvoje se sinoćnje proročanstvo obistinilo. Naše zapovijedi glase, da se sutra u Umballi ukrcamo u vlak, koji nas ima odvesti na frontu«.

»Što je to?« upita Kim, jer »fronta« i »ukrcati se u vlak« bijahu nove riječi za nj.

»Idemo u rat, kako si ti rekao«.

»Pa to se zna, da idete u rat. Rekao sam to sinoć«.

»Da, rekao si; no kako si to mogao znati?«

Kimove se oči zakrijese. Stisnuo je usne, kimnuo glavom i činio se, kao da gleda nevidljive stvari. Kapelan je dalje jahao kroz prašinu, a redovi, narednici i podoficiri jedan su drugoga upozoravali na dječaka. Pukovnik na čelu povorke zurio je u njega znatiželjno.

»Po svoj prilici bilo je kakvo bazarsko naklapanje«, reče — »ali i onda...« Pogledao je u hartiju u svojoj ruci. »Do bijesa, stvar je odlučena tek u posljednjih četrdeset i osam sati«.

»Ima li više onakvih, kao što si ti, po Indiji«, zapita otac Viktor — »ili si ti baš slučajno jedan *lusus naturae* (igra prirode)?«

»A sada, pošto sam vam sve rekao, hoćete li me pustiti, da se vratim svome starcu?« reče dječak. »Ako nije ostao s onom ženom iz Kulu-a, umrijet će, bojim se«.

»Po tome, što sam od njega vidio, sposoban je, da se za se brine kao i ti. Ne, donio si nam sreću,

a mi ćemo od tebe učiniti čovjeka. Odvest ću te natrag tvojim kolima s prtljagom, a večeras ćeš doći k meni«.

Ostatak dana bio je Kim predmetom odlične pažnje medju nekoliko stotina bijelih ljudi. Pripovijest o njegovu dolasku u logor, otkriće njegova porekla nisu prepričavanjem ništa izgubili. Jedna krupna, bezoblična, bijela žena na hrpi posteljine upitala ga je tajanstveno, misli li on, da će se njezin muž vratiti iz rata. Kim je duboko razmišljao i onda rekao, da hoće, našto mu je žena dala hrane. Ova velika povorka, koja je na prekide svirala, ovo mnoštvo, koje je tako veselo govorilo i smijalo se, nalikovalo je u mnogom čemu nekoj svečanosti u gradu Lahoru. Dotle nije bilo znaka nikakvom tešku poslu i Kim se odluči, da cijelom tom prizoru dade svoje pokroviteljstvo.

Pod večer izašle su pred njih glazbe i svirajući otpratile Mavericke u tabor blizu željezničke stanice u Umballi. Bila je to zanimljiva noć. Pripadnici drugih pukovnija dolazili su, da posjete Mavericke, a i Mavericki su išli opet u pohode na svoju ruku. Njihove su se straže žurile, da ih natrag dovedu i sastajale su se sa stražama drugih pukovnija u istom poslu. Za kratko vrijeme zatrubiše trublje kao lude, dozivajući još više straža s oficirima, da nadziru komešanje. Mavericki potvrdjivali su svoj glas, da su živahni ljudi. No drugoga jutra stajali su na peronu u potpunoj opremi. Kim, koga su ostavili s bolesnicima, ženama i slugama, dovikivao je uzbudjeno zbogom, dok su vlakovi odlazili. Život mladog Sahiba bio je dotle sasvim zanimljiv, no on ga se prihvatio vrlo opreznom rukom. Odveli su ga natrag, pod paskom jednog dječaka-bubnjara, u praznu, okrečenu vojarnu, u kojoj su podovi bili pokriti smećem, komadima užâ i hartije, a od stropa odjekivali su njegovi osamljeni koraci. Na način domaćih ljudi zgrčio se na jednom praznom vojničkom krevetu i zaspao. Neki mrzovoljni čovjek,

teško koračajući sidje s doksata, probudi Kima i predstavi mu se, da je školnik. To je bilo dosta za Kima i on se uvukao u se. Jedva je umio da odgonene razne engleske redarstvene objave u gradu Lahoru, jer su te utjecale na njegovu udobnost. Medju brojnim gostima žene, koja se za nj starala, bio je i neki smušeni Nijemac, koji je slikao dekoracije za putujuće *Parsee*-kazalište. Taj je Kimu pripovijedao, »da je bio na barikadama onda, četrdeset i osme« i zato je — bar je Kim tako razumio — htio, da ga učí pisati, u zamjenu za hranu. Kim se nekako progurao do poznavanja pojedinih slova, no o njima nije imao najbolje mišljenje.

»Ja ništa ne znam. Ostavite me na miru!« reče Kim, sluteći zlo. Na to ga čovjek primi za uho i odvuče u neku sobu u udaljenom krilu zgrade, gdje je dvanaestak dječaka-bubnjara sjedilo u klupama. Tu mu reče, neka bude miran, ako već ništa drugo ne zna. To je Kimu vrlo dobro polazilo za rukom. Čovjek je koješta objašnjavao barem pola sata na crnoj ploči pomoću bijelih crta, dok je Kim produžavao prekinuto svoje drijemanje. Bio je vrlo nezadovoljan sa sadašnjim stanjem, jer ovo je bila škola i stega, kojoj je kroz dvije trećine svoga života nastojao da umakne. Iznenada mu sinu u glavi divna misao, i on se začudi, da već i prije nije na to došao. Učitelj ih je otpustio, a prvi, koji je preko doksata skočio na sunce, bio je Kim.

»Čujde! Stoj! Stani!« viknu tanak glas iza njegovih peta. »Moram na tebe paziti. Imam nalog, da te ne puštam iz oka. Kuda ćeš?« Bio je to onaj mali bubnjar, koji se oko njega vrzao cijelo prijepodne — jedno debelo pjegavo momče, oko četrnaest godina staro. Kim ga je mrzio od glave do pete.

»U bazar... da uzmem slatkiša... za tebe«, odgovori Kim nakon promišljanja.

»Bazar je nama zabranjeno područje. Ako podjemo onamo, dobit ćemo batina. Vrati se natrag!«

»A kako blizu smijemo ići?« Kim nije znao, što je to »područje«, no želio je biti uljudan — bar zasada.

»Kako blizu? Kako daleko, ti misliš. Možemo ići do onoga stabla tamo na cesti«.

»Onda ću ja donde poći«.

»Dobro. Ja ne idem. Odviše je vruće. Mogu na tebe paziti i odavde. Ne bi ti ništa koristilo, da pobjegneš. Ako to i učiniš, prepoznat će te po odijelu. Pukovnijska je roba to, što nosiš. Svaka bi te straža u Umballi povratila brže, nego što bi sâm bježao«.

Ovo se Kima nije toliko dojmilo, koliko saznanje, da bi ga odjeća izmorila, ako bi pokušao bježati. Tromo se dakle odgegao do stabla na uglu gole ceste, koja je vodila prema bazaru, i motrio domaći svijet, koji je onuda prolazio. Ponajviše bile su to vojarničke sluge najniže kaste. Kim nešto doviknu jednom pometaču, koji je smjesta odgovorio suvišnom grubosti u uvjerenju, da ga dječak Evropljanin ne će razumijeti. Ali ga je tihi i brzi odgovor trgnuo iz zablude. Kim je u nj položio sputanu svoju dušu, zahvalan, što napokon može nekoga da izgrdi na jeziku, koji je najbolje umio. »A sada idi do najbližeg pisara u bazaru i reci mu, neka dodje ovamo. Treba da pišem pismo«.

»Ali — kakav si ti to sin bijelca, da ti treba bazarski pisar? Zar nema školnika u vojarni?«

»Ima ih toliko, da bi se pakao njima mogao taracati. Izvrši moj nalog, ti — ti robe! Tvoja se majka vjenčala pod košarom. Ti slugo Zal Bega« (Kim je znao za boga pometačâ) — »trči, kamo sam ti naložio ili ćemo se drugačije razgovarati«.

Pometač se žurno udalji. Čim je naišao na prvog bazarskog pisara, promuca: »Blizu vojarne, pod stablom čeka neki bijeli dječak. On te treba«.

»Hoće li platiti?« upita pristali pisar, skupivši pomno svoj pisaći stolić, pera i pečatni vosak.

»Ne znam. Nije kao ostali dječaci. Idi, pa gledaj. Vrijedno je.«

Kim i pisar

Kim je poskakivao od nestrpljivosti, dok se na vidiku nije pomolio mršav mladi Kayeth. Čim je do pisara mogao doprijeti glas, stade ga Kim brzopleto kleti.

»Najprije hoću plaću«, reče pisar. »Psovke su povisile cijenu. No, tko si ti, koji, ovako obučen, psuješ tim jezikom?«

»To ćeš saznati iz pisma, koje ćeš za mene pisati. Nikada nisi tako šta čuo. No, meni se ne žuri. Može mi to i drugi pisar učiniti. Umballa je puna pisarâ, kao i Lahore«.

»Četiri anne«, reče pisar, dok je sjeo i rasprostr'o svoj ćilim u sjeni jednog napuštenog krila vojarne.

Kim je mehanički čučnuo pokraj njega — čučnuo onako, kako to samo urodjenici umiju — usprkos svojih odurno tijesnih hlača.

Pisar ga je gledao iskosice.

»To je cijena, kakva se traži od Sahiba«, reče Kim. »Reci mi poštenu cijenu«.

»Podrug anne. Ali tko zna, ne ćeš li mi pobjeći, čim napišem pismo?«

»Ja ne smijem ići dalje od ovoga drveta, pa i na poštanski biljeg mora se misliti«.

»Ja nemam dobiti na cijeni poštanskog biljega. Još jednom: kakav si ti to bijeli dječak?«

»Bit će to rečeno u pismu, pisanu Mahbub Aliji, konjskom trgovcu u Kashmir-seraju u Lahoru. On je moj prijatelj«.

»Čudo nad čudesima!« promrmlja pisar, umočivši kalem u mastionicu. Hoću li pisati hindski?«

»Svakako. Mahbub Aliji dakle. Počni: ‚Došao sam sa starcem u vlaku sve do Umballe. U Umballi predao sam one vijesti o poreklu smedje kobile'« — Poslije onoga, što je bio gledao u vrtu, čuvao se da ne spominje bijeloga pastuha.

»Malo polaganije. Što ima smedja kobila posla ... Je li to onaj veliki trgovac Mahbub Ali?«

»A da tko bi drugi bio? Bio sam u njegovoj službi. Uzmi više mastila. Dalje: ‚Kako je bio nalog, tako sam uradio. Onda smo pješice išli prema Benaresu, no treći smo dan naišli na izvjesnu pukovniju'. — Jesi li napisao?«.

»Jesam«, odvrati pisar, koji je napeto slušao.

»‚Pošao sam u njihov tabor, pa su me uhvatili i na osnovu amajlije oko moga vrata, koja ti je poznata, utvrdili su, da sam ja sin nekoga čovjeka u pukovniji, sasvim prema proročanstvu o Crvenom Biku, o čemu se, kako znaš, općenito razgovaralo u našem bazaru'«. — Kim malko pričeka, da bi se ova strelica mogla ubosti u pisarovo srce, zatim očisti, zakašljavši se, svoje grlo i nastavi: »‚Jedan me svećenik obukao i dao mi novo ime ... *Jedan* je svećenik svakako bio luda. Odjeća je vrlo teška, no ja sam Sahib, a i srce moje teško je. Šalju me u školu i tuku me. Ja ne volim ovdje ni zrak, ni vodu. Dodji dakle i pomozi mi, Mahbub Ali, ili mi pošalji nešto novaca, jer nemam dosta ni da platim pisara, koji ovo piše'«.

»... ‚koji ovo piše. — Moja je doduše krivnja, što sam se dao nasamariti. Ti si isto tako mudar, kao Husain Bu, koji je krivotvorio rizničke žigove u Nucklau'«.

»Kakva je to priča! Je li možda istinita?«

»Nema svrhe, Mahbub Aliju kazivati laži. Bolje je pomagati njegove prijatelje i posuditi im poštanski biljeg. Kad stigne novac, vratit ću ti«.

Pisar zagundja sumnjičavo, no ipak izvadi poštanski biljeg iz svoga pisarnika, zapečati pismo, preda ga Kimu i otidje. Ime Mahbub Alija značilo je mnogo u Umballi.

»Na taj način ljudi dolaze u dobar odnošaj s bogovima«, viknu Kim za njim.

»Platit ćeš mi dvostruko, kad novac stigne«, uzvrati pisar preko ramena.

»Što si ti imao posla s onim crnim?« zapita mladi čuvar-bubnjar, kad se Kim vratio na doksat. »Pazio sam na tebe«.

»Samo sam govorio s njime«.

»Zar umiješ govoriti kao crnci?«

»Ne, ne! Samo malo govorim. A što ćemo sada raditi?«

»Trublje će za pô časa pozvati na objed. Bože moj! Ah, da sam s pukovnijom pošao na frontu! Užasno je to, ne raditi ovdje ništa, nego samo ići u školu. Ti to ne mrziš?«

»O, da!«

»Pobjegao bih, da znadem kamo poći, no kako ljudi kažu, u ovoj prokletoj Indiji čovjek je zarobljen i kad je slobodan. Ne možeš pobjeći, a da te odmah ne dovedu natrag. Sit sam već toga do grla«.

»Jesi li bio u Be... u Engleskoj?«

»Dašto, došao sam s majkom ovamo tek s posljednjom skupinom vojnika. Dašto, da sam bio u Engleskoj. Kakav si ti bedast prosjak! Odrastao si u talogu, zar ne?«

»O, da. Pričaj mi nešto o Engleskoj. Odande je došao moj otac«.

Kim nije vjerovao ni riječi, što mu je bubnjarski dječak pripovijedao o liverpolskom predgradju, što je za nj bila Engleska, no Kim to nije odavao. Prošlo je tako ono dosadno vrijeme do objeda, vrlo neukusnoga jela, koje se dječacima i nekolicini invalida davalo u kutu jedne dvorane u vojarni. Da Kim nije pisao Mahbub Aliji, bio bi se osjećao sasma poništen. Bio je navikao na ravnodušnost medju domaćim svijetom, ali ovu potpunu osamljenost medju bijelcima teško je podnosio. Bio je zahvalan, kad ga je neki veliki vojnik popodne odveo k ocu Viktoru, koji je stanovao u drugom jednom krilu, iza drugoga prašnog vježbališta. Svećenik je čitao pismo, pisano grimiznim mastilom. Gledao je u Kima s više znatiželjnosti no ikada.

»A kako ti se dosada svidja, sinko moj? Ne osobito, eh? Mora biti teško — vrlo teško divljoj životinjici. Sada slušaj. Dobio sam čudnovato pismo od tvoga prijatelja«.

»Gdje je on? Je li zdrav? O, kad može da mi piše pisma, sve je dobro«.

»Ti ga dakle voliš?«

»Dakako, da ga volim. On i mene voli«.

»Čini se tako, po ovome tu. On ne umije pisati engleski, zar ne?«

»O, ne. Ja barem ne znam o tome ništa; svakako je našao pisara, koji umije vrlo dobro pisati engleski, i tako je pisao. Nadam se, da me razumijete?«

»Kako se uzme. Znadeš li što o njegovim novčanim prilikama?« Kimovo je lice kazivalo, da ne zna.

»Kako bih znao?«

»Zato te i pitam. Sada slušaj, da li se može iz ovoga složiti glava i rep. Preskočit ćemo prvi dio... Pisano je iz Jagadhir Roada: — ‚Sjedim na kraju ceste u dubokom razmatranju i pouzdajem se, da će vaše blagorodje ukazati odobravanje ovom sadašnjem koraku, koji u ime svemogućeg Boga preporučujem, da ga vaše blagorodje izvede. Odgoj je najveći blagoslov, ako je najbolji. Inače od njega nema na zemlji koristi'. (Vjere mi, starac je ovaj put pogodio u nišan). ‚Ako vaše blagorodje pristane na to, da moj dječak dobije najbolji odgoj' (mislim, da je to sv. Ksaver in Partibus) — ‚pod uvjetima rečenima u našem razgovoru u vašem šatoru dne 15. tekućeg mjeseca' (kakav trgovački stil!) ‚onda blagoslov svemogućega Boga nad potomstvom vašega blagorodja do trećeg i četvrtog koljena i —' sada slušaj! — ‚pouzdajte se u vašega slugu zbog točnoga plaćanja *per hoondie* od tri stotine rupija na godinu za skupocjeni odgoj u sv. Ksaveru, u Luckowu, i dopustite, da se kroz kratko vrijeme novac šalje godišnje u koji god kraj Indije, kako to vaše blago-

rodje označi. Sluga vašega blagorodja zasada nema kamo da položi tjeme svoje glave, no ići će željeznicom u Benares zbog progona od strane stare žene, koja toliko govori i nikako ne će da živi u Saharunporu u ikakovoj domaćoj nadležnosti'. — Što bi ovo, pod Bogom, moglo da znači?«

»Tražila je od njega, da bude njenim svećenikom u Saharunporu, tako mislim. A on na to nije pristao zbog svoje Rijeke. Umjela je ona govoriti«.

»Tebi je dakle jasno? Meni nadilazi pamet«. — ‚Tako idem u Benares, gdje ću naći adresu i poslati rupije za dječaka, koji je zjenica oka moga. U ime svemogućega Boga izvršite taj odgoj i vaš će molitelj, kako ga dužnost veže, vazda silno moliti'. Napisano od Sobrao-Satai, propalog na Alahabadsveučilištu, za poštovanoga Teshoo-lamu, svećenika iz Such-zena, koji traži Rijeku. Adresa Tirthankerhram, Benares. P. M. — ‚Molim zapamtite, dječak je zjenica oka, i rupije poslat će se *per hoondie* tri stotine na godinu. U ime svemogućega Boga'. — Dakle, je li ovo bijesno ludilo ili trgovački predlog? Pitam tebe, jer sam ja došao do kraja svoje pameti«.

»On kaže, da će mi slati tri stotine rupija na godinu i on će mi ih zaista i slati«.

»Tako ti to dakle shvaćaš, je li?«

»Naravno. I kad on tako veli«.

Svećenik zazviždi, našto se okrenu Kimu, kao sebi ravnome.

»Ja to ne vjerujem; uostalom, vidjet ćemo. Danas si trebao da podješ u vojničko sirotište u Sanawaru, gdje bi te pukovnija izdržavala, dok ne dorasteš, da podješ u vojnike. Bio bi odgojen u anglikanskoj vjeri. Bennett je tako odredio. U drugu ruku, ako podješ u sv. Ksaver, dobit ćeš bolji odgoj i — vjeru. Vidiš li, u kakvom sam škripcu?«

Kim nije vidio ništa, osim viziju lame, kako se u vlaku vozi prema jugu, a nema nikoga, da za nj prosi.

»Morat ćemo počekati. Ako tvoj prijatelj pošalje novac iz Benaresa — odakle samo uličnu prosjak može da namakne tri stotine rupija? — poći ćeš u Lucknow, a ja ću platiti put, jer ne mogu uzimati od sabrana novca, ako hoću da te učinim katolikom, što doista namjeravam. Ako pak ne pošalje, poći ćeš u vojničko sirotište na trošak pukovnije. Počekat ću tri dana, premda u to uopće ne vjerujem. Pa i kad bi... ako kasnije ne bude izvršavao svoga plaćanja... No to prelazi pamet. Hvala Bogu, da u ovom svijetu možemo ići samo korak po korak. Bennetta su poslali na frontu, a mene ostavili ovdje. On se ne može baš svemu nadati«.

»O, da«, potvrdi Kim, premda nije razumio.

Svećenik se nagne napred. »Dao bih plaću jednoga mjeseca, da znadem, što se zbiva u toj tvojoj maloj okrugloj glavi«.

»Nema ništa unutri«, rekne Kim, pa se počeše po glavi. Rado bi znao, hoće li mu Mahbub Ali poslati cijelu rupiju. Onda bi mogao isplatiti pisara i pisati lami u Benares. Možda će ga Mahbub Ali posjetiti drugi put, kad s konjima dodje na jug. Svakako, Mahbub je morao znati, da je ono, što je on, Kim, oficiru u Umballi predao pismo, izazvalo veliki rat, o kojem su muškarci i mladići tako glasno razgovarali, dok su sjedili za objedom u vojarni. No, ako to Mahbub Ali nije znao, bilo bi vrlo opasno, da mu se to kaže. Mahbub Ali bio je strog s dječacima, koji su premnogo znali, ili su mislili, da previše znadu.

»Dakle, dok ne dobijem daljih vijesti« — glas oca Viktora prekinu Kimovo sanjarenje — »ti možeš trčati i igrati se s ostalim dječacima. Nešto će te tamo učiti... ali ne vjerujem, da će ti to biti milo«.

Dan se dosadno primicao kraju. Kad je Kim polazio na spavanje, učili su ga, kako treba složiti odijelo i kako treba da cipele iznese napolje. Dječaci su mu se rugali. Trublje su ga probudile u praskozorje; poslije doručka spopao ga je školnik, turnuo

mu pod nos stranicu slovâ bez značenja i davao im besmislena imena. Na kraju ga je još bez razloga izlupao. Kim je razmišljao, ne bi li toga školnika otrovao opijem, koji bi mogao posuditi od kojeg pometača vojarne, no sjetio se, da bi taj pothvat mogao biti opasan, budući da su svi zajedno i javno jeli za jednim stolom, (a to je osobito ozlojedjivalo Kima, koji je volio kod jela svijetu okretati ledja). Onda je pokušao, da pobjegne u selo, gdje je onaj svećenik lami bio dao opija — u selo, gdje je živio stari ressaldar. Ali poslije svakog pokušaja dovele su oštrovidne straže malu crvenu spodobu uskoro natrag. Hlače i kaput sputavali su mu jednako i tijelo i duh; tako je odustao od ove namisli i uzdao se, po načinu istočnjačkom, u vrijeme i slučaj Prošla su tako tri dana muka u velikim bijelim sobama, u kojima je sve odjekivalo. Poslije podne bi Kim vani šetao pod paskom onog bubnjarskog dječaka, pri čemu je čuo malo neupotrebljivih riječi, koje su, kako se činilo, sačinjavale dvije trećine psovki bijeloga čovjeka. Kim ih je sve odavna znao i prezirao. Bubnjar mu se osvećivao batinama zato, što je šutio i što nije imao interesa, što je bilo i sasvim naravno. Kim nije mario ni za jedan od onih bazara, koji su bili zabranjeni. Nazivao je sve urodjenike »crncima«, no sluge i pometači kazivali su mu ružna imena u lice, a on, zaveden njihovim smjernim držanjem, nikada to nije razumio. Ovo je Kimu donekle bila utjeha za dobivene batine.

Ujutro četvrtog dana došao je bubnjaru sudnji dan. Bili su naime zajedno izašli prema umbalskom trkalištu, odakle se bubnjar vratio sâm, plačući i s viješću, da je mladi O'Hara, kojemu on nije učinio ništa na žao, zovnuo crvenobradog »crnca«, koji je jahao na konju, našto je crnac njega, bubnjara, oborio udarcima ljutoga biča, podigao mladog O'Haru i odnio ga u punom kasu. Ove vijesti došle su do oca Viktora, koji je odmah otoboljio svoju gornju usnu. Bio je već dosta iznenadjen jednim

pismom iz hrama Tirthankera u Benaresu, u kome je bila doznaka nekog domaćeg bankara na tri stotine rupija i čudna molitva svemogućem Bogu. Lama bi se još više razljutio nego otac Viktor, da je znao, kako je čaršijski pisar preveo njegovu izreku »steći zaslugu«.

»Do bijesa!« reče otac Viktor, nespretno okrećući doznaku. »A sada je pobjegao s jednim od svojih novih prijatelja! Ne znam, da li bi mi bilo veće olakšanje, ako ga dobijem natrag, ili ako mi ostane izgubljen. On je iznad moga shvaćanja. Kako, do bijesa, može ulični prosjak doći do tolikoga novca, da odgaja bijele dječake?«

Tri milje daleko, na trkalištu Umballe, reče Mahbub Ali, obuzdavajući sivog cabulskog pastuha, Kimu, koji je sjedio pred njim u sedlu:

»Ali, mali Prijatelju svega Svijeta, radi se tu o mojoj časti i ugledu. Svi oficiri Sahibi u svim pukovnijama i po svoj Umballi poznaju Mahbub Alija. Svijet me je vidio, kako sam te pridigao i išibao onog dječaka. Vide nas sada izdaleka na ovoj ravnici. Kako te mogu odvesti ili odgovarati za to, ako te pustim, da pobjegneš u polja? Stavili bi me u zatvor. Budi strpljiv. Tko jedanput postane Sahib, ostaje uvijek Sahib. Kad postaneš čovjekom — tko zna — da li ne ćeš biti zahvalan Mahbub Aliju«.

»Povedi me iza njihovih straža, gdje bih mogao promijeniti ovo crveno odijelo. Daj mi novaca, pa ću poći u Benares i opet se sastati sa svojim lamom. Ja ne želim postati Sahibom i sjeti se, da sam u redu predao tvoju poruku«.

Pastuh se divlje propne. Mahbub Ali bio mu je neoprezno zatjerao stremen u slabine. (On nije bio od one moderne vrste konjskih trgovaca, koji nose engleske čizme i ostruge). Kim je iz Mahbubova ponašanja stvorio svoje naročite zaključke.

»Bila je to neka sitnica«, reče Mahbub. »Ja i Sahib to smo već davno zaboravili. Ja šaljem toliko pisama i poruka ljudima, koji me pitaju o konjima,

da se dobro ne mogu sjetiti ove ili one. Da li se radilo o smedjoj kobili, kojoj je Sahib Peters želio da sazna poreklo?«

Kim odmah opazi zamku. Da je odgovorio: »smedja kobila«, bio bi Mahbub, po brzini, kojom je pristao na zamjenu, odmah znao, da dječak nešto naslućuje. Zato je odgovorio:

»Smedja kobila? Ne. Ja tako lako ne zaboravljam poruke, koje izvršavam. Radilo se o bijelom pastuhu«.

»Da, tako je bilo. Bijeli arapski pastuh. No ti si mi pisao o smedjoj kobili«.

»A tko bi istinu kazivao jednomu pisaru?« uzvrati Kim, osjetivši Mahbubov dlan na svom srcu.

»Hej! Mahbub, stari ugursuze, stani!« viknu neki glas i jedan Englez trknu pokraj njih na malom konju. »Lovio sam te preko čitave zemlje. Tvoj cabulski konj umije trčati. Je li na prodaju?«

»Imam jednu mladu robu, koja će mi doći, kao od neba poslana za finu i tešku polo-igru. Nema joj para. Ona . . .«

». . . igra polo i poslužuje kod stola. Da. Znamo mi sve to. No koga vraga to imaš pred sobom?«

»Jednog dječaka«, odvrati Mahbub ozbiljno. »Tukao ga je drugi jedan dječak. Njegov otac bio je jednoć bijeli vojnik u velikom ratu. Dječak je živio od djetinjstva u Lahoru. Igrao se s mojim konjima, dok je bio malen. Mislim, da ga sada žele učiniti vojnikom. Uhvatila ga posljednjih dana pukovnija njegova oca, koja je prošli tjedan pošla u rat. Ali ja mislim, da on nema volje da postane vojnik. Uzeo sam ga, da malo jaše. Reci mi, dječače, gdje ti je vojarna, pa da te tamo ostavim«.

»Pusti me, pa mogu i sâm naći vojarnu«.

»Ali ako pobjegneš, zar ne će svi kriviti mene?«

»Vratit će se on na objed. Pa i kamo bi mogao pobjeći?« primijeti Englez.

»Rodio se u ovoj zemlji, pa ima mnogo prijateljâ. Ide on, kuda mu padne na pamet. To vam

je *chabuk sawai* (prefrigano momče). Treba samo da promijeni odjeću, pa bi za tren oka postao Hind niske kaste«.

»Koga djavola!« Englez kritično pogleda dječaka, dok je Mahbub okrenuo prema vojarni. Kim zaškripi zubima. Mahbub mu se stane rugati, kako to već umiju bezbožni Afghani:

»Poslat će ga u školu, obuti mu teške čizme na noge i turiti ga u ovakvu odjeću. Onda će zaboraviti sve, što znade. Dakle, koja je tvoja vojarna?«

Kim je pokazao — jer govoriti nije mogao — prema odjeljenju oca Viktora.

»Možda će biti dobar vojnik«, nastavi Mahbub zamišljeno. »Ili će barem biti dobar ordonanc. Jednoć sam ga poslao iz Lahora, da odnese neku poruku. Poruku, koja se ticala porekla nekog bijelog pastuha«.

To je bila bezdušna poruka i prisutni Sahib, kojemu je Kim bio onako vješto predao pismo, koje je izazvalo rat, slušao je sve to. Kim je u sebi gledao Mahbuba, kako se peče u plamenu zbog domovinske izdaje, no sâm za svoju budućnost vidio je samo dugi sivi red vojarna, škola i opet vojarnâ. Upiljio je moleći pogled u jasno izdjelano lice, na kojem nije bilo ni traga kakvu sjećanju; no, ni u tom krajnjem času nije mu palo na um, da zatraži milost u bijeloga čovjeka ili da oda Afghana. I Mahbub je gledao značajno u Engleza, koji je isto tako značajno gledao u drhtavog i nijemog Kima.

»Moj je konj dobro uvježban«, reče trgovac. »Drugi bi se ritao, Sahibe«.

»Ah«, izusti Englez napokon, trljajući zaparene slabine konja držalom svoga biča. »A tko hoće da od ovog dječaka učini vojnika?«

»On kaže pukovnija, koja ga je našla, a osobito pater Sahib te pukovnije«.

»Eno patra!« prigušeno reče Kim, kad je otac Viktor sišao s doksata te prema njima jedrio.

»Vlast tmine, O'Hara! Koliko raznobojnih prijatelja imaš još u Aziji?« uzviknu on, kad se Kim spustio s konja i sav skršen pred njega stao.

»Dobro jutro, oče«, veselo reče pukovnik. »Već vas dobro poznajem po čuvenju. Mislio sam već i prije doći i posjetiti vas. Ja sam Creighton«.

»Od etnološkoga odjeljenja?« upita otac Viktor. Pukovnik kimnu glavom. »Doista se radujem, da vas vidim; a osim toga dugujem vam i zahvalnost, što ste mi dječaka povratili«.

»Ne zahvaljujte meni, oče. Uostalom, dječak nije ni mislio pobjeći. Vi ne poznajete staroga Mahbub Alija?« Konjar je sjedio mirno na suncu. »Upoznat ćete ga, kad budete mjesec dana proveli u ovoj stanici. On nam prodaje sve svoje mrcine. No ovaj je dječak pravo čudovište. Znate li mi štogod o njemu pričati?«

»Da li vam znadem što pričati?« zabugari otac Viktor. »Vi ste jedini čovjek, koji bi mi mogao pomoći u mojim neprilikama. Da vam pričam o njem? Ta i sâm gorim od želje, da zapitam nekoga, tko bi o urodjenicima znao što pouzdano reći«.

Jedan groom ispade iza ugla. Pukovnik Creighton nato podigne glas, govoreći urdski: »Vrlo dobro, Mahbub Ali, ali, koja korist, da mi kazujete sve te priče o konjiću. Ne dam nijedan *pie**) više od trista i pedeset rupija«.

»Sahib je ponešto vruć i zlovoljan poslije jahanja«, odvrati konjar namignuvši kao šaljivdžija, kome se sve dopušta. »Doskora će bolje upoznati prednosti moga konja. Čekat ću, dok ne svrši svoj razgovor sa svećenikom. Pričekat ću ispod ovoga stabla«.

»Neka te djavo nosi!« nasmije se pukovnik. »Tako se čovjeku dogadja, kad gleda kakvog Mahbubovog konja... To vam je stara pijavica, oče. Počekaj dakle, ako imaš toliko vremena, Mahbube.

*) Najmanji novac od kovine.

A sada stojim vama na raspoloženju, oče. Gdje je dječak? Ah, gle, pošao je, da čavrlja s Mahbubom. Čudan dječak. Smijem li vas zamoliti, da se moja kobila otpremi tamo pod krov«.

Pukovnik se spusti u stolac, odakle je mogao dobro promatrati Kima i Mahbub Alija, koji su razgovarali ispod stabla. Svećenik je pošao u zgradu da donese cigara.

Creighton je čuo, kako je Kim ogorčeno rekao: »Uzdaj se u brahmina više nego u zmiju, u zmiju više nego u djevojčuru, a u djevojčuru više nego u Afghana, Mahbub Ali«.

»To je meni sasvim svejedno«, velika Afghanova crvena brada svečano se tresla. »Djeca ne bi smjela vidjeti sag na tkalačkom stanu, dok uzorak nije jasan. Vjeruj mi, Prijatelju svega Svijeta, činim ti veliku uslugu. Ne smiju oni učiniti od tebe vojnika«.

»Ti lukavi, stari grešniče«, pomisli Creighton u sebi. »Ali nemaš posve ni krivo. Dječaka ne valja ostavljati neiskorištena, ako je doista onakav, kako kažu«.

»Izvinite me na pô časa«, doviknu svećenik iznutra — »hoću samo da donesem dokumente za ovu stvar«.

»Ako po meni dodješ pod okrilje toga hrabroga i razboritoga pukovnika, pa se dokopaš časti, što ćeš Mahbub Aliju dati, kada postaneš čovjek?«

»Ne, ne! Molio sam te, da me opet pustiš na cestu, gdje bih bio slobodan, a ti si me natrag prodao Englezima. Što će ti dati za ovu krvničku nagradu?«

»Interesantan mali demon!« reče pukovnik i odgrize vrh svoje cigare, našto se uljudno okrenu prama ocu Viktoru.

»Kakva su ono pisma, kojima debeli svećenik maše ispred pukovnika? Stani iza pastuha, kao da ogledaš uzde!« reče Mahbub Ali.

»Pismo od moga lame, što ga je pisao iz Jagadhir-Roada i u kojem obećava, da će plaćati trista rupija godišnje za moje školovanje«.

»Oho! Dakle je stara Crven-kapa čovjek od te vrste? U kojoj školi?«

»Bog zna. Mislim u Nucklau«.

»Da. Tamo je velika jedna škola za sinove Sahibâ i za polusahibe. Vidio sam je, kad sam tamo konje prodavao. Dakle te je lama zavolio, Prijatelju svega Svijeta?«

»Da; a *on* nije govorio laži, niti me vraćao u šužanjstvo!«

»Nije čudo, da onaj pater ne zna, kako bi razmrsio konce. Kako samo hitro govori pukovniku!« Mahbub Ali se naceri. »Tako mi Allaha!« — oštre oči preletjele su za čas doksat — »tvoj je lama poslao nešto, što mi se čini kao mjenica. Imao sam već posla s mjenicama. Pukovnik to ogledava«.

»A kakva meni od toga korist?« primijeti Kim sumorno. »Ti ćeš otići, a oni će mene povratiti u one prazne sobe, gdje nema zgodnoga mjesta za spavanje i gdje me dječaci tuku«.

»Ne vjerujem. Budi strpljiv, dijete! Svi Pathani (Afghani) ne lažu, osim ako se radi o konjima«.

Prodje pet-deset-petnaest časaka; za to je vrijeme otac Viktor živo govorio ili stavljao pitanja, na koja je pukovnik odgovarao.

»Sada sam vam ispripovjedio od početka do kraja sve, što znadem o dječaku. Upravo mi je odlanulo! Jeste li ikada što slična čuli?«

»Svakako, starac je poslao novac. Mjenice Gobind Sahaja vrijede odavde sve do Kine,« reče pukovnik. »Što se više znade o urodjenicima, sve se manje može reći, što će učiniti, a što ne će.«

»To je utješljivo — i još to čuti od glave etnološkoga odsjeka! Ova mješavina crvenih bikova, rijekâ spasa (jadni poganin, Bog mu se smilovao), mjenicâ i framasunskih svjedodžaba! Da niste možda i vi slobodni zidar?«

»Boga mi, jesam, kad mislim na to. To je još jedan razlog više«, odvrati pukovnik rastreseno.

»Milo mi je, što vi nalazite razloga u tome. Kako rekoh, ova mješavina stvarî nadilazi moju snagu. Povrh toga još njegovo proročanstvo našem pukovniku! Kako je samo sjedio na mom krevetu, a u onom otvorenom haljetku, kroz koji mu je virila bijela koža. I proročanstvo se ispunilo! No u sv. Ksaveru već će ga izliječiti svih tih ludorija, zar ne?«

»Poškropite ga svetom vodom!« nasmija se pukovnik.

»Tako mi časti, mislim, da bih to gdjekada i trebao učiniti. No nadam se, da će ga odgojiti kao dobra katolika. Jedino, što mi zadaje brige, jest, što bi se moglo dogoditi, ako onaj stari prosjak — —«

»Lama, lama, dragi gospodine; a mnogi od njih upravo su gentlemeni u svojoj zemlji«.

»Ali ako lama ne bude platio druge godine? Doduše, on je dobra poslovna glava, koja je hitro smislila osnovu, no on može i da umre jednoga dana. A onda — uzimati novaca od jednoga poganina, da se djetetu dade kršćanski odgoj . . .«

»Ali je on izričito rekao, što želi. Čim je saznao, da je dječak bijelac, čini se, da je sve prema tome uredio. Dao bih plaću jednoga mjeseca za to, da sam mogao čuti, kako je sve to objasnio u Tirthankerhramu u Benaresu. Vidite, oče, ja se ne gradim, da mnogo znadem o urodjenicima, no ako taj čovjek kaže, da će platiti, onda će i platiti — živ ili mrtav. Mislim: njegovi će nasljednici preuzeti dug. Moj vam je savjet, da pošaljete dječaka u Lucknow. Ako baš anglikanski kapelan i pomisli, da ste ga krišom pretekli — —«

»Zlo za Bennetta! Poslali su ga na frontu, namjesto mene. Doughty proglasio me liječnički kao nesposobna. Izopćit ću Doughtya, ako se živ povrati! Na svaki način, Bennett bi morao biti zadovoljan sa —«

»Slavom, ostavljajući vama religiju... Sasvim u redu. Ali ja ne mislim, da će Bennettu to biti krivo. Prebacite krivnju na mene. Ja, dakle, odlučno preporučujem, da dječaka pošaljete u sv. Ksaver. Može poći onamo sa slobodnom putnicom kao vojničko siroče, i tako će se uštedjeti novac za željeznicu. Opremu mu možete kupiti iz prinosa pukovnije. Loža će uštedjeti trošak za njegov odgoj i to će joj biti milo. Sasvim jednostavno. Drugi tjedan poći ću u Lucknow. Starat ću se za dječaka na putu — dat ću ga u pasku svojim slugama i tako dalje«.

»Vi ste dobar čovjek«.

»Ni najmanje. Nemojte zapadati u tu zabludu. Lama nam je poslao novac u odredjenu svrhu. Ne možemo mu ga vratiti, nego učiniti onako, kako je rekao. Dakle, ovo je uredjeno, je li? Hoćemo li utvrditi, da mi ga ovog utorka predate kod večernjeg vlaka? Do onda imamo samo tri dana. Ne može mnogo kvara da učini u tri dana.«

»Teret mi je sinut s duše, no... A ova stvar ovdje?« — mahnuo je mjenicom — »ja ne poznajem Gobind Sahaja, ni njegovu banku, koja je možda jedna rupa u zidu.«

»Vi nikada niste bili mali časnik s dugovima. Ja ću je unovčiti, ako želite, i poslati vama primku u potpunom redu.«

»Zar i to još uza sav vaš veliki posao? To bi bilo previše.«

»Nije to nikakav veliki posao. Vidite, ta je stvar vrlo zanimljiva za mene kao etnologa. Htio bih, da o tome pišem u jednom djelu, koje baš izradjujem za vladu. Pretvaranje pukovnijske oznake, kao što je vaš crveni bik, u neku vrstu kumira, za kojim dječak ide, vrlo je zanimljivo.«

»Ne znam, kako bih vam zahvalio.«

»Ima jedna stvar, koju biste mogli učiniti. Svi mi etnolozi ljubomorni smo jedan na drugoga kao čavke radi naših otkrića. Nisu dakako zanimljiva ni za koga, nego samo za nas same, ali vam je poznato,

kakvi su mi sabirači knjigâ. Dakle, nemojte kazivati ni riječi, izravno ili neizravno, o azijatskoj strani dječakova značaja, o njegovim pustolovinama i proročanstvu i tako dalje. Kasnije ću ja to već ispipati iz dječaka, razumijete li?«

»Razumijem. Napravit ćete od toga krasan izvještaj. Nikome ne ću kazati ni riječi, dok stvar ne vidim naštampanu.«

»Hvala vam. To je nešto za srce etnologa. A sada moram na doručak. Nebesa! Stari je Mahbub još uvijek ovdje!« viknuo je, a trgovac izidje iz sjene ispod stabla. »Dakle što je?«

»Što se tiče ovoga mladog konja«, odgovori Mahbub — »mislim, ako je ždrijebe rodjeno za polo-konjića, pa točno slijedi loptu, a da prije nije uvježbano — ako dakle ždrijebe znade igru instinktivno — onda mislim, Sahibe, da je velika šteta upregnuti ždrijebe u teške taljige«.

»Ja isto tako mislim, Mahbube. Ždrijebe će nastupiti samo u polu.« (Ovi momci ne misle ni na što drugo nego na konje). »Vidjet ću sutra, Mahbube, da li imaš nešto prikladno za prodaju.«

Trgovac pozdravi mahanjem slobodne ruke, kako to već čine jahači. »Budi malo strpljiv, Prijatelju svega Svijeta«, šapnu on izmučenom Kimu. »Tvoja je sreća gotova. Za kratko vrijeme poći ćeš u Nucklao, a evo ti nešto, da platiš pisara. Vidjet ću te opet i to mislim češće puta,« i odjaše niz ulicu lakim skokom.

»Slušaj me, Kime«, reče pukovnik s verande, služeći se domaćim narječjem. »Za tri dana poći ćeš sa mnom u Lucknow, pa ćeš gledati i slušati neprestano nove stvari. Zato sjedi mirno ova tri dana i nemoj pobjeći. Ići ćeš u školu u Lucknowu.«

»A hoću li se tamo sastati sa svojim Svetim?« zapita Kim plačljivo.

»Lucknow svakako leži bliže Benaresu nego Umballi. Možda ćeš ići pod mojom zaštitom. Mah-

bub Ali sve to znade, pa će se ljutiti, ako se ti sada opet povratiš klatarenju. Zapamti — mnogo su mi pripovijedali, što ja ne zaboravljam.«

»Čekat ću«, reče Kim, — »ali dječaci će me tući.«

U taj čas trublje zatrubiše na objed.

VII

Poslije podne rekao je školnik sa crvenim licem Kimu, da je »izlučen iz čete«, što je za njega bilo bez ikakva značenja, dok mu nisu rekli neka otidje i neka se igra. On dakle otrči u bazar i nadje mladoga pisara, kome je dugovao jedan poštanski biljeg.

»Evo ti plaćam«, reče Kim pun kraljevskog dostojanstva — »pa treba da mi napišeš još i drugo pismo«.

»Mahbub Ali je u Umballi«, reče pisar živahno. »Bio je po svom zanimanju ondje kao neki Obavještajni ured, iako nije obavještavao pouzdano«.

»Ovo pismo ne će biti upravljeno na Mahbub Aliju, nego na jednoga svećenika. Uzmi pero u ruku i žurno piši: — ‚Teshoo lami, svetome čovjeku iz Bhotyala, koji traži Rijeku, sada u hramu Tirthankeru u Benaresu'. — Uzmi više mastila! — ‚Za tri dana polazim u Nucklao. Ime škole bit će Ksaver. Ja ne znam, gdje je škola, ali je u Nuckla'«.

»Ali ja poznajem Nucklao«, prekinu ga pisar. »Znam i gdje je škola«.

»Napiši mu, gdje škola leži i dat ću ti pola anne«.

Kalem je marljivo drapao po papiru. »Sada će moći da ju nadje«. Pisar digne glavu. »Tko nas ono motri s onu stranu puta?«

Kim hitro pogleda i ugleda pukovnika Creightona u tenis-odijelu.

»Oh, to je jedan Sahib, koji je poznat sa debelim svećenikom u vojarni. Eno, zove me«.

»Što radiš ovdje?« upita pukovnik, kad mu je Kim prišao.

»Ja — ja ne ću pobjeći. Šaljem pismo svome Svetome u Benares«.

»Nisam na to mislio. Jesi li mu rekao, da ću te odvesti u Lucknow?«

»Ne, nisam. Čitaj pismo, ako sumnjaš«.

»A zašto si izostavio moje ime u pismu tome Svetome?« Pukovnik se čudno nasmiješi. Kim zgrabi svu svoju srčanost objema rukama.

»Rekli su mi nekada, da nije dobro pisati imena stranaca, koji su upleteni u koje mu drago poslove, jer time znade biti ometena mnoga dobra osnova«.

»Dobro su te poučili«, uzvrati pukovnik, našto se Kim zacrveni. »Ostavio sam svoju kutiju za cigare na doksatu oca Viktora. Donesi je večeras u moju kuću«.

»Gdje je kuća?« upita Kim. Hitra njegova domišljatost kazivala mu je, da je ovo u neku ruku iskušavanje, pa je bio na oprezu.

»Upitaj kogagod u velikom bazaru«, reče pukovnik i podje dalje.

»Zaboravio je svoju kutiju za cigare«, reče Kim, kad se vratio. »Moram mu je odnijeti večeras. Time bi bilo završeno moje pismo, dodaj samo još tri puta: — ‚Dodji k meni! Dodji k meni! Dodji k meni!' Sada ću platiti za poštanski biljeg i predati ga na poštu«. Nato ustane, da podje, a kao usput zapita: »Tko je taj Sahib s ljutim licem, koji je izgubio svoju kutiju za cigare?«

»Ah, to je samo Creighton-Sahib — jedan vrlo ludi Sahib; zove se pukovnik Sahib, a nema pukovnije«.

»A što radi?«

»Bog zna. Vazda kupuje konje, na kojima ne može da jaše, i pita zagonetke o djelima božjim — kao o biljkama, kamenju i običajima ljudskim.

Trgovci ga zovu ocem ludih, jer se konjem tako lako može da prevari. Mahbub Ali kaže, da je ludji nego svi ostali Sahibi«.

»Oh!« reče Kim i ode. Njegov mu je odgoj dao neko malo znanje o ljudskim značajima, pa je u svojoj glavi smislio, da se ludjacima ne šalju izvještaji, koji postaju razlogom, da se na noge diže osam tisuća ljudi s topovima. Glavni zapovjednik cijele Indije ne govori ludjacima onako, kao što ga je Kim čuo da govori. Niti bi Mahbub Ali promijenio svoj glas svaki put, spominjujući ime pukovnika, kad bi pukovnik bio luda. Prema tome — Kim poskoči pri toj misli — krila se u tome neka tajna, pa je po svoj prilici Mahbub Ali uhodio za pukovnika, kao što je Kim uhodio za Mahbuba. I, kao konjski trgovac, tako je očevidno i pukovnik štovao ljude, koji se ne pokazuju suviše pametnima.

Radovao se, što se nije odao, da poznaje kuću pukovnika. I pošto je nakon svoga povratka u vojarnu otkrio, da nije bilo ostavljene kutije za cigare, upravo se zasjao od radosti. To je bio čovjek po njegovu srcu: — jedna lukava, nedokučiva osoba, koja igra tajnu igru.

Nije ništa odao od svojih misli, kad mu je otac Viktor kroz tri duga jutra govorio o nekom sasma novom društvu bogova i o malom Bogu, a osobito o jednoj božici Mariji, koja je, — kako je on zaključivao — bila isto, što i Bibi Miriam iz Mahbub-Alijevog bogoslovlja. Nije pokazivao nikakova uzbudjenja, kad ga je otac Viktor poslije predavanja vodio iz dućana u dućan i kupovao za nj predmete za opremu, niti se tužio, kad su ga zavidni bubnjarski dječaci tukli zato, što je on imao da podje u višu školu. Očekivao je promjenu prilika s dušom, punom radoznalosti. Dobri otac Viktor odveo ga je na stanicu, stavio ga u prazan odio drugoga razreda, kraj odjela prvoga razreda pukovnika Creightona i iskreno ganut rekao mu zbogom.

»Učinit će te čovjekom, O'Hara, tamo u sv. Ksaveru — bijelcem, i, nadam se, dobrim čovjekom.

Oni znadu za tvoj dolazak, a pukovnik će paziti, da se ne izgubiš ili da ne izidješ na nepravom mjestu. Dao sam ti pojam o vjerskim stvarima — barem se nadam — i kad te budu pitali za tvoju vjeru, sjetit ćeš se, da si katolik. Bolje je reći rimokatolik, iako ovu riječ ja mnogo ne volim«.

Kim pripali jaku cigaretu — bio je tako oprezan, da je u bazaru kupio čitavu zalihu — pa je legao, da razmišlja. Ova samotna vožnja bila je vrlo različna od veseloga putovanja u trećem razredu u društvu sa lamom. »Sahibi imadu malo veselja na putovanju«, mislio je. »Hai mai! Idem od jednog mjesta na drugo, kao kakva nogometna lopta. To je moj *kismet* (sudbina). Nitko ne može umaknuti svome kismetu. No ja treba da se molim Bibi Miriami i ja sam Sahib« — tužno pogleda na svoje čizme. »Ne, ja sam Kim. Ovo je veliki svijet, a ja sam samo Kim. Tko je Kim?« Razmišljao je o vlastitoj identičnosti — nešto, što dosada nikada nije činio — dok mu se u glavi nije počelo vrtjeti. Bio je u bučnom vrtlogu Indije sasvim neznatna osobica, koja je pošla prema jugu i prema nepoznatoj sudbini.

Uto pukovnik pošalje po njega i uze mu govoriti dugo vremena. Koliko je Kim razumio, trebao je da bude marljiv, da kasnije uzmogne postati mjernik kod ureda za izmjeru zemlje u Indiji. Ako bude vrlo dobar i ako napravi potrebite ispite, mogao bi već sa sedamnaest godina zasluživati trideset rupija mjesečno, a pukovnik bi se Creighton postarao, da dobije prikladan posao.

Spočetka se Kim prenavljao, kao da od pukovnikova govora od tri riječi razumije možda jednu. Tada je pukovnik uvidio svoju pogrešku te okrenuo, da lijepo i lako nastavi u urdskom jeziku, pa je Kim bio zadovoljan. Nije mogao biti lud, čovjek, koji poznaje tako točno jezik, koji se kreće tako ugladjeno i mirno, i čije su oči tako različite od tupih i glupih očiju ostalih Sahiba.

»Da, moraš naučiti još i to, kako se slikaju ceste, gore i rijeke, pa da znadeš te slike zadržati u svom oku, dok ne dodje zgodno vrijeme, da ih staviš na hartiju. Možda ću ti reći jednoga dana, kad budeš mjernik i kad budemo zajedno radili: Idi preko onih brežuljaka i gledaj, što se nalazi iza njih. A kad bi netko rekao: — U tim brežuljcima živi zločest svijet, koji će ubiti mjernika, ako izgleda kao Sahib, — što onda?«

Kim se zamisli: — bi li bilo dobro slijediti pukovnika u igri?

»Ja bih vama ponovio ono, što je taj drugi čovjek rekao«.

»Ali ako bih ja na to odgovorio: Dat ću ti stotinu rupija za vijest o tome, što je iza onih brežuljaka — za jednu sliku rijeke i malo glasova o tome, što svijet u selima govori?«

»Što ja znam? Ja sam još dječak. Čekajte, dok narastem«. Ali razabravši, da je pukovnik namrštio čelo, nastavi: »No mislim, da bih za malo dana zaslužio ono sto rupija«.

»Na koji način?«

Kim odrešito mahnu glavom. »Kad bih rekao, na koji bih način zaslužio novac, mogao bi me tko drugi čuti i preteći me. Ne valja prodavati znanje za ništa«.

»No reci mi!« Pukovnik digne jednu rupiju. Kimova se ruka napola prema njoj ispruži, no opet se spusti.

»Ne, Sahibe, ne. Poznam cijenu, koja će se platiti za odgovor, no ne znam, zašto se pitalo?«

»Onda je uzmi kao dar«, reče Creighton, dobacivši mu novac. »U tebi je dobar duh. Nemoj, da ti otupi u sv. Ksaveru. Tamo ima mnogo dječaka, koji preziru crne ljude«.

»Onda su njihove majke valjda bile žene iz bazara«, primijeti Kim. Dobro je znao, da baš ljudi miješane krvi najviše mrze svoju polubraću čiste tamne krvi.

»Istina je. No ti si Sahib i sin jednoga Sahiba. Zato se ne daj nikada zavesti, da bi crne ljude prezirao. Poznavao sam momke, koji su se, jedva primljeni u vladinu službu, prenavljali, kao da ne razumiju govor i običaje crnih. Zbog njihova neznanja snizili su im plaću. Neznanje je najveći grijeh. Zapamti to!«

Tijekom dvadeset i četiri sata, koliko je trajala vožnja prema jugu, pukovnik je nekoliko puta poslao po Kima i uvijek je razvijao ovu tezu.

»Svi ćemo onda biti na jednoj uzdi«, pomisli Kim najzad — »pukovnik, Mahbub Ali i ja, kad ja postanem mjernik. On će mene upotrebljavati, kao što me je Mahbub Ali upotrebljavao, tako bar mislim. Bit će to dobro, ako mi time bude omogućeno, da se opet povratim životu na cesti. Ovo odijelo ne postaje laganije, kad ga duže nosim«.

Kad su stigli na prepunu stanicu u Lucknowu, lami nije bilo nigdje ni traga ni glasa. Kim zatomi svoje razočaranje, dok ga je pukovnik zajedno sa svojom urednom prtljagom strpao u jedan *ticca-garri* te ga samoga otpremio u sv. Ksaver.

»Ja ne kažem zbogom, jer ćemo se opet sastati«, reče pukovnik. »I to često puta, ako ti ostane dobar duh. No još nisi iskušan«.

»Ni onda, kad sam ti one noći donio spisak o poreklu bijeloga pastuha?« Kim se ovoga puta usudio reći *tum*, izraz, kojim se u govoru služe lica istoga položaja.

»Od velike je koristi, ako se u pravi čas umije nešto zaboraviti, mali brate«, odvrati pukovnik pogledom, koji je Kimu prodr'o kroz sve kosti, dok mu je kočija jurila. Trebalo je skoro pet časaka, dok se opet snašao. Nato stane sa zadovoljstvom upijati novi zrak. »Sjajan grad«, reče. »Sjajniji nego Lahore. Kako lijepi moraju ovdje biti bazari! Kočijašu, povezi me malko tamo kroz bazare!«

»Imam nalog, da te odvezem u školu«. Kočijaš je rekao »ti«, što je neuljudnost, ako se kaže jed-

nome bijelcu. Lakim i jasnim domaćim jezikom dokazao mu je Kim njegovu zabunu, uzverao se na mjesto kraj kočijaša i poslije uglavljenoga sporazuma vozila su se obojica čitave sate po gradu, diveći se, uporedjujući i zabavljajući se. Osim Bombaya, kraljice svih gradova, nijedan grad nije tako lijep kao Lucknow u svom sjajnom slogu, bilo da se gleda s mosta, koji vodi preko rijeke, bilo s vrha Imambare, odakle se vide krovovi Chutter Munzita poput zlatnih kišobrana i drveće, medju kojim miruje grad. Kraljevi su ga ukrasili fantastičkim zgradama, opskrbili zadužbinama, napunili umirovljenicima i natopili krvlju. Lucknow je središte ljenčarenja, spletaka i raskoši, a s Delhijem dijeli slavu, da se samo ovdje govori čist urdu-jezik.

»Lijep grad, krasan grad!« Kočijaš, kao domaći čovjek, radovao se tom laskanju, te je Kimu pripovijedao mnogo čudnovatih stvari, gdje bi kakav engleski vodič govorio samo o velikoj buni.

»A sada ćemo u školu«, napokon reče Kim.

Velika, stara škola sv. Ksavera in Partibus, koja se sastoji od mnogo niskih bijelih zgrada, jedne do druge, smještena je na prostranoj poljani, naspram rijeke Gumti, nešto podalje od grada.

»Kakvi su ljudi tu unutri?« zapita Kim.

»Mladi Sahibi — sami djavoli; ali ako ću istinu da kažem, nisam medju njima nikada našao nijednoga, koji bi u sebi imao sve osobine pravoga djavola, kao što ih imaš ti — mladi Sahib, koga sada vozim. A ja dosta njih vozim do željezničke stanice i od nje«.

Kim je dakako jedan dio dana proveo s nekim lakoumnim ženama u gornjem katu izvjesne jedne ulice, što nije smatrao nepristojnim, jer mu to nitko nije ni rekao; razumije se samo po sebi, da se, izmjenjujući s njima laskave riječi, dobro držao. Baš je htio da odgovori, kako treba, na posljednju drskost kočijaševu, kad mu je oko — spuštao se već mrak

— zapelo o jednu spodobu, koja je sjedila kraj sadrenog stupa velikih ulaznih vrata.

»Stani!« vikne Kim. »Tu stani. Ja ne idem odmah u školu«.

»Ali tko će mi platiti za ovo vozikanje amo i tamo?« upita kočijaš zlovoljno. »Je li dječak lud? Prije zbog plesačice, sada opet zbog nekoga svećenika«.

Kim naglo skoči niz ulicu i stade milovati prašne noge pod jednim zamazanim žutim plaštem.

»Čekao sam ovdje dan i pô«, reče lama blagim glasom. »Ne, imao sam jednoga djaka uza se. Onaj, koji mi je prijatelj u hramu Tirthankerâ, dao mi je vodiča za ovo putovanje. Kad sam primio tvoje pismo, dovezao sam se vlakom iz Benaresa. Da, dobro se hranim. Ništa mi ne treba«.

»Ali zašto nisi ostao sa ženom iz Kulu-a, Sveti? Kako si došao u Benares? Moje je srce bilo teško, otkada smo se razišli«.

»Bila mi je dodijala vječnom bujicom riječi i traženjem čari za dobivanje djece. Odijelio sam se od toga društva i dopustio joj, da darovima sebi stječe zasluge. Ona je barem žena otvorenih ruku, pa sam obećao, da ću se povratiti njenoj kući, ako bude potrebno. A kad sam osjetio, da sam sâm u tom velikom i strašnom svijetu, sjetio sam se vlaka u Benares, gdje sam znao, da u hramu Tirthankerâ živi jedan, koji traži kao i ja«.

»Ah, tvoja Rijeka!« reče Kim. »Bio sam zaboravio na Rijeku«.

»Zar tako brzo, chelo moj? Ja je nikada nisam zaboravio; no kad sam te ostavio, činilo mi se bolje, da odem u hram i da tražim savjeta. Jer, vidiš li, Indija je vrlo velika, pa je moglo biti, da su dva-tri mudra čovjeka prije nas ostavila neke bilješke o položaju naše Rijeke. Oni u hramu Tirthankera raspravljaju o tome; jedni kažu jedno, a drugi drugo. Oni su prijazni ljudi«.

»Neka bude; ali što sada radiš?«

»Stječem zasluge tako, da pomažem tebi, chelo moj, do znanja. Svećenik onog društva ljudî, koji služe Crvenog Bika, pisao mi je, da će sve biti onako, kako sam za tebe želio, da bude. Poslao sam novac, koji dostaje za jednu godinu i onda sam došao, kako vidiš, da gledam, kako ulaziš na vrata znanosti«.

»Konji su hladni, a prošlo je i vrijeme, kad ih treba hraniti«, zajadikuje kočijaš.

»Idi u pakao i živi tamo sa svojom zloglasnom tetkom!« otrese se Kim preko ramena. »Ja sam sasvim sâm u ovoj zemlji, pa ne znam, kamo idem i kako će mi biti. Srce moje bilo je u pismu, što sam ti poslao. Osim Mahbub Alija, koji je Pathau (Afghan), nemam prijatelja do tebe, Sveti. Nemoj sasvim otići od mene«.

»I ja sam na to pomišljao«, odgovori lama uzbudjenim glasom. »Jasno je, da ću nastojati steći zasluge — ako medjutim ne bih našao svoju Rijeku — time, što ću se osvjedočiti, da kročiš po putevima mudrosti. Što će te tamo učiti, to ja ne znam, ali svećenik mi je pisao, da nijedan sin Sahiba u svoj Indiji ne će imati bolje pouke od tebe. Dolazit ću dakle opet od vremena do vremena. Možda ćeš postati Sahibom kao onaj, koji mi je dao ove naočari« — lama ih pomnjivo obriše — »u Kući čudesa u Lahoru. Tome se nadam, jer je on bio izvor mudrosti, mudriji nego mnogi opat... A može biti, da ćeš i zaboraviti mene i naš susretaj«.

»Kad jedem tvoj kruh, kako da te ikada zaboravim!« viknu Kim strastveno.

»Ne — ne«. Otisne dječaka na stranu. Moram natrag u Benares. Sada, pošto znadem za upotrebu pisarâ u ovoj zemlji, poslat ću ti od vremena do vremena pismo i od vremena do vremena dolazit ću, da te vidim«.

»No, kamo ću ja šiljati svoja pisma?« zakuka Kim, dok je grčevito držao svećenikove ruke zaboravljajući, da je Sahib.

»U hram Tirthankerâ, u Benares. To sam mjesto sebi izabrao, dok ne nadjem svoju Rijeku. Nemoj

plakati, jer znaj, da je svaka želja obmana, koja nas čvršće veže uz *Kolo*. Udji na vrata znanosti. Daj, da vidim, kako ulaziš... Voliš li me? Onda idi, ili će mi srce puknuti... Doći ću opet. Svakako ću opet doći«.

Lama je gledao, kako *ticca garri* sa štropotom ulazi u dvorište, našto je onda polagano otišao, šmrčući burmut kod svakog drugog koraka.

Vrata znanosti bučno su se zatvorila — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

U zemlji rodjen i odgojen dječak ima svojih posebnih običaja i navika, kojih nema u drugoj zemlji; a njegovi mu se učitelji približuju načinom, koji bi bio nerazumljiv engleskom učitelju. Zato bi vas malo zanimali doživljaji Kima kao učenika kod sv. Ksavera, jednoga dječaka izmedju dvije ili tri stotine prerano dozrelih mladića, od kojih većina nikada nije vidjela mora. Pretrpio je običajne kazni, kad bi pretrčao odredjene granice, dok je u gradu bila kolera. Bilo je to još prije, nego što je on sâm naučio dobro engleski pisati, jer je onda trebao da nadje bazarskog pisara. Bio je dakako optužen radi pušenja i upotrebe psovki, sočnijih, nego što su se i kod samoga sv. Ksavera ikada čule. Naučio je prati se s levitskom točnošću urodjenika, koji Engleza u svom srcu smatra prilično zamazanim. Izvodio je obične šale sa strpljivim kulima, koji su dovlačili *punkahe* u spavaonice, u kojima su se dječaci prevrtali za vrućih noći i pripovijedali priče sve do zore; tu se Kim natiho mjerio sa svojim samosvijesnim drugovima.

Bili su to sinovi nižih činovnika na željeznici u telegrafskom i kanalskom uredu; sinovi upravnih oficira u miru ili oficira, koji su služili kao vrhovni zapovjednici u vojsci kojeg feudalnog rajaha; sinovi kapetanâ indijske mornarice, vladinih umirovljenika, posjednika plantaža, vlasnika dućana u rezidencijama i misionara. Nekolicina bili su sinovi starih eurazijskih porodica, koje su uhvatile čvrsti korijen u »Dhurrmutollahu« — kao Pereire, de Souzas i de

Silvas. Njihovi su ih roditelji mogli lako dati odgojiti i u Engleskoj, no voljeli su tu školu, koja im je samima služila u mladosti; i tako je u školi sv. Ksavera jedna žućkasto-blijeda generacija slijedila drugu. Domovi Kimovih drugova ležali su u kraju Howraha, gdje je živ željeznički promet, pa sve do osamljenih staništa, kao što su Moughir i Chumar, onda po propalim čajnim plantažama, po selima u Oudhu i Deccanu, gdje su im očevi bili veliki posjednici, po misionarskim stanicama, udaljenima od najbliže željezničke pruge i po tjedan dana, po primorskim lukama, dalekim do tisuću milja prema jugu s pogledom na uzburkane i poput mjedi sjajne valove, ili pak, najjužnije od svih, po plantažama s kineskim nasadima. Dječaku sa zapada koža bi se naježila od samoga pripovijedanja njihovih doživljaja, koji za njih i nisu značili doživljaje, na putu u školu ili kad su se iz nje vraćali doma. Bili su navikli, da sami lutaju stotine milja kroz džunglu, imajući vazda divnu mogućnost pred sobom, da ih zaustave tigrovi. No oni se od svoje strane ne bi bili htjeli ljeti okupati u Kanal la Manche-u, isto tako, kao što njihova zapadna braća ne bi ostala mirna ležeći, kad bi im koji leopard njuškao oko putne nosiljke. Bilo je medju njima petnaestogodišnjih dječaka, koji su po dan i pô proveli na malome otočiću usred nabujale rijeke i koji su, kao sasvim naravnu stvar, preuzeli brigu za hodočasnike, gotovo poludjele od straha, koji su se na povratku s hodočašća slučajno utaborili na tome mjestu. Drugi opet, stariji, bili su jednoć, kad je kiša razorila kolni put do imanja njihova oca, jednostavno u ime sv. Franje Žaverijskoga sebi rekvirirali slona, koji im je baš došao u put i koji je pripadao kakvom rajahu, i skoro da nisu izgubili golemu životinju u pješčanim zapusima. Bio je jedan dječak, koji je, kako je pričao, pomogao puškom u ruci svome ocu, da s doksata odbije navalu Akâ, u onim danima, kad su ti »lovci glava« znali da napanu na osamljene zaselke. Nitko nije sumnjao u njegove riječi.

Sve te priče pripovijedali su mladići mirnim urodjeničkim glasom i prekidali ih čudnovatim razmatranjima, što su nesvijesno preuzeli od svojih urodjeničkih dadilja. Po gdjekoje rečenice jasno su pokazivale, da su toga časa bile prevedene iz domaćega jezika. Kim je promatrao, slušao i odobravao. To nije bio suhoparni i jednolični razgovor bubnjarskih dječaka. Radilo se tu o životu, što ga je on poznavao i donekle razumijevao. Ta mu je atmosfera prijala i on se malo po malo udomaćio. Kad je postalo toplije, dali su mu bijelo lagano odijelo i on je uživao u novoj tjelesnoj udobnosti, kao što je uživao i u upotrebi svoga izoštrenog duha kod zadaća, koje su mu zadavali.

Brzina njegova shvaćanja bila bi oduševila engleskoga učitelja; no kod sv. Ksavera poznavali su taj prvi nagli duševni razvitak, pod utjecajem sunca i okoline, kao što su poznavali i ono duševno opadanje, što se javlja u dobi od dvadeset i dvije ili dvadeset i tri godine.

Pri svemu tome Kim je pazio da se drži čedno. Kad su dječaci u vrućim noćima pričali priče, Kim se nije razmetao sa svojim uspomenama, jer se u sv. Ksaveru preko ramena gledaju dječaci, koji se druže s urodjenicima. Nikada ne smiješ zaboraviti, da si Sahib i da ćeš jednoga dana, čim svršiš ispite, zapovijedati urodjenicima. Kim je to dobro zapisao, jer je počeo da razumijeva, do čega mogu ispiti dovesti.

Onda su došli praznici, od kolovoza do listopada — dugi ti praznici, potrebiti radi vrućine i kiša. Kimu su rekli, da će za to vrijeme poći u neko mjesto u brdima, na sjeveru iza Umballe, gdje će otac Viktor sve za njega urediti.

»Neka vojna škola?« upita Kim, koji je mnogo pitao, a još više mislio.

»Da, mislim«, odvrati učitelj. »Ne će ti ništa škoditi, da jednom dodješ u priliku, gdje ne ćeš moći

izvoditi kojekakve nepodopštine. Do Delhija možeš se voziti sa De Castrom«.

Kim je o tome svestrano razmišljao. Bio je marljiv, kako mu je pukovnik svjetovao. Praznici pripadali su djaku samome — to je bio naučio iz razgovora drugova — a vojna škola poslije sv. Ksavera bila bi pravo mučilište. Osim toga — a to je bila čarolija, vrednija nego išta drugo — već je znao pisati. U tri mjeseca bio je otkrio, kako dva čovjeka mogu zajedno govoriti bez trećega, uz trošak od pola anne i malo znanja. Ni riječi nije došlo od lame, no zato je ostala — otvorena cesta. Kim je žudio za dodirom mekana blata, koje štrca izmedju nožnih prsta, kao što su mu rasle zazubice za kuhanom bravetinom s maslom i keljem, za rižom, pomiješanom s oštro-mirisavom kardamomom, za rižom, žutom od šafrana, češnjakom i lukom i za zabranjenim masnim bazarskim slatkišima. U vojarničkoj školi davali bi sirovu govedinu na plitkoj zdjeli, a pušiti bi morao samo potajice. No opet — bio je Sahib i u sv. Ksaveru... a ono prase Mahbub Ali... Ne, ne bi on tražio Mahbubovo gostoprimstvo — a opet... Razmišljao je o tome sam u praznoj spavaonici i došao do zaključka, da je bio nepravedan prema Mahbubu.

Škola je bila prazna; skoro svi učitelji bili su otputovali. Željezničke putnica pukovnika Creightona bila je u njegovoj ruci, a Kim je sâm sebe pohvalio, što nije lakoumno potrošio novac pukovnika Creightona i Mahbubov. Bio je još gospodarom dviju rupija i sedam anna. Njegov novi kovčeg od volovske kože sa značkom »K. O'H«. i zamotljaj posteljine ležali su u praznoj spavaonici. »Sahibi su uvijek vezani uz svoju prtljagu«, reče Kim i kimnu prema njoj. »Ti ćeš mi tu ostati...« Nato je izišao u toplu kišu smijući se grešno i potražio izvjesnu kuću, kojoj je izgled bio zapamtio prije duže vremena...

»Stani! Zar ti ne znaš, kakve smo mi ženske u ovoj kući? Stidi se!«

»A zar sam se jučer rodio?« Kim se u gornjoj sobi spusti na jastuke na način domaćih ljudi. »Trebam malo boja i tri jarda tkanine, da uzmognem izvesti jednu šalu. Je li previše što tražim?«

»A tko je *ona?* Kao Sahib dosta si mlad za takvu djavoliju«.

»Oh, ona? Ona je kći nekog pukovnijskog učitelja u jednoj vojničkoj stanici. Tukao me je dvaput, jer sam se popeo preko zida u ovom odijelu. Sada bih pošao kao vrtlarski momak. Stari muškarci vrlo su ljubomorni«.

»Imaš pravo. Dakle mirno drži lice, dok na nj namažem sok«.

»Ne previše crno, *Naikan.* Ne bih htio, da joj se učinim kao crnac«.

»Oh, ljubav na to ne gleda. A koje je dobi ona?«

»Mislim, da će joj biti dvanaest godina«, odgovori bezobrazni Kim. »Namaži mi malo i prsa. Moglo bi se dogoditi, da mi otac strgne odijelo, pa ako vidi, da sam šaren...« nasmije se.

Djevojka je hitro radila, umočivši klupko tkanine u malu zdjelicu smedje boje, koja duže drži nego ijedan orahov sok.

»A sada mi priskrbi tkaninu za turban... Jao, glava mi nije ošišana! On će mi sigurno strgnuti turban s glave«.

»Ja nisam brijač, ali ću ti pomoći. Upravo si rodjen, da osvajaš ženska srca! A zar sve ovo prerušavanje za jedno jedino veče? Zapamti: boja se ova ne da oprati«. Sva se tresla od smijeha, da su joj zveketale grivne na rukama i oko gležanja. »Ali tko će mi za to platiti? Sama Huneefa ne bi ti mogla dati bolju boju«.

»Pouzdaj se u bogove, sestro«, ozbiljno odvrati Kim, zatežući lice, kad se boja počela sušiti. »Osim toga, jesi li ikada ikojega Sahiba ovako obojila?«

»Nikada, uistinu. No šala nije novac.

»Mnogo je vrednija«.

»Dijete moje, ti si bez svake sumnje najbesramniji sin shaitana (djavola), koga sam ikada upoznala. Odneseš jadnoj djevojci vrijeme, a onda kažeš: Zar nije dovoljna šala? Daleko ćeš ti dotjerati u ovom svijetu«. Pri tome mu se naklonila porugljivo, na način plesačica.

»Svejedno. Žuri se i ošišaj mi glavu«. Kim je skakutao s noge na nogu, dok su mu se oči zakrijesile od veselja, kad je pomislio na masne dane, koji su sada dolazili. Dao je djevojci četiri anne i otrčao preko stuba kao hindski dječak niske kaste — potpuno i u najmanjoj sitnici. Dalji njegov posjet bio je odredjen kuhaonici jela, gdje je uživao u masnom izobilju.

Na željezničkoj stanici motrio je mladoga De Castra, kako je, pun osipa od vrućine, ušao u jedna kola drugoga razreda. Kim je počastio odio trećega razreda i dao tome odjelu život i dušu. Pripovjedio je društvu, da je pomoćnik nekoga pelivana, koji ga je ostavio grozničava, a da će stići svoga majstora u Umballi. Kad su se putnici promijenili, preinačio je svoju priču, kiteći je svim mogućim izlivima bujne svoje fantazije, koja je to više nabujala, što se tako dugo nije mogla izliti u domaćem jeziku. Te noći u cijeloj Indiji nije bilo veselijega stvora od Kima. U Umballi je izišao i krenuo prama istoku, gacajući preko mokrih polja do sela, u kojemu je živio stari ressaldar.

U to isto vrijeme poprilici primio je pukovnik Creighton u Simli iz Lucknowa brzojavnu vijest, da je mladoga O'Hare nestalo. Mahbub Ali bio je u gradu i prodavao konje i njemu je pukovnik ispripovjedio stvar, kad je jednoga jutra jahao preko trkališta Anuandale.

»O, to nije ništa«, reći će konjski trgovac. »Ljudi su kao konji. Katkada im ustreba soli, pa ako te soli nema u jaslima, oni će je polizati sa zemlje. Povratio se momak opet na neko vrijeme svojoj cesti. Madrissah (škola) mu je dosadila. Znao

sam, da će tako biti. Drugi put ću ga sâm ja izvesti na cestu. Nemojte se uznemirivati, Creighton Sahibe. To je upravo tako, kao da se polo-konjić odriješio i pobjegao, da sâm uči igru«.

»Misliš dakle, da nije mrtav?«

»Groznica bi ga, doduše, mogla ubiti. Inače se ne bojim za njega. Majmun ne pada sa stabla«.

Drugoga jutra, na istom trkalištu, prišao je Mahbubov pastuh pukovniku.

»Kako sam mislio, tako i jest«, rekne trgovac. »Prošao je kroz Umballu i tamo mi napisao pismo, jer je čuo u bazaru, da sam ovdje«.

»Čitaj«, reče pukovnik s uzdahom olakšanja. Bilo je smiješno, da se čovjek njegova položaja toliko zanima za maloga, u zemlji odraslog skitnicu. Ali se pukovnik sjećao razgovora u vlaku i bio se u ovo nekoliko mjeseci često zatekao u misli na neobičnog, mučaljivog i samosvijesnog dječaka. Njegov bijeg bio je dakako vrhunac drskosti, no dokazivao je ipak neku srčanost i dosjetljivost.

Mahbub žmirnu očima, dok je jahao sredinom male, ogradjene poljane, kojoj se nitko nije mogao neopažen približiti.

»Prijatelj Zvijezda, koji je Prijatelj svega Svijeta . . .«

»Što to znači?«

»Jedno ime, što smo mu nadjeli u Lahoru. — Prijatelj svega Svijeta uzimlje dopust, da podje svojim vlastitim putevima. Povratit će se odredjenoga dana. ‚Pošalji po kovčeg i posteljinu. Ako sam pogriješio, neka Ruka Prijateljstva zaustavi Bič Nesreće'. — Ima još nešto, ali . . .«

»Svejedno, samo čitaj«.

— »‚Onima, koji jedu vilicama, ostaju nepoznate neke stvari. Bolje je neko vrijeme jesti s obadvije ruke. Reci blage riječi onima, koji to ne razumiju, da bi mi povratak bio ugodan'. — Dakako, sve te riječi sastavio je pisar, no gledajte, kako je dje-

čak cijelu stvar mudro zasnovao, da nitko, koji nije upućen, ne može razumjeti smisla«.

»Je li to Ruka Prijateljstva, koja treba da zaustavi Ruku Nesreće?« nasmije se pukovnik.

»Gledajte, kako je dječak pametan. Rekao sam, da će se vratiti na cestu. Budući da još ne poznaje vašu nakanu . . .«

»Za to nisam posve siguran«, progundja pukovnik.

»Obraća se meni, da vas izmirim s njim. Zar nije mudar? Kaže, da će se povratiti. Sada samo upotpunjuje svoje znanje. Pomislite, Sahibe! Bio je tri mjeseca u školi i još se nije priučio na hranu. Ja se sa svoje strane radujem: konjić uči igru«.

»Da, ali drugi put ne smije odlaziti sam«.

»A zašto? Hodio je sâm prije, nego što je došao pod okrilje pukovnika Sahiba. Kad bude pripušten velikoj igri, morat će ići sâm i još stavljati glavu na kocku. Ako onda pljune, ili kihne, ili sjedne drugačije nego ljudi, koje bude promatrao, mogu ga ubiti. Zašto bi ga sada zaustavljali? Sjetite se, kako Persijanci kažu: Čaglja, koji živi u pustinji Mazanderanu, mogu da ulove samo psi iz Mazanderana«.

»Istina je. Pravo veliš, Mahbub Ali. Pa ako mu se ništa ne dogodi, bit će sve dobro. No ipak ostaje sve to velika drzovitost«.

»Čak ni meni ne povjerava, kamo ide«, nastavi Mahbub. »Nije on lud. Kad njegovo vrijeme prodje, doći će k meni. On brže dozrijeva, nego što Sahibi misle«.

Mjesec dana kasnije ispunilo se do riječi, što je Mahbub prorekao: Mahbub je bio otišao dolje u Umballu, da dopremi novu pošiljku konja, a Kim ga je susreo u sumraku na cesti Kalki, kad je sam jahao. Dječak je od njega zaprosio milodar, a za odgovor primio kletvu i nato mu odvratio u engleskom jeziku. Nikoga nije bilo blizu, da čuje Mahbubov poklik čudjenja.

»Oho! A gdje si bio?«

»Gore-dolje — dolje-gore«.

»Izadji iz te mlake, onamo pod stablo i pričaj«.

»Neko vrijeme zadržavao sam se kod jednoga starca kraj Umballe, a onda u kući mojih poznanika u Umballi. S jednim od njih pošao sam prema jugu sve do Delhija. To je divan grad. Onda sam gonio volovska kola za nekoga *teli-a* (trgovca uljem), pa sam tako došao na sjever. Slučajno sam čuo o jednoj velikoj svečanosti u Puttiali, pa sam u društvu jednoga vatromete pošao onamo. Bila je to velika svečanost«. (Kim pogladi trbuh). »Vidio sam rajahe i slonove sa zlatnim i srebrnim nakitom; ispalili su cijeli vatromet najedanput, pri čemu je poginulo jedanaest ljudi, medju njima i moj vatrometa. Mene je otpuhnulo kroz jedan čador, ali mi se ništa nije dogodilo. Poslije toga došao sam natrag na cestu s nekim jahačem, Sikhom, kojemu sam služio kao konjušar i koji me je prehranjivao. A sada sam, evo, tu«.

»*Shabash* (vragoljan)!« reče Mahbub Ali.

»A što kaže pukovnik Sahib? Ja ne bih htio, da me tuku«.

»Ruka Prijateljstva zaustavila je Ruku Nesreće; ali drugi put, kad podješ na cestu, poći ćeš sa mnom. Još je prerano, da sâm putuješ«.

»Dosta kasno za mene. Naučio sam u školi malo čitati i pisati. Uskoro ću biti potpuni Sahib«.

»Gle ti njega!« nasmija se Mahbub, gledajući na mokru spodobu, koja se vrtjela pred njim u glibu: »Salaam, Sahibe!« pozdravi ga Mahbub porugljivo. »A sada, je li ti dosta ceste, ili hoćeš sa mnom u Umballu i vratiti se natrag s konjima?«

»Poći ću s tobom, Mahbub Ali«.

VIII

Dakle, u ime Božje, uzmi modro mjesto crvenoga«, reče Mahbub, smjerajući na hindsku boju Kimova prostog turbana.

Kim mu odgovori starom poslovicom: »Promijenit ću vjeru i ležaj, ali mi moraš za to platiti«.

Trgovac se smijao, da je skoro spao s konja. U nekom dućanu u predgradju učinjena je izmjena i Kim je izišao, barem vanjštinom, kao musliman.

Mahbub je unajmio sobu preko puta od željezničke stanice, poslao po najfinije kuhano jelo i slatkiše od zgrušanog bademova mlijeka (zovu ih *balushai)* i po fino rezani duhan iz Lucknowa.

»To je bolje nego ono meso, što sam ga jeo sa Sikhom«, primijeti Kim, čučeći i cereći se — »a ni u mojoj školi ne daju ovakove hrane«.

»Želio bih, da što čujem o toj tvojoj školi«. Mahbub se nakljuka velikim komadima ljuto začinjene bravetine, pečene u masti, sa zeljem i lukom, žutim kao zlato. »Ali najprije mi pričaj opširno i vjerno, kako si pobjegao. Jer, o Prijatelju svega Svijeta« — Mahbub pri tome odriješi svoj škripljivi pâs — »držim, da se ne dešava često, da jedan Sahib i sin jednoga Sahiba odande pobjegne«.

»Pa i kako bi? Oni ne poznaju zemlju. Bilo je vrlo lako«, reče Kim i započne svoju priču. Kad je došao do preoblačenja i razgovora s djevojkom iz bazara, ostavi Mahbuba ozbiljnost. Glasno se smijao i udarao se po bedrima.

»Ti obješenjače! Dobro si to udesio, zloćo! Što će samo na to reći liječnik? A sad da čujemo, što se kasnije dogodilo, korak po korak, i nemoj ništa izostavljati«.

Kim je dakle »korak po korak« pripovijedao svoje doživljaje, prekidan tu i tamo kašljanjem, kad mu je jaki duhan dopirao u pluća.

»Rekao sam«, promrmlja Mahbub u sebi — »rekao sam: konjić je pobjegao, da nauči igrati polo.

Voće je već dozrelo — samo što još mora da uči poznavati udaljenosti, kompase i mjerila... A sada slušaj ti mene! Odvratio sam pukovnikov bič od tvoje kože, a to nije mala usluga«.

»Istina je«. Kim je dalje spokojno pušio. »Sve je to istina«.

»Ali ne trebaš misliti, da je ovo bježanje bilo dobra stvar«.

»Bili su to moji praznici. Mnogo tjedana bio sam rob. Zašto ne bih pobjegao, kad su školu zatvorili? Osim toga, gledaj, pukovniku sam Sahibu uštedio velik izdatak, što sam kroz ovo vrijeme živio na trošak svojih prijatelja ili što sam, kao kod Sikha, sam zaradjivao svakidašnji kruh«.

Mahbub trgne usnama ispod pomno podrezanih muslimanskih brkova.

»Što znači nekoliko rupija« — Afghan nehajno ispruži otvorenu ruku — »pukovniku Sahibu? On ih izdaje u izvjesnu svrhu, a nipošto iz ljubavi za tebe«.

»To sam ja znao već odavno«, izusti Kim polagano.

»Tko ti je rekao?«

»Sam pukovnik Sahib. Ne s mnogo riječi, ali ipak dosta jasno za glavu, koja nije ispunjena slamom. Da, rekao mi je to u vlaku, kad smo se vozili u Lucknow«.

»Dobro. Onda ću ti ja više kazati, Prijatelju svega Svijeta, iako time svoju glavu predajem u tvoje ruke«.

»Ta mi je bila izručena još u Umballi«, odvrati Kim s dubokim uživanjem — »kad si me digao k sebi na konja, pošto me je bubnjar istukao«.

»Govori jasnije! Svi ljudi mogu jedan drugome lagati, samo ne ti i ja. Jer je isto tako izručen i tvoj život meni, ako samo dignem mali prst«.

»I to mi je poznato«, potvrdi Kim i ponovo stavi žeravicu na duhan. »Čvrsta je sveza medju nama i zaista, tvoje je uporište sigurnije od moga. Jer tko bi pitao za dječaka, koga bi ubili batinama

ili ga bacili u kakav bunar pokraj ceste? S druge strane pak, ako bi Mahbuba našli mrtva medju njegovim konjima, mnogi bi ljudi ovdje i u Simli i tamo preko klanaca, iza bregova, pitali: Što se to dogodilo Mahbub Aliju? Sigurno bi i pukovnik Sahib dao stvar istraživati. Ali opet« — Kimovo se lice smežurilo od lukavosti — »ne bi on baš dugo stvar istraživao, jer bi mogli ljudi zapitati: Kakvog posla ima pukovnik s konjskim trgovcem? No ja — ako bih ostao u životu . . .«

»Ali bi ti zacijelo umro«.

»Možda; no ja kažem, *ako* bih živio, znao bih ja, i sâm ja, da je netko obnoć došao u Mahbub-Alijevu pregradu u seraju, možda kao tat, i da je tu ubio Mahbuba prije ili poslije nego što je taj tat točno pretražio njegove bisage i potplate njegovih sandala. Bi li se ovo moglo pripovjediti pukovniku ili bi mi on možda rekao: — (nisam zaboravio, kad me je poslao natrag po kutiju za cigare, koju nije bio ostavio) — A što se mene tiče Mahbub Ali?«

U zrak se digne gusti pram dima. Nastade duga stanka. Onda rekne Mahbub Ali pun udivljenja: »I s ovim mislima u svojoj glavi ti ležiš i ustaješ zajedno s malim sahibskim sinovima u onoj školi i krotko slušaš pouke svojih učitelja?«

»Takva je zapovijed«, odvrati Kim mirno. »Tko sam ja, da bih radio protiv jedne zapovijedi?«

»Savršen sin *Eblisa* (razornog djavola)«, reče Mahbub Ali. »A što je s onom pričom o tatu i onoj premetačini?«

»Ono, što sam vidio«, uzvrati Kim — »one noći, kad smo moj lama i ja ležali kraj tvoje pregrade u Kashmir-seraju. Vrata nisu bila zaključana, što inače, kako mislim, nije tvoj običaj. Ušao je unutra kao čovjek, koji je siguran, da se ti ne ćeš doskora povratiti. Moje je oko bilo prislonjeno na jednoj rupi u dasci. Tražio je nešto — što nije bilo ni sag, ni stremen, ni uzde, ni mjedeni lonci — već nešto, što mora da je maleno i vrlo pomno sakriveno«.

»Ha!« Mahbub Ali blago se nasmiješi. »A kad si vidio te stvari, kakvu si priču sebi iz toga složio, ti Izvore Istine?«

»Nikakvu. Stavio sam ruku na svoju vrećicu s amajlijama, koju uvijek nosim na koži i sjetivši se spiska o poreklu bijeloga pastuha, što sam bio izgrizao iz komada muslimanskog kruha, otišao sam u Umballu, osjetivši, da mi je povjerena važna dužnost. Da sam htio, u onom času bila bi tvoja glava izgubljena. Trebao sam samo onome čovjeku reći: ‚Imam ovdje jedan list, koji se tiče nekog konja, a ja to ne umijem pročitati'. A što onda?« Kim je ispod obrva gvirio u Mahbuba.

»Onda bi ti bio još dva, možda i tri puta vode pio. Mislim, da nikako ne bi više od tri puta«, bio je Mahbubov jednostavni odgovor.

»Istina je. Malo sam i na to pomišljao, ali najviše sam mislio, da te volim, Mahbube. Zato sam pošao u Umballu, kako znaš, no, (a to ti ne znaš) ležao sam skriven u vrtu u travi, da vidim, što će pukovnik Creighton učiniti, kad pročita poreklo bijeloga pastuha«.

»A što je učinio?« upita trgovac, pošto je Kim zastao u razgovoru.

»Da li ti kazuješ vijesti iz ljubavi ili ih prodaješ?« upita Kim.

»Prodajem i — kupujem«. Mahbub izvadi novac od četiri anne iza pojasa, pa ga digne u vis.

»Osam!« reče Kim, povodeći se nesvijesno za nagonom istočnjačkog cjenkača.

Mahbub se nasmije i spremi novac. Odviše je lako trgovati na tom trgu, Prijatelju svega Svijeta. Pričaj mi iz ljubavi. Svaki od nas ima život drugoga u svojoj ruci«.

»Dobro dakle. Vidio sam Jang-i-Lat Sahiba, kako dolazi na veliki objed. Vidio sam ga u radnoj sobi Creighton Sahiba. Vidio sam njih dvojicu, kako su čitali spis o poreklu bijeloga pastuha. Čuo sam,

kako su izdane i same zapovijedi za početak velikoga rata«.

»Ha!« Mahbub kimnu glavom, a oči mu se zažare. »Igra se dobro igrala. Svršeno je s ratom i zlo uništeno prije rascvata — zahvaljujući meni, i tebi. A što si kasnije radio?«

»Poslužio sam se novošću kao udicom, da sebi pribavim hrane i časti kod stanovnika jednoga sela, kojega je svećenik omamio moga lamu. No, uzeo sam već prije starčevu novčarku k sebi, pa brahmin nije kod njega našao ništa. Zato je drugoga jutra bio srdit. Ho! Ho! A kasnije sam te novosti upotrebljavao još i onda, kad sam pao u ruke bijele pukovnije s njihovim Bikom!«

»To je bila ludost«, namrgodi se Mahbub. »Novosti ne valja oko sebe razbacivati kao komade balege, već ih treba upotrebljavati štedljivo — kao *bhang**).

»Sada i ja tako mislim. Uostalom, nije mi ništa koristilo. Ali je to već odavno prošlo« — pri tome učini smedjom rukom kretnju, kao da će sve to izbrisati — »i odonda duboko sam razmišljao, osobito onih noći pod *punkahom* u školi«.

»Je li dopušteno upitati, kamo su vodili misli Neborodjenoga?« zapita Mahbub Ali sa savršenim sarkazmom, gladeći crvenu bradu.

»Dopušteno je«, odgovori Kim u istom tonu. »Kažu u Nucklao-u, da Sahib ne treba crnom čovjeku reći, ako je pogriješio«.

Mahbubova ruka hitro segnu u prsa odjeće, jer nazvati Afghana »crnim čovjekom«, krvna je uvreda. Onda se predomisli, pa se nasmija: »Govori, Sahibe, tvoj crni čovjek sluša«.

»Ali ja nisam Sahib, a priznajem, da sam pogriješio, pošto sam te prokleo onoga dana u Umballi, kad sam mislio, da me je Afghan prevario. Bio sam izvan sebe; jer jedva što su me ulovili, već sam htio

*) Omamljujuće piće, dobiveno iz konopljike.

da ubijem malog bubnjara niske kaste. Sada, *Hajji*, kažem, da si dobro uradio; pred sobom vidim jasan put, koji vodi dobroj službi. Hoću da ostanem u madrissahu, dok ne budem zreo.«

»Dobro si rekao. Osobito treba za tu igru naučiti mjerenje udaljenosti i brojeve, pa upotrebu kompasa. Gore u brežuljcima čeka jedan, da te uči«.

»Hoću učiti njihove nauke pod jednim uslovom — da mi dadu slobodno vrijeme, čim se škola zatvori. Ti zatraži to za mene kod pukovnika«.

»Pa zašto ne bi sam pitao pukovnika u sahibskom jeziku?«

»Pukovnik je vladin sluga. Na zapovijed mora ići kojekuda, pazeći na svoje vlastito unapredjenje. (Vidiš li, koliko sam toga već naučio u Nucklao-u!) Osim toga, ja pukovnika poznajem tek tri mjeseca, a Mahbub Ali šest godina. Dakle! Vratit ću se u madrissah. U madrissahu ću učiti. U madrissahu ću biti Sahib. Ali kad se madrissah zatvori, onda moram biti slobodan, da idem medju svoj svijet. Inače ću umrijeti!«

»A tko je tvoj svijet, Prijatelju svega Svijeta?«

»Ova velika i lijepa zemlja«, reče Kim, zaokruživši rukom naokolo po maloj sobici glinenih zidova, gdje je uljena svjetiljka jedva gorjela u dimu od duhana. »I onda, htio bih opet vidjeti svoga lamu. Napokon: treba mi novaca«.

»To svakome treba«, potvrdi Mahbub tužno. »Dat ću ti osam anna, jer mnogo novaca ne da se steći na konjskim kopitima. Mora ti to dostajati za mnogo dana. Što se svega ostaloga tiče, zadovoljan sam, i ne treba dalje govoriti. Žuri se s učenjem, pa ćeš za tri godine, ili možda i prije, biti od pomoći — pače i meni«.

»Zar sam ti dosada bio na štetu?« upita Kim uz dječačko cerekanje.

»Nemoj odgovarati«, progundja Mahbub. »Ti si moj novi konjušar. Idi, pa lezi uz moje momke. Oni su s konjima na sjevernom kraju stanice«.

»Ali će me oni batinama otjerati do južnoga kraja stanice, ako dodjem bez punomoći«.

Mahbub se maši rukom za pojas, nakvasi palac na komadu kineskoga mastila i stavi otisak prsta na komad meke domaće hartije. Od Balkha pa do Bombaya poznaju ljudi taj grubi, izbrazdani pečat s onom starom, koso ispriječenom brazgotinom.

»Ovo će biti dovoljno da pokažeš mom glavnom moku. Ja ću doći pred zoru«.

»Kojom cestom?« upita Kim.

»Cestom, koja vodi iz grada. I nema druge. Onda ćemo se povratiti Creighton Sahibu. Uštedio sam ti batine«.

»Allah! Što znače batine, kad ti se glava klima na ramenima?«

Kim je tiho šmugnuo u noć, obišao polovicu kuće držeći se zida, pa otišao od stanice otprilike jednu milju daleko. Onda se polako vratio zaobilaznim putem, jer mu je trebalo vremena, da smisli neku priču, ako bi ga Mahbubovi sluge počeli što ispitivati. Bili su smješteni na pustom komadu zemljišta kraj željeznice i kao urodjenici, dakako, da još nisu istovarili ona dva vagona, u kojima su bili Mahbubovi konji, izmedju jedne druge pošiljke domaćih konja, kupljenih za tramvajsko društvo u Bombayu. Glavni sluga, neki propali musliman, koji se činio kao da je sušičav, smjesta se okosio na Kima, no vidjevši Mahbubov otisak prsta, umirio se.

»Hajji (hadžija) me je dobrostivo uzeo u službu«, rekne Kim turobno. »Ako sumnjaš, čekaj, dok on ujutro dodje. Medjutim, daj mi mjesto kraj vatre«.

Slijedilo je ono običajno čavrljanje bez svrhe i cilja, kako to već biva u svakoj prigodi kod domaćeg svijeta niske kaste. Kad se sve stišalo, Kim se ispružio iza skupine Mahbubovih momaka, skoro već ispod kotača tovarnog vagona, te se pokrio posudjenim pokrivačem. Ležaj medju komadima opeka i otpadcima omota, medju stisnutim konjima i neopranim Baltima u vlažnoj noći, ne bi primamio mnogo bijelih dječaka; no Kim je bio presretan. Promjena okolice, službe i prilikâ, bilo je za njega najveće uživanje, a pomisao na uredne, ravno poredjane bijele postelje u školi sv. Ksavera razveseljivala ga je upravo tako, kao da mu je pošlo za rukom pravilno ponoviti jedanput jedan na engleskom jeziku.

»Vrlo sam već star«, pomisli pospano. »Svakog mjeseca starim za jednu godinu. Bio sam vrlo mlad i još sasma lud, kad sam Mahbubovu poruku odnio u Umballu. Pa i onda, kad sam bio s onom bijelom pukovnijom, i onda sam još bio mlad, malen i bez pameti. No sada učim svakoga dana, i za tri godine će me pukovnik izvaditi iz škole, pa će me pustiti da živim po cesti s Mahbubom i da istražujem poreklo konjâ; a možda ću ići i sam. Mogao bih tako naići i na lamu, pa s njim poći dalje. Da, to bi bilo najbolje. Da opet putujem kao chela sa svojim lamom, kada se povrati u Benares!«

Misli su mu dolazile sve polaganije i nesuvislije. Ali upravo kad je imao uronuti u krasnu zemlju sanjâ, uhvati mu uho šapat, tanak ali oštar, koji se razlikovao od jednoličnog blebetanja oko vatre. Dopirao je iza željezom obloženog vagona s konjima,

»On dakle nije ovdje?«

»Ta gdje bi i bio, nego u gradu, gdje se potuca i pijančuje? Tko bi tražio štakora u žabnjaku? Hajdemo. Nije on naš čovjek«.

»Ali se on ne smije vratiti preko klanaca. Takva je zapovijed«.

»Onda unajmi kakvu ženu, neka mu dade kakav napitak. Radi se samo o nekoliko rupijâ, a svjedokâ i tako ne će biti«.

»Osim te žene. Moramo nešto sigurnije izmisliti. Sjeti se samo ucjene na njegovu glavu«.

»Da, no redarstvo ima dugu ruku, a mi smo daleko od granice. Da smo bar u Peshawuru!«

»Da — u Peshawuru«, naruga se drugi glas. »U Peshawuru, koji je pun njegove rodbine — pun skrovišta i ženskinja, iza čijih bi se skutâ mogao sakriti. Da, u Peshawuri ili paklu bilo bi isto«.

»Pa onda, koja je tvoja osnova?«

»Oh, ludo jedna, zar ti nisam rekao već sto puta? Čekaj, dok dodje, pa legne, a onda jedan siguran hitac . . . Tovarna su kola izmedju nas i progonitelja. Mi trebamo samo da skočimo preko tračnicâ pa da podjemo svojim putem. Nitko ne će vidjeti, otkuda je hitac došao. Čekaj ovdje, bar do osvita. Kakav si ti to fakir, da dršćeš, kad malo stojiš na straži?«

»Oho!« pomisli Kim iza čvrsto sklopljenih vjedja. »Opet se tiče Mahbuba. Zbilja, opasna je stvar pribavljati Sahibima poreklo bijelih pastuha! Ili je Mahbub možda prodavao i drugih vijesti! Što tu sad treba raditi, Kime? Ne znam, gdje se Mahbub zadržava, a ako dodje ovamo prije osvita, ustrijelit će ga. To ne bi bilo dobro za te, Kime. A ova stvar nije ni za redarstvo. To opet ne bi bilo dobro za Mahbuba«. Nasmije se skoro glasno. »Baš se ne sjećam nijedne lekcije iz Nucklao-a, koja bi mi sada pomogla. Allah! Evo, tu je Kim, a tamo su oni. Najprije se dakle Kim mora probuditi i otići, ali tako, da ovi ne bi ništa posumnjali. Ružan san znade čovjeka da sasvim razbudi«.

Kim odbaci sa sebe pokrivač i iznenada podiže strašan, ludački, besmislen vrisak Azijatâ, kada ih probudi kakva mòra.

»Urr-urr-urr-urr! Ya-la-la-la! *Narain! Churel! Churel!*

Churel je jedan osobito zao duh žene, koja je umrla u babinjama. Ona obilazi osamljene puteve, njene su noge kod gležanja iskrenute natrag, pa ljudima zadaje strašne muke.

Kimovo strašno urlikanje postajalo je sve glasnije, dok napokon nije skočio na noge i oteturao

pospano, dok su ga spavači proklinjali, što ih je probudio. Kojih dvadeset jardi dalje na pruzi ponovo legne, pazeći, da bi oni šaptači mogli čuti njegovo stenjanje i cviljenje, dok se nije opet polako umirio. Poslije nekoliko časaka stade se valjati prema cesti i onda se prokrade u gustu tminu.

Požurio se napred, dok nije došao do presvodjena potoka. Tu je čučnuo, da mu je brada bila u istoj visini s vršnim kamenom. Tako je mogao neopažen razgledati sav noćni promet.

Prošla su dvoja ili troja kola prema predgradjima, jedan kašljući redar i jedan ili dva prolaznika, koji su se žurili i pjevali pjesme, da bi odvratili zle duhove.

»Ah! To izgleda kao da je Mahbub«, pomisli Kim, kad se konj lecnuo od male glave, koja je virila preko ruba ceste.

»Ohe! Mahbub Ali«, šapnu on — »čuvaj se!«

Jahač konja tako naglo zaustavi, da se gotovo propeo, a onda ga natjera prema mostu.

»Nikada više«, reče Mahbub glasno — »ne ću uzimati potkovana konja kod noćnih poslova. Zabodu si svaku kost i svaki čavao u gradu«. Sjahao je, da digne prednju nogu konja, što je dovelo njegovu glavu na stopu blizu Kimove glave.

»Dolje — dolje ostani!« šapnu Mahbub — »noć je puna očiju«.

»Dva čovjeka čekaju iza konjskih vagona na tebe. Hoće da te ustrijele, čim legneš, jer ima jedna ucjena na tvoju glavu. Čuo sam to, dok sam spavao kraj konja«.

»Jesi li ih vidio? . . . Mirno stoj, ti kralju svih vragova!« Ove riječi izgovorio je ljutito konju.

»Nisam«.

»Je li jedan bio obučen kao fakir?«

»Jedan je rekao svome drugu: ‚Kakav si ti to fakir, da dršćeš, kad malo stojiš na straži?'«

»Dobro. Vrati se natrag u tabor i lezi. Noćas još ne ću umrijeti«.

Mahbub okrene konja i nestade ga. Kim nato pohita natrag jarkom, dok ne stiže na mjesto naspram svog prijašnjeg počivališta, predje cestu kao lasica, pa se povrati pod svoj pokrivač.

»Mahbub barem znade«, pomisli zadovoljno. »I zbilja govorio je, kao da je to očekivao. Ne vjerujem, da će ona dva čovjeka što postići time, što noćas straže«.

Prošao je jedan sat i Kim je tvrdo zaspao, premda je imao najbolju namjeru, da ostane budan cijelu noć. Dvadeset stopa podalje od njega projurio je od vremena do vremena uz tutnjavu, koji noćni vlak; no Kim je bio orijentalske ravnodušnosti i za samu buku, pa mu nije u spavanje uplela nikakove sanje.

Mahbub je bio sve prije nego pospan. Jako ga je ljutilo, što su mu o glavi radili ljudi, koji nisu bili od njegova plemena i kojih se nisu ticale njegove slučajne ljubavne pustolovine. Prvi i naravni njegov impulz bio je, da predje malo podalje željezničku prugu, da se odstraga došulja, pa da spopadne svoje dobre prijatelje i tako ih ubije. No sjetio se sa žalošću, da bi u tom slučaju druga jedna grana uprave, koja nikako nije bila u svezi s pukovnikom Creightonom, mogla tražiti razjašnjenja, koja bi se teško mogla dati. Znao je i to, da se južno od granice pravi smiješna buka, ako se nadje kakva lešina. Otkad je Kima poslao u Umballu s poznatom vijesti, više ga nisu uznemirivali i on se nadao, da je svaka sumnja konačno uklonjena.

Tu mu sada sine izvanredno dobra misao.

»Englezi vječno govore istinu«, pomisli — »i zato nas domaće vječno zaludjuju. Tako mi Allaha, kazat ću istinu jednome Englezu. Što koristi vladino redarstvo, ako siromašnom Kabuliju ukradu konje već u samim vagonima. Tako je loše, kao u Peshawuru. Trebao bih, da se potužim na stanici. A još će biti bolje, ako se potužim kakvom mladom Sahibu od željeznice. Oni su vrlo revni, pa ako ulove kakvog tata, upisuje im se to u čast«.

Nato priveže svoga konja pred stanicom i izidje na peron.

»Hej, Mahbub Ali!« reče jedan mladi pomoćnik okružnog prometnog nadzorništva, koji je baš čekao, da se odveze na pregledavanje pruge — jedan vitki, žutokosi mladić, sportskih manira, odjeven u zamazano bijelo platno. »Što radite ovdje? Prodajete paripe — zar ne?«

»Ne; ne radi se sada o konjima. Tražim Lutuf Ullaha. Imam na pruzi jednu pošiljku konja u vagonu. Bi li ih tko mogao istovariti bez znanja željezničke uprave?«

»Ne mislim, Mahbube. Imate pravo da od nas zatražite odštetu, ako se tako što dogodi«.

»Vidio sam dva čovjeka, koji su skoro cijelu noć čučali pod kotačima jednoga vagona. Fakiri ne kradu konje i zato se nisam dalje za njih brinuo. Htio bih naći svoga druga Lutuf Ullaha«.

»Do vraga, baš ste ih svojim očima vidjeli? I niste se zbog toga dalje ni uznemirivali? Tako mi vjere, baš je dobro, što sam vas susreo. Kako su izgledali?«

»Bili su samo fakiri. Ne će oni ništa drugo, nego možda uzeti malo žita iz kojega vagona. Dosta ih ima po pruzi. Država ne će osjetiti manjak. Došao sam ovamo, da potražim druga Lutuf Ullaha —«

»Pustimo sada vašega druga! Gdje su ti vaši vagoni s konjima?«

»Malo na ovu stranu, podalje od mjesta, kamo postavljate svijetla za vlakove.

»Dakle: kod kućice za signale«.

»I na tračnici, koja je s desne strane najbliža cesti — gledajući prugu ovako. A što se tiče Lutuf

Ullaha — on je visok čovjek s razbijenim nosom, a ide uvijek s persijskim hrtom — Aie!«

Mladi željezničar bio je odjurio, da probudi jednog mladog i gorljivog redara; jer kako reče, željeznica je trpjela dosta štete od kradje po skladištima robe. Mahbub se Ali nasmije u svoju obojenu bradu.

»Oni će bučno poći u svojim teškim čizmama, a onda će se čuditi, što nisu našli fakire. Spretni su mladići — taj Barton Sahib i Young Sahib«.

Čekao je nehajno nekoliko časaka, nadajući se, da će ih vidjeti, kako, oboružani za djelo, jure duž tračnica, — kad jedna pomoćna lokomotiva kliznu kroz stanicu. Na njoj je Mahbub opazio mladoga Bartona.

»Tome sam djetetu učinio nepravdu. Nije on sasvim lud«, reče Mahbub Ali. »Ići vatrenim kolima na tata, nova je dosjetka«.

Kad je Mahbub Ali u praskozorje došao u svoj logor, nitko nije smatrao za vrijedno, da mu priča o događajima noći. Nitko osim jednoga malog konjušara, koji je tek došao u službu moćnoga čovjeka i koga je Mahbub zovnuo u svoj šator, da mu pomogne kod nekakvog zamatanja.

»Znam ja sve«, šapnu Kim, nagnut nad bisage. »Dva Sahiba došla su na jednim vatrenim kolima. Trčao sam amo-tamo u pomrčini s ovu stranu konjskih vagonâ, dok su kola polagano vozila gore-dolje. Zgrabili su ona dva čovjeka, koja su sjedila ispod toga vagona . . . Hajji, što da učinim s ovom gvalicom duhana? Da ju zamotan u hartiju i stavim pod vreću sa soli? . . . Da — i oborili su ih. Ali jedan čovjek udario je jednoga Sahiba fakirskim kozjim rogom (Kim je htio reći: štit, složen od crnih kozjih rogova, koji je jedino svjetovno oružje fakira) — i potekla je krv. Tada je drugi Sahib, koji je najprije jednoga čovjeka tukao, dok se nije onesvijestio, udario ubicu kratkom puškom, koja je bila pala iz ruke prvoga čovjeka. Svi su kao ludi bjesnili jedan na drugoga«.

Mahbub se nasmjehnuo, pun blažene rezignacije. »Ne! To nije *dewanee*)* već *nizamut**)*. Rekao si: puška? To znači dobrih deset godina tamnice«.

»Onda su obojica ležala mirno i mislim, da su bili skoro mrtvi, kad su ih metnuli na kola. Glave su im se ovako micale. I puno je krvi ostalo na pruzi. Hoćeš li, da vidiš?«

»Vidio sam krvi već prije. Tamnica im ne fali. A sigurno će kazati kriva imena. Bili su moji neprijatelji. Tvoj udes i moj, čini se, vezani su o istoj niti. A sada žurno s bisagama i sudjem za kuhanje. Istovarit ćemo konje, a onda bježmo u Simlu!«

Žurno — kako već orijentalci razumiju žurbu — uz prepirke, psovke i prazna brbljanja, nemarno i ustavljajući se po sto puta radi zaboravljenih malenkosti, razvrgli su neuredan tabor i izveli pola tuceta ukočenih i plahih konja van na Kalka-cestu u svježinu kišom pročišćene zore. Kima, koga su smatrali ljubimcem Mahbub Alija, nije pozivao na posao nitko, koji je želio da ostane u prijateljstvu s Mahbubom. Putovali su korakom, ustavljajući se svaka dva-tri sata na kojem počivalištu kraj ceste. Mnogo Sahiba putuje Kalka-cestom; i, kako je Mahbub Ali rekao, svaki mladi Sahib drži za potrebno zbog svoje časti, da se prikazuje kao poznavalac konja, makar bio i preko glave zadužen kod zajimača novca, ipak se mora držati, kao da misli kupiti. To je bilo razlogom, zašto je jedan Sahib za drugim zaustavljao svoju poštansku kočiju i započinjao razgovor. Neki su, šta više, silazili s kola, opipavali konjima noge i stavljali prazna pitanja ili su, zbog nepoznavanja domaćega jezika, najuvredljivije stvari govorili trgovcu, koji se nije dao smesti.

»Kad sam prvi put došao u doticaj sa Sahibima — a to je bilo onda, kad je pukovnik Soady Sahib bio namjesnik u Fort Abazaji, onaj koji je

*) Znači: ludost, ali i slučaj, koji spada pred civilni sud
**) Kriminalni slučaj.

dao poplaviti taborište povjerenika iz puke obijesti — nisam znao, kakve su oni velike lude i zato sam često planuo«. Ovako je Mahbub povjerljivo pričao Kimu, dok mu je dječak ispod stabla punio lulu. »A sada znam« — odbije Mahbub polagano dim i nastavi — »s njima je kao sa svim ljudima: u nekim su stvarima razboriti, a u nekima vrlo ludi. Vrlo je ludo, kazati strancu krivu riječ; jer ako u srcu i ne misliš vrijedjati, kako će to stranac znati? On će bodežom potražiti istinu«.

»Istina. Istinu si rekao«, reče Kim svečano. »Lude na primjer govore o mački, kad žena dodje u babinje. Čuo sam to«.

»Zato, u kojoj god se nadješ prigodi, treba da paziš na dvojaki obraz: medju Sahibima nemoj nikada zaboraviti, da si Sahib, a medju hindustanskim pukom vazda misli, da si . . .« tu zastane, smiješeći se u neprilici.

»Što sam? Musliman, Hind, Jain ili budhist? To je tvrd orah«.

»Ti si izvan svake sumnje nevjernik i zato ćeš biti proklet. Tako kaže moj zakon — ili bar mislim, da tako kaže. Ali si ti i moj mali Prijatelj svega Svijeta, pa te ja volim. To mi kaže srce. S vjerama je kao i s konjima. Mudar čovjek znade, da su konji dobri — i da se od svih dade izbiti neka korist. I ja za svoju osobu — ma da sam dobar *sunnit**), koji mrzi ljude iz Tiraha — držim, da je isto tako sa svim vjerama. Premjesti jednu kobilu iz Katiwara, iz njenog pješčanog rodnog kraja, u zapadnu Bengaliju i ona će ohramati, kao što i sam pastuh iz Balkha (a nema boljih konja od onih iz Balkha, samo kad ne bi bili tako teški u plećima) ne može da znači mnogo u velikim sjevernim pustošima kraj snježnih deva, koje sam vidio. Zato mislim u svom srcu: s vjerama je, kao s konjima. Svaka vrijedi u svom kraju«.

»No, moj je lama govorio sasvim drugojačije«.

*) Stroga islamska sekta.

»O, stari je on sanjar iz Bhotiyala. Srce mi se nešto srdi, Prijatelju svega Svijeta, što vidiš toliku vrijednost u čovjeku, koga tako malo poznaješ«.

»Može biti, Hajji; ali ja vidim tu vrijednost i srce me vuče k njemu«.

»I njegovo srce ide k tvojem, kako čujem. Srca su kao i konji. Dolaze i odlaze i mimo uzdu ili ostruge. — Dovikni Gul Sher Khanu tamo, neka čvršće zabije kolac, o koji je privezan šarac. Ne trebamo na svakom odmaralištu konjske bitke. Pa neka malo sapnu i mrkova i vranca! . . . A sada, čuj me! Je li baš potrebito, zbog mira tvojega srca, da vidiš lamu«?

»To je jedan od mojih uvjeta«, odgovori Kim. »Ako ga ne mogu vidjeti i ako mi ga uzmete, izaći ću iz madrissaha u Nucklao-u, a kad jedanput odem, tko će me opet naći?«

»Istina je. Nikada ždrijebe nije bilo vezano tanjim konopcem nego što si ti«. Mahbub klimnu glavom.

»Ne boj se«. Kim je govorio, kao da bi mogao iščeznuti svakog časa. »Moj je lama rekao, da će doći, da me vidi u školi . . .«

»Prosjak s prosjačkom zdjelom pred onim mladim Sa . . .«

»Nisu svi!« prekinu ga Kim sa smijehom. »Mnogima su od njih oči pomodrile i nokti pocrnjeli od krvi niske kaste. Sinovi *metheranee-â* — šurjaci *bhungâ* (pometača)«.

Ne ćemo dalje slijediti porekla; no Kim je razložio svoju stvar jasno i bez ikakve žestine, žvačući pri tome komad sladorne trske.

»Prijatelju svega Svijeta«, reče Mahbub i pruži dječaku svoju lulu, da je očisti — »poznavao sam mnogo muškaraca, žena i dječaka, a dosta i Sahibâ, ali nikada u svemu svome životu nisam nailazio na takova djavolana, kakav si ti«.

»A zašto, kad ti uvijek istinu govorim?«

»Možda baš zato, jer je ovaj svijet pun opasnosti za poštene ljude«. Mahbub se polagano digne sa zemlje, opaše pâs i podje prema konjima.

»Da ti nešto prodam?« dovikne mu Kim.

Bilo je nešto u dječakovu glasu, zbog čega se Mahbub zaustavio i okrenuo. »Kakva nova djavolija?«

»Osam anna, pa ću ti reći«.

»Oh, shaitane (sotono!)« Mahbub pruži novac.

»Sjećaš li se onoga malog doživljaja s lupežima u tmici, tamo u Umballi?«

»Pošto su tražili moj život, nisam ih sasvim zaboravio. Zašto?«

»Sjećaš li se Kashmir-seraja?«

»Sahibe, sad ću te potegnuti za uho«.

»Ne trebaš, Pathane. Želim ti samo reći, da je drugi fakir, koga su Sahibi tukli, dok nije ostao bez svijesti, bio onaj isti čovjek, koji je došao, da pretražuje tvoju pregradu u Lahoru. Vidio sam mu lice, kad su ga dizali na vatrena kola. Velim ti: isti čovjek«.

»A zašto mi to nisi prije rekao?«

»Oh, on će se odšetati u tamnicu, pa ne će biti nekoliko godina opasan. Ne valja najedanput pripovjediti više, nego što je potrebno. Osim toga, onda još nisam trebao novaca za slatkiše«.

»*Allah kerim!*« reče Mahbub Ali. »Ne ćeš li jednoga dana prodati i moju glavu za malo slatkiša, ako ti baš ćef dodje da se zasladiš?« — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Kim će se do smrti sjećati onog dugog, tromog putovanja od Umballe, preko Kalke i blizih Pinjorevrtova, gore u Simlu. Nenadana poplava rijeke Gugger zanijela je jednoga konja (dakako najvrednijega), pa bi skoro i Kima povukla medju zavaljane oblutke. Nešto više gore na cesti natjerao je jedan vladin slon konje u divlji bijeg, a budući da ih je paša po svježoj travi raspojasala, trebalo je dan i pô, dok su se opet mogli pohvatati. Iza toga su su-

sreli Sikander Khana, koji se vraćao s nekoliko kljusadi, koje nije mogao prodati s ostatcima svoga transporta — i Mahbub, koji je u noktu svoga maloga prsta znao više o trgovini s konjima nego Sikander Khan u svim svojim šatorima, našao je za potrebno, da kupi dva od najgorih konja, a to je značilo osam sati mučnih diplomatskih pregovora i nebrojeno lula. No sve je to bio samo užitak — to hodanje cestom, koja se, dižući i spuštajući se, vukla preko sve viših gorskih izdanaka; jutarnje rumenilo, koje se odražavalo na dalekim snježnim vrhovima; razgranjeni kaktusi, što su, nanizani u redovima, rasli po kamenitim pristrancima brežuljaka; žubor od hiljadu vodenih tijekova; vrištanje majmuna; ukočeni deodari, što su se izdizali jedan za drugim spuštenih grana; pogled na prostranu ravnicu duboko dolje; neprestano trubljenje *tonga*)* — rogova i divlje plašenje konja, kad bi koja tonga zakrenula oko zavoja; stanke, da se posvršavaju molitve; (kad je imao vremena, Mahbub je bio vrlo pobožan, prao se i izvikivao svoje molitve), večernji razgovori na počivalištima, kad su deve i volovi dostojanstveno zajedno preživali i glupi goniči pripovijedali novosti s pusta — sve te stvari razigrale su srce Kimovo.

»No, kad se svrši ovo pjevanje i plesanje«, reče Mahbub Ali — »dolazi red na pukovnika Sahiba, a to ne će biti tako slatko«.

»Lijepa je zemlja — vrlo je lijepa ova zemlja Hindâ — a najljepši je kraj zemlja Pet Rijeka«, primijeti Kim napola pjevajući. »Onamo ću opet poći, ako bi Mahbub Ali ili pukovnik na mene digli ruku ili nogu. Kad jednom odem, tko će me naći? Pogledaj, Hajji, je li tamo grad Simla? Allah! Kakav grad!«**).

---

*) Domaće taljige na dva kotača.

**) Simla je oporavilište, koje su Britanci u gorovitom kraju Himalaje uredili za svoje ljude, da lakše prebure ubitačnu vrućinu hindostanskoga ljeta. — Prev.

»Brat moga oca bio je starac, kad je Mackerson-Sahibov bunar bio jošte nov u Peshawuru i on se mogao sjetiti, kad su u Simli bile tek dvije kuće«.

Konje odvedu ispod glavne ceste u donji bazar Simle, u onaj prepuni kunićnjak, koji se izdiže iz doline sve do gradske vijećnice pod kutom od četrdeset i pet stupnjeva. Čovjek, koji tamo poznaje putove, može prkositi svemu redarstvu ljetne indijske prestolnice; tako su lukavo vezani doksat uz doksat, prolaz uz prolaz i skrovište uz skrovište. Ovdje stanuju oni, koji se brinu za potrebe toga veseloga grada: *jhampani*, koji navečer vuku *rickshawi* (kola) lijepih dama, pa se do zore kockaju; trgovci mirodija, ulja, rariteta, drva za loženje; svećenici, džepari i domaći vladini namještenici. Tu milosnice raspravljaju o stvarima, o kojima se misli, da su najdublje tajne Vijeća Indije; i ovdje se skupljaju svi najniži agenti polovice domaćih država.

Ovdje je i Mahbub Ali u kući jednog konjskog trgovca unajmio jednu sobu, mnogo bolje zaključanu od one njegove pregrade u Lahoru. Ova je soba bila mjesto čudesa, jer je u sumraku u nju ušao jedan muslimanski mali konjušar, a sat kasnije izišao eurazijski mladić — boja djevojke iz Lucknowa bila je zbilja dobra — odjeven u loše skrojeno dućansko odijelo.

»Govorio sam s Creighton Sahibom«, reče Mahbub Ali — »i Ruka Prijateljstva odvratila je po drugi put Ruku Nesreće. Kaže, da si u svemu potrošio šezdeset dana lutajući po cesti, pa da je prekasno, da podješ u koju školu u bregovima«.

»Rekao sam, da praznici meni pripadaju. Ja ne idem u dvije škole. To je jedan od uvjeta, koje stavljam«.

»Pukovnik Sahib još ništa ne zna o tom ugovoru. Ti imaš da stanuješ u kući Lurgan Sahiba, dok ne dodje vrijeme, da se vratiš u Nucklao«.

»Radije bih s tobom stanovao, Mahbube«.

»Ne umiješ cijeniti, kakva je to čast. Sâm Lurgan Sahib tražio je, da mu dodješ. Poći ćeš na brijeg i onda gore cestom; tamo moraš na kratko vrijeme zaboraviti, da si ikada vidio ili govorio sa mnom, Mahbub Alijem, koji prodaje konje Creighton Sahibu, i kojega ti ne poznaješ. Zapamti, što sam ti rekao! To je zapovijed«.

Kim klimnu glavom. »Dobro«, reče — »no tko je Lurgan Sahib? Ne — pri tome uhvati Mahbubov pogled, oštar poput mača — ne, zbilja nikada nisam čuo njegovo ime. Da nije slučajno« — Kim spusti glas — »jedan od nas?«

»Kakav je to govor: jedan od *nas*, Sahibe?« odvrati Mahbub Ali glasom, kojim je običavao govoriti Evropljanima. »Ja sam Pathan, a ti Sahib i sin Sahiba. Lurgan Sahib ima dućan medju evropskim dućanima. To zna cijela Simla. Tamo pitaj . . . Znaj samo, Prijatelju svega Svijeta, da je on čovjek, čijemu se svakom migu oka valja pokoravati. Ljudi kažu, da se bavi magijom, ali to neka tebe ne smeta. Podji na brijeg i pitaj! Tu se započinje velika igra«.

IX

Kim veselo skoči na kotač. Htio je da opet bude kratko vrijeme Sahib. Čim je stigao na široku cestu ispod gradske vijećnice, ogleda se, da vidi, ima li koga, kome bi mogao imponirati. Neki hindski dječak od kojih deset godina čučao je ispod stupa svjetiljke.

»Gdje je kuća gospodina Lurgana?« upita Kim.

»Ne razumijem engleski«, bio je odgovor, našto Kim promijeni jezik.

»Pokazat ću«.

Zajedno podjoše kroz tajanstveni sumrak, pun gradske buke dolje na pristranku brežuljka, dok je svježi lahor dopirao s Jakko-brda, okrunjena deodarima, koji kao da su dopirali do zvijezda. Svje-

tiljke kućâ, rasijanih po svim visovima, stvarale su kao neko drugo nebo. Neke su bile ustaljene, dok su druge bile na nosiljkama, u kojima se bezbrižni engleski svijet, uz glasan govor, dao na večere.

»Ovdje je«, reče Kimov vodič i zaustavi se pred doksatom, koji je stajao na istoj visini s glavnom cestom. Nisu ih zaustavljala glavna vrata, već zastor od nanizane trstike, kroz koju je iznutra probijalo svijetlo svjetiljke.

»Došao je«, reće vodič glasom, malo glasnijim od uzdaha, i nestade ga. Kim je bio uvjeren, da je taj dječak i čekao ondje pod drvetom, da ga vodi, ali dalje nije na to ni mislio, nego razgrnuo zastor. Crnobradi gospodin sa zelenim zasloncem nad očima sjedio je kraj stola i kratkim bijelim rukama s poslužavnika ispred sebe pobirao svijetle kuglice i nizao ih na sjajnu svilenu nit. Pri tome je tiho pjevuckao. Kim je primijetio, da je soba ispunjena predmetima, koji su razastirali miris, kako miriše po svim hramovima na Istoku. Otvorene su mu nosnice upijale miris mošusa, ćuh sandalovine i slabi zadah jasminova ulja.

»Evo me«, reče napokon Kim, služeći se domaćim jezikom; mirisi su bili razlogom, te je zaboravio, da treba biti Sahib.

»Sedamdeset devet, osamdeset, osamdeset i jedan«, brojao je čovjek i nizao bisere tako brzo, da mu je Kim jedva mogao slijediti prste. Nato odmakne zeleni zaslonac iznad očiju i oštro pogleda u Kima. Zjenice njegova oka širile se i opet se stiskale, da su izgledale kao ubod igle, a činilo se, da to hotimice radi. Bio je jedan fakir kod Taksali-kapije, koji je imao isti taj dar, pa je time dobivao novaca, naročito kad je budalaste žene proklinjao. Kim ga je gledao sa zanimanjem. Onaj njegov fakir umio je i ušima micati kao kakva koza, pa se Kim razočarao, kad je vidio, da ga ovaj novi čovjek i u tome nije mogao oponašati.

»Nemoj se plašiti«, iznenada reče gospodin Lurgan.

»A zašto bih se plašio?«

»Noćas ćeš ovdje spavati i ostati kod mene, dok bude vrijeme, da opet podješ u Nucklao. Takva je zapovijed«.

»Takva je zapovijed«, ponovi Kim. »No, gdje ću spavati?«

»Ovdje, u ovoj sobi«. Lurgan mahnu rukom prema tmini iza sebe.

»Dobro«, mirno odvrati Kim. »Sada?«

Lurgan kimnu i podiže svjetiljku iznad glave. Kako ih je svijetlo preletjelo, odrazila se sa zidova zbirka tibetskih krabulja za vražji ples, što su visjele nad haljinama za ove strahovite obrede, izvezenim djavolskim spodobama — rogatim krabuljama, namrgođenim krabuljama i krabuljama sa crtama idiotskoga izraza. U jednom uglu prijetio mu je alabardom neki japanski ratnik u oklopu i okićen perjem, a jedno dvadesetak kopalja i bodeža odražavalo je polujasno svjetlucanje. No više nego sve te stvari — pošto je već u muzeju u Lahoru vidio krabulje za vražji ples — zanimalo je Kima, što je opazio onog hindskog dječaka blagih očiju, koji ga je bio ostavio na vratima, kako sada s tihim osmjehom na grimiznim usnama sjedi prekrštenih nogu ispod stola, na kome je bio biser.

»Mislim, da mi Lurgan Sahib želi natjerati strah u kosti. Siguran sam, da onaj vražji skot pod stolom želi vidjeti, kako klecam od straha. Ovo mjesto«, reče glasno — »nalikuje na Kuću čudesa. Gdje je moj krevet?«

Lurgan Sahib pokaže na jastuk i rogozinu u uglu pod onim ružnim krabuljama, uze svjetiljku i ostavi sobu u tami.

»Je li ovo bio Lurgan Sahib?« upita Kim, kad je čučnuo. Nitko mu nije odgovarao, a ipak je mogao hindskoga dječaka čuti, kako diše. Nato je, povodeći se za tim disanjem, otpuzao po podu i udario

pesnicom u tamu vičući: »Odgovori, vraže! Zar se tako laže Sahibima?«

Pričinilo mu se, da iz tame čuje hihot. Njegov meki drug nije to mogao biti, jer je plakao. Nato je Kim digao svoj glas i glasno viknuo: »Lurgan Sahibe! O, Lurgan Sahibe! Glasi li i tako zapovijed, da tvoj sluga sa mnom ne govori?«

»Zapovijed je«. Glas je dopirao iza njega, a Kim se trgnuo.

»Dobro dakle. Ali zapamti, da ću te ujutro istući. Ja ne volim Hinde«. To je promrmljao, dok se vraćao na svoj ležaj.

Ta noć nije bila ugodna. Soba je bila prepuna nekih glasova i glazbe. Kim se dvaput probudio, pošto ga je netko zazvao imenom. Drugi put dao se u potragu i svršio tako, da je nosom udario o jednu škrinju, koja je stalno govorila čovječjim jezikom, ali nikakvim čovječjim naglaskom. Činilo se, da se škrinja svršavala kositrenom trubljom i da je žicom spojena s manjom škrinjom na podu — bar koliko je Kim to pipanjem mogao prosuditi. Glas, koji je bio tvrd i rezak, izlazio je iz trublje. Kim protare svoj nos i postade bijesan razmišljajući, po običaju, hindski: »To bi se moglo udesiti kakvom prosjaku iz bazara — no ja sam Sahib i sin jednog Sahiba, a što još više vrijedi: pitomac sam iz Nucklao-a. Da«, (tu opet poče misliti engleski) — »dječak iz sv. Ksavera. Proklete bile oči gospodina Lurgana! ... To je nekakav stroj, poput stroja za šivanje. Oh, to je velika drskost od njega, ali nâs iz Lucknowa ne možeš tako zaplašiti, ne!» Onda poče opet hindski misliti: »Ali što samo on time dobiva? On je samo trgovac, a ja sam u njegovu dućanu. Ali Creighton Sahib je pukovnik, pa mislim, da je Creighton Sahib dao nalog, da se ovdje sve ovako uradi. Kako ću toga Hinda sutra izlemati! ... A što je opet ovo?«

Škrinja s trubljom izrigala je cio mlaz najsočnijih pogrda, kakovih i sam Kim nikada nije čuo i

to visokim, bezbojnim glasom, da mu se na čas kosa nakostrušila. Kad je djavolska škrinja zastala, da uhvati sapu, Kim se opet primiri uz tiho zujanje poput šivaćega stroja.

»*Chup* (Budi miran)!« viknu on i opet začu hihot, koji ga je učinio odlučnim. »Budi miran, ili ću ti razbiti glavurdu«.

Škrinja ga nije slušala. Kim silom povuče za kositrenu trublju i nešto se sa zveketom podigne. Očito je pokrenuo neki zaklopac. Ako je unutri sjedio kakav vrag, onda mu je sada došlo vrijeme ... Kim stane njuškati — ovako su mirisali strojevi za šivanje u bazaru. I odluči da istjera toga vraga. Brzo skine kaput, pa ga zgruva u usta škrinje. Nešto se dugo i okruglo ugnulo pod pritiskom, začulo se zujanje i glas se zaustavio, kako glas već mora zamuknuti, ako se trostruko složeni kaput strpa u voštani valjak skupocjenog fonografa. Nato Kim mirno nastavi spavanje.

Ujutro opazio je Lurgan Sahiba, kako ga gleda nad njegovim ležajem.

»Aha!« oglasi se Kim, čvrsto odlučivši, da ne ispadne iz svog sahibskog dostojanstva. »Noćas je tu bila neka škrinja, koja mi je koješta ružno govorila. Zato sam joj začepio gubicu. Je li to bila vaša škrinja?«

Gospodin mu pruži ruku.

»Dajte mi ruku, O'Hara«, reče on. »Da, bila je moja škrinja. Držim ovakve stvari, jer ih moji prijatelji, rajahi, vole. Ova jedna sada je razlupana, ali sam je jeftino i kupio. Da, moji prijatelji, kraljevi, vole igračke — a i ja ih gdjekada volim«.

Kim ga je promatrao ispod oka. Bio je to Sahib utoliko, što je nosio odjeću Sahiba; no naglasak, kojim je govorio urdski, i način, kako je govorio engleski, pokazivahu, da je bio sve drugo prije nego Sahib. Činilo se, da je razumio, što se zbiva u Kimovoj glavi prije, nego što je dječak otvorio usta, i nije se trudio, da dade razjašnjenja, kao što su to

činili otac Viktor ili učitelji u Lucknowu. Najljepše je od njega bilo, što je postupao s Kimom kao sa sebi ravnim, na način azijski.

»Žao mi je, što moga dječaka jutros ne možete isprebijati. On kaže, da će vas ubiti nožem ili otrovom. On je ljubomoran, pa sam ga stavio u kut i ne ću danas s njime govoriti. Baš je čas prije pokušao, da mene ubije. Morate mi pomoći kod doručka. Danas je previše ljubomoran, a da bi se čovjek u nj mogao pouzdati«.

Jedan nepatvoreni Sahib, importiran iz Engleske bio bi tu stvar objesio na veliko zvono; no Lurgan Sahib pripovijedao ju je tako priprosto, kao što je Mahbub Ali običavao izvještavati o svojim malim poslovima na sjeveru.

Stražnji doksat dućana bio je sagradjen nad strmim obronkom brežuljka, pa se vidjelo dolje u susjedne dimnjake, kao što je to obično u Simli. Dućan je Kima zanimao, pače još i više nego ono čisto persijsko jelo, koje je Lurgan Sahib svojim rukama priredjivao. Muzej u Lahoru bio je veći, no ovdje je bilo više čudovišta: bodeža i molitvenih kolesa iz Tibeta; djerdanâ od tirkiza i neizradjenog ćilibara, narukvicâ od zelenoga nefrita; čudnovato složenih šipaka kadilica u vrčevima, obloženima nebrušenim granatima; sinoćnje krabulje vragova i jedan zid pun modre suknarije; zlatnih kipova Budhe i malih oltara od pokosti, koji su se mogli prenositi; ruskih samovara s tirkizima na poklopima; posudje od porculana, tankog poput ljuske jajeta u finim osmokutnim kutijama od trstike; raspela od žute slonovine iz Japana i iz svih mogućih krajeva svijeta, kako je Lurgan Sahib rekao; sagova, prašnih i zamotanih, što su grdno zaudarali, pa su bili pomaknuti iza razlupanih geometrijskih ploča; persijskih vrčeva za vodu, koji se rabe za pranje ruku poslije jela; nezgrapnih bakrenih zdjela za paljenje tamnjana — ni kineskih, ni persijskih — s frizom neobičnih vragova naokolo; potamnjelih srebrnih pasova, spletenih kao da su od proste kože; ukosnicâ od nefrita, slonove kosti i celuloida; oružja svih mogućih vrsta i na hiljade drugih sitnica bilo je složeno, nagomilano ili naprosto razbacano po sobi, ostavljajući prazan prostor samo oko klimavog drvenog stola, za kojim je Lurgan Sahib radio.

»Ove stvari nisu ništa«, reče domaćin, povodeći se za Kimovim pogledom. »Ja ih kupujem, jer su zgodne, a gdjekada ih i prodajem — ako mi se kupac svidi. Ja radim za stolom, bar jedan dio svoga rada«.

Sjalo je u jutarnjem svijetlu crvenim, modrim i zelenim blijeskom, isprekidanim tu i tamo žestokim modrikasto-bijelim mlazom alema. Kim razrogači oči.

»Oh, ovi su kamenovi sasvim zdravi«, reče Lurgan. »Ne će im škoditi, što sunce na njih pada. Osim toga su i jeftini. No s bolesnim kamenjem sasvim je drugačije«. Pri tome nanovo napuni Kimov pladanj. »Osim mene nema nikoga, koji bi znao izliječiti bolestan biser i tirkizima povratiti modru boju. Priznajem, opále može svaka luda izliječiti, ali za bolestan biser samo sam ja tu. Uzmimo, da ja umrem! Onda ne bi bilo nikoga . . . Oh, ne! Vi ne znate postupati s draguljima. Bit će sasvim dosta, ako budete jednoga dana nešto malo razumijevali o tirkizima«.

Pošao je na kraj doksata, da iz cjediljke ponovo napuni teški šupljikavi zemljani vrč za vodu.

»Želite li piti?«

Kim kimnu glavom za odgovor. Lurgan Sahib, udaljen petnaest koračaja od stola, položi jednu ruku na vrč. Dok bi dlanom o dlan udario, stajao je vrč kraj Kimova lakta napunjen pola palca od vrha, a samo mali nabor na stolnjaku pokazivao je, kojim je putem vrč sâm kliznuo na stol.

»Ah!« trgne se Kim u najvećem čudu. »To je magija«. Posmijeh Lurgan Sahiba pokazivao je, da mu se to laskanje svidjelo.

»Bacite ga natrag!« reče Lurgan.

»Razbit će se«.

»Kažem vam, bacite ga natrag«.

Kim baci vrč nasumce. Pao je tvrdo i razlupao se u pedeset komada, dok je voda počela curiti kroz daskama obloženi prosti pod doksata.

»Rekao sam vam, da će se razbiti«.

»Svejedno. Gledajte ga. Gledajte na onaj najveći komad«.

Taj je komad ležao na podu, dok mu je u udubini blistala voda, kao kakova zvijezda. Kim je uporno na to gledao, dok mu je Lurgan jednu ruku blago položio na zatiljak, pogladio ga dva-tri puta i šapnuo: »Gledajte! Opet će oživjeti, komad po komad. Najprije će se veliki komad složiti s ona dva komada s desna i s lijeva — s desna i s lijeva. Pogledajte!«

Da mu se radilo o životu, ne bi Kim mogao otkrenuti glavu. Lagani dodir držao ga je kao da je u saviraču, a krv mu ugodno strujala kroz tijelo. Tamo, gdje su prije ležala tri komada vrča, ležao je sada jedan, a iznad toga nejasan obris cijele posude. Kroz taj obris mogao je da vidi doksat, ali sa svakim kucajem njegova bila postajao je gušći i tamniji. No vrč — kako su mu samo polagano dolazile misli! — vrč se razlupao ispred njegovih očiju. Ponovni mlaz vatre pretrčao mu je niz vrat, kad je Lurgan Sahib maknuo svoju ruku.

»Gledajte! Prima oblik«, reče Lurgan Sahib.

Sve do toga časa Kim je mislio hindski, no sada ga je prostrujalo drhtanje i s naporom, sličnim naporu plivača, koji se pred morskim psima napola izbacio iz vode, vinuo mu se duh iz tame, koja ga je htjela progutati, tražeći utočište u — engleskom jedanput jedan.

»Pogledajte! Već poprima oblik«, šapnu Lurgan Sahib.

»Vrč je bio razlupan — da, razlupan — ne izražava on to domaćom hindskom riječi; ne će on više

ovako misliti — već baš *razlupan* — u pedeset komada, i dvaput tri je šest, i triput tri devet, i četiri put tri dvanaest«. Držao se očajno ponavljanja brojeva. Trljao je oči, a sjenoviti obris vrča rasplinuo se kao magla. Evo razlupanih komada, evo prolivene vode, koja se na suncu sušila; kroz pukotine u doksatu jasno je vidio isprugani bijeli kućni zid ispod toga — »i tri puta dvanaest je trideset šest«.

»Pogledajte! Prima li već oblik?« upita Lurdan Sahib.

»Ali razlupan je, razlupan«, Kim teško dahne.

Lurgan Sahib bio je nekoliko trenutaka nešto tiho mrmljao. Kim silom okrenu glavu na stranu. »Gledajte *Dekho!* Evo ga isti onakav, kakav je i bio«.

»Evo ga tu, kakav je i bio«, reče i Lurgan, oštro motreći dječaka, koji je trljao vrat. »No vi ste prvi od mnogih, koji ga tako vidi«. Lurgan otare široko svoje čelo.

»Je li i to bila magija?« upita Kim sumnjičavo. Zujanje u njegovim žilama bilo je prestalo; osjećao se neobično budnim.

»Ne, to nije bila magija. Htio sam samo vidjeti, da li ima u dragulju kakve pjege. Gdjekada se vrlo fini dragulji raspadnu u komade, ako ih čovjek, koji se u to ne razumije, drži u ruci. Zato treba biti vrlo oprezan prije nego što se počne brusiti. Recite mi, jeste li vidjeli oblik lonca?«

»Kratko vrijeme. Počeo je rasti iz zemlje kao kakav cvijet«.

»A što ste onda radili? Mislim naime: što ste mislili?«

»Oh, znao sam, da je razbijen i tako držim, da sam na to mislio — i *bio* je razbijen«.

»Hm! Je li već prije netko s vama izvršavao isti ovaj način magije?«

»Da je to bilo«, odvrati Kim — »mislite li, da bih ponovo dopustio? Pobjegao bih«.

»A sada se ne bojite — je li?

»Sada ne«.

»Lurgan Sahib ga je gledao oštrije no ikada. »Pitat ću Mahbub Alija — ne sada, već kasnije jedanput«, promrmlja Lurgan. »Zadovoljan sam s tobom — da, a opet i nisam. Ti si prvi, koji si se izvukao. Rado bih znao, što je to... Ali imaš pravo. Ne treba da to kažeš, pa ni meni«.

Okrenuo se u tamni dućan i sjeo za stol, trljajući polagano ruke. Tihi i mukli jecaj dopirao je iza hrpe sagova. Tamo je stajao hindski dječak s licem poslušno okrenut prema zidu. Tanka njegova ramena tresla su se od plakanja.

»Ah! On je ljubomoran, vrlo ljubomoran. Rado bih znao, hoće li opet kušati, da mi ručak otruje, pa da iznova moram kuhati«.

»*Kubbee — kubbee, nahin*«,*) došao je isprekidan odgovor.

»I hoće li ubiti ovog drugog dječaka?«

»*Kubbee — kubbee, nahin*«.

»Što *ti* misliš, da će on učiniti?« zapita Lurgan Sahib iznenada Kima.

»Oh! Odakle bih znao? Ja bih ga otpustio. A zašto vas je htio otrovati?«

»Jer me toliko voli. Zamisli, da ti nekoga voliš, pa da dodje netko, koji se čovjeku, koga voliš, bolje svidja nego ti, što bi ti onda uradio?«

Kim se zamisli. Lurgan ponovi rečenicu polagano u domaćem narječju.

»Ja ne bih toga čovjeka otrovao«, reče Kim zamišljeno. »No istukao bih onoga dječaka, ako bi on volio moga čovjeka. Ali prije bih upitao onoga dječaka, da li je istina, da ga voli«.

»Ah! On misli, da me svatko mora voljeti«.

»Onda mislim, da je on lud«.

»Čuješ li?« okrene se Lurgan prema ramenima, koja su se tresla. »Sin Sahiba misli, da si mali lu-

*) Nikada — nikada, ne.

djak. Izidji, a drugi put, kad ti srcu bude teško, nemoj bijeli arsenik tako otvoreno upotrebljavati. Svakako bi vrag *Dasim* bio sada gospodar našega stola! Moglo mi je naškoditi, dijete, a onda bi jedan stranac čuvao dragulje. Dodji!«

Dječak izmili iza hrpe sagova, s očima teškima od mnogoga plakanja, pa se strastveno baci pred noge Lurgan Sahiba s takvim prekomjernim kajanjem, da je to dirnulo i samoga Kima.

»Gledat ću u posudice za mastilo i vjerno ću čuvati dragulje! O, oče i majko moja, otpusti *onoga*, neka otidje!« Pri tome je trzanjem svoje gole pete pokazivao prema Kimu.

»Još ne — još ne! Za malo vremena opet će otići. No sada je on u školi — novoj madrissahi — i ti ćeš mu biti učiteljem. Igraj igru dragulja, Ja ću paziti, slaže li se«.

Dječak smjesta otare suze i srne u ozadinu dućana, odakle se povratio s mjedenim poslužavnikom.

»Predaj mu ih sâm!« reče dječak Lurgan Sahibu. »Neka dodju iz tvojih ruku, jer bi inače onaj mogao reći, da sam ih već prije poznavao«.

»Polako — polako«, odgovori Lurgan, dok je iz jedne ladice ispod stola izvadio pola šake zvečećih malenkosti i stavio ih na poslužavnik.

»Sada«, reče dječak, mašući starim novinama — »sada ih gledaj, kako dugo hoćeš, stranče. Broji ih, pa ako treba, uzmi ih u ruke. Meni je dosta jedan pogled«. Pri tome ponosno okrene ledja.

»Ali u čemu je igra?«

»Kad ih prebrojiš i opipaš, pa kad budeš siguran, da ih sve možeš zapamtiti, pokrit ću ih ovom hartijom, a ti moraš obračun — o njima kazati Lurgan Sahibu. Ja ću svoj napisati«.

»Oha!« nagon takmičenja razbudio se u Kimovim grudima. Nagnuo se nad poslužavnik, na kojemu je bilo samo petnaest kamena. »To je lako«, reče

nakon jednoga časa. Dječak pokri blještave dragulje hartijom i stade šarati u neku domaću računicu.

»Ispod hartije ima pet modrih kamenova — jedan veliki, jedan manji, a tri sasvim malena«, Kim nabroji u žurbi. »Ima četiri zelena kamena i jedan s rupom; jedan je kamen žut i mogu kroza nj gledati, a jedan je kao usnik kamiša. Dva su kamena crvena i — i — nabrojio sam ih petnaest, no dva sam zaboravio. Ne! Daj mi vremena. Jedan bijaše od slonovine, malen i posmedj; i — i — stani malo! . . .«

»Jedan — dva —« Lurgan Sahib brojao je do deset. Kim mahnu glavom.

»Slušaj moj račun!« upane dječak glasom, koji se tresao od smijeha. »Najprije su tu dva safira s mrljama; jedan ima dvije *ruttee*)*, a jedan četiri, kako mislim. Safir od četiri ruttee-a okrunjen je na uglu . . . Ima jedna turkestanska modruljica, glatka i sa crnim žilicama, i dvije druge s napisima. Na jednoj je u zlatu ime Boga, a druga, izvadjena iz starog prstena, popreko je napuknuta, pa ne mogu da pročitam. To bi bilo svih pet modrih kamenova. Onda ima četiri smaragda s mrljama, jedan na dva mjesta nabušen, a jedan malko izradjen . . .«

»A njihova težina?« upita Lurgan Sahib mirno.

»Tri-pet-pet i četiri ruttee mislim. Dalje ima jedan komad starog zelenkastog ćilibara od lule i jedan odsječeni topaz iz Evrope. Jedan rubin iz Burme težak dvije ruttee, bez mrlje, i jedan drugi rubin s mrljom, težak isto dvije ruttee. Onda ima jedan komad slonovine iz Kine s rezbarijom, koja predstavlja štakora, kako siše jaje i napokon — aha — jedna krugljica kristala, velika kao pasulj, umetnuta u zlatan list«.

Pri svršetku pljesnu rukama.

»On je tvoj majstor«, reče Lurgan Sahib, smiješeći se.

*) Sitna mjera za težinu.

»Ha! On je poznavao imena kamenja«, odvrati Kim, pa se zacrveni. »Pokušaj iznova! S običnim stvarima, koje obojica poznajemo«.

Ponovo napuniše zdjelu kojekakvim sitnicama, koje su pobrali po dućanu, pače i po kuhinji, i svaki je put dječak pobijedio, dok Kim nije ostao zapanjen.

»Sveži mi oči — daj mi da jednom opipam prstima, a onda možeš ti s otvorenim očima, pa ćeš ipak zaostati iza mene«, izazivao je dječak.

Kim od srdžbe udari nogom, kad ga je dječak i ovaj put nadbio.

»Da se radi o ljudima ili konjima« reče Kim — »bolje bih uspio. Ovo igranje kliještima, noževima i nožicama odviše je sitničavo«.

»Najprije uči, a kasnije poučavaj«, primijeti Lurgan Sahib. »Je li on tvoj majstor?«

»Svakako; ali kako se to radi?«

»Tako, da se često puta ponavlja, dok se ne zna savršeno; a vrijedno je, da se nauči«.

U to hindski dječak u najboljem raspoloženju potapša Kima po ledjima i reče: »Nemoj očajavati. Ja ću te naučiti«.

»A ja ću paziti, da te dobro uči«, nastavi Lurgan Sahib, služeći se još uvijek domaćim jezikom, — »jer osim mojega dječaka ovdje — (bilo je naime ludo od njega, da je kupio toliko arsenika, gdje sam mu ja mogao toga dati, da je samo zatražio) — osim mojega dječaka ovdje odavno nisam naišao na nikoga, koji bi bio vredniji od tebe, da se poučava. Još ima deset dana do tvoga povratka u Lucknow, gdje ništa ne poučavaju — za toliku cijenu. Mislim, da ćemo biti prijatelji«.

Bilo je to deset nadasve ludih dana, no Kim je previše uživao, a da bi o toj ludosti razmišljao. Ujutro igrali bi igru s draguljima — katkada s pravim kamenjem, katkada s hrpama sabalja i bodeža, a katkada s fotografijama urodjenika. Popodne bi on i hindski dječak bili na straži u dućanu, tiho sje-

deći iza gomile sagova ili zaslona, i promatrajući mnoge i vrlo čudne posjetnike gospodina Lurgana. Bilo je malih rajaha, kojih je pratnja kašljala na doksatu, a koji su došli, da kupe kuriozitete, kao što su fonografi i mehaničke igračke. Bilo je gospodja, što su tražile djerdane i gospode, koja su tražila — te gospodje; bar Kimu se tako pričinilo, no njegove su misli možda bile pokvarene predjašnjim odgojem. Bilo je urodjenika s nezavisnih i feudalnih dvorova, kojima je tobožnji posao bio, da pokidane djerdane donose na popravak — mlaz blijeska razlio bi se iz njih po stolu — no prava svrha čini se, da im je posudjivanje novca za ljutite maharadže ili mlade rajahe. Bilo je Babuâ, kojima je Lurgan Sahib govorio oštro i važno, no na kraju svakoga razgovora davao bi im novaca u srebru i bankovnim notama. Gdjekada bi se tu sastajali teatralni urodjenici u dugim kaputima, koji su razgovarali engleski i bengalski o metafizici na veliko zadovoljstvo gospodina Lurgana. On se vazda zanimao za religiju.

Potkraj dana, Kim i hindski dječak, kojemu se ime mijenjalo, kako se Lurganu baš prohtjelo, trebali su kazivati potanki izvještaj o svemu, što su čuli i vidjeli, svoje nazore o ćudi svakoga posjetnika, sudeći po njihovu licu, govoru i vladanju, pa svoje mišljenje s obzirom na pravi njihov posao. Poslije večere obraćala se mašta Lurganova onome, što je on zvao »kićenjem« i u toj je igri sudjelovao s najvećim i s poučnim interesom. Znao je obojiti lica tako, da ih je ovdje taknuo kistom, ondje povukao koju crtu i time ih tako izmijenio, da se više nisu mogla raspoznati. Dućan je bio pun svake moguće odjeće i turbana, a Kim je bio odjeven na razne načine: kao mladi musliman iz dobre porodice, kao prodavač ulja i jednoć — bilo je to veselo veče — kao sin posjednika iz Oudha, u najvećoj paradi. Lurgan Sahib imao je sokolovo oko, da pronadje i najmanji nedostatak u opremi. Ispružen na trošnom

ležaju od tikovine*), tumačio bi im po pola sata, kako ova ili ona kasta govori, hoda, kašlje, pljuje ili kiše i, budući da »*kako*« u ovom svijetu ne znači mnogo, zadržavao se što više kod »*zašto*« o svima stvarima. Hindski dječak igrao je nespretno. Ovaj mali duh, oštar poput ledenice, kad se radilo o obračunu dragulja, nije se mogao prilagoditi, da prodre u tudju dušu; no u Kimu se razbudio neki demon i on je klicao od veselja, dok se na razne načine preodijevao i time mijenjao i govor i kretnje.

Zanesen svojim oduševljenjem, pokazivao je Kim od svoje volje Lurgan Sahibu jedne večeri, kako djaci neke posebne kaste fakira, stari njegovi poznanici iz Lahora, prose milodare ukraj ceste; pokazao je, kojim bi se načinom govora poslužili prema Englezu, prema punjabskom seljaku, koji ide na sajam, i prema kakvoj ženi bez koprene. Lurgan Sahib smijao se bez prestanka i zamolio Kima, da bi pola sata ostao u ozadini sobe, onako, kakav je bio, nepomičan, prekriženih nogu, divljih očiju i namazan pepelom. Poslije toga vremena ušao je trbušasti, tusti »Babu«, kojemu su se noge u čarapama tresle od masti, a Kim ga je obasuo bujicom uličnih rečenica. Lurgan Sahib promatrao je Babua, a ne igru, i to je srdilo Kima.

»Mislim«, reče Babu tromo, dok je pripaljivao cigaretu — »mislim, da je to izvanredna i uspjela predstava. Da me niste prije upozorili, mislio bih, da me vučete za noge. Kada će on moći da postane približno sposoban mjernik? Jer onda ću ga uzeti u nauku«.

»Za to će morati još da uči u Lucknowu«.

»Onda mu recite, neka uči što brže. Laku noć, Lurgan!« Babu je izišao, hodajući kao krava, koja se davi u blatu.

Kad su nabrajali posjetnike, koji su bili došli toga dana, upita Lurgan Sahib Kima, tko bi po njegovu mišljenju mogao da bude taj čovjek.

*) Vrsta indijske crnogorice.

»Bog znade«, odvrati Kim veselo. Glas bi mogao prevariti možda Mahbub Alija, ali je kod liječnika bolesnih bisera promašio.

»Istina je — Bog znade; no ja želim da saznam, što ti misliš«.

Kim pogleda na stranu na svoga druga, iz čijih je očiju izbijao pogled, koji je silio, da se govori istina.

»Ja — ja mislim, da će me on trebati, kad izidjem iz škole, no —« nastavi povjerljivije, jer mu je Lurgan Sahib kimnuo u znak odobravanja — »ne razumijem, kako on može nositi različitu odjeću i govoriti mnogo jezika«.

»Mnoge stvari razumjet ćeš kasnije. On piše priče za jednoga pukovnika. U velikoj je časti samo u Simli i vrijedno je zapaziti, da on nema imena, već samo brojku i slovo — takav je običaj kod nas«.

»A je li ucjena i na njegovoj glavi — kao na glavi Mah . . . svih ostalih?«

»Još nije; ali kad bi dječak, koji sada sjedi ovdje, ustao i pošao — gledaj, vrata su otvorena! — do izvjesne jedne kuće sa crveno obojenim doksatom, iza one, što je bila staro kazalište u donjem bazaru, i šapnuo kroz kapke: ‚Hurree Chunder Mockerjee nosio je one nepovoljne vijesti prošloga mjeseca', — taj bi dječak mogao da ponese pojas pun rupija«.

»Koliko?« brzo upita Kim.

»Pet stotina — hiljadu — toliko, koliko bi zatražio«.

»Dobro. A kako dugo bi takav dječak mogao živjeti, pošto bi donio tu vijest?« Kim se pri tome veselo nasmije u brk Lurgan Sahibu.

»Ah! O tome treba dobro razmišljati. Možda bi, ako bi vrlo spretno radio, mogao živjeti do kraja toga dana, no noći nikako ne bi preživio. Noći nipošto ne bi preživio«.

»Pa kolika je onda plaća Babua, kad se za njegovu glavu toliko plaća?«

»Osamdeset — možda stotinu — možda sto i pedeset rupija; no novac je posljednja stvar pri tom poslu. Od vremena do vremena dade Bog, da se rode ljudi — ti si jedan od takovih — kojima je žudnja, da u životnoj opasnosti obilaze po svijetu i da otkrivaju novosti, danas možda o sasvim dalekim stvarima, sutra o nekoj skrovitoj gori, a treći dan o nekom čovjeku u blizini, koji je učinio neku ludost protiv države. Malo ima takovih duša, a od tih ima jedva desetero, koji su najbolji. Medju tu desetoricu ja brojim Babua, a to je uistinu čudnovato. Kako velik i poželjan mora biti posao, koji može da očeliči srce jednoga Bengala!«

»Istina. Ali meni dani odmiču previše sporo. Još sam dječak, a tek su prošla dva mjeseca, što sam naučio engleski pisati. Čitati ne umijem dobro još ni sada. Još će trebati duge godine, dok uzmognem postati jedva jedvice mjernik«.

»Budi strpljiv, Prijatelju svega Svijeta«. Kim se iznenadi, čuvši to ime. »Htio bih, da imam nekoliko tih godina, koje tebi toliko dosadjuju. Iskušao sam te u raznim malim pokusima, kojih ne ću zaboraviti, kad budem pukovniku Sahibu o tome izvještavao«. Onda, nastavljajući iznenada engleski, reče s dubokim smijehom:

»Tako mi Jupitra! Ja mislim, O'Hara, da je dosta toga u vama; ali ne smijete postati oholi i ne smijete brbljati. Morate poći natrag u Lucknow i biti dobar dječak i »sjediti nad knjigama«, kako to Englezi kažu, pa može biti, da drugih praznika opet k meni dodjete, ako vam je milo«. Kimovo se lice smrkne. »Oh, ja kažem: *ako* vam je milo. Znam dobro, kamo biste htjeli poći«.

Četiri dana kasnije bilo je za Kima odredjeno jedno mjesto na jednoj *kalka-tongi* (vrst kolâ) i njegov mali kovčeg ležao je na dnu kola. Njegov

suputnik bio je Babu, nalik na kita, s resastim rupcem oko glave; sjedeći na podvinutoj debeloj lijevoj nozi, obuvenoj u šupljikavo izradjenu čarapu tresao se i roktao na jutarnjoj studeni.

»Kako to, da je ovaj čovjek jedan ‚od nas'?« pomisli Kim promatrajući ledja poput hladetine, dok su se tresli niz cestu; ovo ga je razmišljanje odvelo dalje u ugodno sanjarenje. Lurgan Sahib dao mu je pet rupija — oveliku svotu — a osim toga mu je još obećao, da će se za nj zauzeti, ako bude marljivo učio.

Protivno od Mahbuba, Lurgan Sahib sasvim je jasno govorio o nagradi, koja će slijediti iza poslušnosti, i Kim je bio zadovoljan. Kad bi samo i on, kao Babu, mogao užívati čast, da dobije naročito slovo i brojku, pa i — ucjenu na svoju glavu! Jednoga će dana on sve to postići, pa još i više. Jednoga će dana postati skoro tako moćan, kao Mahbub Ali! Namjesto da ide po krovovima kućâ kao prije, pošao bi na istraživanja po cijeloj poli Indije; slijedio bi kraljeve i ministre, kao što je u starim danima po Lahoru za volju Mahbub Alija slijedio ljude, koji su se bavili mamljenjem klijenata advokatima i komisionarima ... Medjutim, imao je zasad pred sobom polazak u sv. Ksaver, što takodjer nije bilo neugodno. Bit će tamo novih dječaka, koji će trebati zaštite, a naslušat će se i pričanja o pustolovinama, koje su se desile za vrijeme praznika. Mladi Martin, sin posjednika čajnih plantaža, bio se hvalio, da će poći s puškom u rat protiv »lovaca na glave«. To je moglo i biti, ali »zacijelo mladoga Martina nije otpuhnula eksplozija vatrometa kroz predvorje jednog dvorca; niti bi on ...« Kim uze da sâm sebi priča o svojim pustolovinama u posljednja tri mjeseca. Kad bi smio, mogao bi potući svojim pripovijedanjem sve dječake sv. Ksavera, i one najveće, koji su se brijali. No o tome, dakako, nije moglo biti ni govora. Ne će proći mnogo vremena, pa će staviti ucjenu na njegovu glavu, kako ga je Lurgan Sahib uvjeravao; no kad bi sada govorio lude govore, ne samo da ne bi došlo do te ucjene, nego bi ga pukovnik Sahib napustio, pa bi bio prepušten srdžbi Lurgan Sahiba i Mahbub Alija za onaj kratki odlomak života, koji bi mu još preostao.

»A tako bih izgubio Delhi, da ulovim jednu ribu«, potvrdio je običnom poslovicom svoju filozofiju. Imao je dakle zaboraviti svoje praznike (ali mu je bilo slobodno izmišljavati tobožnje pustolovine) i trebao je — kako je Lurgan Sahib rekao — raditi.

Od svih dječaka, koji su se vraćali u sv. Ksaver — od Sukhura u pješčanoj pustinji sve do Galle pod paomama — nijedan nije donosio u sebi toliko dobrih namjera, koliko Kimball O'Hara, koji se vozio u Umballu, sjedeći iza Hurree Chunder Mokerjee-a, kojega je ime u knjigama jednog odjela etnološkoga ureda bilo »R. 17«.

Ako je Kimu trebalo još daljega bodrenja, Babu mu je to davao u obilju. Poslije obilnog jela u Kalki govorio je bez prestanka.

Vraća li se Kim u školu? Onda bi mu on, magister sveučilišta u Kalkuti, objasnio prednosti odgoja. Moglo se steći posebnih nagrada za primjerenu marljivost kod učenja latinskoga jezika i Wordsworthove pjesme »The Excursion«. Sve to bila su za Kima španska sela. I francuski je bilo vrlo potrebno, a to se moglo najbolje čuti u Chandernagoru*), nekoliko milja daleko od Kalkute. Čovjek je mogao mnogo naučiti, ako posveti oštru pažljivost dramana »Lear« i »Julije Cezar«, koje ispitivači često zahtijevaju. »Lear« nije tako pun historijskih aluzija kao »Julije Cezar«; ta knjiga zapada četiri anne, no može se kupiti iz druge ruke u Bow-bazaru i za dvije. Još važnije nego Wordsworth ili odlični pisci Burke i Hare bila je vještina i znanost mje-

*) Francuski posjed u Prednjoj Indiji.

renja. Dječak, koji bi svršio svoje ispite u toj struci — za koju, usput rečeno, nije bilo knjigâ za bubanje — mogao bi time, što bi jednostavno hodao krajem, s kompasom, mjerilom i oštrim okom, sobom ponijeti sliku toga kraja, koja bi se mogla prodati za velike svote srebrnoga novca. Ali budući da bi prigodimice bilo neumjesno sobom nositi mjeračke lance, to bi ovakvom dječaku dobro došlo, da točno poznaje dužinu svoga koraka, tako da bi ipak koračajući mogao izmjeriti udaljenosti, ako bi bio lišen onoga, što je Hurree Chunder nazivao »prigodna pomagala«. Za točno brojenje od hiljadu koračaja bilo je Hurree Chunderovo iskustvo pokazalo kao najvrednije pomagalo krunicu s osamdeset i jednom ili sa sto i osam kuglica, jer se to moglo dijeliti s mnogo višekratnika, opet djeljivih. Iz bujice engleštine razabrao je Kim glavni smisao govora i taj ga je vrlo zanimao. Evo nove vještine, koju je čovjek mogao nakupiti u svojoj glavi; i kako je izgledalo, u širokom, velikom svijetu, koji se pred njim otvarao, činilo mu se glavnim: što čovjek više znade, to je bolje.

Pošto je Babu govorio već sat i pô, reče: »Nadam se, da ću jednoga dana imati radost, da vas službeno upoznam. *Ad interim,* ako mi dopustite, da tako kažem, dat ću vam ovu kutiju za *betel;* jako je vrijedan predmet, i stajala me je prije četiri godine dvije rupije«. Bila je to jeftina mjedena stvarčica, na oblik srca s tri odjeljka za spremanje betel-oraha, vapna i bibernih-listića; no bila je napunjena malim zamotcima pilula. »To je nagrada za to, što ste tako valjano kopirali onog svetog čovjeka. Vidite, tako ste mladi i mislite, da ćete vječno istrajati, pa ne pazite na svoje tijelo. Vrlo je nezgodno, ako čovjek oboli usred posla. Ja za svoju osobu volim ljekarije, a zgodno ih je i osim toga imati pri ruci za liječenje siromašnih ljudi. Ovo su dobri vladini lijekovi — kinin i tako dalje. Dajem vam ih za uspomenu. A sada zbogom! Imam hitnog privatnoga posla tu uz cestu«.

Hurry Chunder Mookerjee (Babu)

Tiho kao mačka kliznuo je s kola, doviknuo jednoj *ekki* (vrsti kola), koja je baš prolazila, pa se, sa štropotom otkotrljao, dok je Kim zanijemio, prevrćući mjedenu kutiju u rukama.

Povijest o odgajanju jednoga dječaka zanima malo ljudi osim njegovih roditelja, a kako znate, Kim je bio siroče. Zabilježeno je u knjigama sv. Ksavera in Partibus, da se izvještaj o Kimovu napretku na kraju svakoga roka šiljao pukovniku Creightonu i ocu Viktoru, preko čijih je ruku točno dolazio novac za njegovo školovanje. Dalje je zapisano u istim knjigama, da je Kim pokazivao veliku sposobnost za matematičke nauke, kao i za crtanje zemljopisnih karata i da je dobio nagradu (»Život Lorda Lawrence«, vezano u teleću kožu, dva sveska, cijena devet rupija i osam anna) za osobitu vještinu u tim predmetima; dalje je bio nagradjen u jednom natjecanju izmedju dječaka sv. Ksavera i muslimanske Allyghur-škole, a bilo mu je onda četrnaest godina i deset mjeseci. U isto vrijeme po prilici bio je i ponovo cijepljen (iz čega možemo zaključiti, da je u Lucknowu opet vladala epidemija ospica). Bilješke olovkom na rubu jednog starog popisa imena kažu, da je bio kažnjen nekoliko puta, jer je »razgovarao s neprikladnim osobama«, a čini se, da je jednom bio osudjen na tešku kazan zato, »što se udaljio na jedan dan u društvu nekoga uličnoga prosjaka«. To je bilo onda, kad je prešao preko ograde i ostao cio jedan dan s lamom na obali Goomtee-a, zaklinjući ga, da smije putovati s njim slijedećih praznika — samo jedan mjesec. No lama je prema tome ostao tvrd kao kremen, govoreći, da još nije došlo vrijeme. Kimov je posao, reče starac, dok su zajednički jeli kolače, da najprije prisvoji svu mudrost Sahiba, a onda će se već vidjeti.

Ruka Prijateljstva mora da je odvratila Bič Nesreće, jer šest tjedana kasnije, čini se, da je Kim položio jedan ispit iz osnovnoga zemljomjerstva

»s velikim uspjehom«, u dobi od petnaest godina i osam mjeseci. Od toga vremena zapisci više ne govore ništa. Kimovo se ime ne nalazi u godišnjem popisu onih, koji su ušli u nižu zemljomjerničku službu Indije, već naprotiv uz njegovo ime stoje riječi: »otpušten prema dogovoru«.

Nekoliko puta u ove tri godine pojavio se lama u hramu Tirthankerâ u Benaresu, malo mršaviji i nešto žući, ako je to bilo moguće, no blag i bezazlen kao uvijek. Gdjekada je dolazio s juga — južnije od Tuticorina, odakle vatrene ladje idu u Ceylon, gdje imade svećenikâ, koji znadu *pali**); gdjekada je opet dolazio s vlažnog zelenog zapada i od onih tisuća dimnjaka tvornica pamuka, što opkoljuju Bombay; a jednom je došao sa sjevera, gdje je osam stotina milja hodao pješice tamo i natrag, da uzmogne jedan dan razgovarati sa čuvarom kipova u Kući Čudesa. Pošao bi u svoju ćeliju u hladnom isklesanom mramoru — svećenici hrama bijahu dobri prema starcu — oprao bi prašinu sa sebe, molio se i otputovao u Lucknow, pošto je sada dobro poznavao način putovanja željeznicom u kolima trećega razreda. Povrativši se, moglo se opaziti, da je na neko vrijeme prestao žaliti za izgubljenom svojom Rijekom i crtati čudnovate slike o Kolu Života, već je volio da razgovara o ljepoti i mudrosti nekoga tajanstvenog chele, koga nitko iz hrama nikada nije vidio.

Da, bio je išao blagoslovljenim stopama kroz cijelu Indiju. (Starješina hrama još i danas posjeduje jedan vrlo čudnovat izvještaj o njegovim putovanjima i razmatranjima). Ništa mu drugo nije više preostajalo u životu, već da nadje Rijeku Strijele. No objašnjeno mu je bilo u snima, da ta stvar nije imala nikakve nade na uspjeh, dok uz onoga, koji traži, ne bude chela, koji je odredjen, da stvar dovede do sretnoga završetka; chela upućen u veliku mudrost — onakvu mudrost, kao što je u bjelokosih čuvara

*) Jezik, srodan sanskrtu.

kipova. Na primjer (tu bi lama izvadio burmuticu, a ljubezni su Jain-svećenici mirno slušali):

»Prije dugo, dugo vremena, kad je Devadatta bio kralj u Benaresu — neka svi slušaju *Jâtaki*)* — uhvatili su kraljevi lovci jednoga slona i prije nego što se slon mogao osloboditi, stavili su mu teško željezo na nogu. S mržnjom i bjesnilom u srcu trudio se slon, da ga skine, i trčeći gore-dolje po šumama, zaklinjao je svoju braću, da mu to željezo prelome i strgnu. Kušali su jedan za drugim svojim jakim surlama, no bez uspjela. Napokon usvojiše mišljenje, da se prsten ne može razlomiti snagom ikoje životinje. U jednoj guštari, još vlažno od poroda, ležalo je jedan dan staro slonče, kojemu je majka bila umrla. Okovani slon, zaboravivši vlastitu svoju muku, reče: ‚Ako ne pomognem ovom mladunčetu, nastradat će pod našim nogama'. Tako je stao nad mlado stvorenje, dok su mu noge bile stupovi obrane protiv stada, koje se nemirno kretalo; zamolio je mlijeka od jedne krepke krave i tele je uspijevalo, a okovani slon bio je teletu vodič i obrana. Razvitak jednoga slona — slušajmo svi *Jâtaku!* — traje trideset i pet godina do potpune njegove snage i kroz trideset i pet kiša**) pazio je okovani slon na mladjega i kroz cijelo to vrijeme upijao se okov u njegovo meso.

»Onda, jednoga dana, opazi mladi slon napola upijeno željezo i okrenuvši se starijemu, upita: ‚Što je ovo?' ‚To i jest moja nevolja', reče stariji, koji se za mladjega starao. Nato je onaj mladji ispružio svoju surlu i u tren oka raskinuo željezni prsten rekavši: ‚Odredjeno je vrijeme došlo'. Tako je kreposni slon, koji je mirno čekao i činio dobra djela, oslobodjen od istoga teleta, koje je sâm bio spasio, da ga odgoji — neka svi slušaju *Jâtaku!* — jer slon je bio *Ananda*, a tele, koje je raskinulo prsten, nije bilo nitko drugi, nego sâm Gospod . . .«

*) Povijest o rodjenju Budhe.
**) Godišnje monsunske kiše u Indiji. — Prev.

Iza toga bi lama svečano potresao glavom i nad zveketom tespilja upozorio, kako je ovo slonovo mladunče bilo slobodno od grijeha Ponosa. »Bilo je tako čedno, kao i jedan chela, koji je, ugledavši svoga učitelja, kako sjedi u prašini ispred vratâ, preskočio vrata (iako su bila zaključana) i svoga učitelja privinuo na srce na očigled cijelog ponosnog grada. Bogata bi bila nagrada za takova učitelja i takvoga chelu, kad bi došlo vrijeme, da zajedno traže oslobodjenje«.

Tako je lama govorio dolazeći i odlazeći po svoj Indiji nečujno, kao šišmiš. Jedna stara žena oštra jezika, u kući medju voćkama iza Suharunpora, častila ga je, kako već žene časte proroka, no on nipošto nije htio ostati medju zidovima. Sjedio bi u jednom odjeljenju predvorja, nad kojim su lijetale gučući golubovi, dok bi žena odložila svoju suvišnu koprenu i brbljala o duhovima i vragovima iz Kulu-a, o nerodjenim unucima i o onom drzovitom deranu, koji je s njom bio govorio na počivalištu. Jednoć je išao sâm sa velikog druma niže Umballe u ono isto selo, gdje ga je nekada onaj svećenik kušao omamiti opiumom. Ali dobro nebo, koje čuva lame, odvelo je i njega, koji je u sumraku išao kroz žitna polja, obuzet mislima i bez ikakve sumnje, sve do kapije ressaldarove. Tu bi skoro bio nastao ozbilian nesporazumak, jer ga je stari vojnik upitao, zašto je Prijatelj Zvijezda prošao istim onim putem tek prije šest dana.

»To ne može biti«, reče lama. »Vratio se svome vlastitom narodu«.

»Sjedio je u ovom kutu prije pet noći i pripovijedao stotinu veselih priča«, govorio je domaćin ostajući pri svome. »Istina, izgubio se nekako naglo u praskozorje poslije ludoga razgovora s mojom unukom. On hitro raste, no uvijek je isti Prijatelj Zvijezda, koji mi je donio istinitu vijest o ratu. Zar ste se rastali jedan od drugoga?«

»Da — i ne«, odvrati lama. »Nismo se potpuno odijelili, ali vrijeme još nije dozrelo, da zajednički

stupamo putem. On stječe mudrost na drugom mjestu. Moramo čekati«.

»Bilo kako mu drago, ali da to nije bio onaj tvoj dječak, kako bi on mogao tako neprekidno o tebi govoriti?«

»A što je rekao?« upita brzo lama.

»Slatke riječi — na stotinu i hiljadu riječi: da si ti njegov otac i majka i sve ovako. Šteta, što ne ulazi u službu (engleske) kraljice. On ne poznaje straha«.

Te vijesti uzbunile su lamu, koji još nije znao, kako se Kim savjesno držao ugovora, što ga je sklopio s Mahbub Alijem što ga je pukovnik Creighton pod silu bio potvrdio.

»Ne može se mlad konjić držati daleko od igre«, reče konjski trgovac, kad je pukovnik istaknuo, da je bezumno ovako skitanje po Indiji za vrijeme praznika. »Ako mu se uskrati dozvola, da odlazi i dolazi po svojoj miloj volji, on se ne će obazirati na tu uskratu. A onda, tko će ga opet uloviti? Pukovniče Sahibe, samo jedanput u hiljadu godina radja se konj, koji tako dobro pristaje za igru, kao ovo naše ždrijebe. A nama trebaju ljudi«.

X

Lurgan Sahib nije se jasno izrazio, no njegov je savjet odgovarao savjetu Mahbuba, a posljedica toga bila je povoljna za Kima. Sada je dječak došao na pametniju misao, nego da ostavlja grad Lucknow u urodjeničkoj nošnji, pa ako se Mahbub nalazio negdje, gdje ga je moglo stići Kimovo pismo, uputio bi se dječak u njegov tabor, te bi pod oštrim okom Pathana obavio preobrazbu. Da je mala kutija za boje, kojom se u školsko vrijeme služio za bojenje mapâ, imala jezik, da priča o svojoj upotrebi za vrijeme praznika, bili bi ga možda istjerali iz škole. Jednoć su pošli on i Mahbub zajedno sve do divnoga

grada Bombaya sa tri vagona konjâ za uličnu željeznicu. Mahbub se skoro rastopio od miline, kad je Kim predložio, da se odvezu na brodu preko Indijskoga oceana i ondje nakupuju arapskih konja, kojima su se mogle postići bolje cijene nego samim kabulskim konjima. Ovo je bio Kim saznao od jednoga sluge trgovca Abdul Rahmana. Jeo je iz iste zdjele s ovim velikim trgovcem, kad su Mahbub i nekoliko njegovih istovjernika bili pozvani na veliku *Haj*-gozbu.

Vratili su se morem preko Karachi-a i Kim se onda prvi put upoznao s morskom bolesti, sjedeći kraj otvora na palubi pramca obalnoga parobroda. Bio je čvrsto uvjeren, da je otrovan. Slavna kutija Babua s lijekovima pokazala se beskorisnom, premda ju je Kim iznova napunio u Bombayu. Mahbub je imao posla u Quetti i ondje je Kim uz pristanak Mahbubov sam zasluživao svoj kruh, a možda i nešto malo više, tako, da je četiri čudna dana proveo kao sudoper u kući jednog debeloga komisarijatskoga povjerenika, i u zgodnom času iz njegova pisarnika izvadio malu pergamentnu knjigu, iz koje je vadio kopije; činilo se na prvi pogled, da se u tu knjigu zapisivala samo prodaja marve i deva. Kim je cijelu jednu vruću noć prepisivao iz nje, ležeći na mjesečini iza jedne kuće. Onda je knjigu povratio na njeno mjesto, te po Mahbubovu nalogu ostavio službu, ne primivši nikakove plaće. Sastao se s Mahbubom šest milja dalje na cesti, noseći na grudima čistu kopiju.

»Taj je povjerenik mala riba«, reče Mahbub Ali — »no s vremenom ćemo uloviti i većih. On prodaje samo volove uz dvojake cijene — jednu cijenu ima za sebe, a drugu za vladu — što, kako ja mislim, nije nikakav grijeh«.

»Zašto nisam smio ponijeti sa sobom malu knjigu?«

»Onda bi se povjerenik preplašio i o tome obavijestio svoga starješinu. A time bismo možda izgu-

bili velik broj novih pušaka, koje traže svoj put iz Quette prema sjeveru. Igra je toliko raširena, da se na prvi pogled od nje vrlo malo vidi«.

»Oho!« reče Kim i ušuti. Bilo je to u monsunskim praznicima, pošto je dobio nagradu iz matematike. Božićne blagdane — oduzevši deset dana za privatnu zabavu — proveo je Kim s Lurgan Sahibom, gdje je ponajviše sjedio kraj vatre, koja je buktjela, jer je te godine na Jakko-cesti ležao četiri stope dubok snijeg. Onaj hindski dječak bio je otišao, da ga ožene, pa je Kim sâm pomagao Lurganu nizati bisere. Lurgan je Kimu zadavao, da napamet uči cijela poglavlja iz Korana, dok ih nije znao kazivati kao kakav *mullah*, uz isto mahanje tijelom i s istim naglaskom. Dalje je Kimu kazivao imena i svojstva mnogih domaćih lijekova i tajanstvene riječi, koje treba izricati, kad se uzimlju. Navečer pisao bi čari na pergamenat — pomnjivo izradjene pentagrame, urešene u uglovima fantastično pisanim imenima djavola Murra i Awana, kraljevskoga pratioca. Najtočnije je Lurgan Kima poučavao o skrbi za vlastito tijelo, o načinu liječenja od napadaja groznice i o jednostavnim ljekarijama, kakvih treba na putovanjima. Tjedan dana prije nego što je Kim trebao otići, poslao mu je pukovnik Creighton popis ispitnih pitanja, koja su se sva odnosila samo na mjere duljinâ, mjerničke palice, spojke i uglove, a to od pukovnika doista nije bilo lijepo.

O drugim praznicima putovao je s Mahbubom i na tom je putu skoro umro od žedji, dok se na devi s teškim naporom kroz pješčanu pustoš primicao tajanstvenome gradu Bikaneeru, gdje su bunari do četiri stotine stopa duboki i s jednoga kraja na drugi obrubljeni kostima deva. Po Kimovu nazoru ovo nije bio zabavni izlet, jer mu je pukovnik usprkos ugovora bio naložio, da izradi mapu o tom divljem, ozidanom gradu; a budući da bi bilo vrlo nametljivo, kad bi muslimanski mali konjušari ili sluge, koji se brinu za lule, vukli mjerničke lance oko glavnoga

grada jedne nezavisne domaće države, bio je Kim prisiljen, da sve udaljenosti izmjeri pomoću tespilja. Za odredjenje pravca poslužio bi se prigodimice kompasom — osobito kad se spustila tama i deve bile nahranjene — i pomoću svoje male mjerničke kutije sa šest boja i tri kista načinio je nešto, što nije bilo vrlo nenalično gradu Jeysalmiru. Mahbub se srdačno nasmijao te mu dao savjet, neka ujedno sastavi i pismeni izvještaj. Kim ga je stao izradjivati na posljednjim listovima velike knjige s računima, koja je bila spremljena ispod poklopca Mahbubovog najmilijeg sedla.

»Izvještaj mora imati sve, što si vidio, dotakao ili opazio. Piši onako, kao da je sam vrhovni zapovjednik potajno došao s velikom vojskom, spreman da započne rat«.

»I kako velikom vojskom?«

»Oh, s pola *lakh*)* momaka.

»Ludost! Sjeti se samo, kako ima malo i kako su loši bunari u pijesku. Ni tisuću žednih momaka ne bi se ovdje moglo napojiti«.

»Onda to napiši i spomeni i sve one stare pukotine u bedemima i gdje sijeku drva za ogrev i kakvog je raspoloženja i ćudi kralj. Ja tu ostajem, dok svi moji konji ne budu prodani. Unajmit ću sobu kraj gradske kapije, a ti ćeš biti moj knjigovodja. Na vratima treba da budu dobre brave«.

Izvještaj, pisan onim jasnim tekućim rukopisom, kakav se uči kod sv. Ksavera, pa smedje-žuta i bojom namazana mapa postojali su još prije malo godina (neki nemarni pisar išarao ju je grubim bilješkama o drugoj pregledbi Leistana, izvršenoj od E. 23), no sada će biti olovkom pisana slova skoro nečitljiva. Drugoga dana na povratku prevodio je Kim svoj izvještaj Mahbubu, znojeći se kraj svijetla uljene svjetiljke. Pathan je ustao i nadvio se nad šarene bisage.

*) Sto hiljada.

»Znao sam, da ćeš zavrijediti počasno ruho, pa sam takvo i pripremio«, reče Mahbub, smiješeći se. »Da sam Emir od Afghanistana — možda ćemo ga jednog dana vidjeti — punio bih zlatom tvoja usta.« Nato svečano položi odjeću pred Kimove noge. Bila je tu zlatom vezena čunjasta kapa iz Peshawura i veliki turban, koji se svršavao velikom zlatnom resom. Tu je bio vezeni prsluk iz Delhija, koji se navlači preko bijele, široke i nabrane košulje, koja se zakopčavala na desnoj strani; zelene šalvare s pletenim svilenim trakom oko pasa; a da baš ništa ne bi manjkao, bile su tu i divno mirisave papuče od ruske kože s drzovito zavinutim vršcima.

»Od dobre je sreće obući novo odijelo srijedom i ujutro«, primijeti Mahbub svečano. »No ne valja zaboraviti, da ima zločestih ljudi na svijetu«.

Sve te krasote, što su ushićenom Kimu oduzimale dah, okrunio je Mahbub samokresom, obloženim sedefom i niklom s grlom 0.450.

»Htio sam uzeti s manjim grlcem, no sjetio sam se, da u ovaj ovdje pristaju vladina taneta. S ovima može čovjek svuda proći — osobito preko granice. Ustani, da te gledam«. Pri tome udari Kima po ramenu. »Da nikada ne smalakšeš, Pathane! O, kolika ćeš srca smrviti! O, oči ispod trepavica, koje će morati pogled odvrnuti!«

Kim se okrenuo, ispružio nožne prste i mehanički se mašio za brk, koji je tek počeo da mu izbija. Onda se prignuo do Mahbubovih nogu, da svoju zahvalnost iskaže milovanjem Mahbubovih stopala; srce mu je bilo prepuno, a da bi mogao izustiti koju riječ. No Mahbub ga preteče i zagrli ga.

»Sinko moj«, reče on — »što treba riječi medju nama? Zar mala puščica nije divna? Svih šest čahura ispadaju jednim pokretom. Treba je nositi uvijek na grudima uz kožu, da ostane kao nauljena. Nemoj je nikada stavljati na drugo mjesto, pa ako bude volja Božja, ubit ćeš njom jednoga dana čovjeka«.

»Oha!« klikne Kim žalosno. »Ako jedan Sahib ubije čovjeka, onda ga u zatvoru objese«.

»Istina je; no s onu stranu granice ljudi su mudriji. Spremi je, ali ju prije nabij. Kakva korist od prazne puške?«

»Kad se budem vraćao u školu, moram ti je vratiti. Tamo ne dozvoljavaju oružje«.

»Sinko, dosta mi je već te tvoje škole, gdje čovjeku oduzimlju najbolje godine, da ga uče, što on može naučiti jedino na cesti. Ludost Sahibâ nema ni glave ni repa. Ništa zato. Možda će te pismeni izvještaj osloboditi daljeg sužanjstva; i sâm Bog znade, da za posao trebamo sve više ljudi.

Svezanih usta, radi pijeska, što ga je vjetar nosio, putovali su kroz pustinju u Jodhpore, gdje su Mahbub i njegov lijepi sinovac Hahib Ullah posvršavali mnogo dobrih, trgovačkih poslova; onda se Kim tužna srca u evropskoj odjeći, koja mu je bila već tijesna, vratio željeznicom u drugom razredu, u školu sv. Ksavera.

Tri tjedna kasnije, kad je pitao za cijenu tibetanskih bodeža, sastao se pukovnik Creighton u Lurganovu dućanu s Mahbub Alijem kao otvorenim buntovnikom. Lurgan Sahib trebao je da podupire Mahbuba iz pričuve.

»Sahibe, konjić je gotov i potpuno izvježban! Odsada će svaki dan gubiti od svoga držanja, ako ga budu zadržavali za sitnice. Skinite mu uzde, pa neka trči!« reče konjski trgovac. »Trebamo ga«.

»Ali je još tako mlad, Mahbube; jedva šesnaest, zar ne?«

»Kad je meni bilo petnaest, već sam ustrijelio prvoga čovjeka i rodio sina«.

»Ti okorjeli, stari poganine!« Creighton se okrenu Lurganu. Crna je brada odobravala mudrosti crveno obojene brade Afghana.

»Ja bih ga mnogo prije bio upotrebio«, reče Lurgan. »Što mladje, to bolje. Zato ja svoje ustinu

vrijedne dragulje vazda dajem djetetu da ih čuva. Poslali ste ga meni, da ga prokušam. Prokušao sam ga na sve načine: on je jedini dječak, kojega nisam mogao dovesti do toga, da vidi stvari, kojih nema«.

»U kristalu — u posudici za mastilo?« upita Mahbub.

»Ne. Pod mojom rukom, kako sam vam pripovijedao. To mi se nikada prije nije dogodilo. Znači, da je dosta jak — no vi mislite, pukovniče Creightone, da je igrarija dovesti nekoga do toga, da čini, što god zaželiš. A to je bilo pred tri godine. Od onda naučio sam ga dosta toga, pukovniče Creightone. Mislim, da sada tratite vrijeme s njime uzalud«.

»Hm! Možda imate pravo. No, kako znate, zasad nema za nj mjerničkoga posla«.

»Pustite ga na slobodu — pustite ga, neka ide«, prekinu ih Mahbub. »Tko može očekivati, da će ikoje ždrijebe, već u početku, nositi težak teret? Pustite ga, neka na sreću trči s karavanama kao naša bijela kamilska ždrebad. Uzeo bih ga sâm, ali . . .«

»Ima neki mali posao na jugu, gdje bi se on mogao iskazati vrlo koristan«, reče Lurgan osobito blagim tonom, sklopivši svoje teške, modro obojene vjedje.

»To ima E. 23 u ruci«, brzo dobaci Creighton.

»Onamo on ne smije ići. Osim toga, on ne zna turski«.

»Opišite mu samo oblik i miris pisama, koja nam trebaju, pa će nam ih on donijeti«, ostade Lurgan pri svome.

»Ne. To je posao za odrasla muškarca«, uzvrati Creighton.

Radilo se naime o vratolomnoj stvari: o neovlaštenom i buntovničkom dopisivanju ličnosti, koja se u cijelom svijetu smatrala glavnim autoritetom u stvarima islamske vjere i jednim mladjim članom neke kraljevske kuće, koji je bio optužen zbog otmice ženskinja s britskoga teritorija. Muslimanski vjerski poglavica bio je bahat i više nego drzovit;

mladi je princ bio samo zlovoljan zbog prikraćivanja svojih povlastica, pa je trebalo onemogućiti produženje dopisivanja, koje bi ga jednoga dana moglo kompromitirati. Jedno se pismo zaista pribavilo, no onaj, koji ga je našao, bio je neko vrijeme kasnije nadjen mrtav pokraj ceste preodjeven kao arapski trgovac, kako je točno izvijestio E. 23, koji je kasnije preuzeo taj posao.

Ove činjenice kao i nekoliko drugih, koje se ne mogu iznositi na javnost, bile su razlogom, da su obojica, Mahbub i Creighton, odmahnuli glavom na Lurganov predlog.

»Pustite ga, neka putuje sa svojim crvenim lamom«, rekne konjski trgovac s očevidnim naporom. »On voli starca. Barem će uz tespilj moći naučiti da mjeri svoje korake«.

»Imao sam nekoliko puta posla sa starcem — pismeno«, reče pukovnik Creighton, smiješeći se tiho. »Kamo on ide?«

»Gore i dolje po zemlji, kao što je radio ove tri godine. On traži neku rijeku spasenja. Prokletstvo božje na sve . . .« Mahbub se naglo prekine. »On stanuje dolje u hramu Tirthankerâ ili u Buddh Gayi, kad dolazi s putovanja. Onda odlazi, da vidi dječaka u školi, kako znamo, jer je dječak bio kažnjen zato dva-tri puta. Sasvim je to lud, ali miroljubiv čovjek. Sastao sam ga. I Babu je s njime imao posla. Motrili smo ga kroz tri godine. Crveni lame nisu u Indiji tako obični, da bi im se mogao izgubiti trag«.

»Babui su vrlo čudnovati«, rekne Lurgan razmišljajući. »Znate li vi, što Hurree Babu zapravo hoće? On po svojim etnološkim bilješkama hoće da postane članom kraljevske akademije nauka. Pripovijedao sam mu sve, što su mi Mahbub i dječak kazivali o lami i — Hurree Babu pošao je dolje u Benares — o svom trošku, mislim«.

»Ja ne mislim tako«, primijeti Creighton kratko. On je bio namirio Hurreeve putne troškove iz neke vrlo žive želje da sazna, što je zapravo taj lama.

»I on se obraćao lami nekoliko puta za sve tri godine zbog obavještenja o lamaizmu, djavolskim plesovima i raznim čarolijama. Sveta Djevice! Od mene je mogao sve to saznati već prije mnogo godina. Mislim, Hurree Babu postaje prestar za putovanja, pa više voli skupljati izvještaje o raznim narodnim običajima i načinu življenja. Da, on želi da postane F. R. S.«*).

»Hurree ima dobro mišljenje o dječaku, je li?«

»Oh, zaista, vrlo dobro. Imali smo nekoliko zabavnih večeri ovdje u mom malom domu — no mislim, da bi značilo tratiti dječakove sposobnosti, kad bismo ga dali u etnološku službu s Hurree-om«.

»Ne bi, ako se radi samo o pokušaju. Što vi o tome mislite, Mahbube? Neka dječak kroz šest mjeseci putuje s lamom. Steći će pri tome razna iskustva«.

»Već ih ima, Sahibe — kao što i riba poznaje vodu, u kojoj pliva; no na svaki način bit će dobro osloboditi ga škole«.

»Dobro, dakle«, reče Creighton napola za samoga sebe. »Može poći s lamom, pa ako Hurree Babu hoće da na njih malo p[illegible]zi, ništa bolje. Lama ne će dovesti dječaka u neprilike, kako bi ga doveo Mahbub. Čudnovata je ta njegova želja, da postane F. R. S. A ipak i sasvim ljudska. Hurree i pristaje najbolje etnologiji«.

Nikada novac ni razna unapredjenja ne bi Creightona odvukli od službe kod indijskog tajnog departementa, da duboko u svom srcu nije gajio želju, da iza svoga imena uzmogne napisati »F. R. S.«. Neke su se časti, kako je znao, mogle postići domišljatošću i pomoću prijatelja, no — bio je o tome tvrdo uvjeren — samo cio jedan život naučnoga rada mogao je čovjeka dovesti u ono društvo, koje je on već kroz godine poplavio monografijama o stranim azijskim kultima i nepoznatim običajima.

*) Fellow of the Royal Society — član Kr. Akad. Znanosti.

Devetorica od deset ljudi pobjegla bi od dosade jednog večernjeg sastanka u Akademiji. No Creighton bi bio onaj deseti, koji ne bježi. Bilo je vremenâ, kad mu je srce žudjelo za onim prepunim sobama u udobnom Londonu, gdje su se sjedokosa i ćelava gospoda, koja nisu ništa znala o vojsci, kretala medju spektroskopskim pokusima, kojima su istraživali niske biljke hladne tundre, medju električnim strojevima za mjerenje letenja ili medju spravama za razrezivanje lijevoga oka ženskog moskita na milimetrične čestice. Po pravu i pravici Kraljevsko Geografsko Društvo trebalo ga je pozvati u svoj krug, no ljudi su isto tako hiroviti kao djeca pri izboru igračaka. Creighton se dakle nasmiješio dobivši još bolje mišljenje o Hurree Babu-u, koga su pokretale iste želje.

Položio je čarobni bodež i pogledao na Mahbuba.

»Kada dakle možemo izvesti ždrijebe iz staje?« upita konjar čitajući misao u pukovnikovim očima.

»Hm. Ako sada naredim, da se otpusti iz škole — što mislite, da će on učiniti? Nikada prije nisam sudjelovao kod odgajanja ovakoga dječaka«.

»Doći će k meni«, brzo odgovori Mahbub. »Lurgan Sahib i ja, pripravit ćemo ga za putovanje«.

»Neka dakle bude. Šest mjeseci neka po svojoj volji ide, kamo hoće; no tko će mi za nj jamčiti?«

Lurgan lagano prigne glavu. »On ne će ništa izbrbljati, ako se vi *toga* bojite, pukovniče Creightone«.

»Napokon, on je ipak samo dječak«.

»Da; no, prvo, on nema što da priča, a drugo, znade dobro, što bi se onda dogodilo. Osim toga, on vrlo voli Mahbuba, a i mene donekle«.

»Hoće li dobivati plaću?« upita praktični konjar.

»Samo plaću za hranu i vodu. Mjesečno dvadeset rupija«.

Jedna je prednost tajne policijske službe, da se ne polažu mučni obračuni. Služba je ta vrlo slabo plaćena, no fondovima upravlja nekoliko ljudi, koji

ne traže potvrdâ, ni da im se prikažu točno iskazani obračuni. Mahbubove oči zasjaše — kao u kakvoga Sikha — od pohlepe za novcem. Pa i Lurganovo se nepomično lice promijeni. Mislio je na godine, koje će doći, kad Kim bude uklopljen u Veliku Igru, koja po svoj Indiji nikada ne prestaje ni danju ni noću. Predvidjao je časti i priznanje, koje će mu se ukazati od one nekolicine izabranih, a sve zbog njegova učenika. Lurgan Sahib bio je »E. 23.« učinio onim, što je »E. 23« upravo sada bio i to od jednog divljeg, bestidno lažljivog i drskog momčića iz sjeverozapadne pokrajine.

No radost tih učitelja bila je blijeda i bezbojna prema radosti Kimovoj, kad ga je poglavar sv. Ksavera pozvao na stranu javljajući mu, da je pukovnik Creigton poslao po njega.

»Čujem, O'Hara, da vam je našao mjesto pomoćnoga mjernika u kanalskom odsjeku; to vam je nagrada za marljivost u matematici. Velika je to sreća za vas, jer ste tek sedamnaest godina navršili; no vi, dakako, razumijete, da ne postajete stalnim namještenikom, dok ne položite jesenski ispit. Zato ne smijete misliti, da idete u svijet, da se zabavljate i da je vaša sreća sada zauvijek učinjena. Pred vama je dobar dio teškoga posla. Samo ako vam podje za rukom, da budete stalno namješteni, možete dotjerati do četiri stotine i pedeset mjesečno«. Nato mu poglavar dade nekoliko dobrih savjeta s obzirom na vladanje i moral. Stariji učenici, koji još nisu imali izgleda na mjesto, govorili su o pristranosti i korupciji, kao što to umiju samo anglo-indijski mladići. Zaista, mladi Cazalet, čiji je otac bio umirovljenik u Chunaru, natuknuo je, šta više, sasvim otvoreno, da je interes pukovnika Creightona za Kima upravo očinski; Kim, namjesto da mu odbrusi svoje, nije ni jezikom maknuo. Razmišljao je o budućoj velikoj zabavi i o Mahbubovu jučerašnjem pismu, pisanom uredno engleskim jezikom, u kojem mu je bio odredjen sastanak za isto popodne

u jednoj kući, koja bi već svojim imenom zaprepastila poglavara škole...

Te večeri, stojeći na željezničkoj stanici u Lucknowu kraj tezulje za prtljagu, reče Kim Mahbubu: »Bojao sam se pri kraju, da će krov na mene pasti, i zdrobiti me. Je li zbilja sve svršeno, oče moj?«

Mahbub zapucketa prstima, da pokaže odlučnost toga svršetka, dok su mu se oči sjale kao crvene žeravice.

»Gdje je moj samokres, da ga mogu nositi?«

»Polako! Pola godine trči bez pripone. To sam izmolio od pukovnika Creighton Sahiba. Imat ćeš dvadeset rupija mjesečno. Stari Crveni Šešir znade, da dolaziš«.

»Plaćat ću ti mešetarinu od svoje plaće kroz tri mjeseca«, rekne Kim ozbiljno. »Da, dvije rupije mjesečno. No prije se moram riješiti ovoga tu«. Pri tome je čupkao na svojim tankim platnenim hlačama i trzao ovratnik. »Sve, što za cestu trebam, imam uza se. Svoj sam kovčeg poslao Lurgan Sahibu«.

»On ti šalje svoje pozdrave — Sahibe«.

»Lurgan Sahib vrlo je razborit čovjek. No, što ćeš ti sada raditi?«

»Ja opet idem na sjever u poslu Velike Igre. A da što bih drugo? Da li još uvijek želiš slijediti stari Crveni Šešir?«

»Nemoj zaboraviti, da me je on učinio onim, što sam — iako on toga nije znao. Godinu za godinom šiljao je novac za moj odgoj«.

»Ja bih to bio isto učinio — da mi je to samo došlo u ovu debelu glavu«, zabrunda Mahbub. »A sada hajdemo! Svjetiljke su sada zapaljene i nitko te u bazaru ne će opaziti. Idemo u Huneefinu kuću«.

Na putu donde davao je Mahbub Kimu po prilici isti savjet, što ga je Lemuel (arapski kralj) primio od svoje majke, i — što je bilo najčudnije — naročito je isticao, kako su Hunnefa i njoj slične znale uništiti kraljeve.

»A sjećam se«, doda Mahbub podmuklo — »nekoga, koji je rekao: ‚Vjeruj zmiji prije nego djevojčuri, a djevojčuri prije nego Pathanu . . .' Uostalom, sve je ovo — osim to, što se kaže o Pathanima, od kojih sam i ja jedan — živa istina. Naročito je to istina u Velikoj Igri, jer će samo žene biti krive, ako sve osnove propanu i mi se ujutru jednoga dana obojica nadjemo prerezana grla ukraj ceste. Tako se dogodilo i ovome i onome . . .« pripovijedao je najstrašnije pojedinosti.

»Pa zašto onda —?« Kim zastade pred prljavim stubama, koje su iza Azim Ullahove trgovine duhana vodile u toplu tamu jedne gornje sobe. Oni, koji poznaju ovu sobu, nazivlju je kavezom, jer je sva puna šaputanja, fićukanja i cilikanja. Soba s onim nečistim jastucima i napola ispušenim lulama, strašno je zaudarala po hladnom duhanu. U jednom uglu ležala je neka vrlo velika i bezoblična ženska, zamotana u zelenkaste koprene, okićena na čelu, nosu, uhu, vratu, zapešću, ruci, pasu i gležnju teškim domaćim nakitom. Kad bi se kretala, bilo je kao da zvekeću bakreni lonci. Jedna je mršava mačka na doksatu ispred prozora mijaukala gladno. Kim se smeteno zaustavi kraj zastora na vratima.

»Je li ovo ta nova roba, Mahbube?« upita Huneefa lijenim glasom, jedva se trudeći da s usana makne svoj *imam* (pisak od lule). »O, Buktanoos!« — kao većina njenoga soja, klela se džinovima — »O, Buktanoos! Lijepo ga je gledati«.

»Radi se o prodaji konjâ«, objasni Mahbub Kimu, koji se nasmije.

»Ovakav sam govor slušao od šestoga dana svoga života«, odvrati Kim i čučne blizu svijetla. »Kamo ona vodi?«

»Zaštićivanju. Večeras ćemo promijeniti tvoju boju. Spavanje pod krovovima učinilo te je bijelim poput badema. No Huneefa poznaje tajnu jedne boje, koja stalno ostaje. Nije to bojenje za dan, dva. Osim toga ćemo te ojačati protiv kojekakvih neprilika ceste. To je *moj* dar za tebe, sinko. Izvadi sve, što imaš od kovine uza se i položi ovamo. Pripravi se Huneefo«.

Kim izvuče svoj kompas, mjerničku kutiju s bojama i novo napunjenu kutiju s lijekovima. Sve to pratilo ga je na njegovim putovanjima i on je, na dječji način vrlo cijenio te predmete.

Žena se polagano digne i uzme da se napred kreće, držeći ruke ispružene pred sobom. Tada Kim opazi, da je slijepa. »Ne, ne«, promrmlja ona — »Pathan govori istinu — moja se boja ne gubi ni za tjedan, ni za mjesec dana, i oni, koje zaštićujem, pod jakom su paskom«.

»Kad je čovjek daleko i sâm, ne bi bilo zgodno, da se iznenada opriješti i ogubavi«, reče Mahbub. »Dok si bio sa mnom, mogao sam na tebe paziti. Osim toga, Pathan ima zdravu kožu. Sada se svuci do pâsa i pogledaj, kako si pobijelio«. Huneefa se iz nutarnje jedne odaje, opipavajući oko sebe, povratila u sobu. »Ne smeta, što ne može vidjeti«, nastavi Mahbub i uze iz njene ruke, pune prstenja, jednu kositrenu zdjelu.

Boja se činila modra i ljepljiva. Kim ju okuša na gornjoj strani zapešća s komadićem pamuka, ali ga je Huneefa čula.

»Ne, ne«, viknu ona — »ovako ne koristi ništa, nego uz odredjene ceremonije. Sámo bojenje najmanji je posao. Dat ću ti potpunu zaštitu za put«.

»Magija?« upita Kim, napô ustuknuvši. Nije podnosio one bijele oči bez pogleda. Mahbubova ruka na vratu tiskala ga je prema podu, dok se skoro nosom nije dotakao daske.

»Budi miran; ništa zla ti se ne će dogoditi, sinko. Ja se za tebe žrtvujem«.

Kim nije mogao vidjeti, što je žena radila, no kroz nekoliko časaka slušao je zveketanje njenoga nakita. Jedna žigica rasvijetli tamu i on razabere dobro poznati šum i praskanje tamjana. Nato se soba napuni dimom — teškim, mirisavim i omamlji-

vim. Kroz nesvjesticu, koja je sve više i više rasla, čuo je Kim imena vragova *Zulbazana*, sina *Eblisa*, koji se zadržava po bazarima i počivalištima na cesti, te izvodi sve one bezbožnosti; *Dulhana*, koji nevidljiv lebdi nad mošejama i uvlači se pod stopala u sandale vjernikâ, da im smeta pri molitvi; ime *Musboota*, demona laži i strave... Huneefa, koja mu je čas šaputala u uho, čas govorila kao iz silne udaljenosti, doticala ga se užasno mekim prstima, dok ga je Mahbubova ruka nepromijenjeno čvrsto držala za vrat. Napokon dječak, uzdahnuvši, smalakše i izgubi svijest.

»Allah! Kako se dugo odupirao! Nikada nam ne bi pošlo za rukom, da ga nismo omamili mirodijama. Mislim, da je tome kriva bijela njegova krv«, razloži Mahbub. »Produži *dawut* (opčinjavanje). Udijeli mu potpunu zaštitu«.

»O, ti, koji slušaš! Ti, koji slušaš ušima, budi nazočan. Čuj!« bugarila je Huneefa, dok su joj mrtve oči bile okrenute prema zapadu. Tamna je soba bila puna stenjanja i soptanja.

Na vanjskom doksatu podigne teška jedna spodoba svoju, poput kugle, okruglu glavu i nervozno zakašlje.

»Nemoj prekidati ovo trbušno vráčanje, prijateljice moja«, rekne ta glava engleskim jezikom. »Mislim, da je tebi već dodijalo, ali nijedan prosvijetljeni motrilac ne da se lako zbuniti«.

»Nastojat ću, da ih uništim! O, proroče, budi strpljiv s nevjernicima. Pusti ih same na čas!« Lice Huneefe, okrenuto prema sjeveru, trzalo se strahovito, a bilo je, kao da su joj odgovarali glasovi sa stropa.

Hurree Babu opet uze u ruke svoju bilježnicu, ostade na pragu doksata, ali su mu ruke drhtale. Huneefa, kao u nekoj pijanoj ekstazi, trzala se amotamo, dok je prekrštenih nogu sjedila kraj Kimove mirne glave i dozivala starim redom rituala demone

jednoga za drugim, obvezujući ih, da će se kloniti dječaka, ma što on poduzeo.

»S njime su ključevi tajnih stvari! Nitko ih ne zna, osim njega. On znade ono, što je na suhom kopnu i u moru!« Ponovo zasikću sablazni, zviždavi odgovori.

»Držim, da nema ništa zla u tom postupku?« reče Babu motreći, kako Huneefini grleni mišići drhću i trzaju se, pošto je sada počela govoriti jezikom. »Valjda — valjda nije vjerojatno, da je ubila dječaka? Ako je tako, uskraćujem, da budem svjedokom kod istrage... Kakav je onaj hipotetični djavo, koga je najzad spomenula?«

»Babušane«, odvrati Mahbub u domaćem jeziku; »ja ne štujem vragove Hinda, ali je sa sinovima Eblisa druga stvar, pa bili oni *jumalee* (dobroćudni) ili *jullalee (zločudni)*, oni ne vole *kafire* (nevjernike)«.

»Onda mislite, da je bolje, ako odem?« reče Hurree Babu ustajući napola. »Oni su dakako dematerializirani fenomeni. Spencer kaže — —«

Kriza Huneefe svršavala se, kako to obično biva, žestokim nastupom urlikanja, a pjena joj udarila na usta. Ležala je iscrpena nepomično pokraj Kima, našto su mahniti glasovi zamuknuli.

»Ah! To bi dakle bilo svršeno. Neka dječaku bude koristi od toga; Huneefa je svakako majstor u zaštićivanju. Pomozite, da ju na stranu odvučemo, Babu. Nemojte se plašiti«.

»Kako da se plašim nečega, što ne postoji?« reče Hurree Babu govoreći engleski, da se opet umiri. Svakako je neprilična stvar bojati se magije i prezirati ju, a uz to prikupljati folkloru za Kraljevsku Akademiju te živo vjerovati u sve vlasti tmine«.

Mahbub se tresao od smijeha. Bio je s Hurreem već prije na putovanju. »Svršimo bojenje!« reče. »Dječak je dobro zaštićen, ako — ako gospodari zraka imaju uši, da čuju. Ja sam *sufi* (slobodan mislilac), pa mislim: ako čovjek može ženu, pa-

stuha ili vraga uhvatiti za slabu stranu, čemu onda da obilazi okolo i dobiva udarce? Vi, Babu, izvedite dječaka na pravi put i pripazite, da ga stari Crveni Šešir ne odvede kamo, gdje ga mi više ne bismo mogli dostići. Moram se vratiti svojim konjima«.

»Dobro«, odvrati Hurree Babu. »Zasada mi dječak čudnovato izgleda« — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Oko trećih pijetlova probudio se Kim kao poslije tisućgodišnjega sna. Huneefa u svom snu glasno je hrkala. Mahbub je bio otišao.

»Nadam se, da se niste ništa bojali«, reče uljeni glas kraj Kimova lakta. »Nadzirao sam cijeli postupak, koji je bio vrlo zanimljiv s etnološkoga gledišta. Bio je to prvorazredni *dawut*.

»Huh!« dahne Kim, prepoznavši Hurree Babua, koji se umiljato smiješio.

»Imao sam čast, da vam od Lurgana ovamo donesem vaše sadašnje ruho. Inače nije moj službeni običaj, da podredjenima nosim kostimne prnje, no« — pri tome zahihoće — »vaš je slučaj u knjigama zapisan kao izvanredan. Nadam se, da će gospodin Lurgan zabilježiti moj čin«.

Kim se protegne i zijevne. Bilo mu je ugodno opet se kretati u prostranoj odjeći.

»Što je to?« Pogleda on radoznalo teško i grubo sukno, koje je bilo prožeto mirisima dalekoga sjevera.

»Pa to je nenametljiva nošnja chele, koji služi lamaističkome lami. Potpuna je do najmanje sitnice«, reče Hurree Babu, pa se teško odgega na doksat, da očisti zube kraj kabla s vodom. »Moje je mišljenje, da religija vašega starog gospodina nije precizna, već prije neka varijanta od nje. Dao sam bilješke o tim predmetima »Četvrtgodišnjoj Azijskoj Smotri«, ali nisu bile primljene. Čudnovato, da u samog starog gospodina nema nikakove religioznosti. On do nje ne drži mnogo«.

»Poznajete li ga?«

Hurree Babu podigne ruku u znak, da je zabavljen propisanim obredima, koji kod dobro odgojenih Bengala prate čišćenje zubi i slično. Nato je engleski glasno izrekao jednu arya-somajsku molitvu teističke prirode, pa napunio usta *panom* i betelom.

»O, da. Sastao sam se s njim nekoliko puta u Benaresu i u Buddh Gayi, te sam ga ispitivao o vjerskim stvarima i o obožavanju vragova. On je sasma agnostičan — upravo kao i ja«.

Huneefa se pomaknu u snu, a Hurree Babu nervozno skoči do bakrenoga kandila, koje je sada, u jutarnjem svijetlu, bilo crno i bezbojno; dotakne se prstom nakupljene čadji i njim koso predje preko lica.

»Tko je umro u tvojoj kući?« upita Kim domaćim dialektom.

»Nitko. Ali ova vještica može da ima zao pogled«, odgovori Babu.

»Pa što ćeš sada poduzeti?«

»Otpremit ću te u Benares, ako misliš onamo poći, i kazat ću ti, što *mi* sve moramo znati«.

»Poći ću. U koji sat ide željeznica?« Kim ustade na noge, ogleda se po pustoj sobi i pogleda lice Huneefe, žuto kao vosak, dok je nisko sunce razastiralo svoje trakove preko poda. »Treba li ovoj vještici platiti?«

»Ne. Čarolijama te je zaštitila protiv svih vragova i opasnosti — u ime svojih djavola. Tako je Mahbub želio«. Onda nastavi engleski. »Mahbub je zbilja vrlo zastario, kad se podaje takovoj praznovjerici. Ta sve to je samo trbušni govor. Govor trbuhom —«.

Kim mehanički zapucketa prstima, da odvrati svako zlo — Mahbub nije ni na kakovo zlo mislio, to je Kim dobro znao — koje bi Huneefinim djelovanjem moglo nastati. Hurree ponovo zahihoće. No kad je prelazio preko sobe, dobro je pazio, da ne stane na nezgrapnu Huneefinu sjenu na podu.

»Sada morate dobro slušati«, reče Babu, kad su izašli na svježi zrak. »Djelomice se ovakvim ceremonijama, kojima smo sada prisustvovali, dobavljaju i djelotvorne amajlije (amuleti) za ljude našega departementa. Ako opipate svoj vrat, naći ćete ondje jedan vrlo jeftin malen, srebrn amulet. To je *naš*. Razumijete li?«

»A, da, *hawa-dilli* (pomoć za srčanost)«, reče Kim, taknuvši se vrata.

»Huneefa ih pravi za dvije rupije i dvanaest anna sa svim mogućim vrstama eksorcizma. Sasvim su obični, samo što su djelomično od crnog emajla, a u svakom ima unutri komadić hartije, ispisane imenima mjesnih svetaca i sličnih stvari. To je rad Huneefe, razumijete li? Huneefa to dobavlja samo nama, no u slučaju, da njene pomoći nema, stavimo unutra komadić tirkiza prije nego što izdamo amulet. Gospodin Lurgan daje te tirkize. Drugog pomoćnog vrela nema, a sve to sam ja izumio. Naravno, da je cijela ta stvar sasma neslužbena, ali upravo pristaje za podredjene službenike. Pukovnik Creighton ne zna za to. On je Evropljanin. Tirkiz je umotan u hartiju... Da, ovo je put do željezničke stanice... A sada uzmimo, da idete s lamom ili sa mnom, kako će se, bar se nadam, jednoga dana i dogoditi, ili s Mahbubom. Zamislite, da zapanemo u vrlo škakljiv položaj. Ja sam bojažljiv čovjek, vrlo bojažljiv, no mogu vam reći, da sam se našao u škakljivim položajima više puta nego što imam kose na glavi. Onda ćete reći: ‚Ja sam Sin Čarobnjaka'. Vrlo dobro«.

»Ne razumijem sasvim. A i ne trebaju ovdje čuti, da govorimo engleski«, prekinu ga Kim.

»Dobro je to. Ja sam Babu, koji hoće da se ističe svojim znanjem engleskoga. Svi mi Babui govorimo engleski, da bismo se isticali«, odvrati Hurree zabacivši svoj šal. »Kako sam htio reći: Sin Čarobnjaka znači, da možete biti članom *Sat-Bhai-a* — »Sedmorice Braće«, što je i hindski i tantrički.

Općenito se misli, da je to društvo ugasnulo, no ja sam pisao rasprave, da dokažem, kako još uvijek postoji. Vidite, sve je to moj izum. Vrlo dobro. Sat-Bhai ima mnogo članova i možda će vam, prije nego što vam prerežu vrat, dati prigodu, da ostanete u životu. Svakako to može biti korisno. A osim toga, ovaj ludi domaći svijet, ako baš nije previše uzbudjen, uvijek zastane, da razmišlja prije, nego što će ubiti čovjeka, koji ustvrdi, da pripada nekoj specifičnoj organizaciji. Razumijete li? Ako ste dakle u škakljivu položaju, samo kažite: ‚Ja sam Sin Čarobnjaka', pa ćete možda moći odahnuti. To je samo u ekstremnim prigodama, ili ako želite započeti pregovore s kakvim strancem. Je li vam jasno? Vrlo dobro. No pretpostavimo, da ja ili kojigod od departementa dodje k vama, sasvim preobučen. Mene ne biste nikako prepoznali, ako ja sâm ne bih htio, kladim se s vama. Jednoga ću to dana i dokazati. Ja dakle dodjem kao Ladakhi — trgovac — ili ma kako drugačije — i reknem vam: ‚Želite li kupiti dragocjenog kamenja?' Vi odgovorite: ‚Zar ja izgledam kao čovjek, koji kupuje dragocjeno kamenje?' A onda ću ja: ‚Pa i vrlo siromašan čovjek može kupiti tirkiza ili *tarkeean*'.

»Ta to je *kirchree**) — povrtni kari«.

»Dakako da je to. Vi kažete: ‚Dajte da vidim *tarkeean*', našto ja odgovaram: ‚Skuhala ga je žena, a možda nije dobar za vašu kastu'. Nato vi: ‚Nema kaste, ako ljudi idu da traže *tarkeean*'. *Morate* napraviti malu stanku izmedju riječi: da — traže. Cijela tajna sastoji se u toj maloj stanki izmedju riječi«.

Kim ponovi pokusnu rečenicu.

»Vrlo dobro. Nato ću vam ja pokazati svoj tirkiz, ako bude dosta vremena, i onda ćete znati, tko sam i mi ćemo izmijeniti nazore i dokumente i svakojake slične stvari. A isto tako biva sa svakim drugim čovjekom od nas. Gdjekada govorimo

*) Indijsko jelo: smjesa riže, luka i raznoga povrća

o tirkizama, a gdjekada o *tarkeeanu*, ali uvijek s onom malom stankom izmedju riječi. To je vrlo lako. Najprije dakle: Sin Čarobnjaka, ako si u tešku položaju. Možda će vam to pomoći, a možda i ne će. A onda ono, što sam vam rekao o *tarkeeanu*, ako hoćete, da obavite službeni posao s kakovim strancem. Naravno, zasada nemate službenih poslova. Sada ste prekobrojni službenik na kušnji. Upravo jedinstven primjer. Da ste rodom Azijat, odmah bi vas mogli upotrebiti. Ovo pola godine dopusta ima da u vama zatomi Britanca, razumijete li? Lama vas očekuje, jer sam ga napola službeno obavijestio, da ste svršili sve ispite i da ćete uskoro primiti namještenje kod vlade. O-a! Sada se vi doduše nalazite na dopustu, no ako vas pozovu, da pomognete Sinovima Čarobnjaka, vi to naprosto pokušajte. Sada ću vam reći zbogom, drago moje momče, i nadam se, da ćete iz svoje nizine izbiti na najviši vrh«.

Hurree Babu stupi korak-dva natrag u mnoštvo ispred ulaza željezničke stanice u Lucknowu i nestade ga. Kim uzdahne duboko, te sam sebi čestita. U njedrima svoga tamno-crvenoga ruha mogao je osjetiti niklom obloženi samokres; oko vrata nosio je amajliju; prosjačka posudica, tespilj i bodež (gospodin Lurgan nije ni na što zaboravio) sve je bilo pri ruci, kao i kutija s lijekovima i bojama, pa kompas, a u otrcanoj staroj, bodljikama dikobraza izvezenoj kesi za pas, bila je jednomjesečna plaća. Kraljevi nisu mogli biti bogatiji. Kupio je od jednog hindskog trgovca slatkiša u kupici od lišća i jeo ih, pun vesela zanosa, dok ga neki redar nije otpravio sa stuba.

XI

Došla je nenadana, naravna reakcija.

»Sada sam sâm — posve sâm«, pomisli Kim. »Nitko u cijeloj Indiji nije tako sam, kao ja! Ako danas umrem, tko će o tome govoriti — a i kome?

No, ako budem ostao u životu, a Bog je dobar, bit će raspisana ucjena na moju glavu, jer sam ja Sin Čarobnjaka — ja, Kim!«

Malo bijelaca, ali mnogo Azijaca znade se baciti u zanos neprestanim ponavljanjem vlastitoga imena, dok im se duša bavi razmatranjem onoga, što se zove »lična identičnost«. Kad čovjek postane stariji, onda se ta sposobnost obično izgubi, ali dok još traje, može da se probudi svaki čas.

»Tko je Kim — Kim — Kim?«

Čučnuo je u jednom kutu bučne čekaonice, otkinut od svih drugih misli, s rukama složenima na krilu i sa zjenicama, skupljenima kao vršak igle. Osjetio je, da će za jednu minutu — sada još za pola sekunde — stajati pred riješenjem te strašne zagonetke; no tada, kako se vazda dešava, njegove se misli survaše iz svojih visina naglim padom ranjene ptice i on, stavivši ruku pred oči, zatrese glavom.

Neki Hind, *bayragi* (sveti čovjek), koji je baš bio kupio voznu kartu, stao je u tom času preda nj, zureći uporno u njega.

»I ja sam ga izgubio«, reče on tužno. »Ovo su jedna od tolikih vrata, koja vode prema Putu, a za mene su bila zatvorena već mnogo godina«.

»Što znači taj govor?« upita Kim smeten.

»Ti si u mom duhu htio saznati, kakva je stvar ta tvoja duša. Iznenada te je to zahvatilo. Znam. A tko bi to znao, ako ne ja? Kamo ideš?«

»Prema Kashi« (Benaresu).

»Tamo nema bogova. Iskušao sam ih. Ja idem u Prayag (Allahabad) po peti put — tražeći put do prosvjetljenja. Koje si ti vjere?«

»I ja sam jedan, koji traži«, uzvrati Kim, poslužívši se jednom od laminih najmilijih rečenica. »Iako« — na čas je zaboravio svoju sjevernjačku nošnju — »iako jedini Allah znade, što ja tražim«.

Stari čovjek složi svoje *bayragi*-štake ispod pazuha i sjedne na komad crvenkaste kože od leo-

parda, pošto je Kim ustao, jer su pozivali u vlak za Benares.

»Idi u nadi, mali brate«, reče starac. »Dug je put, koji vodi do nogu onoga Jedinoga; ali onamo svi mi putujemo«.

Poslije ovoga Kim se više nije osjetio tako osamljenim i prije nego što se povezao dvadeset milja u prepunom kupeju, već je zabavljao svoje susjede cijelim nizom najčudnijih priča o svojim i svoga majstora magijskim darovima.

Benares mu se pričinio osobito nečistim gradom, ali mu je bilo ugodno, kad je opazio, kako ovdje poštuju njegovo ruho. Barem jedna trećina stanovništva vječno se moli jednoj ili drugoj skupini bogova, pa zato uvelike cijene svete ljude svake ruke. Neki ratar iz Punjaba, Kamboh iz Jullundura, s kojim se Kim slučajno sastao, poveo ga je do hrama Tirthankerâ, jednu milju izvan grada, blizu Sarnata. Taj seljak bio je uzalud zaklinjao sve bogove svoga kraja, da izliječe njegova sinčića, a sada, kao posljednje sredstvo pokušao je još s Benaresom.

»Ti si sa sjevera?« upita on Kima, gurajući se kroz gužvu uskih i smrdljivih ulica, mnogo nalik na svog najmilijeg vola kod kuće.

»Da, ja poznajem Punjab. Moja je majka bila Pahareenka, no otac moj došao je iz Amritsara — kraj Jandiala«, odgovori Kim pripravljajući svoj vješti jezik za potrebe na cesti.

»Jandial-Jullundur? Oho, onda smo mi u neku ruku susjedi«, nježno kimnu ratar glavom prema djetetu, koje je tužno stenjalo u njegovu naručju. »Koga ti služiš?«

»Jednog vrlo svetoga čovjeka u hramu Tirthankerâ«.

»Svi su oni vrlo sveti i — vrlo pohlepni za novcem«, reče Jat gorko. »Išao sam oko stupova i obilazio po hramovima, dok nisam ogulio noge, a djetetu nije bilo ni za vlas bolje. A i majka je bo-

Jat s bolesnim djetetom

lesna... Miran budi, mališane moj!... Promijenili smo mu ime, čim je groznica došla. Obukli smo ga u odijelo djevojčice. Ništa nema, što ne bismo uradili, osim — —. Tada sam rekao njegovoj majci, kad me je spremala za Benares — htjela je i ona sa mnom poći — rekao sam: Najbolje bi nam mogao pomoći Sakhi Sarwar Sultan. Njegovu velediušnost poznajemo, ali su ovi bogovi za nas strani«.

Dijete se okrenulo na očevim rukama, koje su ga čvrsto držale. Ispod teških očnih kapaka gledalo je u Kima.

»Sve je dakle bilo uzalud?« upita Kim s polovičnim interesom.

»Sve uzalud — sve uzalud«, rekne dijete usnama, ispucanima od groznice.

»Bogovi su mu dali barem dobru pamet«, reče otac ponosno. »Gdje bi čovjek mogao pomisliti, da je dijete tako razborito slušalo. Tamo je hram. Čuj, ja sam siromašan čovjek — imao sam mnogo posla sa svećenicima — ali moj sin ostaje moj sin, pa ako koji dar za tvoga majstora može izliječiti — više ne znam ni kud, ni kamo«.

Kim promisli malo s osjećajem ponosa. Prije tri godine bio bi iz toga položaja smjesta izvukao korist bez daljeg premišljanja. No sada je već i samo poštovanje, koje mu je odavao Jat, dokazivalo, da je postao mužem. Osim toga već je jedan ili dva puta i sam imao groznicu, a umio je i prepoznati čovjeka, koji se pati gladi.

»Pozovi ga, a ja ću mu dati zadužnicu na dva svoja najbolja vola, samo da mi se dijete izliječi«.

Kim se zaustavi kod spoljašnjih vrata hrama, složenih od samih rezbarija. Neki u bijelo odjeveni oswalski bankar iz Ajmira, koji se upravo bio očistio od svojih lihvarskih grijeha, upita ga, što traži.

»Ja sam chela Teshoo-lame, jednoga svetog čovjeka iz Bhotyala, koji se nalazi tu. Naredio mi je, da mu dodjem. Ja čekam. Reci mu to«.

»Nemoj zaboraviti dijete«, viknu nestrpljivi Jat preko ramena i onda stade vikati iz svega glasa u punjabskom jeziku: »O, sveti, — o, djače svetoga, — o, bogovi nad svim svjetovima — gledajte tugu, kako sjedi pred vašim vratima!« Ovakvo vikanje tako je običajno u Benaresu, da prolaznici na to nisu ni glave okretali.

Oswal, u slozi sa cijelim čovječanstvom, odnio je poruku u tamu iza sebe, a nebrojeni istočnjački časovi prolazili su, jer je lama spavao u svojoj ćeliji, a nijedan svećenik nije htio da ga budi. Kad je kuckanje njegova tespilja prekinulo tišinu nutarnjega dvorišta, gdje su stajali mirni kipovi Arhatâ, jedan mu pripravnik prišapnu: »Tvoj je chela ovdje«. Nato starac pohrli napred, zaboravivši, da dokrajči svoju molitvu.

Jedva se visoka njegova spodoba ukazala na vratima, kad Jat dotrči pred njega, dignu u vis dijete i viknu: »Pogledaj ga, o Sveti; i ako bogovi hoće, ostat će u životu — ostat će u životu!«

Opipa se po pasu i izvuče malen srebren novac.

»Što to znači?« Lama okrenu oči prema Kimu. Moglo se opaziti, da sada govori mnogo čišćim urdskim jezikom nego ono ispod Zam-Zammaha, prije toliko vremena. No otac nije dopuštao privatnoga razgovora.

»Nije ništa, nego samo groznica«, rekne Kim. »Osim toga, dijete se dobro ne hrani«.

»Postaje mu od svega zlo, a majka mu nije ovdje«.

»Dopuštaš li, Sveti, da ga ja izliječim?« zapita Kim?

»Što! Zar su te učinili liječnikom? Pričekaj ovdje«, odgovori lama i sjedne kraj Jata na najdonju stepenicu hrama, dok je Kim, motreći ih postrance polagano otvorio malu svoju kutiju. U školi je bio sanjario o tome, da se lami vrati kao Sahib — da se našali sa starcem, prije nego što mu se

otkrije — sve su to bili dječački sni. Sada je bio ozbiljan u prebiranju po ljekarijama. Namrštena je čela, tu i tamo, malko zastajao, da nešto razmisli i prošapće. Kinin je imao u tabletama, i tamno-smeđe pastilje od ekstraktnog mesa — valjda govedine, no to nije bila *njegova* stvar.

Dijete nije htjelo jesti, ali je požudno sisalo pastilje, jer mu se milio slani okus.

»Uzmi ovo šest pločica«, reče Kim predajući ih rataru. »Hvali bogove i skuhaj tri pločice u mlijeku, a ostale tri u vodi. Kad dijete bude popilo mlijeko, daj mu ovo (bila je to polovica jedne pastilje kinina) i toplo ga umotaj. Vodu od one druge tri pločice i drugu polovicu ove bijele pastilje daj mu, kad se probudi. A evo mu još jedan smeđi lijek, da ga može sisati putem kući«.

»Bogovi, kolika mudrost!« klikne Kamboh, zgrabivši lijekove.

Ako odbijemo brbljanje Kimovo, koje je dodao, da se dojmi lame, bilo je to po prilici sve, čega se Kim mogao sjetiti od vlastitoga liječenja, kad ga je hvatao nastup jesenske malarije.

»Sada idi! A ujutro opet dođi!«

»A cijena — cijena?« reče ratar i izdigne svoja jaka ramena. »Moj sin je moj sin. Sada, pošto opet ima da ozdravi, ne mogu se vratiti njegovoj majci i reći, da sam dobio pomoći na putu, a da za uzvrat nisam dao ni zdjele usirena mlijeka?«

»Svi su jednaki ovi Jati«, reče Kim blago. »Jat je stajao na svom buništu, dok su prolazili kraljevi slonovi. ‚Čuj, goniču', rekao je taj Jat, — ‚pošto ćeš prodati ove male magarce?'«

Jat udari u grohotan smijeh, ali se odmah stade ispričavati pred lamom. »Tako naime doista govore u mojem kraju. Takvi smo mi svi Jati. Doći ću opet sutra s djetetom; neka blagoslov domaćih mojih bogova — koji su dobri, mali bogovi — bude nad vama obojicom! . . . A sada, sine moj, opet ćemo postati jaki. Kneževiću mali, nemoj to ispljunuti! Kraljeviću srca moga, nemoj ispljunuti, a do sutra ćemo biti jaki ljudi, borci i kijačari«.

Odmicao je zviždučući i pjevuckajući. Lama se okrenuo Kimu, a sva stara umiljata duša skupila mu se u uskim očima.

»Izliječiti bolesne, znači steći zaslugu; no prije treba skupiti znanje. Mudro si to uradio, o Prijatelju svega Svijeta«.

»Ti si me učinio mudrim«, odvrati Kim i zaboravi djelo, koje je čas prije izvršio; zaboravi školu sv. Ksavera; zaboravi svoju bijelu krv; zaboravi čak i Veliku Igru, dok se na muslimanski način prignuo, da se dotakne nogû svoga majstora u prašini Jain-hrama. »Svoj odgoj tebi dugujem. Jeo sam tvoj kruh za tri godine. Moje je vrijeme svršeno. Riješen sam škole i vraćam se k tebi«.

»To mi je nagrada. Udji! Udji! Dakle je sve dovršeno?«

Prešli su u nutarnje dvorište, rasvijetljeno zlatom popodnevnoga sunca. »Stani, da te mogu gledati. Tako!« Motrio ga je kritički. »Više nije dijete, već muž, umom dozreo, putujući kao liječnik. Dobro sam uradio, kad sam te prepustio oružanim ljudima u onoj crnoj noći. Sjećaš li se našeg prvog dana pod Zam-Zammahom?«

»Sjećam«, odgovori Kim. »A sjećaš li se ti, kako sam ja skočio s kola prvi dan, kad sam ulazio«.

»Na vrata znanja? Dakako. I onoga dana, kad smo zajedno jeli pogaču iza rijeke kraj Nucklao-a. Aha! Mnogo si ti puta za mene prosio, no onoga sam dana prosio ja za tebe«.

»I s dobrim razlogom«, upane Kim. »Onda sam ja bio učenik iza vratâ znanja i odjeven kao Sahib. I nemoj zaboraviti, Sveti!« — Kim šaljivo nastavi — »još sam uvijek Sahib po tvojoj milosti«.

»Istina je. I to vrlo poštovan Sahib. Hodi u moju ćeliju, chelo«.

»A odakle znadeš, da sam poštovan?«

Lama se nasmiješi. »Najprije iz pisama prijaznoga svećenika, koga smo sastali u taboru onih oružanih ljudi; no sada je on pošao u svoju domovinu, a ja sam novac šiljao njegovu bratu«. Pukovnik Creighton, koji je oca Viktora naslijedio u službi punomoćnika, kad je ovaj s Maverickima otišao u Englesku, teško da je bio kapelanov brat. »Ali ja ne razumijem dobro pisma Sahiba. Moraju mi se prevoditi. Tako sam izabrao sigurniji put. Često puta, kad sam se sa svoga traženja vraćao natrag u ovaj hram, koji mi je uvijek bio kao gnijezdo, dolazio bi k meni neki čovjek iz Leha, koji je, kako reče, prije bio Hind, a sada traži prosvjetljenje, jer se zasitio svih ovih bogova«. Lama pritom pokaže na kipove Arhatâ.

»Jedan debeli čovjek?« upita Kim žmirkajući očima.

»Vrlo debeo. Ubrzo sam zamijetio, da je njegov duh zabavljen nekorisnim stvarima, kao vragovima, čarolijama i načinom, kako mi u našim samostanima pijemo čaj i kako upućujemo naše novake. Čovjek, koji nije mogao dosta da pita; no, bio je tebi prijatelj, chelo. Pripovjedio mi je, da si na putu do velikih časti, kao pismen učenjak. A ja vidim, da si liječnik«.

»Da, pisar sam, kad sam Sahib, pošto sam svršio godine, odredjene za Sahiba. Ali su to sve sporedne stvari, kad dolazim k tebi kao tvoj učenik«.

»Bio si ondje novak. Jesi li sada sasvim pušten iz škole? Ne bih htio, da si još nezreo«, rekne lama, kimajući glavom.

»Potpuno sam slobodan. U pravo vrijeme primit ću mjesto kod vlade kao pisar«.

»Ne kao ratnik? To je dobro«.

»No najprije sam došao, da s tobom putujem. Zato me evo ovdje. Tko je kroz cijelo ovo vrijeme za tebe prosio?« nastavi Kim brzo, da skrene s tankoga leda.

»Često prosim ja sâm; ali kako znadeš, rijetko sam ovdje, osim ako dodjem, da pogledam za svojim djakom. S jednoga kraja Hinda na drugi putovao sam pješice i željeznicom. Velika i krasna zemlja! A kad se ovamo svratim, čini mi se, kao da sam u svom Bhotyalu«.

Zadovoljno se ogleda po maloj i čistoj ćeliji. Nizak jastuk služio mu je za sjedalo, na kojemu se smjestio prekrštenih nogu, poput Bodhisata nakon meditacije. Jedan crn, jedva dvadeset palaca visok stol od tikovine s bakrenim čajnim fildžanima stajao je ispred njega. U jednom uglu bio je malen oltar, takodjer od teške tikovine, s rezbarijama, a na njemu kip od pozlaćenoga bakra predstavljajući Budhu, kako sjedi. Ispred toga stajala je jedna svjetiljka, posuda s kadivom i dva bakrena lonca za cvijeće.

»Čuvar kipova u Kući Čudesa stekao je zaslugu time, što mi je sve to dao prošle godine«, reče lama prateći Kimov pogled. »Kad je čovjek daleko od svoje zemlje, izazivlju ovakve stvari uspomene. Moramo poštivati Gospoda, koji je pokazao Put. Pogledaj!« Lama pokaže na čudnovatu sagradjenu hrpu obojene riže, okrunjenu fantastičnim ukrasom od kovine. »Dok sam bio opat u svome mjestu — prije nego što sam došao do bolje spoznaje — svaki sam dan ovo prinosio kao žrtvu. To je žrtva svemira Gospodu. Ovim načinom mi iz Bhotyala svaki dan žrtvujemo cio svijet Najuzvišenijem Zakonu. A ja to i sada činim, iako znadem, da je Najuzvišeniji iznad svih nevolja i bijeda«. Pri tome lama šmrknu burmuta iz svoje burmutice.

»To je dobro uradjeno, Sveti«, primijeti Kim, spustivši se lagodno na jastuke, vrlo sretan, ali i prilično umoran.

»A«, starac zahihoće — »izradjujem ja i slike o Kolu Života. Tri dana trebam za jednu sliku. Baš sam s time bio zabavljen — a možda sam i malko zaklopio oči — kad su mi javili, da si stigao. Dobro

je, da te imam ovdje: pokazat ću ti svoje umijeće, ne da se pohvalim, već zato, da ti učiš. Sahíbi još nemaju *svu* mudrost ovoga svijeta«.

Izvuče ispod stola list čudno mirisave, žute, kineske hartije, kistove i pločicu tuša. Na listu bilo je jasnim, oštrim obrisom nacrtano veliko kolo sa svojih šest prečaga, kojih je spojište združeno tijelo svinje, zmije i goluba (neznanje, gnjev i putenost) i kojih razdjeljci predstavljaju sva neba i pakla i sve mijene u životu čovjeka. Ljudi kažu, da je to prvi nacrtao sam Bodhisat u prašini sa zrncima riže, da svoje učenike pouči o uzročnosti stvari. Mnogi vijekovi sazdali su od toga jednu divnu skupnu sliku, krcatu stotinama malih figura, od kojih svaka ima posebno značenje. Malo ih ljudi znade objasniti ovu slikanu parabolu; a nema ih ni dvadeset na cijelom svijetu, koji bi je točno umjeli nacrtati bez uzorka. A tri su samo, koji je znadu i crtati i objašnjavati.

»Učio sam malo crtati«, reče Kim. »No ovo je čudo nad čudesima«.

»Izradjivao sam ovakove slike prije mnogo godina«, pričaše lama. »Bilo je vrijeme, kad sam to znao narisati od jedne večere do druge. Učit ću te to umijeće, poslije potrebne priprave; i kazat ću ti značenje Kola«.

»Idemo dakle na put?«

»Na put i na naše traženje. Samo sam na tebe čekao. U stotinu sanja bilo mi je objašnjeno — a osobito u jednom snu u noći onoga dana, kad su se vrata znanja prvi put za tobom zatvorila — da bez tebe ne ću nikada naći svoje Rijeke. Često sam otklanjao tu misao, bojeći se iluzije. Zato te i nisam htio povesti onoga dana u Lucknowu, kad smo jeli pogače. Nisam htio, da te povedem, dok vrijeme ne bude zrelo i povoljno. Hodio sam od bregova do mora i od mora do bregova, ali je sve bilo uzalud. Tada sam se sjetio *Jâtake*«.

Stao je Kimu kazivati priču o slonu s okovom oko noge, koju je tako često pričao Jain-svećenicima.

»Daljih dokaza ne treba«, svršio je ozbiljno. »Bio si mi poslan kao pomoć. Pošto nije bilo te pomoći, moje je traženje bilo bez uspjeha. Zato ćemo opet zajedno poći i naše će traženje biti osigurano«.

»A kuda idemo?«

»Što nam je stalo do toga, Prijatelju svega Svijeta? Traženje će biti okrunjeno uspjehom. Ako ustreba, izbit će Rijeka iz zemlje pred nama. Stekao sam zasluge, kad sam te poslao kroz vrata znanja i time ti dao onaj dragulj mudrosti. Ti si se, kako sam čas prije vidio, povratio kao sljedbenik Sakyamunia, liječnika, koji ima mnogo oltara u Bhotyalu. To je dosta. Našli smo se, i sve je kao što je bilo, Prijatelju svega Svijeta — Prijatelju Zvijezdâ — chelo moj!«

Iza toga su razgovarali o svjetskim stvarima; no bilo je čudnovato, da lama nikada nije pitao za pojedinosti iz života kod sv. Ksavera, niti je pokazivao i najmanju radoznalost s pogledom na način i običaje Sahibâ. Njegov se duh kretao samo u prošlosti i navraćao se svaki čas na njihovo divno putovanje. Pri tome bi tr'o ruke i hihotao, dok se nije srozao u naglom snu, kakav znade iznenada doći u starosti.

Kim je motrio, kako je posljednji zaprašeni trak sunca nestajao iz dvorišta, pa se igrao svojim sablaznim bodežom i tespiljem.

Žamor Benaresa, toga najstarijega od svih gradova na cijelom svijetu, budnoga pred bogovima i danju i noću, bučao je oko zidova kao šum mora oko lukobrana. Od vremena do vremena prešao bi koji jainski svećenik preko dvorišta noseći malu žrtvu kipovima i pomeo put pred sobom, da ne bi slučajno ukinuo život kakovom živom stvorenju. Svjetiljka je zatreptjela i onda se začuo glas molitve. Kim je motrio zvijezde, kako su se jedna za drugom javljale u mirnoj, gustoj tami, dok nije zaspao na podnožju oltara. Te je noći sanjao hindostanski, bez ijedne engleske riječi . . .

»Sveti, misli na ono dijete, kome smo dali lijek«, reče Kim, kad je lama probudivši se oko tri sata ujutru, htio da odmah podje na put. »Jat će doći o svanuću«.

»Dobro si rekao. U svojoj žurbi bio bih učinio krivicu«. Sjeo je na jastuke i povratio se svome tespilju. »Uistinu, stari su ljudi kao djeca«, reče sumorno. »Oni žele neku stvar — i gle, mora da se smjesta ispuni, jer će se inače razljutiti i rasplakati. Često sam na svom putovanju htio nogama zatapkati, kad su mi zakrčila put kakva volovska kola ili makar i samo oblak prašine. Ovako to nije bivalo, dok sam još bio čovjek — prije dugo vremena. Ipak je grešno . . .«

»Ali ti si uistinu star, Sveti«.

»Stvar je učinjena. Uzrok je stavljen u svijet, pa staro ili mlado, bolesno ili zdravo, razumno ili ludo, tko bi mogao zaustaviti učinak toga uzroka? Zar kolo stoji mirno, ako ga okreće dijete ili — pijanac? Chelo, ovo ti je velik i strašan svijet«.

»Meni se čini dobrim«, zijevnu Kim. »Ima li što za jelo? Ja od sinoć nisam jeo«.

»Zaboravio sam na tvoje potrebe. Tamo je dobar čaj iz Bhotyala i hladna riža«.

»S ovakvom hranom ne možemo daleko hoditi«. Kim je osjetio svu onu požudu Evropljanina za mesnom hranom, koje u jednom jaimskom hramu nema. No ipak, namjesto da odmah izidje s prosjačkom zdjelicom, utažio je glad hrpicama hladne riže, dok nije svanula zora. S njom je došao i Jat, govorljiv i mucajući od zahvalnosti.

»Obnoć se prebila groznica i došao je znoj«, viknu on. »Pipnite, koža mu je svježa! Rado je uzeo one slane pločice i pohlepno pio mlijeko«. Pri tome odmakne rubac s lica djetetova, našto se ono pospano nasmiješi Kimu. Mali skup jainskih svećenika, mirnih, no vrlo pažljivih, skupio se kraj vrata hrama. Oni su znali, a Kim je razumio, da su znali, kako je stari lama našao svoga djaka. Budući da su

bili uljudni ljudi, nisu se sinoć nametali ni svojom nazočnosti, ni riječima ili kretnjama. Za to im se Kim odužio, čim je svanuo dan.

»Hvali bogove Jaina, brate«, reče on Jatu, pošto nije znao imena tih bogova. »Groznica je doista prebijena«.

»Gledajte! Vidite!« doviknu lama, sjajući se od radosti, svojim dugogodišnjim gostoprimcima. »Je li ikada bilo ovakova chele? On slijedi našeg Gospoda, lječitelja«.

Jaini službeno priznaju sve bogove hindske vjere, a isto tako i Lingam i zmiju. Oni nose brahminsku nit i prianjaju uz svaki zahtjev hindskoga zakona o kastama. No odobravali su, jer su poznavali i voljeli lamu, jer je on bio starac, jer je tražio Put, jer im je bio gostom i napokon jer je mnogo dugih noći vodio razgovore s glavnim svećenikom, jednim metafizičarom slobodnih misli, koji je dlaku cijepao na sedamdesetero.

»Sjeti se«, Kim se nadnese nad dijete — »ovo se zlo može opet povratiti«.

»Ne, ako imaš pravi čar«, odvrati otac.

»No, mi ćemo domalo poći na put«.

»Istina je«, potvrdi lama obraćajući se prema svima svećenicima. »Sada idemo nas dvojica zajedno na traženje, o kojemu sam vam često govorio. Čekao sam, dok moj chela dozrije. Gledajte ga! Polazimo prema sjeveru. Nikada više ne ću ugledati ovo mjesto moga počinka, o, vi ljudi dobre volje!«

»Ali ja nisam prosjak!« Ustade Jat na noge, privinuvši dijete.

»Budi miran i nemoj smetati Svetom«, viknu jedan svećenik.

»Idi«, prišapnu mu Kim. »Čekaj nas ispod velikog željezničkog mosta i u ime svih bogova našega Punjaba donesi hrane: kari, variva, u masti pečenih kolača i slatkiša. Osobito slatkiša. Žuri se!«

Bljedoća od gladi izvrsno je pristajala Kimu, kako je ondje stajao visok i vitak u svom tamnobojnom naboranom ruhu, s jednom rukom na tespilju, a s drugom ispruženom kao na blagosivanje. Ovom je kretnjom vjerno imitirao lamu. Engleski motrilac bio bi možda rekao, da nalikuje na kakvog mladog sveca na šarenom staklenom prozoru crkve, dok je to bio samo gladan momak, blijed zbog praznine u želudcu.

Dug i formalan bio je oproštaj, tri puta dovršen i triput iznova obavljen. Tražilac — onaj, koji je lamu iz dalekoga Tibeta pozvao u ovu luku, jedan asket bez vlasi i bijeloga lica, nije u oproštaju sudjelovao, već je po svom običaju meditirao sâm medju kipovima. Ostali su bili čovječni, pa su narinuli starcu kojekakve male darove: kutiju za betel, fini, novi željezni pernik, torbu za hranu i slične stvari; opominjali su ga pred opasnostima svijeta tamo vani i proricali sretan završetak traženja. Medjutim je Kim, osamljeniji no ikada, čučao na stepenicama i kleo u jeziku sv. Ksavera.

»No, to je moja vlastita pogreška«, završi. »S Mahbubom jeo sam Mahbubov kruh ili kruh Lurgan Sahiba. U sv. Ksaveru imao sam tri obroka na dan. Ovdje ću i te kako morati da se sâm za sebe brinem. Osim toga, sada više nisam navikao na glad. Kako bih sada pojeo pladanj govedine!... Je li svršeno, Sveti?«

Lama je, dignuvši obje ruke, pjevao završni blagoslov kićenim kineskim jezikom. »Moram se osloniti o tvoje rame«, reče lama, kad su se vrata hrama iza njih sklopila. »Postajemo ukočeni, mislim«.

Nije lako podupirati težinu čovjeka od šest stopa kroz milje ulica, prepunih ljudi, a Kim, osim toga opterećen zamotljajima i svežnjima za put, bio je veseo, kad su stigli u sjenu željezničkoga mosta.

»Tu ćemo jesti«, reče on odlučno, kad je ugledao u modro odjevenog Kamboha, koji se smijao, dok je u jednoj ruci nosio košaru, a o drugoj vodio dijete.

»Dajte se na jelo, Sveti!« viknu Kamboh, udaljen još pedeset jardi. (Bili su kraj plitke vode, ispod prvoga mosnog luka, izvan vidika gladnih svećenika). »Riže i dobar kari, kolača toplih i dobro začinjenih *hingom* (asa foetida), usirena mlijeka i šećera. Kralju mojih polja«, ovo je sada išlo malog sina — »pokažimo ovim svetim ljudima, da mi Jati iz Jullundura umijemo platiti za usluge... Čuo sam, da Jaini ne će jesti ništa, što nisu sami skuhali, ali zbilja« — gledao je uljudno na stranu preko široke rijeke — »gdje nema tko da gleda, tu nema ni kaste«.

»A mi«, reče Kim, dok se okrenuo i za lamu napunio zdjelu od lista — »mi smo iznad sviju kasta«.

Šutke su pojeli dobru hranu. Tek kad je posljednji ostatak ljepljive slatke tvari polizao s maloga prsta, primijetio je Kim, da je i Kamboh stajao pripravan za putovanje.

»Ako su naši puti isti«, reče ratar žustro — »idem s tobom. Ne nailazi se tako često na čovjeka, koji umije stvarati čudesa, a dijete je još uvijek slabo. Ali ja nisam slaba trska«. Podignu svoj *lathi*, pet stopa dugačku palicu od bambusovine s obručima od ulaštenoga željeza i zamahnu njome po zraku. »Kažu, da se Jati rado svadjaju, ali to nije istina. Samo ako nam tko zanovijeta, onda smo kao naši bivoli«.

»Tako valja«, prihvati Kim. »Dobar štap dobar je dokaz«.

Lama je gledao spokojno uz vodu, gdje su se u daljini opažali gusti i crni stupovi dima, koji su se neprestano dizali s garišta kraj rijeke. Tu i tamo, usprkos svima oblasnim propisima, poigravao je po hitroj struji po koji ostatak napola izgorjele lešine.

»Da nema tebe«, rekne Kamboh, dok je dijete privijao na rutava svoja prsa — »možda bih danas i ja pošao tim putem — s ovim tu. Svećenici nam kazuju, da je Benares sveto mjesto, o čemu nitko ne sumnja, i da je poželjno umrijeti u njemu. Ali ja

ne poznajem njihove bogove i oni traže novaca, pa pošto čovjek svrši jedno bogosluženje, onda po koja ošišana glava svečano izjavljuje, da je to bez vrijednosti, ako se ne izvrši još jedanput. Peri se ovdje! Peri se ondje! Izlij, pij, ispiraj i prosiplji cvijeće — ali vazda plaćaj svećenicima. Ne, za mene je Punjab i zemlja Jullundur najbolja njiva u njoj«.

»Rekao sam mnogo puta — mislim u hramu — da će, ako ustreba, Rijeka izbiti pred našim nogama. Zato ćemo ići prema sjeveru«, reče lama i ustade. »Sjećam se jednog prijatnog mjesta, zasadjenog voćkama, gdje se u hodanju može razmatrati; a i zrak je tamo hladniji. Dolazi s bregova i s njihovih snježnjih vrhunaca«.

»Kako se zove?« upita Kim.

»Kako bih to znao? Nisi li ti — ne, to je bilo poslije onoga, kad je vojska izbila iz zemlje i tebe odvela. Stanovao sam tamo u izbi uz golubinjak i razmatrao — samo da nije vječito govorila«.

»Aha! Žena iz Kulu-a. To je kraj Saharunpora«. Kim se nasmija.

»Kako pokreće duh tvoga majstora? Ide li on pješice zbog prošlih grijeha?« zapita Jat oprezno. »Dalek je put do Delhija«.

»Ne«, odvrati Kim. »Isprosit ću voznu kartu za vlak«. U Indiji čovjek ne priznaje, da ima novaca.

»Onda u ime bogova, podjimo vatrenim kolima! Mojemu je sinu najbolje u naručju njegove majke. Vlada nam je naprtila mnogo poreza, no jednu dobru stvar nam daje — željeznicu, koja spaja prijatelje i združuje nemirne. Divna je stvar ta željeznica«.

Svi su u nju nagrnuli nekoliko sati kasnije i prespavali vrućinu dana. Kamboh je obasuo Kima sa desetak hiljada pitanja o životu i radu laminu i dobio nekoliko čudnovatih odgovora. Kim je bio zadovoljan, da sjedi u vlaku, da gleda kroz prozor ravnu sjevero-zapadnu krajinu i da se razgovara

sa suputnicima, koji su se izmjenjivali. Još i danas indijski seljaci smatraju vozne karte i bušenje tih karata crnom okrutnošću. Oni ne razumiju, zašto stranci buše velike komade iz čarobne hartije, za koju su oni platili. Tako nastaju duge i ljute prepirke izmedju putnika i eurazijskih konduktera. Kim je u dva tri slučaja pomogao ozbiljnim savjetom, u namjeri, da pokaže svoju mudrost pred lamom i udivljenim Kambohom.

Na stanici Somni poslao je udes Kimu nešto, o čemu je morao razmišljati. U času, kad je vlak počeo da se dalje kreće, dotetura u njihov odio jedna mršava mala osoba — jedan Mahratta, koliko je Kim mogao prosuditi po obodu uskoga turbana. Lice mu je bilo rasječeno, gornje ruho od muslina vrlo rastrgano i jedna noga u zavojima. Pripovijedao im je, da su ga jedna seoska kola oborila i skoro ubila: bio je na putu u Delhi, gdje mu živi sin. Kim ga je pomnjivo motrio. Ako se kotrljao amotamo po zemlji, kako je on tvrdio, bilo bi na njegovoj koži tragova ogrebina od pijeska. No sve njegove rane bili su čisti zarezi, a pâd s kola nije mogao izazvati ovakav krajnji strah. Kad je drhtavim prstima vezao poderani rubac oko svoga vrata, otkrio se jedan amulet one vrste, koje zovu »pomagačem srčanosti«. Amuleti su dakako sasvim obične stvari, no nije obično, da vise o bakrenoj žici, spletenoj u četverokute, a još su rjedji amuleti od srebra sa crnim emajlom. Osim Kamboha i lame nije bilo nikoga u odjeljenju, koje je na sreću bilo starinsko, odijeljeno od drugih. Kim učini kao da se grebe po prsima, te pri tom digne svoj vlastiti amulet. Mahratta to opazi i lice mu se u isti čas promijeni, dok je svoj amulet zgodno smjestio na grudima.

»Da«, nastavi došljak prema Kambohu — »a kola, koja je vodilo neko kopile, zapala su kotačem u jednu pukotinu, pa osim ozljeda, nanesenih meni, izgubio sam još i punu zdjelu *tarkeeana.*

Toga dana nisam bio Sin Čarobnjaka« (sretan čovjek).

»To je bio velik gubitak«, prihvati riječ Kamboh, koji je ostao ravnodušan. Njegovo iskustvo iz Benaresa učinilo ga je nepovjerljivim.

»Tko ga je skuhao?« upita Kim.

»Jedna žena«. Mahratta dignu oči.

»Ta sve žene znadu kuhati *tarkeean*«, primijeti Kamboh. »To je dobro jelo, koliko je meni poznato«.

»O da, dobro jelo«, potvrdi Mahratta.

»I jeftino«, doda Kim. »No što je na to kasta?«

»O, nema kaste, ako ljudi idu da — traže *tarkeean*«, odvrati Mahratta s propisanim naglaskom. «U čijoj si ti službi?«

»U službi ovoga Svetoga«. Kim pokaže na sretnog, pospanog lamu, koji se trgnuo, čuvši ove njemu premile riječi.

»Ah, bio mi je poslan s neba, da mi pomogne. Ime mu je Prijatelj svega Svijeta. Zovu ga i Prijateljem Zvijezdâ. Putuje kao liječnik, jer njegovo je vrijeme došlo. Velika je njegova mudrost«.

»I Sin Čarobnjaka«, doda Kim tiho. Kamboh se medjutim požurio, da pripravi lulu, da se ukloni eventualnoj prošnji Mahratte.

»A tko je ovo?« upita Mahratta i pogleda nemirno postrance.

»Jedan, čije sam — čije smo dijete izliječili i koga smo time uvelike zadužili. — Sjedni do prozora, čovječe iz Jullundura. Evo jednoga bolesnika«.

»Hm! Ja i nemam želje, da se miješam sa skitnicama. Moje uši nisu duge, a nisam ni žena, koja želi slušati tajne«. Jat se teško spusti u jednom dalekom uglu.

»Dakle si nešto kao liječnik? Ja sam deset hvati duboko zapao u nevolju«, rekne Mahratta, nadovezujući na prijašnje riječi.

»Čovjek je sav izranjen. Nastojat ću, da ga izliječim«, Kim se srdito okosi na Kamboha. »Nitko se nije upletao izmedju mene i tvoga maloga«.

»Zaslužujem ukor«, prizna Kamboh krotko. »Dugujem ti život svoga sina. Ti si čudotvorac — ja to znam«.

»Pokaži mi rane«. Kim se nagnu nad vrat Mahratte, koga je kucanje srca skoro ugušilo. Jer evo velike igre, kakova se jedva dade i zamisliti. »Sada, brate, brzo ispripovijedaj priču svoga života, dok ja budem kazivao čarobne rečenice«.

»Dolazim s juga, gdje mi je bio posao. Jednoga od nas ubili su kraj ceste. Jesi li čuo o tome?« Kim kimnu glavom. On dakako nije ništa znao o predšasniku E. 23, koji je, odjeven kao arapski trgovac, bio ubijen, dolje na jugu. »Kad sam našao izvjesno pismo, koje sam imao da tražim, pobjegoh. Umakoh iz grada i dodjoh u Mhow. Osjećao sam se tako sigurnim, da nisam ni lice promijenio. U Mhowu me je neka žena optužila radi kradje dragulja u onom gradu, koji sam bio ostavio. Tada sam spoznao, da se na mene digla graja. Pobjegao sam obnoć iz Mhowa, potkupivši redarstvo, koje je prije bilo potkupljeno, da me bez daljega preda mojim neprijateljima na jugu. Onda sam se skrivao tjedan dana u starom gradu Chitoru, u jednom hramu kao isposnik. Nisam se mogao riješiti pisma, koje sam nosio uza se. I tako sam ga zakopao pod kraljičin kamen u Chitoru, na onom mjestu, koje mi svi poznajemo«.

Kimu nije bilo poznato, no nipošto ne bi bio prekinuo pripovijesti.

»U Chitoru, vidiš, bio sam sasvim na području kralja; jer je kralj istočno od Kotaha izvan zakona kraljice (engleske kraljice Viktorije), a i Jeypur i Gwalior stoje istočno. Uhode nitko ne voli, a pravde nema. Lovili su me kao čaglja, no dospio sam ipak sve do Bandakui-a. Tu sam čuo, da ima jedna optužba protiv mene radi umorstva nekoga dje-

čaka u gradu, koji sam najposlije ostavio. Imali su oboje pripravno: i lešinu i svjedoke«.

»Zar ne može vlada dati zaštite?«

»Mi od Igre stojimo izvan zaštite. Ako umremo, umremo. Izbrišu naša imena iz knjiga i time je sve svršeno. U Bandakui, gdje živi jedan od naših, mislio sam zamesti trag time, da promijenim svoju vanjštinu, i tako sam postao Mahratta. Iza toga sam došao u Agru i opet sam se htio povratiti u Chitor, da uzmem pismo. Tako sam bio siguran, da sam im umakao. Zato i nisam nikome poslao brzojavke, da javim, gdje je pismo. Htio sam svu čast zadržati za sebe«.

Kim potvrdi glavom. Dobro je razumio taj osjećaj.

»No u Agri, dok sam išao ulicom, netko me je iznenada optužio radi dugova i došao odmah sa mnogo svjedoka te me odvukao pred sudište. Oh, pametni su oni na jugu. Tužio me kao svoga agenta za pamuk. Neka zato gori u paklu!«

»A jesi li to doista bio?«

»O, ludo! Bio sam čovjek, koga su tražili zbog onoga pisma! Utekao sam kroz dvorište mesara i izišao kroz kuću židova, koji se plašio strke te me dalje tjerao. Pješice sam došao u Somnu — imao sam novaca samo za voznu kartu do Delhija — a tamo, dok sam u groznici ležao u jednom jarku, netko iskoči iz grmlja, te me stade tući i pretraživati od glave do pete. Bilo je to pred samim vlakom«.

»A kako da te nije ubio?«

»Nisu oni tako ludi. Ako me uhvate u Delhiju na zahtjev odvjetnika i na temelju dokazane optužbe radi umorstva, moja se osoba predaje državi, koja me traži. Vraćam se natrag pod paskom i onda — umirem polagano, kao primjer za sve nas ostale. Jug nije za mene. Sada trčim u krugu kao jednooka koza. Nisam jeo dva dana. Obilježen sam«

— pri tome se dotakne prljavoga zavoja na svojoj nozi — »pa će me po tome prepoznati u Delhiju«.

»Dok si u vlaku, dotle si barem siguran«.

»Provedi jednu godinu u Velikoj Igri, a onda mi opet to isto reci! Žice brzojava radit će u Delhiju opisujući svaki raspor, svaku krpu na meni. Dvadeset njih — stotinu ako ustreba — reći će, da su me vidjeli, kako sam ubio dječaka. A ti mi ne možeš pomoći«.

Kim je dovoljno poznavao urodjenički karakter, pa nije nimalo sumnjao u potpunu ispravnost ove tvrdnje, pa da će se naći na mjestu i lešina. Prsti Mahratte trzali su se ovda-onda od boli. Kamboh u svom uglu buljio je preda se zlovoljno, dok je lama bio zaokupljen svojim tespiljem; a Kim, koji se vladao kao liječnik, koji pretražuje rane, mrmljajući tu i tamo čarobnjačke izreke, smišljao je svoju osnovu.

»Imaš li ti kakvu čaroliju, da promijeniš moje tijelo? Inače sam mrtav čovjek. Da me samo pet ili deset minuta nisu gonili, mogao sam — — «

»Je li sada izliječen, čudotvorče?« upita Kamboh ljubomorno. »Dosta si dugo pjevao«.

»Ne. Kako vidim, nema lijeka za njegove rane, osim da sjedi tri dana obučen kao *bajragi*«. Ovo je običan način pokore, što ga duhovni savjetnici često zadaju debelim trgovcima.

»Svećenik uvijek ide za tim, da napravi drugoga svećenika«, primijeti Kamboh. Kao većina surovih i praznovjernih ljudi, ni Kamboh nije mogao, a da se ne naruga svojoj crkvi.

»Hoće li dakle tvoj sin postati svećenik? Bilo bi vrijeme, da opet uzme od moga kinina«.

»Mi, Jati svi smo bivoli«, reče Kamboh, koji je opet postao krotak i ponizan.

Kim stavi vrškom prsta gorkoga praška na male usne djeteta, koje su mu se povjerljivo pružile. »Nisam ništa tražio«, reče Kim ozbiljno ocu —

»ništa, osim hrane. Je li ti nje žao? Hoću da liječim drugoga čovjeka. Dopuštaš li mi — kneže?«

Čovjek digne moleći svoje velike dvije šake. »Ne, ne. Nemoj mi se tako rugati!«

»Hoću, da liječim ovog bolesnika. Steći ćeš zasluge, ako pomogneš pri tome. Koje je boje pepeo u tvojoj luli? Bijele. To je povoljno. Je li bilo sivoga šafrana medju tvojom hranom?«

»Ja — ja —«

»Otvori svoj svežanj!«

Bila je tu obična zbirka raznih sitnica: krpica sukna, šaratanskih lijekova, jeftinih darova, kakovi se kupuju na sajmu, jedna vrećica *atte* — sivog, grubo samljevenog domaćeg brašna — smotaka seljačkoga duhana, jeftinih kamiša i zavežljaja karipovrća, a sve to smotano u jedan pokrivač. Kim je sve pregledao s držanjem mudroga čarobnjaka, pri čemu je mrmljao neko muslimansko čaranje.

»Ovu mudrost naučio sam u Sahibâ«, prišapnu lami, pa ako se pomisli na njegovu nauku kod Lurgan Sahiba, govorio je čistu istinu. »Zvijezde pokazuju veliku nesreću u udesu ovoga čovjeka, a to — to ga zastrašuje. Hoću li odvratiti tu nesreću?«

»Prijatelju svega Svijeta, dobro si uradio u svim stvarima. Neka bude, kako ti želiš. Radi li se o drugom liječenju?«

»Brzo! Budi brz!« zastenje Mahratta. »Vlak može svaki čas da stane«.

»Liječenje protiv sjene smrti«, odvrati Kim, dok je miješao Kambohovo brašno s pepelom ugljena i duhana iz lule od crvene zemlje. »E. 23«. skinuo je bez riječi svoj turban i stresao svoju dugu, crnu kosu.

»To je moja hrana, svećeniče«, gundjao je Jat.

»Jedan bivol u hramu! Zar si se usudio, da čak ovamo gleda?« rekne Kim. »Moram raditi tajanstvene obrede pred ludama; no čuvaj svoje oči. Hvata li se već pred njima koprena? Ja ti spasih dijete, a za hvalu... o, bestidniče!«

Čovjek uzmakne pred oštrim pogledom, jer je Kim govorio sasvim ozbiljno.

»Hoću li te prokleti ili ću — —«

Uhvati vanjski rubac svežnja i prebaci ga preko nagnute glave Kambohove. »Samo se usudi zaželjeti, da ovamo pogledaš i — i — ni ja te više ne bih mogao spasiti. Sjedi! Budi nijem!«

»Ja sam slijep i nijem. Nemoj kleti! Dodji, dijete! Igrat ćemo se sakrivača. Nemoj, mene radi, proviriti ispod rupca«.

»Vidim nadu«, reče E. 23. »Koja je tvoja osnova?«

»To dolazi kasnije«, odvrati Kim svlačeći mu tanku košulju. E. 23 je oklijevao, jer poput svih ljudi sa sjevero-zapada, nije podnosio da otkriva svoje tijelo.

»Što znači kasta, ako nam se radi o glavi?« reče Kim i svuče košulju do pasa. »Moram te svega napraviti žutim Saddhuom. Brzo, brzo, tresi se i potresi kosu, da ti padne preko očiju, dok ja sipam pepeo. Sada još znak kaste na čelo«. Izvadi iz njedara malu mjerničku kutiju s bojama i pločicu grimiznoga laka.

»Jesi li ti tek početnik?« upita E. 23 mučeći se u punom smislu za svoj život, pošto je skinuo sve svoje ruho i stajao gô, samo s obedricom na sebi, dok mu je Kim slikao običnu oznaku kaste na pepelom namazano čelo.

»Tek pred dva dana stupio sam u Igru, brate«, odgovori Kim. »Namaži više pepela na prsa«.

»Jesi li se sastajao s nekim liječnikom bolesnih bisera?« Pri tome razmota svoj dugi, čvrsto smotani rubac turbana te ga hitrim rukama splete oko svojih bedara, prema zamršenom uzoru pojasa Saddhuâ.

»Ha! Dakle prepoznaješ njegovu ruku? Bio je neko vrijeme moj učitelj. Moramo sakriti tvoje noge. Pepeo liječi rane. Namaži ih još jedanput!«

»Nekoć sam bio njegov ponos, ali si ti skoro spretniji. Bogovi su nam prijazni. Daj mi ovo«.

Bila je to kositrena škatuljica s pilulama opija, što se nalazila izmedju onih trica u Jatovu svežnju. E. 23 progutao je pola pregršti. »Dobre su one protiv gladi, straha i studeni. I oči čine crvenima«, objasni on. »Sada ću imati srčanosti, da nastavim igru. Manjkaju još samo mašice Saddhuâ. A što ćemo sa starom odjećom?«

Kim je čvrsto zamota i strpa u široke bore svoje tunike. Pločicom žute okre povuče po nogama i prsima E. 23 široke pruge na koži, namazanoj brašnom, pepelom i šafranom.

»Krv na odjeći dostaje, da te objese, brate«.

»Možda; ali je ipak ne treba baciti kroz prozor... Svršeno je«. Kimov se glas tresao od čistoga uživanja u igri. »Okreni se i gledaj, o Jate!«

»Sačuvajte nas bogovi!« viknu Kamboh, izlazeći ispod pokrova, kao bivo, koji izlazi iz tršća. »No, kamo je otišao Mahratta? Što si učinio?«

Kima je bio odgojio Lurgan Sahib, a E. 23 već po svom zanimanju nije bio loš glumac. Namjesto uzrujanog drhtavog trgovca naslanjao se u kutu neki gotovo goli, pepelom namazani, a okrom isprugani Saddhu zaprašene kose, čije su nabrekle oči — opij brzo djeluje na prazan želudac — sjale od drskosti i životinjske pohote. Sjedio je na unakrštenim nogama s Kimovim smedjim tespiljem oko vrata i kratkim komadom otrcanoga šarenog katuna na ramenima. Dijete je svoje lice sakrilo u naručju začudjenoga oca.

»Pogledaj, kneževiću moj! Putujemo sa čarobnjacima, no oni ti ne će učiniti ništa zla. O, nemoj plakati... Kakva smisla ima izliječiti dijete jedan dan, a ubiti ga drugi dan strahom?«

»Dijete će biti sretno kroz cio svoj život. Vidjelo je veliko jedno ozdravljenje. Dok sam još bio dijete, gradio sam ljude i konje od ilovače«.

»I ja sam to radio«, oglasi se dijete. »Sir Banas dolazi obnoć otraga u našu kuhinju, pa ih sve oživi«.

»A ti se dakle ničega ne bojiš, kraljeviću, he?«

»Plašio sam se, jer se moj otac plašio. Osjetio sam, kako su mu ruke drhtale«.

»O, ti bojažljivče, strašljivo pile«, rekne Kim; čak se i zastidjeni Jat nasmije. »Izliječio sam ovoga jadnoga trgovca. On sada mora da ostavi svoj dobitak i knjige s računima i da tri noći sjedi ukraj ceste da nadvlada pakost svojih neprijatelja. Zvijezde su protiv njega«.

»Što manje ima pozajmljivača novca, to je bolje. No, bio on Saddhu ili ne bio, treba da mi plati za robu, koju nosi na ramenima«.

»Tako? No ti na ramenima imaš dijete, koje je bilo prepušteno izgaralištu, nisu prošla još ni dva dana. I još je jedna stvar. Svršio sam sada tu čaroliju u tvojoj nazočnosti, jer je nužda bila velika. Promijenio sam bolesniku vanjštinu i dušu. No, ako se slučajno ikada sjetiš onoga, što si vidio, o, čovječe iz Jullundura, bio ti sa seoskim starješinama, sjedio ispod seoskoga stabla ili u vlastitoj svojoj kući ili u društvu svoga svećenika, kad blagosivlje tvoju marvu, kuga će doći na tvoje bivole, vatra u tvoj krov, štakori u tvoju žitnicu i prokletstvo naših bogova na tvoja polja, da postanu neplodna ispred tvojih nogu i iza tvoga lemeša«. Ovo je bio dio jedne stare kletve, koju je Kim naučio od jednoga fakira kraj Taksali-kapije u danima svoje bezazlenosti. Kletva nije ništa izgubila ponavljanjem.

»Prestani, Sveti! Radi milosti, prestani!« zastenje Jat. »Nemoj proklinjati dom. Ništa nisam vidio, niti išta čuo! Tvoja sam krava!« Htjede da obgrli Kimovu bosu nogu, koja je ritmički udarala o pod vagona.

»No, pošto si smio da mi pomogneš sa prstoveti brašna i opija i sličnim sitnicima, koje sam počastio, da ih upotrebim pri svom umijeću, bogovi će

ti uzvratiti blagoslovom«. Kim dade taj blagoslov na veliko olakšanje Kambohovo. Taj je blagoslov bio naučio od Lurgan Sahiba.

Lama je sada pažljivije gledao kroz svoje naočari, nego što je gledao kod preoblačenja.

»Prijatelju Zvijezda«, oglasi se napokon, — »stekao si veliku mudrost. Čuvaj se, da ne rodi ponosom. Nijedan čovjek, koji ima Zakon pred očima, ne će nesmotreno govoriti o nečemu, što je vidio ili što je susreo«.

»Ne... ne... doista ne«, viknu ratar u strahu, da ne bi učitelj bio još gori od djaka.

E. 23 s otvorenim ustima prepustio se opiju, koji je istrošenom Azijcu meso, duhan i lijek.

Tako su šuteći zbog straha i nerazumijevanja došli u Delhi, u vrijeme, kad se pale svjetiljke.

XII

Opet mi je hrabrost uljezla u dušu«, reče E. 23 pod okriljem meteža na peronu. »Gladovanje i strah smućuju čovjeka, jer bih inače prije pomislio na ovo sredstvo spasenja. Imao sam pravo. Pošli su u lov za mnom. Ti si spasio moj život«.

Četa punjabskih redara u žutim hlačama, koju je vodio ugrijani i znojni mladi Englez, rastavila je gomilu svijeta, koja se bila sakupila oko vagona. Iza njih, neugledna poput mačke, šuljala se neka mala, debela osoba, koja se činila kao odvjetnički pisar, koji mami mušterije.

»Gledaj, mladi Sahib čita nešto s hartije. Moj je opis u njegovoj ruci«, reče E. 23. »Oni idu od kola do kola kao ribari s mrežom u baru«.

Kad je povorka stigla do njihova odjela, prebirao je E. 23 svoj tespilj jednoličnim pokretom zapešća, dok mu se Kim izrugivao radi prevelike omamljenosti, u kojoj je izgubio kolutaste mašice za vatru, koje sačinjavaju bitno vanjsko obilježje Saddhuâ. Lama, zabavljen dubokim razmatranjem,

buljio je ravno preda se, a ratar, pogledajući krišom, skupljao je svoje stvari.

»Ovdje nema ništa osim hrpe svetih tralja«, rekne Englez glasno i podje dalje, praćen žamorom negodovanja, jer domaće redarstvo znači iznudjivanje za urodjeni svijet u cijeloj Indiji.

»Sada je još teškoća u tome«, šapnu E. 23 »kako da otpremimo brzojavku s naznakom mjesta, gdje sam sakrio pismo, koje su me poslali tražiti. Ovakav ne mogu ići na brzojavni ured«.

»Nije li dosta, da sam ti spasio glavu?«

»Nije, ako posao ostane nedovršen. Zar ti liječnik bisera to nije nikada rekao? Ali evo dolazi neki drugi Sahib! Ah!«

Bio je to neki povisoki, bledunjavi nadzornik okružnog redarstva — opasan pasom, u kacigi, sa sjajnim ostrugama i sa svim ostalim — koji se približavao gladeći i zavrćući svoje crne brkove.

»Kakve su lude ti Sahibi od redarstva«, veselo primijeti Kim.

E. 23 pogleda površno ispod oka. »Dobro si rekao«, promrmlja promijenjenim glasom. Idem da pijem vode. Čuvaj mi mjesto«.

Izadje van, posrne i skoro pade u ruke Englezu, koji ga zato ispsuje u nezgrapnom urdskom jeziku.

»*Tum mut?* Jesi li pijan? Ne smiješ oko sebe mlatiti, kao da je sva delhijska stanica tvoja, prijatelju moj«.

E. 23 odgovorio je na to bujicom najbesramnijih psovki, a da pri tome nije trznuo nijednim mišićem. Kim je u tome dakako uživao. Sjećalo ga je to bubnjarskog dječaka i pometača vojarne u Umballi u ono strašno doba njegova prvog školovanja.

»Dobri moj ludjače-, promuca Englez — »*nicklejao!* Idi natrag u kola!«

Korak po korak vukao se žuti Saddhu smjerno natrag u kola, pri čemu je u pô glasa proklinjao

najdalje potomstvo okružnog redarstvenog nadzornika, kleo — tu malo da Kim nije poskočio — kraljičinim kamenom, pismom ispod kraljičinoga kamena i zbirkom bogova sasma novih imena.

»Ja ne znam, što to govoriš« — Englez se ljutito zacrveni — »ali je zacijelo neka drzovitost. Izidji!«

E. 23 hineći kao da ga je krivo razumio, pruži svoju voznu kartu, našto mu je Englez ljutito istrgne iz ruke.

»Oh, *zulum!* Kakvo nasilje!« psovao je Jat iz svoga ugla. »A to sve zbog jedne šale«. Bio se je smješkao na Saddhuovu jezičnu spretnost. »Tvoje čarolije danas ne djeluju dobro, Sveti«.

Saddhu je slijedio Engleza ulagujući se i moljakajući. Gomila putnika, koja je bila zabavljena djecom i prtljagom, nije ni primijetila dogadjaj. Kim šmugnu iz kola, da podje za njima, jer mu je sinula misao, da je toga ljutog i glupog Sahiba čuo prije tri godine, kako jednoj staroj gospodji kraj Umballe glasno govori lične uvrede.

»Dobro je«, prišapnu Saddhu Kimu, stisnut u bučnom uzbudjenom metežu, izmedju jednog persijskog hrta pred sobom i košare kreštavih sokolova, što ih je čuvao neki rajputski sokolar, iza sebe. »On je sada otišao, da pošalje vijest o pismu, koje sam sakrio. Rekli su mi, da je u Peshawuri. No mogao sam znati, da je on kao krokodil — vazda na sasvim drugom mjestu, nego što se misli. Spasio me je iz časovite neprilike, no život svoj dugujem tebi«.

»Je li on jedan od naših?« Kim se prignu ispod zamazanog pazuha nekoga goniča deva, te se sukobi s društvancem blebetavih Sikh-žena.

»Ništa manje nego najveći od nas. Obojica imamo sreću. Izvijestit ću ga, što si ti uradio. Siguran sam pod njegovom zaštitom«.

Provukao se kroz mnoštvo svijeta, što je opsijedalo vagone i spustio se na klupu blizu brzojavnoga ureda.

»Vrati se natrag, ili će ti uzeti mjesto. Ne budi u brizi zbog moga posla — ili moga života. Ti si mi dao vremena, da mogu dahnuti, a Strickland Sahib dovukao me je na kraj. Možda ćemo još zajedno raditi u Igri. Ostaj mi zbogom!«

Kim se požuri u svoja kola. Bio je zanesen i uzrujan, no malko ga je bolo, što nije imao ključa za te tajne oko sebe.

»Ja sam istom početnik u Igri, to stoji. Ja se ne bih bio tako lako dokopao sigurnosti kao Saddhu. Saddhu je znao, da je najtamnije ispod svjetiljke. Ja se ne bih sjetio, da kazujem vijesti izlikom, da kunem... i, kako je spretan bio Sahib! Ništa zato, spasio sam život jednome... Kamo je pošao Kamboh, o, Sveti?« tiho upita lamu, dok je sjedao na svoje mjesto u odjeljenju, koje se medjutim nanovo napunilo.

»Uhvatio ga je strah«, uzvrati lama s malko dobroćudne zlobe. »Vidio je, kako si u tren oka promijenio Mahrattu u Saddhua, da ga spasiš od nevolje. To ga je potreslo. Onda je vidio, kako je Saddhu zapao u ruke redarstva — sve posljedica tvoga umijeća. Tada je pograbio svoga sina i pobjegao, jer si, reče, promijenio mirnoga trgovca u vikača, koji je Sahibu govorio drske riječi, a on se bojao sličnoga udesa. Gdje je Saddhu?«

»S redarstvom«, odgovori Kim. »Ali sam ipak Kambohu spasio dijete«.

Lama je mirno šmrkao burmut.

»O, chelo, vidiš li, kako sam te ulovio! Dijete Kambohovo izliječio si samo zato, da stekneš zaslugu. No kod Mahratte upotrebio si čarolije, koje si spojio s taštim postupanjem — motrio sam te — a pri tome si ispod oka virio, hoćeš li zbuniti starca i ludoga seljanina. Otuda nevolja i sumnja«.

Kim se svladavao s naporom većim, nego što bi odgovarao njegovim godinama. Kao mladi ljudi uopće, nije ni on volio da guta prigovore, ili da se

krivo o njemu sudi, no sada je bio u škripcu. Vlak se iz Delhija otkotrljao u noć.

»Istina je«, promrmlja Kim — »zlo sam učinio, ako sam te uvrijedio«.

»Radi se o višem, chelo moj. Ti si u svijet pustio jedan čin i kao što kamen, što ga u vodu baciš, širi svoje krugove, isto tako ne možeš znati, dokle će se proširiti posljedice tvoga čina«.

Ovo neznanje bilo je dobro i za Kimovu taštinu i za duševni mir lame, kad pomislimo, da je u isto vrijeme u Simli bila uručena službena brzojavka, koja je izvještavala o dolasku E. 23 u Delhi i, što je važnije, o mjestu, gdje je bilo pismo, koje je on trebao da — ukrade. Slučajno je u to isto vrijeme neki prerevni redar pod optužbom umorstva, izvršena u jednoj dalekoj južnoj državi, zaustavio nekog Ajmira, trgovca pamukom, koji se vrlo srdito objašnjavao s nekim gospodinom Stricklandom na delhijskom peronu, dok je E. 23 jedrio pokrajnim putovima u srce grada Delhija. U vremenu od dva sata stizavalo je gnjevnom ministru jedne južne države nekoliko brzojavki, izvješćujući ga, da su svi tragovi jednog ranjenog Mahratte izgubljeni; napokon u vrijeme, kad se vlak, koji je polako vozio, zaustavio u Saharunporu, posljednje talasanje kamena, što ga je i Kim pomogao baciti, udari o stepenice jedne džamije u dalekom Roumu — gdje je u molitvi smelo jednoga pobožnog čovjeka.

Lama obavi svoju molitvu nadugo i naširoko kraj rosnoga reda voćaka u blizini željezničkoga perona, radostan zbog jasnoga sunca i prisutnosti svoga djaka. »Ostavit ćemo te stvari iza sebe«, reče i pokaza na željezni stroj i svjetlucave tračnice. »Drmusanje vlaka — iako je vlak divna stvar — pretvorilo mi je kosti u vodu. Odsada ćemo udisati svježi zrak«.

»Podjimo u kuću žene iz Kulu-a«.

Kim je sa svojim svežnjima veselo napred išao. U rano jutro put je u Saharunporu čist i mirisav. Sjetio se drugih jutara kod sv. Ksavera, i ta je pomisao još povećala njegovu trostruko uvećanu radost.

»Odakle ova nova žurba? Mudri ljudi ne trče naokolo u suncu kao pilići. Već smo prevalili na stotine »*kosâ*«, a dosad sam jedva koji čas bio nasamu s tobom. Kako možeš primati pouke u gunguli i gužvi?«

»Kako mogu ja, zasut bujicom govora, razmišljati o Putu?«

»Njezin jezik nije dakle godinama postao kraći?« nasmije se djak.

»Niti njena želja za čarolijama. Sjećam se, kad sam jednom govorio o Kolu Života« — lama u njedrima potraži posljednju kopiju — »zanimala se samo za vragove, koji opsjedaju djecu. Ona će steći zasluge time, što se za nas stara — kod kasnije jedne prigode — polagano, polagano. Zasada ćemo putovati bez cilja i čekati na Lanac stvari. Naše je traženje sigurno«.

Tako su lagodno hodali amo i tamo po prostranim procvjetalim voćnjacima, preko Aminabada, Sahaigunge, Akrole i Phulese — imajući crtu Sewalika vazda na sjeveru, a u zaledju snježne vrhove. Nakon duga i slatka sna pod vedrim zvjezdanim nebom slijedilo je divno, lagodno hodanje kroz selo, koje se baš probudilo, s prosjačkom zdjelom šutke ispruženom pred sobom, a s očima, koje su usprkos Zakona tumarale od jednoga kraja neba do drugoga. Onda bi se Kim kroz meku prašinu tihih nogu vraćao svome učitelju, pod sjenu mango-stabla ili u blažu sjenu bijelog *doon sirisa**) pa bi jeli i pili u miru. U podne, poslije kratkoga hoda i razgovora, spavali bi, a kad bi uzduh postao hladniji, opet bi se osvježeni vraćali svijetu. Noć ih je zatjecala na putu u nove krajeve — u neko selo, što se vidjalo

*) Stablo, od kojega se dobiva guma.

na tri sata daleko preko plodnoga kraja i o kome bi se putem razgovarali.

Tamo bi pripovijedali svoju priču — koliko se ticalo Kima, svake večeri po jednu novu — a pozdravljali bi ih dobrodošlicom ili svećenik ili seoski poglavar po običaju dobroćudnoga istoka.

Kad bi sjene postajale kraće, pa se lama jače naslonio na Kima, izvukli bi sliku Kola Života, razastrli je i pričvrstili očišćenim kamenima i razlagali krug za krugom. Tu su sjedili bogovi — a bile su to sanje sanjâ. Tu je bilo naše nebo i svijet polubogova, jahača, što su se borili po bregovima. Tu su bile muke, kojima su mučene životinje; po ljestvama su ulazile i silazile duše, kojima zato ne valja smetati. Tu su bila pakla, i vruća i hladna prebivališta mučenih duhova. Neka chela samo proući neugodnosti, što nastaju od premnogoga jela — naduveni želudac i upaljena crijeva. Poslušno nagnute glave i smedjim prstom, brzim, da slijedi tumača, chela je proučavao. No kad su došli do čovječjega svijeta, zaposlenog i nekorisnog, koji stoji upravo nad paklima, duh mu je postao rastresen. Jer pokraj ceste kretalo se pravo Kolo, živo i toplo, koje je jelo, pilo, trgovalo, vjenčavalo se i prepiralo. Često je lama uzimao žive slike za predmet svojih izvoda i pozivao Kima — taj je to i te kako htio — neka pazi, kako meso uzimlje na tisuće oblika, poželjnih i ogavnih u očima ljudi, no uistinu bez vrijednosti u jednom i drugom smjeru; i kako je glup duh, taj sužanj krmka, goluba i zmije, koji žudi za betel-orahom, za novim volovima, ženama ili za milosti kraljeva, vezan da slijedi tijelo kroz sva nebesa i sva pakla i da ponovo ide istim putem. Gdjekada bi na veliku, žutu, razastrtu kartu koja žena ili siromah čovjek, što su prisustvovali obredu — a to nije ni bilo drugo nego obred — bacili na rub te karte malo cvijeća ili pregršt kauri-školjki. Dostajalo je tim skromnim ljudima, da su naišli na jednog svetog čovjeka, koji će ih možda spomenuti u svojim molitvama.

»Liječi ih, ako su bolesni«, reče lama, kad se razbudio Kimov nagon za zabavom. »Liječi ih, ako imaju groznicu, no nipošto nemoj praviti čarolija. Sjeti se, što se dogodilo Mahratti«.

»Onda bi svako djelo bilo zlo?« upita Kim, koji je ležao ispod velikoga stabla na raskršću Doon-ceste, i motrio male mrave, koji su mu trčali preko ruke.

»Dobro je suzdržavati se od djela, osim za stjecanje zaslugâ«.

»Iza vrata znanja učili su nas, da nije dostojno jednoga Sahiba sustezati se od djela. A ja sam Sahib.«

»Prijatelju svega Svijeta«, lama izravno pogleda u Kima — »ja sam starac, koji voli slike, kako ih djeca vole. Za one, koji slijede Put, nema ni crnoga ni bijeloga čovjeka, ni Hinda ni Bothyala. Svi smo mi duše, koje traže oslobodjenje. Svejedno je, što si ti učio medju Sahibima; kad dodjemo do moje Rijeke, bit ćeš oslobodjen od svih iluzija — zajedno sa mnom. Hai! Moje me kosti bole za tom Rijekom, kao što su me boljele u vlaku; no nad mojim kostima sjedi moj duh i čeka. Traženje je sigurno!«

»Odgovorio si mi. Smijem li nešto upitati?« Lama kimnu svojom časnom glavom.

»Tri sam godine jeo tvoj kruh — kako znadeš. Sveti, odakle dolaziš, i što si sve vidio?«

»Veliko je bogatstvo, kako to ljudi zovu, u Bothyalu«, odvrati lama mirno. »U svojem mjestu uživam tlapnju časti. Tražim ono, što mi treba. S računima nemam posla; to je stvar moga samostana. Ai! Oni visoki crni stolci u samostanu i svi oni novaci, poredjani u redu!«

Crtajući prstom po prašini, stao je da priča o veličanstvenim i raskošnim obredima po katedralama, zaštićenima protiv snježnih usova; o procesijama i djavoljim plesovima; o preobraćanju monahâ i monahinja u prasad; o svetim gradovima,

koji su petnaest tisuća stopa visoko u zraku; o spletkama medju pojedinim samostanima; o glasovima po gorju i o onoj tajanstvenoj zračnoj opsjeni, koja poigrava po suhom snijegu.*) Govorio je pače o Lhassi i o Dalai Lami, kojega je bio vidio i klanjao mu se.

Svaki dugi dan, koji je ovako prošao, dizao se iza Kima poput ograde, koja ga je dijelila od njegove rase i materinskoga jezika. Opet je stao da misli i sniva u urodjeničkom jeziku i da mehanički slijedi lamin obredni način kod jela, pila i sličnoga.

Starčeve misli priklanjale su se sve više i više njigovu samostanu, kako su se oči njegove okretale nepomičnom ledu po gorju. Njegova Rijeka nije mu zadavala briga. Tu i tamo zurio bi doduše dugo u neki grm ili u granu, očekujući, da će se zemlja rasjesti i dati mu svoj dar; no bio je zadovoljan, što je uz svoga djaka i udobno se ćutio u vjetru, koji je s Doona dopirkivao. Nije to bio Ceylon, ni Buddh Gaya, ni Bombay, ni travom obrasle ruševine, preko kojih je, čini se, posrnuo pred dvije godine. Govorio je o onim mjestima kao kakav učenjak, dalek od taštine, kao jedan, koji u čednosti traži, kao starac, mudar i umjeren, rasvjetljujući znanje sjajnom pronicavošću. Bez sveze — svaka priča izazvana nekom stvari kraj ceste — govorio je malo pomalo o svim svojim putovanjima amo i tamo po Hindu. A Kim, koji ga je prije volio bez razloga, volio ga je sada s pedeset dobrih razloga. Tako su uživali jedan u drugom u najvećem blaženstvu i čuvali se ružnih riječi i pohlepnih žudnja, kako to i Zakon zahtijeva. Nisu previše jeli, niti su spavali na visokim krevetima, niti su nosili bogata odijela. Želudac im je kazivao vrijeme, a svijet im je »donosio hrane«, kako se to već kaže! Bili su gospodari u selima Aminabad, Sahaigunga, Akrola i Phulesa, gdje je Kim blagoslovio ženu bez duše.

Ali novosti se brzo šire po Indiji i prerano dodje preko žitnih polja bjelobradi sluga, mršavi, isu-

*) Fata morgana.

šeni Oorya, s košarom kabulskoga grožđja i zlatnih naranača te putnike zamoli, da čast svoje prisutnosti ukažu njegovoj gospodarici, koja je tužna, što ju je lama tako dugo zanemario.

»Sada se sjećam« — lama je govorio, kao da se radi o sasvim novom predlogu. »Ona je kreposna, ali neumjerena brbljavka«.

Kim je sjedio na rubu jednih kravljih jasala pripovijedajući djeci seoskoga kovača.

»Ona će samo moliti, da joj kći dobije još jednoga sina. Nisam je zaboravio«, reče on. »Pusti je, neka stekne zaslugâ. Pošalji joj vijest, da ćemo doći«.

Prešli su kroz polja jedanaest milja u dva dana i stigavši na cilj, obasuše ih svakovrsnom pažnjom. Stara je naime gospodja po davnoj tradiciji pazila gostoprimstvo, a na to je prisilila i svoga zeta, koji je bio pod papučom svoje ženskadije i koji je iskupio mir time, što je davao potrebni novac. Starost nije oslabila ni njezina jezika, ni njena pamćenja. S jednog gornjega prozora, oprezno zastrtog rešetkom, na uši ništa manje nego čitavoga tuceta služinčadi, dovikivala je Kimu laskavosti, koje bi u evropskim slušaocima izazvale pravo zaprepaštenje.

»A ti si još uvijek onaj drski prosjački skot s počivališta«, zakriješti ona. »Nisam te zaboravila. Operi se i jedi. Otac sina moje kćeri malo je izišao, a jadne mi žene beskorisne smo i nijeme«.

Kao dokaz tome zasula je cijelu kuću nemilosrdnom bujicom psovki, dok jelo i pilo nije bilo na mjestu; a uveče — večer, koja se napunjena dimom poput mrkoga bakra i tirkiza spuštala na polja — prohtjelo joj se, da svoju nosiljku dade smjestiti u nečisto vanjsko dvorište kraj dimljivog svijetla buktinja; tamo, iza lagano spuštenih zastora, stala je brbljati:

»Da je Sveti došao sam, bila bih ga drugačije primila; no tko može biti dosta oprezan s ovim ugursuzom?«

»Maharannee«, reče Kim, služeći se kao uvijek najsjajnijim naslovom — »je li moja krivnja, da je nitko manji nego jedan Sahib od policije — nazvao Maharanu, čije je lice — — —«

»Jezik za zube! To je bilo na hodočašću. Kad putujemo — ti znaš onu poslovicu«.

»Nazvao Maharanu Rušiteljicom Srdaca i Donosilicom Slasti?«

»I toga se sjeća! Doista, tako je rekao. Ali je to bilo u vrijeme, kad je moja ljepota bila u cvijetu«, zakriješti baba kao zadovoljna papiga nad komadićem sladora. »A sada mi pričaj o svome životu — koliko se može, da se čovjek ne treba stidjeti. Koliko je djevojaka i čije su žene zapele za tvoje oči? Ti dolaziš iz Benaresa? Bila bih onamo ljetos ponovo pošla, ali moja kći — mi imamo samo dva sina. *Phaii!* To je djelovanje ovih ravnica. U Kulu su muškarci slonovi. Htjela bih pitati tvoga Svetoga — stani na stranu, vragoljane! — za neki čar protiv vrlo tužne vjetrovite trbobolje, koja u vrijeme kad mango dozrijeva, dolazi na starijega sina moje kćeri. Pred dvije godine dao mi je vrlo moćne čari«.

»O, Sveti!« rekne Kim, sav uzbudjen od radosti gledajući lamino skrušeno lice.

»Istina je. Dao sam joj čar protiv vjetrova«.

»Zubî — zubi — zubi«, ispravi ga stara gospodja hitro.

»Liječi ih, ako su bolesni«, ponovi Kim s užívanjem — »no nipošto nemoj upotrebljavati čarolije. Sjeti se, što se dogodilo Mahratti«.

»To je bilo prije dvije kiše; dodijala mi je svojim neprestanim navaljivanjem«, zastenje lama, kao što je nepravedni sudac pred njim stenjao. »Tako dolazi — zapamti to, chelo moj — da i one, koji hoće da slijede Put, besposlene žene potisnu sa toga Puta. Govorila mi je puna tri dana, dok je dijete bilo bolesno«.

»*Arre!* A da kome bih trebala govoriti? Majka dječaka ništa nije znala; a otac — bilo je to u noćima hladnoga doba — otac je rekao: ‚Molite se bogovima', i, zaista, okrenuo se na drugu stranu i — zahrkao«.

»Dao sam joj čar. A da što bi starac učinio?«

»Dobro je suzdržati se od djela — osim da stječemo zasluge«.

»Ah, chelo, da me ti ostaviš, osjećao bih se tako osamljen!«

»Mliječne je zube svakako lako dobio«, reče stara gospodja. »Ali svi su svećenici jednaki«.

Kim strogo zakašlje. Iako je bio mlad, liutilo ga je njeno nepristojno čavrljanje. »Dosadjivati mudrome bez potrebe, znači dozivati nevolju«.

»Tamo kod staja neki je *mynah*, koji govori istim glasom kao porodični svećenik«. Taj ubod popratilo je dobro poznato lupkanje kažiprsta, posuta draguljima. »Može biti, da svoje goste nisam dosta počastila, no da ste ga vidjeli, kako je svoje pesti tiskao u trbuh, koji je bio kao napola izrasla tikva i da ste čuli, kako viče: ‚Ovdje boli!' oprostili biste. Skoro već mislim, da bih uzela lijek *hakimov* (učenoga liječnika). Prodaje ga jeftino, i svakako njega čini tako debelim, kako je debeo samo bik Šivin. On ne uskraćuje lijekove, no bojala sam se za dijete zbog zloslutne boje bočicâ«.

Lama se pod zaštitom toga monologa izgubio u pomrčini prema sobi, pripravljenoj za nj.

»Čini se, da si ga razljutila«, primijeti Kim.

»Ne ljuti se on. On je umoran, a ja sam to zaboravila, jer sam previše baka. Nitko osim bake ne bi smio nadzirati dijete. Majke su samo zato, da ih radjaju. Sutra, kad bude vidio, kako je sin moje kćeri narastao, napisat će mu čar. A onda će moći i da sudi o lijekovima novoga *hakima*«.

»Tko je taj hakim, Maharanee?«

»Putnik jedan, kao što si i ti, no vrlo razborit Bengal iz Dacce — majstor u liječništvu. Oslobodio

me je tištanja poslije uživanja mesa nekom malom pilulom, koja je rovala po crijevima poput razuzdanoga djavola. On sada okolo putuje i prodaje lijekove velike vrijednosti. On pače ima i hartijâ, tiskanih engleski, koje kažu, što je sve uradio za ljude bolesnih ledja i slabe žene. Zadržavao se ovdje četiri dana. No, kad je čuo, da vi dolazite, (hakimi i svećenici po cijelom su svijetu jedni prema drugima kao zmija i tigar) otišao je, tako bar mislim, da se sakrije«.

Kad je zastala, da uhvati sapu nakon te bujice riječi, stari sluga, sjedeći tik uza svijetlo buktinje, a da ga stara gospodja nije korila, promrmlja: »Ova je kuća kao neka staja za sve šarlatane i — svećenike. Neka dijete prestane jesti mango-plodove... no tko bi jednoj baki nešto dokazao?« Digao je svoj glas i rekao smjerno: »Sahibo, hakim spava poslije večere. On je u prostoru iza golubinjaka«.

Kim se nakostruši poput psa jazavčara, kad očekuje lovinu. Bengala, koji je učio u Kalkuti i koji je umio vješto prodavati ljekarije, ovakva čovjeka smesti bezobraznošću i premašiti rječitošću činilo mu se zgodnom šalom. Ne bi se pristojalo, da lamu, a možda i njega samoga zapostave radi ovakova čovjeka. Poznavao je Kim one čudne oglase, sastavljene u pokvarenoj engleštini na posljednjim listovima domaćih novina. Dječaci kod sv. Ksavera znali bi ih gdjekada kriomice donositi, samo da im se s drugovima nasmiju; jer vrlo je jednostavan i smiješan jezik zahvalnih bolesnika, koji nabrajaju simptome svojih bolesti. Oorya, kojemu nije bilo krivo, da izigra jednoga parazita protiv drugoga, odšuljao se prema golubinjaku.

»Da«, proslovi Kim s umjerenim prezirom — »zaliha je njihova malo obojene vode i mnogo drzovitosti. Njihov su plijen propali kraljevi i prežderani Bengali. Glavnu svoju korist imadu od djece — koja se ne radjaju«.

Stara gospodja zahihoće. »Ne budi zavidan. Čari su bolji, eh? Nisam nikada tome prigovarala. Gledaj, da mi tvoj sveti ujutro napiše dobru amajliju«.

»Samo neznalica poriče« — zamumlja težak, krupan glas u tami, a neka spodoba pridje i čučne. »Samo neznalica poriče vrijednost lijekova«.

»Štakor je našao komad šafrana i rekao: ‚Otvorit ću trgovinu mirodijama'«, uzvrati Kim.

Sada je bitka bila lijepo pripravljena; čuli su, kako se stara gospodja sva ukočila od pažnje.

»Sin svećenika znade ime svoje dadilje i triju bogova. On kaza: ‚Slušaj me, ili ću te prokleti imenima triju milijuna bogova'«. — Sigurno, taj je nevidljivi imao jedno dvije strelice u svom tobolcu. — Nastavi: »Ja sam samo učitelj abecede. Svu sam mudrost naučio od Sahibâ«.

»Sahibi nikada ne stare. Kada su već i djedovi, još uvijek plešu i igraju se kao djeca. To je rod jakih ledja«, zapišti glas iza nosiljke.

»Ja imam i naših lijekova, kojima se od sokova liječe glave naglih i srditih muževa; *sine*, koji je dobro pomiješan, kad mjesec stoji u pravom zviježdju; imam žute zemlje — *arplan* iz Kine, koja pomladjuje čovjeka na veliko čudo čitave kuće; šafrana iz Kašmira i najboljega kabulskoga salepa. Mnogo je ljudi umiralo prije nego što — —«

»To svakako vjerujem«, prekinu ga Kim.

»Prije, nego što su znali za moje lijekove. Svojim bolesnicima ja ne dajem samo mastilo, kojim se piše neki čar, već žive i djelotvorne lijekove, koji se stropoštaju na zlo i s njim se hvataju u koštac«.

»Vrlo snažno oni to čine«, uzdahnu stara gospodja.

Glas je sada zastranio u neku beskrajnu priču o nesreći i propasti, iskićenu mnogim žalbama na vladu. »Da nema moga udesa, koji nadvladava sve, bio bih sada u službi vlade. Imam akademijski ste-

pen visoke škole u Kalkuti — koju će možda polaziti i sin ove kuće«.

»To doista hoće. Ako je deran našega susjeda u malo godina mogao postati F. A. (magister filozofijskih znanosti)« — poslužila se engleskim izrazom, koji je tako često čula — »koliko će više nagrada steći u bogatoj Kalkuti tek razborita djeca, kakvu ja neku poznajem«.

»Nikada«, odgovori glas — »ne vidjeh takvo dijete! Rodilo se u zgodan čas, odredjeno je za dug život i moglo bi mu se zavidjeti, da nema tu kòliku, koja, ah, ako se pretvori u koleru, može da ga odnese kao goluba«.

»*Hai mai!*« vikne stara gospodja. »Zloslutno je hvaliti djecu; inače bih već slušala taj govor. Stražnji dio kuće tamo nije pod paskom i u ovom blagom zraku opažaju lako ljudi, da su muškarci i žene... Zna se to. Otac djeteta otišao je, a ja moram pod svoje stare dane biti paziteljica. Dignite! Dignite! Podignite nosiljku! Neka hakim i mladi svećenik medju sobom utvrde, da li više koriste čari ili lijekovi. Hej, lijenčine, donesite duhana za goste, a — mene ponesite oko cijeloga doma«.

Nosiljka se odaleči, praćena raštrkanim bakljama i ruljom pasa. Dvadeset sela poznavalo je ovu staru Sahibu, njene slabe strane, njezin jezik i veliku njenu milosrdnost. Dvadeset sela varalo ju je po drevnom običaju, no nitko i ni pod koju cijenu ne bi krao ili robio u oblasti njenoga sudovanja. Pri svemu tome mnogo se je ona hvalila svojim formalnim nadzorom; graja, koja je taj nadzor pratila, mogla se čuti do pola puta u Mussoorie.

Kim se držao suzdržljivim, kako se i pristoji jednomu vraču, kad se sastane s drugim. Hakim, koji je još uvijek čučao na zemlji, primakao mu je prijateljskom nogom svoju nargilu i Kim je potezao dimove dobroga duhana. Besposleni gledaoci očekivali su od njih ozbiljnu stručnu raspravu, a može biti i ponešto besplatnoga liječenja.

»Razgovarati pred neznalicom o liječništvu znači isto, što i pauna učiti pjevanju«, reče hakim.

»Prevelika uljudnost vrlo je često neuljudnost«, odazove se Kim.

Treba znati, da je ovakvo govorenje bilo društveni običaj, odredjen, da se dojmi slušaoca.

»Čuj! Imam čir na nozi«, viknu jedan sudoper. »Pogledajte ga!«

»Nosi se! Izdiri!« vikne hakim. »Zar je ovdje običaj dodijavati poštovanim gostima? Vi se tu gurate kao bivoli«.

»Da znade Sahiba!« počne Kim.

»Ahi, Ahi! Oni su meso za našu gospodaricu. Kad trbobolja njezinoga mladog *shaitana* (vraga) bude izliječena, možda ćemo smjeti mi siromasi —«

»Gospodarica je hranila tvoju ženu, dok si ti sjedio u zatvoru zato, što si pozajmljivaču novaca razbio glavu. Tko govori protiv nje?« Stari je sluga bijesno frkao bijele svoje brkove u svijetlu mladoga mjeseca. »Ja sam odgovoran za čast ove kuće. Nosite se!« I stade pred sobom goniti podredjenu služinčad.

Tada će hakim, jedva maknuvši usnicama: »Pa kako je, Mister O'Hara? Vrlo mi je milo, da vas opet vidim«.

Kim stisnu ruku oko kamiša. Gdjegod vani, na otvorenoj cesti, možda se ne bi ni začudio; no ovdje, u toj vodi mrtvici života, nije bio pripravan, da se sastane sa Hurree Babuom. Ljutilo ga je i to, što je nasamaren.

»Aha! Rekao sam vam u Lucknowu — *resurgam* — da ću se opet pojaviti, a vi me ne ćete prepoznati. O koliko ste se ono kladili — he?«

Žvakao je polagano kardamomovo sjemenje, no dihao je nemirno.

»A zašto ste ovamo došli, Babuščiću?«

»Ah! ‚To je pitanje', kako ono reče Shakespeare. Dolazim, da vam čestitam na izvanredno uspjelom djelu u Delhiju. Bilo je vrlo spretno i pri-

kladno. Naš zajednički prijatelj moj je stari prijatelj. Našao se nekoliko puta u velikom škripcu. Sada će biti i opet u takvu položaju. Pripovjedio mi je sve; ja sam to rekao gospodinu Lurganu, koji se raduje, da tako lijepo napredujete. Cijeli se odsjek tome raduje«.

Prvi put u svom životu osjetio je Kim čist ponos (premda to može da bude i smrtonosna zamka) radi pohvale od strane ureda — zamamna pohvala jednoga druga istoga staleža, koga cijene njegovi drugovi. Nema ništa na svijetu, što bi se s time moglo porediti. Ali se u Kimu javi orijentalac: ne putuju Babui zato, da isporučuju pohvale.

»Ispričaj svoju priču«, rekne on zapovjednim glasom.

»Oah, ništa osobito. Samo što sam bio u Simli, kad je stigla brzojavka zbog onoga, što je naš zajednički prijatelj sakrio, a stari Creighton« — pri tome pogleda u Kima, da vidi, kako će se mladić držati prema toj drskosti.

»Pukovnik Sahib«, popravi ga djak iz sv. Ksavera.

»Dakako. Našao je, da nisam baš osobito zaposlen, pa sam morao poći u Chitor, da nadjem ono odurno pismo. Ne volim ja jug — previše se mora putovati željeznicom. No, dobio sam dobre putne pristojbe. Ha! Ha! Na povratku se sastadoh s našim zajedničkim prijateljem u Delhiju. On sada miruje i kaže, da mu se osobito svidja biti prerušen kao Saddhu. Tu dakle doznadoh, što ste uradili tako brzo i dobro i bez duga promišljanja. Kažem ja našem zajedničkom prijatelju: tako mi Jupitra, on skida maslac s kruha. Bilo je veličanstveno. Dolazim, da vam to reknem«.

»Hm!«

Žabe se oglasiše u svojim jarcima, dok je mjesec pomalo zalazio. Jedan besposleni sluga bio je izišao, da se razgovara s noći i da udara u bubanj. Kim je slijedeće pitanje izrekao u domaćem narječju:

»A kako si saznao, kuda putujemo?«

»Oah! Bila je to sitnica. Saznao sam od našega zajedničkog prijatelja, da idete u Saharunpore. Tako sam došao ovamo. Crvene lame nisu osobe, koje se ne bi opazile. Kupio sam kutiju s lijekovima, pa sam uistinu vrlo dobar liječnik. Pošao sam u Akrolu, pa razgovarao malo ovdje, malo ondje. Sav prosti narod znade, što vi radite. Znadem, kad je gostoljubiva stara gospodja poslala *dooli* (nosiljku). Dobro se ovdje sjećaju posjeta staroga lame. Znadem, da stare gospodje ne mogu svoje ruke držati daleko od lijekova. Tako sam postao liječnikom i — slušate li, što govorim? Mislim, da je vrlo dobro. Evo moje riječi, Mister O'Hara, za vas i lamu znadu na pedeset milja daleko — prosti narod, dakako. Tako sam došao. Imate li što protiv toga?«

»Babuščiću«, reče Kim i pogleda široko, nacereno lice — »ja sam Sahib«.

»Dragi Mister O'Hara — —«

»I nadam se, da ću zaigrati Veliku Igru«.

»Zasad ste mi u službi podredjeni«.

»Zašto onda govoriš kao majmun na stablu? Zbog nekoliko slatkih riječi ljudi ne trče za nekim čak iz Simle i ne preoblače se za to. Nisam ja dijete. Govori ljudski i daj, da dodjemo do jezgre stvari. Ti ovdje u deset riječi nisi rekao ni jedne riječi istine. Zašto si ovdje? Daj pošteni odgovor«.

»To baš i smeta tako strašno kod Evropljanâ, Mister O'Hara. To bi vi već trebali znati u vašim godinama«.

»Ali ja hoću da znam«, reče Kim u smijehu. »Ako se radi o Igri, mogao bih ja pomoći. Kako mogu nešto uraditi, ako ti samo oblijećeš kao maca oko vrele kaše?«

Hurree Babu dohvati nargilu i stade vući iz nje, dok nije opet zagrgoljila.

»Sada ću govoriti domaćim narječjem. Našli ste se u procijepu, Mister O'Hara . . . radi se naime o poreklu bijeloga pastuha«.

»Još uvijek? Pa to je već odavno svršeno«.

»Kad svi popadaju mrtvi, tek će onda biti svršena Velika Igra. Ne prije. Slušaj me do kraja. Bilo je pet kraljeva, koji su prije tri godine pripravljali nenadani rat protiv Engleza, onda, kad ti je Mahbub Ali uručio poreklo pastuha. Na tu vijest, a prije nego što su bili spremni, udari na njih naša vojska«.

»Da — osam tisuća ljudi s topovima. Sjećam se one noći«.

»No rat se nije produžavao. Takav je običaj vlade. Čete su bile opozvane, jer je vlada mislila, da su kraljevi zastrašeni; a nije ni jeftino hraniti vojsku po visokim klancima. Hilas i Bunar — rajahi s topovima — preuzeli su uz neku nagradu na sebe zadaću, da čuvaju gorske presrte protiv svega, što bi dolazilo sa sjevera. Svečano su uvjeravali o svom prijateljstvu i strahu«. Tu se Babu prekinu uz hihot i nastavi engleski: »Naravno, da vam ovo pričam sasvim neslužbeno, samo da vam razjasnim politički položaj, Mister O'Hara. Posve je isključeno, da bih službeno smio kritizirati kakav postupak svojih pretpostavljenih. Sada ću nastaviti: To se svidjelo vladi, koja je htjela, da se ukloni izdatcima. Tako je sklopljen ugovor, da će Hilas i Bunar za toliko i toliko rupija mjesečno paziti na gorske presrte, čim se državne čete odande povuku. U to vrijeme — bilo je to onda, kad smo se mi prvi put sastali — postao sam računarskim činovnikom u vojsci, ja, koji sam prije prodavao čaj u Lehi. Pošto su se čete povukle, zaostao sam ja, da isplatim kulije, koji su gradili nove ceste u bregovima. I ova gradnja ceste bila je jedan dio ugovora izmedju Bunara, Hilasa i vlade«.

»Tako. A onda?«

»Mogu vam reći, da je tamo gore bilo vrlo studeno, kad je prošlo ljeto«, nastavi Hurree Babu povjerljivo. »Bojao sam se svake noći, da će mi Bunarovi ljudi prerezati vrat zbog sanduka s novcima. Moji domaći Sepoj-stražari smijali su mi se! Tako mi Jupitra! Ja sam vrlo strašljiv čovjek. Ništa zato. Nastavit ću običnim govorom... Mnogo sam puta izvijestio, da su ona dva kralja potplaćena od Sjevera; i Mahbut Ali, koji je bio još dalje na sjeveru, izdašno je ovo potvrdio. Ništa nisu učinili. Samo su se moje noge smrzle i jedan je prst na njima otpao. Izvijestio sam, da su ceste, za koje sam ja plaćao radnike, napravljene za noge stranaca i neprijatelja«.

»Za koje?«

»Za Ruse. Stvar je bila predmetom otvorene šale medju kulijima. Iza toga su me pozvali dolje, da lično i usmeno izvijestim, što sam znao. I Mahbub je došao na jug. Gledajte svršetak! Ove godine, kad se snijeg otopio (strese se ponovno), dodju vam preko gorskih presrta dva stranca, tobože da love divokoze. Sobom su nosili puške, ali su nosili i mjerničke lance, mjerila i kompase«.

»Oho! Stvar postaje jasnija!«

»Hilas i Bunar lijepo ih prime. Obećavali su im kule i gradove. Govorili su o darovima kao izaslanici jednoga cara. Išli su gore-dolje po dolinama i kazivali: ovdje je mjesto, da se sagradi prsobran; ovdje možete podignuti tvrdjavu. Ovdje možete držati cestu protiv cijele jedne vojske — onu istu cestu, za koju sam ja mjesečno isplaćivao toliko rupija. Vlada ovo znade, ali ništa ne radi. Ona tri ostala kralja, koja nisu bila plaćena za čuvanje gorskih presrta, šalju po glasniku vijest o izdajstvu Bunara i Hilasa. A kada je sve zlo učinjeno, gledajte — kad su ta dva stranca s mjerilima i kompasima uvjerila petoricu kraljeva, da će velika jedna vojska sutra ili prekosutra stići preko klanaca — svi su ljudi u gorama ludi — onda meni dodje zapovijed: Hurree Babu, idi na Sjever i vidi, što oni stranci rade. Kažem ja Creightonu Sahibu: ovo nije »parnica, da idemo okolo sabirati dokaze«. — Onda

opet skoči natrag u svoju engleštinu: »Tako mi Jupitra, rekoh, zašto, do djavola, ne date kakvom vrijednom čovjeku poluslužbeni nalog, da ih otruje za primjer? To je, ako mi dopustite ovu primjedbu, mlohavost s vaše strane, koja zaslužuje prikor. A pukovnik mi se Creighton smijao! Sve to dolazi od vaše proklete engleske oholosti. Vi mislite, nitko se ne usudjuje konspirirati! Sve je to glupost!«

Kim je polagano pušio i živim svojim duhom razmišljao o stvari, koliko ju je razumio.

»Ti si dakle na putu, da slijediš strance?«

»Ne; već da ih sretnem. Dolaze u Simlu, da svoje glave i rogovlje pošalju u Kalkutu za učinjanje. Gospoda se bave samo sportom i vlada im u tome daje posebne pogodnosti. Naravno, to mi uvijek radimo. To je naš britski ponos«.

»A čega se onda treba njih bojati?«

»Tako mi Jupitra, nisu oni crnci. Sa crncima mogu, dakako, svašta da radim. Oni su Rusi i vrlo bezobzirni ljudi. Ne bih rado, da se s njima sastanem bez svjedokâ«.

»Zar bi te ubili?«

»Oah, to nije ništa. Mislim, da sam dosta Spencerianac, da podjem ususret maloj stvari, kao što je smrt, koja je i onako u mom udesu. No — oni bi me mogli isprebijati«.

»Zašto?«

Hurree Babu uzrujano zapucketa prstima. »Naravno, da ću se njihovu taboru priključiti u podredjenom svojstvu, možda kao tumač ili kao lice, duševno zaostalo i gladno ili tako što slično. A onda ću morati po svoj prilici nanjušiti sve, što mogu. To je za mene isto tako lako, kao glumiti gospodina liječnika pred starom gospodjom. Samo — samo — vidite, Mister O'Hara, na nesreću ja sam Azijac, što je u mnogim slučajevima neprilično. Ali sam još i Bengal — bojažljiv čovjek«.

»Bog je stvorio zeca i Bengala, pa je li to kakva sramota?« izrekne Kim ovu poslovicu.

»To je proces evolucije, prirodna nužda, mislim, no fakat ipak ostaje u svemu svome *cui bono*. Ja sam rekoh, tako strašno bojažljiv! — Sjećam se, jednoć su mi htjeli odrezati glavu na cesti u Lhassu. (Ne, nikada nisam stigao u Lhassu). Sjeo sam i plakao, Mister O'Hara, i osjećao unapred kinesko mučenje. Ja ne vjerujem, da će me ona dva gospodina mučiti, no radije sebi osiguravam za sve moguće zgode evropsku pomoć u slučaju nevolje«. Nakašlje se i ispljune kardamom. »To je jedan sasvim neslužbeni nalog, na koji možete odgovoriti: ne, Babu! — Ako baš nemate kakvih hitnih poslova sa svojim starcem, mogli biste ga možda odvratiti od puta; možda ću moći da steknem njegovu sklonost — htio bih, da ostanete sa mnom u službenome dodiru, dok ne nadjem te lovce. Otkako sam se sastao sa svojim prijateljem u Delhiju, imam o vama visoko mišljenje. A osim toga, kad stvar bude konačno presudjena, dodat ću vaše ime svom službenom izvještaju. Bit će to velika perjanica za vašom kapom. Eto, to je, zašto sam zapravo došao«.

»Hm! Konac priče mislim, da je istinit; no što je s početkom?«

»Ono o pet kraljeva? O, u tome ima i još koliko istine. Mnogo više, nego što biste i slutili«, odvrati Hurree ozbiljno. »Vi ćete sa mnom, je li? Odavde ravno idem u Doon, koji je zelen i šaren od medovine. Poći ću u Mussoorie, dobru staru Mussoorie Paharan, tako kažu gospoda i gospodje. Onda kod Rampura prelazim u Kinu. To je jedini put, kojim oni mogu doći. Ja ne volim čekati u studeni, ali na njih moram čekati. Hoću, da s njima idem sve do Simle. Morate znati, da je jedan Rus Francuz, a ja prilično dobro umijem francuski. Imam prijatelja u Chandernagoru«.

»On bi se zacijelo obradovao, da vidi opet bregove«, reče Kim zamišljeno. »U ovo prošlih deset dana i nije o drugome skoro ni govorio. Ako idemo zajedno — —«

»Ah! Na putu možemo ostati sasvim strani, ako je vašem lami tako milije. Ići ću četiri ili pet milja ispred vas. Ne žuri se Hurree-u. Vi ćete doći za mnom. Imamo dosta vremena. Oni će, dakako, crtati, mjeriti, planove raditi i komplotirati. Ja ću poći sutra, a vi prekosutra, ako vam je po volji. Eh? Promislite stvar do sutra ujutro. Do djavola, već je i tako skoro jutro«. Pri tome zijevnu glasno i bez ijedne riječi teško se odvuče do svoje ložnice.

Kim je malo spavao i razmišljao u hindustanskom jeziku:

»S pravom zovu Igru velikom! Bio sam četiri dana sudoper u Quetti, služeći ženi onoga čovjeka, kome sam ukrao knjigu. I to je spadalo u Veliku Igru. S juga — Bog zna kako daleko — došao je Mahratta, koji je igrao Veliku Igru u životnoj opasnosti. Sada ja treba da podjem daleko, daleko na sjever i da zaigram Veliku Igru. Zbilja, to leti kroz cio Hind poput tkalačkoga čunka. I svoje sudioništvovanje i svoje veselje na tome« — nasmiješi se u tami — »zahvaljujem evo lami. I Mahbub Aliju — i Creighton Sahibu, no uglavnom Svetome. Pravo on ima — velik je ovo i krasan svijet — a ja sam Kim — Kim — Kim — sâm — jedan — u sredini svega toga. I hoću da vidim te strance s njihovim razuljama i mjerničkim lancima . . .«

»Što je bio svršetak sinoćnjega brbljanja?« upita lama nakon dovršenih molitava.

»Došla je neka skitnica, koja prodaje ljekarije — jedan čankoliz Sahibin. Razlozima i molittvama pobio sam ga i dokazao mu, da su naši čari vredniji od njegovih obojenih voda«.

»Ah! Moji čari! Da li kreposna žena još uvijek žudi da dobije još jednoga?«

»Žudi, pače vrlo«.

»Onda treba da se napiše ili će me zaglušiti svojom grajom«. On potraži svoju peraljku.

»U ravnicama«, reče Kim — »uvijek ima previše svijeta. Čujem, da ga je u gorama manje«.

»Oh! Gore i snijeg na gorama!« Lama otrgnu malen komadić papira, kakav može da stane u jedan amulet. »No, a što ti znadeš o gorama?«

»Vrlo su blizu«. Kim pri tom otvori vrata i stane gledati dugi, mirni red gorja Himalaje, koje se rumenilo u zlatu jutarnjega sunca. »Noga mi nije onamo stupila, osim jednom, u odjeći Sahiba«.

Lama je požudno usrkavao zrak.

»Ako idemo na sjever« — Kim je ovo pitanje upravio suncu, koje je upravo počelo izlaziti — »ne bismo li se barem uklonili podnevnoj žezi hodajući izmedju nižih bregova? . . . Je li napisan čar, Sveti?«

»Napisao sam imena sedmero budalastih djavola — nijedan od njih ne vrijedi ni trunka prašine na cesti. Tako nas lude ženske odvraćaju s Puta«.

Hurree Babu izadje iza golubinjaka i perući zube s ostentativnim obredom. Mesnat, jakih bokova, bikovlje šije i duboka glasa, nije se baš činio, da je bojažljiv čovjek. Kim mu dade jedva primjetljiv znak, da su stvari u najboljem redu, pa je Hurree Babu, kad je jutarnju toaletu dovršio, prišao, da u kićenom govoru iskaže počast lami. Jeli su, dakako, svak za sebe, a kasnije se stara gospodja više ili manje zastrta iza jednoga prozora, vratila svom životnom interesu, srdobolji maloga unuka, koja je nastala od zelenih mango-plodova. Lamino poznavanje medicine obuhvatalo je, dakako, samo znanje nekih simpatetičnih sredstava. Vjerovao je na primjer, da je balega od crnoga konja, pomiješana sa sumporom, kad se stavi u zmijsku kožu i uza se nosi, znatan lijek protiv kolere. No simbolika ga je mnogo više zanimala nego znanost. Hurree Babu je odgovorio, da je on sâm neiskusno brčkalo u misterijama, ali da dobro znade, da se nalazi u društvu jednoga majstora, na čemu ima da zahvali bogovima. Njega samoga su poučavali Sahibi, koji ne gledaju na trošak, u odličnim kolegijima u Kalkuti, no da je on vazda bio prvi, da prizna, da je iznad sve zemaljske mudrosti druga jedna mudrost — vi-

soka i osamljena nauka meditacije... Kim je zavidno slušao. Nestalo je Hurree Babu-a, kakvoga je on poznavao: masnog, neumjerenog i nervoznog. Nestalo je i sinoćnjeg bezobraznog prodavača lijekova. Ostao je — ugladjen, uljudan, pažljiv, razborit i učen sin iskustva i nevolje, koji je kùpio mudrost s usana laminih. Stara gospodja povjerila je Kimu, da su ti neobični razgovori iznad njezina horizonta. Ona je voljela čari, tintom obilno ispisane, koje su se mogle oprati, progutati i time je sve bilo svršeno. Pa kakve bi inače bilo koristi od bogova? Voljela je ljude, i muškarce i žene, pa je o njima govorila: o malim kraljevima, koje je poznavala u prošlim danima; o svojoj vlastitoj mladosti i ljepoti; o poharama, uzrokovanim od leopardâ; o pretjeranostima azijske ljubavi; o slučajevima oporezovanja, o prevelikoj zakupnini, o obredima prigodom sprovoda; o svome zetu (uz aluzije, koje su se lako mogle razumjeti), o brizi za unučad i o nestašici čednosti u današnje doba. A Kim, isto tako pun interesa za život ovoga svijeta, kao i ona, koja je taj svijet doskoro trebala ostaviti, čučao je na nogama, složenima ispod svoga plašta, te je upijao svaku riječ. Lama je medjutim jednu za drugom zabacivao sve teorije o liječenju tijela, koje je navodio Hurree Babu.

U podne Babu prikopča za pojas bakrom obloženu škrinjicu, uze svoje kožne lakirane cipele za svečane prigode u jednu ruku, a šareni, modrobijeli suncobran u drugu, te podje prema sjeveru u Doon, kamo su ga, kako je rekao, zvali manji kraljevi onih krajeva.

»Mi ćemo poći po hladnovini večeri, chelo«, reče lama. »Ovaj liječnik, vješt u fizici i uljudnosti, potvrdjuje, da je svijet na ovim nižim bregovima pobožan, darežljiv i da nužno treba učitelja. Za kratko vrijeme — tako je rekao hakim — stići ćemo u hladan zrak i u miris borova«.

»Vi idete u bregove i to Kulu-cestom? O, vi trostruko sretni!« zakriješti glas stare gospodje.

»Da nisam tako zaokupljena brigom za kućanstvo, uzela bih nosiljku... no, to ne bi bilo dolično i time bi moj dobar glas postradao. Ho! Poznam ja put — svaki korak poznam na putu. Naći ćete posvuda gostoljubivost — pristalim se ljudima nigdje ona ne uskraćuje. Dat ću nalog, da se spremi zaliha živeža. Hoćete li slugu, da vas odvede do ceste? Ne?... onda ću vam barem skuhati dobro jelo«.

»Kakva je žena naša Sahiba!« reče bjelobrki Oorya, kad se u kuhinjskim odjeljenjima podigla buka. »Nikada nije zaboravila prijatelje i nikada za sve godine svoga života nije zaboravila neprijatelje. A njeno kuhanje — ah!« Pri tome starac pogladi svoj suhi želudac.

Bilo je tu kolača, slatkiša, hladne živadi, kuhane s rižom i suhim šljivama — dosta, da se Kim natovari kao mazga.

»Stara sam i beskorisna«, reče ona. »Nitko me sada ne ljubi, niti me štuje, no malo ima žena, koje se mogu sa mnom mjeriti, kad ja prizovem bogove i bacim se na lonce za kuhanje. Dodjite opet, o ljudi dobre volje. Sveti i ti, djače, dodjite opet. Soba će za vas vazda biti spremljena, dobrodošlica uvijek pripravna... Gledaj, da žene previše ne progone tvoga chelu. Poznajem ja žene iz Kulu-a. A, ti chelo, pazi, da starac ne bi pobjegao, kad osjeti miris svojih bregova!... Hai! Nemoj da torbu s rižom preokreneš... Blagoslovi kućište, Sveti, — i oprosti služinčadi njene budalaštine«.

Pri tome otare svoje crvene, stare oči rubom koprene i zakvoca u grlu.

»Žene brbljaju«, reče lama napokon — »no to je ženska slabost. Dao sam joj jedan čar. Ona je na Kolu i sasvim zaokupljena sjajem ovoga svijeta, no pri svemu tome, chelo, ona je kreposna, ljubezna, gostoljubiva, zdrava i pobožna srca. Tko smije reći, da ona ne stječe zasluge?«

»Ja ne, Sveti«, odvrati Kim i priveže čvršće obilnu zalihu na ramenima. »U svome duhu — iza

očiju — kušao sam, da naslikam jednu, koja je potpuno oslobodjena od Kola, jednu, koja ni za čim ne žudi, niti brblja — da tako reknem: sliku jedne opatice«.

»Pa, vraže mali?« nasmija se lama skoro glasno.

»Ne mogu stvoriti tu sliku«.

»Ni ja. No pred njom leže milijuni i milijuni životâ. Možda će u svakom od njih dobiti ponešto pameti«.

»A hoće li na tom putu zaboraviti, kako se prave jela sa šafranom?«

»Tvoj se duh bavi bezvrijednim stvarima. Ali je ona ipak vješta. Sasvim sam se okrijepio. Kad dodjemo u prednje gorje, bit ću još jači. Hakim mi je istinu govorio ovoga jutra, kad je rekao, da lahor, koji dolazi sa snježnih gora, pomladjuje čovjeka za dvadeset godina. Poći ćemo na kratko vrijeme gore u brda — u visoka brda — onamo u žubor snježnih voda i šum stabala. Hakim je rekao, da se uvijek možemo povratiti u nizinu, jer mi ćemo samo proći pokraj divnih mjesta. Hakim je pun učenosti, ali nipošto nije ohol. Dok si ti govorio sa starom Sahibom, pripovjedio sam mu o nekoj vrtoglavici, koja me obnoć spopada u stražnjem dijelu glave, a on je rekao, da to dolazi od prekomjerne vrućine i da se može izliječiti svježim zrakom. Kad sam o tome razmišljao, čudio sam se, što se sam nisam sjetio ovako jednostavnoga lijeka«.

»Jesi li mu pripovjedio o svom traženju?« upita Kim malko ljubomorno. Htio je lamu upravljati vlastitim svojim govorom, a ne lukavštinom Hurree Babu-a.

»Dakako. Pripovjedio sam mu o svome snu i o načinu, kako sam stekao zasluge time, što sam dao, da se učiš mudrosti«.

»Nisi mu rekao, da sam Sahib?«

»Zašto? Rekao sam ti mnogo puta, da smo nas dvojica samo dvije duše, koje traže spasenje. Rekao je — a u tome ima pravo — da će Rijeka Spasa izbiti pred mojim nogama, kad dodje vrijeme, baš onako, kako sam to i ja sanjao. Vidiš, kad sam našao Put, koji će me osloboditi od Kola, zar da se onda još brinem, da nadjem put preko samih polja ove Zemlje, koja je sama sobom iluzija? To bi bilo besmisleno. Imam svoje sanje, koje se svake noći ponavljaju; imam *Jâtaku;* a imam i tebe, Prijatelju svega Svijeta. U tvom horoskopu bilo je pisano, da će te Crveni Bik na zelenu polju — nisam zaboravio — dovesti do časti. A tko je vidio ovo proročanstvo ispunjeno, ako ne ja? Zaista, ja sam bio orudje. Ti ćeš mi naći moju Rijeku, pa ćeš tako za uzvrat ti biti orudjem. Traženje je sigurno!«

Okrenuo je svoje lice, žuto poput slonove kosti, spokojno i vedro, prema planinama, koje su ga dozivale, dok je njegova sjena stupala daleko ispred njega po prašini.

XIII

Tko ide u gore, ide svojoj majci«.

Bili su prošli Sewalik i napola tropski Doon; ostavili iza sebe Mussoorie, te uperili prema sjeveru po uskim planinskim putovima. Svaki dan ulazili su dublje u zbijeno gorje i s dana u dan gledao je Kim, kako se lamina snaga jača. Medju terasama Doona bio se starac naslanjao dječaku na rame i rado se pokraj puta odmarao. Kod velikoga uspona do Mussoorija stresao se kao stari lovački pas, kad ugleda dobro poznato lovište, pa mjesto da umoran klone, zabacio je dugi svoj plašt iza sebe, duboko uzdahnuo i napunio pluća zrakom, bistrim poput alema, i onda pošao napred, kako to samo gorštak umije. Kim, rodjen i odgojen u ravnici, znojio se i teško dihao, diveći se lami. »Ovo je *moja* zemlja«, reče lama. »Spram Such-zena ovo je ravnije nego rižno polje«, i stade da se uspinje čvrstim i žurnim zamahom svojih bedara. Pri strmom silaženju — spustili

su se tri tisuće stopa u tri sata — daleko je starac odmakao ispred Kima, koga su boljela ledja od toga, što ih je morao natrag nagibati i kome je remen sandale skoro odrezao nožni palac. Lama je neumorno stupao napred kroz velike, sjenom išarane šume deodarâ, kroz hrastove šume, okićene paprati, kroz gajeve brezâ, česmina, rhododendrona i borova, napolje na klisku, suncem spaljenu travu golih gorskih obronaka, pa ponovo natrag u hladovinu šume, dok hrast nije ustupio mjesto bambusovini i paomi doline.

Gledajući natrag u sumraku na goleme glavice iza sebe i na tanku crtu puta, kojim su došli, lama bi širokim pogledom gorštaka snovao nove hodove za sutra. Zaustavio se usred jednog visoko izdignutog klanca, koji vodi u Spiti i Kulu, te čeznutljivo ispružio ruke prema visokim snježnim vrhovima, koji su se ocrtavali na obzorju. U zoru žarili su se oni jasno-crveno nad čistim plavetnilom, kad su Kedarnath i Badrinath — kraljevi te pustoši — primili prvi sunčani sjaj. Cio su dan ovi vrhunci stajali pod suncem poput rastaljena srebra, a navečer se ponovo okitili svojim draguljem. Najprije bi umjereno dopirkivali na putnike, lahorom, kakav čovjek voli, kad se penje preko gorostasnog sljemena; no poslije nekoliko dana, u visočinama od nekih devet ili deset hiljada stopa, ti su vjetrovi postali oštri, pa je Kim ljubezno dopustio gorštacima nekoga sela, da steknu zaslugu time, što su ga obdarili jednim grubim vunenim zobunom. Lama se blago začudio, da netko može prigovarati vjetrićima, koji su rezali poput noža i koji su s njegovih ramena otpuhali godine.

»To su tek niski brežuljci, chelo. Dok ne dodjemo u prave planine, nema studeni«.

»Zrak su i voda dobri, pa i ljudi su dosta pobožni, no hrana je vrlo loša«, promrmlja Kim. »A mi hodimo, kao da smo ludi — ili Englezi. Noću je osim toga još i studeno«.

»Možda donekle, ali samo toliko, da se stare kosti kasnije raduju suncu. Ne treba, da uvijek uživamo bogatu hranu i meke postelje«.

»Barem bismo se mogli držati ceste«.

Kim, kao čovjek iz nizine, volio je hodati onim izgaženim jedva šest stopa širokim putem, koji se vijuga po planinama. Ali lama, Tibećanin, nije mogao da ne skraćuje put verući se preko gorskih grebena i kršem prekritih obronaka. Kako je svome djaku objasnio, može čovjek, koji je odrastao u bregovima, unapred reći, kojim će smjerom krenuti koji gorski put, pa ako niski oblaci mogu biti zaprekom nevještu strancu, oni to nisu za vješta čovjeka. Ovako, poslije dugih sati hodanja, što bi u prosvijetljenim zemljama uzeli kao vrlo lijep planinarski pothvat, verali su se, teško dišući, preko jednog gorskog sedla, obašli nekoliko odrona zemlje i nagibom od četrdeset i pet stupnjeva spustili se kroz šumu opet na cestu. Uz njihov su put ležala planinska sela — od blata i zemlje sagradjene kolibe, rijetko po koja drvena kućica, sjekirom grubo izdjelana — prilijepljena uza strmine poput lastavičjih gnijezda, okupljena na malim ravnicama na pô puta jedne tri tisuće stopa visoke vrleti. Ili su bila stisnuta u kut medju grebene, gdje se svaki udarac vjetra hvatao kao u dimnjak, ili su, radi ljetne paše, čučala podno sedla, koje je zimi bilo deset stopa pod snijegom. A svijet, onaj žućkasti, zamazani, u grubo sukno odjeveni svijet, kratkih golih nogu i lica skoro eskimska, grnuo bi van, pa bi im se klanjao. Ravnice, uljudne i blage, s lamom su postupale kao sa svecem medju svetim ljudima, dok su ga u planinama obožavali kao pouzdanika svih demona. Vjera im je bila skoro istrošen budhizam, zastrt prirodnim kultom, fantastičnim, kao vlastiti njihov pejsaž i pomnjivo izradjenim, kao što su one terase, na kojima su bila njihova mala polja. No veliki šešir, tespilj, koji je kuckao, pa rijetke kineske rečenice, priznavali su oni kao veliku moć i poštivali su čovjeka pod tim šeširom.

»Vidjeli smo te, gdje silaziš preko crnih grudi Eua«, reče lami neki Betah, koji im je jedne večeri dao sira, kisela mlijeka i kruha, tvrda kao kamen. »Mi ne odlazimo često onamo, jedino ako krave, koje će se oteliti, ljeti onamo zalutaju. Po onom kamenu znade doći nenadni vjetar, koji i za najmirnijega dana ruši ljude. No, što mare ljudi, kao što ste vi, za vraga Eue!«

Tada bi se Kim veselio danjem hodanju, usprkos tome, što ga je boljela svaka žilica, što mu se vrtjela glava od gledanja dolje, što su mu noge bile izranjene od stezanja obuće oputom. Veselio se poput dječaka u sv. Ksaveru, koji je užívao u pohvali, kad bi pretekao svoje drugove u trčanju na četiri milje po ravnici. Bregovi su znojem iscijedili iz njegovih kostiju *ghi* i slador; suhi zrak, udisan na mahove, na vrhu teških gorskih prelaza, ojačao je i izgradio njegova prsna rebra, a valovite ravni otvrdnule su njegove mišiće na listovima i bedrima.

Često su se bavili razmatranjem o Kolu Života, to više, što je lama rekao, da su sada oslobodjeni njegovih vidljivih napasti. Osim sivoga orla i medvjeda, koga su slučajno izdaleka vidjeli, kako na obronku grebe šapama i ruje, osim bijesnog šarenog leoparda, koga su u ranu zoru susreli u mirnoj dolini, dok je žderao kozu, i po koje ptice jasnih boja, bili su sami s vjetrom i travom, koja je pod vjetrom pjevala. Žene u onim zadimljenim kolibama, preko čijih su krovova stupala naša dvojica, kad su silazila s planina, bile su nelijepe i nečiste, imale su mnogo muževa, a mučila ih je guša. Muškarci, ako nisu bili ratari, bili su drvari, blagi i nevjerojatno priprosti. Da ne bi bili bez ugodna razgovora, poslala im je sudbina uljudnoga liječnika iz Dacce, koga su prestigli na cesti. Plaćao je za svoju hranu mastima protiv guše i savjetima, koji su vraćali mir medju muževima i ženama. Činilo se, da poznaje te planine isto tako dobro kao i razna planinska narječja, pa je lami pokazao položaj kraja

prema Dadakhu i Tibetu. Rekao je, da se svakoga časa mogu vratiti u ravnicu, no da je onaj put zanimljiv za onoga, koji voli bregove. Sve ovo nije izrekao u jednom dahu, već kod večernjih sastanaka na kamenom gumnu, kad bi liječnik, pošto bi namirio svoje bolesnike, pušio, a lama šmrkao burmut. Kim je medjutim motrio sitne krave, kako su pasle po krovovima kuća, ili mu je duša slijedila oko u dúboki, plavi bezdan medju pojedinim gorskim lancima. A bilo je i razgovora nasamo u tamnim lugovima, kad je liječnik tražio biljke, a Kim ga kao budući liječnik morao pratiti.

»Vidite, gospodine O'Hara, ne znam, što ću, do bijesa, učiniti, kad nadjem naše lovačke prijatelje. No, ako budete tako ljubezni, da ostanete na vidiku moga suncobrana, koji je vrlo zgodna točka za katastralno mjerenje, bit će mi mnogo lakše«.

Kim pogleda na pustoš gorskih vrhova. »Ovo nije polje rada za mene, hakime. Lakše bih, mislim, našao uš u krznu medvjeda«.

»A to je baš moja jaka strana. Ne žuri se Hurree-u. Prije kratkoga vremena bili su u Lehu. Rekli su, da su sa skupljenim glavama i rogovima sišli sa Karakoruma. Samo se bojim, da nisu možda sva svoja pisma i stvari, koje bi ih mogle kompromitirati, poslali iz Leha na rusko područje. Dakako, da će poći na istok, dokle budu samo mogli, baš da pokažu, da nisu nikada bili u zapadnim državama. Vi ne poznajete planine?« Crtao je nešto granom po zemlji. »Gledajte ovamo! Trebali su doći preko Srinagara ili Abbottabada. To bi im bio najkraći put — niz rijeku pokraj Bunji, a i Astora. No oni su pravili nepodopštine na zapadu. I tako« — povukao je brazdu s lijeva na desno — »oni idu ovako dalje na istok u Leh, (ah, kako je ovdje hladno!) pa niz Indu do Hanle-a (poznajem taj put) i onda dolje, vidite, u Bushahr i dolinu Chini. Ovo je utvrdjeno postupkom eliminiranja, pa i time, što sam pitao svijet, koji tako dobro liječim. Ti su naši pri-

jatelji dugo naokolo obilazili i ostavljali dojmove. Nadaleko su dakle dobro poznati. Vidjet ćete, da ću ih uloviti u dolini Chini. Samo molim, da pazite na moj suncobran«.

Suncobran se njihao kao zvončić na vjetru po dolinama i gorskim obroncima, a pod večer, u pravo vrijeme, ponovo bi ga sastali lama i Kim, koji su išli po kompasu, gdje prodaje masti i praške. »Došli smo tim i tim putem!« rekao bi lama i pokazao prstom nehajno iza ledja na gorske lance, a suncobran bi se sav rastopio u komplimentima.

Po hladnoj mjesečini prešli su jedanput neki snijegom zasuti klanac, pa je lama išao do koljena u snijegu, kao baktrijska deva, ona, u snijegu odrasla vrsta deva dugih dlaka, kakve dolaze u Kashmir-seraj. Blago bi se narugao Kimu, kad bi mladić zaostao. Prešli su preko slojeva tankoga snijega i snijegom posutoga škriljevca, gdje su se pred vihorom sklonili u logoru Tibećanâ, koji su dolje gonili male ovce, svaku natovarenu vrećama boraća. Išli su preko travom obrasle grbine, još tu i tamo prekrite snijegom, pa kroz šume i onda opet na travnjake. Sve njihovo hodanje nije se nimalo dojmilo gorskih vrhunaca Kedarnatha i Badrinatha; istom poslije mnogo dana putovanja mogao je Kim, stojeći uspravno na neznatnom brežuljku od kojih deset tisuća stopa visine, opaziti, da je jedan greben ili šiljak te dvojice velike gospode promijenio obris, iako samo posve malo.

Napokon su ušli u zaseban jedan svijet, u dolinu nanosâ, gdje su visoki brežuljci bili sačinjeni od samog sitnog kamenja i krša s gorskih pristranaka. Ovdje ih putovanje jednoga dana — tako se činilo — nije dovelo dalje nego što čovjeka u snu nosi sputani korak, kad ga muči mòra. Dugo su i s velikom mukom obilazili neku gorsku izbočinu, a onda su vidjeli, da je to bio samo ispruženi izdanak protegnutoga masiva glavne gore! Okrugla livada, čim bi do nje došli, pokazala se kao široka

visoravan, koja se spustila daleko u dolinu. Tri dana kasnije, pričinjalo se to samo još kao tamna bora na južnoj strani.

»Ovdje zacijelo žive bogovi«, reče Kim, obuzet mirom i jezovitim jurenjem oblakâ poslije kiše. »Ovo mjesto nije za ljude«.

»Prije dugo, dugo vremena«, reći će lama kao samome sebi — »pitali su Gospoda, da li svijet vječno traje. Na to Najuzvišeniji nije dao odgovora. Kad sam bio u Ceylonu, potvrdio je to mudri jedan čovjek, koji istražuje svete nauke, pisane pali-alfabetom. Dakako, otkad poznajemo Put do Oslobodjenja, ovo je pitanje postalo beskorisno, no — gledaj, pa upoznaj tlapnju, chelo moj! Ovo su pravi bregovi! Slični su kao moji bregovi kraj Such-zena. Nikada nije bilo takvih bregova!«

Nad njima, neizmjerno visoko iznad njih, izvila se zemlja daleko do snježne granice, gdje su se na stotine milja od istoka prema zapadu na crti, kao ravnalom izvučenoj, zaustavile posljednje smione breze. Povrh toga, izdignutim strminama i liticama nastojali su grebeni probiti svoje glave kroz bijeli, gusti dim. A nad time, bez promjene od početka svijeta, no mijenjajući se prema svakom hiru sunca i oblaka, ležao je vječni snijeg. Na njegovu su licu mogli vidjeti mrlje, gdje je prolazeći vihor izveo svoj ples. Ispod njih, kako su stajali, gubila se šuma u modro-zelenoj plohi, koja se protezala na milje i milje daleko; ispod šume ležalo je jedno selo sa svojim terasnim poljima i strmim pašnjacima, a ispod toga — oni su to znali, iako je baš sada oluja smetala i hučila — bila je strmen, duboka dvanaest ili petnaest stotina stopa, što se spuštala u vlažnu dolinu, gdje se sastaju rijeke, koje su majke mladome Sutluju.

Kao obično, vodio je lama Kima po stazama za stada i po postranim putovima, daleko od glavne ceste, po kojoj je Hurree Babu, taj bojažljivi čovjek, prije tri dana prošao u oluji, kojoj bi se od deset

Engleza devetorica s punim pravom bila uklonila. Hurree nije bio strijelac — uz škljocanje otponca puške već bi mijenjao boje — no on je bio, kako je sam govorio, »sasvim sposoban izvidnik«, pa je radi izvjesne svrhe jeftinim dalekozorom bio pretražio golemu dolinu. Osim toga se nadaleko vide po zelenilu šatori od bijeloga platna. Sjedeći na gumnu u Ziglauru, vidio je Hurree Babu u daljini od dvadeset milja zračne linije, a četrdeset milja cestom sve, što mu je trebalo vidjeti: naime dvije male točke, koje su toga dana bile upravo ispod granice snijega, a sutradan se pomakle niz obronak možda nekih šest palaca. Kad su im se bose noge već razmahale, mogle su svladati začudo velike udaljenosti, pa je to bilo razlogom, da se jedan tusti, mokri, no vazda nasmijani Bengal, koji je govorio biranom engleštinom, začinjenom najružnijim frazama, ulagivao kod dvojice promočenih i dosta nazeblih stranaca, dok su Kim i lama još bili u Ziglauru u jednoj kolibi, kroz koju je voda curila — i tamo su čekali, da nevrijeme prodje. Bengal, premećući u duhu mnogo fantastičnih osnova, došao je, nošen olujom, koja je rascijepila jedan bor i bacila ga prema logoru stranaca; to je za jedno ili dva tuceta jako osjetljivih kulija, koji su nosili prtljagu, bilo dokazom, da je dan nepovoljan za dalje putovanje, te su jednodušno svi, poput zaplašenih konja, bacili svoje terete na zemlju. Bili su podanici jednoga planinskoga rajaha, koji je, po običaju, njihovu službu iskoristio za vlastitu dobit. Da im nevolja bude još veća, strani su im Sahibi prijetili već i puškama. Većina njih poznavali su odavna puške i Sahibe; bili su izvidnici i lovci iz sjevernih dolina, koji su lovili medvjede i divokoze; ali nikada u životu nije se s njima postupalo na ovakav način. Sada ih je šuma primila na svoje grudi i usprkos svih psovki i vike, više ih nije povratila. Babu nije trebao da se pričini ludim, nego je smislio drugi način, da osigura svoj prijem. Izmikao je svoju mokru odjeću, obukao svoje lakirane

cipele, otvorio bijelo-modri suncobran te se uz kićeno držanje i srcem, koje mu je udaralo o rebra, pojavio kao »povjerenik Njegove kraljevske Visosti, rajaha iz Rampura, gospodo moja. Molim, što mogu za vas učiniti?«

Gospoda su bila oduševljena. Jedan je očevidno bio Francuz, a drugi Rus, no obojica su govorila engleski, ne mnogo gore od Babu-a. Molili su, da bude tako ljubezan, te im pomogne. Svoje urodjeničke sluge bili su ostavili bolesne u Lehu. Oni su se dalje žurili, jer su htjeli, da svoj lovački plijen donesu u Simlu prije, nego što ga izgrizu moljci. Nosili su uza se jedno opće preporučno pismo (Babu mu se naklonio na orijentalski način) za sve vladine činovnike. Ne, putem oni nisu naišli ni na kakvo drugo lovačko društvo. Nisu nikoga trebali. Imali su dosta hrane. Željeli su samo, da što prije podju dalje. Nato je Babu uvrebao jednoga kulija, koji je čučao medju stablima i nakon tri časa razgovora i malo srebrnog novca (ne može čovjek da bude štedljiv u državnoj službi, iako je Hurree-ovo srce krvarilo zbog toga rasipanja) opet su se pojavila jedanaestorica kulija i tri čankoliza. Babu barem — kako su oni govorili — može biti svjedokom, kako se s njima postupa.

»Moj će se kraljevski gospodar veoma srditi, no ti su ljudi sasma prosti i vrlo glupi. Ako vaše milosti bez srdžbe predju preko ovog nespretnog dogadjaja, veoma ću se radovati. Za malo vremena prestat će kiša, a onda možemo nastaviti put. Bili ste u lovu, eh? To je otmena zabava!«

Skakutao je okretno od jednog šatora do drugog, kao da želi svaki čunjasti koš u red staviti. Obično Englez nije familijaran s Azijcem, ali ne bi on odgurnuo uljudnoga Babu-a i kad bi taj slučajno prevrnuo šator, pokriven crvenim navoštenim platnom, ali isto tako ne bi ni najuljudnijem Babu-u ponudio pića ili mesa. No sve su to uradili ovi stranci

i mnogo su toga pitali — osobito o ženskinju — na što je Hurree odgovarao veselo i prirodno. Dali su mu čašu bjelkaste tekućine, nalik na borovicu, pa onda još jednu i domalo je nestalo njegove primjerene ozbiljnosti. Uvelike se raspoložio te na najnepristojniji način govorio o vladi, koja mu je silom nametnula odgoj jednog bijelog čovjeka, ali je zanemarila, da ga i opskrbi plaćom jednoga bijelca. Brbljao je priče o okrutnostima i nepravdama, dok mu suze nisu potekle niz obraze zbog nevolje svoje zemlje. Onda je oteturao, pjevajući ljubavne bengalske pjesme te se svalio na neki mokri panj. Nikada se tudjincima nije jadnije nametnuo nesretniji plod engleske vlade u Indiji.

»Svi su oni ovakvi«, reče jedan lovac drugome francuski. »Kad dodjemo u pravu Indiju, vidjet ćeš i sâm. Rado bih pohodio njegova rajaha. Mogle bi se tamo dobre riječi reći. Možda je o nama već čuo i želi, da nam ukaže svoju naklonost«.

»Nemamo kada. Moramo što prije stići u Simlu«, odvrati njegov drug. »Što se mene tiče, bilo bi mi milo, da smo svoje izvještaje poslali iz Hilasa ili iz samoga Leha«.

»Engleska je pošta bolja i sigurnija. Samo pomisli, imamo sve olakšice i — tako mi Boga — oni nam još u svemu idu na ruku. To je nevjerojatna glupost«.

»To je oholost, oholost, koja zaslužuje kazan, koja će je i stići«.

»Da, nadvladati jednoga evropskog rivala u ovakovoj igri, znači mnogo. Pri tome ima i opasnosti. No ovaj narod — bah! Previše je bezbrižan«.

»Oholost — sve sama oholost, prijatelju moj!«

»Kojega vraga koristi, da je Chandernagore tako blizu Kalkute«, pomisli Hurree, koji je na vlažnom panju hrkao otvorenih usta — »kad ne mogu razumjeti njihov francuski govor. Oni govore tako vanredno brzo! Bilo bi mnogo bolje prerezati im ona skotska grla«.

Kad je opet došao pred lovce, mučila ga je glavobolja, bio je utučen i u strahu, da u svom pijanstvu možda nije bio nesmotren. Volio je englesku vladu, koja je bila izvor svega blagostanja i svih časti, a njegov gospodar u Rampuru bio je istoga mišljenja. Nato su mu se oba gospodina stala rugati, ponavljajući prijašnje njegove riječi, dok jadni Babu, istjeran iza svoga plota, nije bio prisiljen, da malo pomalo govori istinu uz usiljeni posmijeh i slatko cerenje. Kad su kasnije Lurganu pripovijedali tu priču, živo je požalio, što nije mogao da bude na mjestu tupih kulija, koji su držali hasure nad svojim glavama i gazili po vodi, čekajući na bolje vrijeme. Svi Sahibi, koje su oni poznavali, grubo odjevena gospoda, što su se svake godine veselo navraćala svojim izabranim lovištima, imali su svoje sluge, kuhare i poslužnike, koji su često bili gorštaci. No ovi su Sahibi putovali bez pratnje. Bili su to dakle siromašni Sahibi, koji nisu znali, što treba da rade, jer nijedan Sahib pri zdravoj pameti ne bi primao savjet od jednoga Bengala. Ali Bengal, koji se Bog zna otkuda pojavio, dao im je novaca i poznavao je njihovo narječje. Budući da su bili navikli na loše postupanje od svojih sunarodnjaka, kao na nešto, što se samo po sebi razumije, sumnjali su, da u tome ima neka zamka, pa su bili pripravni da pobjegnu, čim bi im se za to pružila prigoda.

Onda je Babu kroz svježi, čisti i isprani zrak, iz koga su hlapili divni mirisi zemlje, kazivao put prema dolje, stupajući čedno iza stranaca, no ponosno na čelu kulija. Imao je mnogo različitih misli, a i najmanja od tih misli bila bi preko mjere zanimala njegove drugove. Bio je prijatan vodič, uvijek spreman, da obraća pažnju na ljepote područja svoga kraljevskog gospodara. Napučio je planine svime, što su gospoda željela da ubiju — kozorogom i medvjedima, koliko se samo htjelo. Govorio je o botanici i etnologiji s najnedužnijom netočnosti, a neiscrpljiva je bila njegova zaliha mjesnih legenda

— treba imati na umu, da je bio već petnaest godina pouzdani agent države.

»Svakako je ovaj čovjek neobičan original«, reče viši od dvaju stranaca.

»On predstavlja u malom Indiju za vrijeme prelaza — tu čudnu mješavinu istoka i zapada«, primijeti Rus. »Mi umijemo postupati s orijentalcima«.

»Izgubio je svoju domovinu, a druge nije stekao. No on iz dna duše mrzi svoje pobjeditelje. Čuj! Povjerio mi je sinoć . . . i t. d.«

Ispod svoga prugastoga suncobrana napeo je Hurree Babu uši i mozak, da bi mogao slijediti brzi francuski govor, dok je oči držao na jednoj *kilti*, punoj geografskih karata i spisâ — jednoj osobito velikoj košari, koja je bila pokrita dvostrukim voštanim platnom. Nije on baš mislio, da ukrade štogod od toga. Htio je samo znati, što bi trebalo ukrasti, a kasnije, kad bi se ukralo, kako bi se umaklo. Zahvaljivao je svima bogovima Hindustana i Herbertu Spenceru, da je za kradju preostalo nekoliko vrijednih stvari.

Drugi dan se cesta strmo uspinjala na jedan travom obrasli izdanak iznad šume. Tu su pod veče naišli na jednog starog lamu — zvali su ga *boncom*, koji je unakrštenih nogu sjedio nad jednom tajanstvenom mapom, pričvršćenom kamenima, koju je objašnjavao nekom mladom čovjeku, očito neofitu, posebne, iako neoprane ljepote. Kim je već izdaleka opazio prugasti suncobran, pa je predložio odmor, dok suncobran stigne gore do njih.

»Ha!« klikne Hurree Babu, dosjetljiv kao obuveni mačak. »Ovo je eminentno svet čovjek ovoga kraja. Po svoj prilici podanik moga kraljevskoga gospodara«.

»A što ovdje radi? To je vrlo čudnovato«.

»Objašnjava jednu svetu sliku, rukom izradjenu«.

Oba su čovjeka stajala gologlava u svijetlu niskog popodnevnog sunca, koje je zlatom bojilo

travu. Zlovoljni kuliji, veseli što se prekinulo hodanje, zastali su i odložili svoje tovare.

»Pogledaj!« reče Francuz. »Čini se, kao neka slika o radjanju nove vjere: — prvi učitelj i prvi djak. Je li on budhist?«

»Neke podredjene vrste«, odgovori drugi stranac. »U bregovima nema pravih budhista. No pogledaj bore njegova plašta. Gledaj njegove oči — kako su bezobrazne! Kao da nam žele natuknuti, da smo još vrlo nezreli narod?« Govornik žestoko udari po jednom visokom grmu. »Mi još nigdje nismo ostavili svoga traga. Nigdje! To, razumiješ li me, to je ono, što me uznemiruje«. Pri tome pogleda mirno lice i dostojanstveni mir laminoga držanja.

»Budi strpljiv. Zajedno ćemo ostaviti trag iza sebe — mi i tvoj ‚nezreli narod'. Medjutim, nacrtaj njegovu sliku«.

Babu dostojanstveno pristupi k lami. Njegove smjerne riječi nisu bile u suglasju s njegovim držanjem i namigivanjem Kimu.

»Sveti, ovo su Sahibi. Moji su lijekovi jednoga izliječili od proliva, pa idem skupa s njima u Simlu, da nadzirem njegovo ozdravljenje. Oni žele vidjeti tvoju sliku«.

»Liječiti bolesnika vazda je dobro«, reče lama. »Ovo je Kolo Života, ono isto, koje sam ti pokazao u kolibi u Ziglauru, kad je padala kiša«.

»I žele čuti, da je ti sâm objasniš«.

Lamine oči zasjaše od nade na nove slušaoce. »Dobro je objašnjavati najuzvišeniji Put. Znadu li oni nešto lindski, kao onaj čuvar kipova?«

»Možda, malo«.

Nato lama, jednostavan poput djeteta, koje je zaokupljeno novom igrom, zabaci glavu i započne punim glasom zazivanje, koje doktor teologije izriče prije razlaganja svoje nauke. Stranci su se bili naslonili na svoje gorštačke palice i slušali. Kim, čučeći skromno na zemlji, motrio je crveni sunčani sjaj na njihovim licima te njihove sjene, koje su se spa-

jale i opet rastavljale. Nosili su engleske dokoljenice i čudne pojase, koji su Kima maglovito sjećali slike u jednoj knjizi u knjižnici sv. Ksavera: »Doživljaji mladoga prirodoslovca u Mehiku«. Da, bili su vrlo slični čudnom M. Sumichrastu iz te priče i nimalo nalični »vrlo bezobraznim ljudima« iz Babu-ove mašte. Kuliji zemljane boje čučali su, puni poštovanja, nekih dvadeset do trideset jardi podalje, a Babu, kome je tanko odijelo u hladnom vjetriću lepršalo poput zastave, stajao je pokraj lame s izražajem sretnoga protektora.

»To su ti ljudi«, šapnu Hurree Kimu, dok se ritual nastavljao i oba bijelca slijedila vlat trave, koja je letjela iz pakla u nebo i opet natrag. »Sve su njihove knjige u velikom šatoru sa crvenkastim platnom — knjige, izvještaji i karte; vidio sam i pismo jednoga kralja, koji je napisao ili Hilas ili Bunar. Čuvaju ga vrlo pomno. Nisu ništa natrag poslali iz Hilasa ili Leha. To je sasvim pouzdano«.

»Tko je s njima?«

»Samo ovi prosjački kuliji. Oni nemaju sluga. Tako su zakopčani. Kuhaju sami sebi jelo«.

»Što imam dakle ja da uradim?«

»Čekaj i gledaj. Samo ako bi se meni nešto desilo, ti ćeš znati, gdje ćeš potražiti spise«.

»Bolje bi bilo, da je ova stvar povjerena Mahbub Aliju, nego jednom Bengalu«, reče Kim podrugljivo.

»Ima i drugih putova, da se dodje do dragane, nego da se penješ uza zid«.

»Gledajte ovdje pakao za škrtost i pohlepu. S jedne strane medjaši sa žudnjom, a s druge strane s nestrpljivosti«. Lama se zagrijao pri tumačenju, dok ga je jedan stranac nacrtao u svijetlu, kojega je naglo nestajalo.

»Sada će biti dosta«, reče napokon osorno gospodin. »Ne mogu ga razumjeti, no htio bih imati njegovu mapu. On je bolji umjetnik od mene. Pitaj ga, da li bi je htio prodati«.

»On kaže: ne, gospodine«, odgovori Babu. Lama, dakako, ne bi dao svoje mape jednome putniku, na koga je slučajno naišao, kao što nijedan nadbiskup ne bi založio svete kaleže iz svoje katedrale. Sav je Tibet pun jeftinih reprodukcija Kola; no lama je bio ne samo umjetnik, već i bogat opat u svom zavičaju.

»Možda za tri ili četiri ili deset dana, ako vidim, da je Sahib jedan od onih, koji traže, i ako ima razumijevanja; moguće ću mu sâm nacrtati drugu mapu. No ovu trebam za upućivanje jednoga pripravnika. Tako mu reci, hakime«.

»Ali bi ju on želio odmah dobiti — za novac«.

Lama odmahnu glavom i stade slágati Kolo. Što se tiče Rusa, on je u lami gledao samo nečistog jednog starca, koji se cjenjka za zamazan komad hartije. Izvadi zato pregršt rupija i pograbi napola u šali kartu, koja se rastrgla, jer ju je lama čvrsto držao. Kod kulijâ se čulo tiho mrmljanje zaprepaštenja; neki su od njih bili iz Spitia i, kako se činilo, dobri budhisti. Lama ustade pri tom napadaju; njegova se ruka maši teške željezne peraljke, koja je svećeničko oružje, dok je Babu skakutao od uzrujanosti.

»No, sada vidiš, zašto sam trebao svjedoke. To su vrlo bezobzirni ljudi. Oh, gospodine! Gospodine! ne smijete vrijedjati svetoga čovjeka«.

»Chelo! Oskvrnuo je Pisanu Riječ!«

Bilo je prekasno. Prije nego što ga je Kim mogao odbiti, Rus je starca udario usred lica. Čas kasnije kotrljao se Rus niz brdo s Kimom, koji ga je držao za grlo. Ona je pljuska razbudila u krvi dječakovoj sve dosad nepoznate irske djavole, a nenadani pad njegova neprijatelja učinio je ostalo. Lama, napola omamljen, spusti se na koljena, dok su kuliji sa svojim tovarima bježali uzbrdo tako brzo, kako ljudi iz nizine umiju da trče po ravnici. Vidjeli su svojim očima neizrecivo svetogrdje. pa je trebalo pobjeći prije, nego što bi se počeli osvećivati bogovi

i vragovi bregova. Francuz je potrčao prema lami, tapkajući po svom samokresu s nejasnom namjerom, da učini starca taocem za svoga druga. Tuča oštroga kamenja — gorštaci umiju dobro gadjati — otjerala ga je, a jedan kuli iz Ao-chunga pograbi lamu i povuče ga sa sobom u divlji bijeg. Sve se ovo odigralo tako naglo, kao što se nenadano spustila planinska noć.

»Ponijeli su sa sobom prtljagu i sve puške«, kričao je Francuz i nasumce pucao u sumrak.

»Dobro, gospodine! Dobro! Nemojte pucati. Idem da spasavam«, dovikne mu Hurree i teškim korakom odgega niz obronak i prevali se na zanesenog i začudjenog Kima, koji je upravo glavom svoga neprijatelja, kome je nestajalo daha, udarao o jedan greben.

»Idi natrag kulijima«, šapnu mu Babu u uho. »Oni imaju prtljagu. Spisi su u *kilti* sa crvenim pokrovom, no pregledaj sve. Uzmi njihove spise, a osobito kraljevo pismo. Idi! Dolazi onaj drugi«.

Kim se verao gore. Jedno revolversko tane udari o liticu pokraj njega, našto on čučne poput jarebice.

»Ako pucate«, viknu Hurree — »vratit će se kuliji, te nas satrti. Spasio sam onog drugog gospodina. Ovo je vanredno opasan položaj«.

»Tako mi Jupitra!« Kim s naporom pomisli engleski — »ovo je vraški škakljiv položaj, ali držim, da je to samoobrana«. Pri tome spopadne Mahbubov dar, koji je nosio na grudima, i nesigurno — osim nekoliko hitaca za vježbu u bikanerskoj pustinji, nikada se nije poslužio tim malim oružjem — i nesigurno potegnu za otponac.

»Što sam ja rekao, gospodine!« Babu se učini kao da plače. »Sidjite ovamo dolje i pomozite, da ga nanovo oživimo. Svih nas život visi o jednoj niti, kažem vam«.

Pucanje prestade. Začu se bahat nogu, a Kim se požuri gore kroz tamu, psujući kao urodjenik, a sopćući kao mačka.

»Jesu li te ranili, chelo?« oglasi se lamin glas nad njim.

»Ne. A tebe?« pri tome dječak iščezne u gajiću kržljavih jela.

»Nisam ranjen. Hodi. Idemo s ovim ljudima u Shamlegh-pod-Snijegom«.

»Ali ne prije, dok ne izvršimo pravdu«, viknu glas. »Imam puške onih Sahiba — sve četiri. Hajdemo dolje«.

»Udario je Svetoga — vidjeli smo. Naša stoka bit će neplodna, naše žene prestat će radjati! Snijeg će se na nas survati, kad podjemo doma... Sve to još povrh drugih nevolja!«

Mali se jelik napuni uzbudjenim kulijama, koji su u svom ogorčenju i strahu bili sposobni za sve. Čovjek iz Ao-chunga nestrpljivo je baratao oko zasunke svoje puške i htio da podje dolje.

»Počekaj malo, Sveti; oni ne mogu biti daleko. Počekaj, dok se vratim«.

»Ali sam ja onaj, koji je pretrpio nepravdu«, reče lama i stavi ruku na čelo.

»Pa baš zato«, bio je odgovor.

»Ako ja na sve to zaboravim, tvoje ruke ostaju čiste. Šta više, ti stječeš zaslugu zbog poslušnosti«.

»Pričekaj, svi ćemo zajedno u Shamlegh«, ostajao je čovjek pri svome.

Lama je oklijevao jedan časak, baš toliko, koliko treba, da se naboj stavi u pušku. Onda ustane i položi prst na rame čovjeka.

»Jesi li čuo? Ja kažem: ne smije biti ubijanja — ja, koji sam bio opat u Such-zenu. Žudiš li za tim, da se drugi put rodiš kao štakor, ili kao zmija pod potkrovnim žlijebom, ili kao crv u utrobi najniže živine? Želiš li da — —«

Čovjek iz Ao-chunga pade na koljena, jer je lamin glas zvonio kao tibetski vražji gong.

»Ai! Ai!« viknu čovjek iz Spitia. »Nemoj nas proklinjati — nemoj proklinjati njega. Bila je samo

njegova revnost, Sveti!... Odbaci od sebe pušku, ludo jedna!«

»Srdžba na srdžbu! Zlo na zlo! Neka ne bude ubijanja. Pustite ih! Koji su tukli svećenika, neka podju u robovanje svojih vlastitih djela. Kolo je pravedno i stalno i ne odstupa ni za vlas! Oni će se još mnogo puta radjati — u mukama«. Lamina se glava spusti i teško se nasloni na Kimovo rame.

»Bio sam blizu velikome zlu, chelo«, šapnu on Kimu u mrtvoj tišini borika. »Bio sam u napasti, da odašljem tane; i svakako bi ih, u Tibetu snašla teška i polagana smrt... — Udario me je u lice... — na meso«. Teško dišući kliznuo je starac na zemlju te je Kim mogao čuti, kako previše napregnuto lamino srce udara i zastaje.

»Jesu li ga na smrt ranili?« upita čovjek iz Ao-chunga, dok su ostali šutke stajali naokolo.

Kim je klečao u smrtnom strahu nad laminim tijelom. »Ne«, viknu on strastveno — »samo ga je slabost ubuzela«. Tada se sjeti, da je on bijelac, koji je imao pri ruci taborske uredjaje bijelaca. »Otvorite košare! Sahibi možda imaju kakav lijek«.

»Oho! Znam ga ja«, reče čovjek iz Ao-chunga sa smiješkom. »Nisam badava bio pet godina Yankling Sahibov *shikarri* (lovac), a da ne bih poznavao taj lijek. I ja sam ga okušao. Pogledajte ovamo!«

Izvuče iz njedara bocu jeftine rakije, onakve, kakva se u Lehu prodaje putnicima, i spretno ulije nekoliko kapi medju lamine zube.

»Tako sam radio, kad je Yankling Sahib iščašio nogu iza Astora. Gledao sam ja već u njihove košare — no, pravedno ćemo sve razdijeliti, kad stignemo u Shamlegh. Daj mu još malko. Dobar je to lijek. Pipni! Sada mu srce već bolje ide. Položi njegovu glavu i natari mu rakijom malo prsa. Da je mirno čekao, dok ja obračunam sa Sahibima, nikad mu se to ne bi dogodilo. Ali možda će Sahibi za nama poći u potjeru! Onda valjda ne bi bilo zlo ustrijeliti ih njihovim vlastitim puškama, he?«

»Jedan, mislim, da je već dobio svoju plaću«, reče Kim kroz zube. Grunuo sam ga u slabine, kad smo pošli niz brdo. Volio bih, da sam ga ubio!«

»Čovjek može biti hrabar, kad ne stanuje u Rampuru«, primijeti jedan, čija je koliba bila samo nekoliko milja daleko od ruševine palače rajahove. »Ako dodjemo na zao glas kod Sahibâ, nijedan nas više ne će uzeti za lovce«.

»Oh, no ovo nisu Angrezi-Sahibi. Nisu veseli ljudi kao Fostrum Sahib ili Yankling Sahib. Oni su stranci, pa ne umiju govoriti *angrezi* (engleski), kao što govore Sahibi«.

Uto lama zakašlje i sjedne, mašajući se svoga tespilja.

»Ne smije biti ubijanja«, promrmlja. »Kolo je pravedno. Zlo na zlo...«

»Ne, Sveti. Svi smo mi ovdje«. Čovjek iz Ao-chunga plašljivo pomiluje lamine noge. »Nitko ne će biti ubijen, osim ako ti to zapovjediš. Odmori se malo. Udarit ćemo ovdje mali tabor, a kasnije, kad izidje mjesec, poći ćemo u Shamlegh-pod-Snijegom.«

»Poslije udarca najbolje je spavati«, primijeti mudro jedan čovjek iz Spitia.

»Imam kao neku vrtoglavicu u tjemenu i neki pritisak unutri. Daj, da položim glavu na tvoje krilo, chelo. Starac sam, ali nisam oslobodjen od strasti... Moramo misliti na uzrok svih stvari«.

»Dajte mu pokrivač. Ne smijemo zapaliti oganj, jer bi ga Sahibi mogli vidjeti«.

»Bolje bi bilo, da podjemo u Shamlegh. Nitko nas onamo ne će slijediti«, reče onaj strašljivi čovjek iz Rampura.

»Bio sam shikarri (lovac) Fostum Sahiba, a sada sam shikarri Yankling Sahiba. Da nije toga prokletog *beegara*, bio bih sada s Yankling Sahibom. Neka dva čovjeka s puškama dolje straže, da Sahibi ne bi počinili dalje ludosti. Ja ne ću ostaviti ovoga Svetog«.

Posjedali su malo podalje od lame i poslije kratkog prisluškivanja počela je medju njima kružiti nargila, kojoj je posuda bila neka stara boca od laštila. Lula je išla od ruke do ruke, žar crvene žeravice rasvjetljivao je uske, stisnute oči, krupne kineske lične kosti i volovska grla, koja su se gubila u tamnim, suknenim borama oko njihovih ramena. Činili su se kao zlodusi iz nekog začaranog rudnika — kao gorski dusi na tajnoj skupštini. I dok su se razgovarali, zamuknuli su malo pomalo glasovi snježnih voda okolo njih, jer je noćni mraz sapeo i ugušio potočić.

»Kako je samo ustao protiv nas!« reče jedan čovjek iz Spitia, pun udivljenja. »Sjećam se jednoga starog kozoroga iza Ladakh-ceste, koga je Dupont Sahib pred sedam godina promašivši pogodio u lopaticu, i koji se isto tako ustobočio kao on. Dupont Sahib bio je dobar lovac«.

»Ne tako dobar kao Yankling Sahib«. Čovjek iz Ao-chunga potegne iz boce rakije te je dalje pruži.

»Sada poslušajte mene — ako drugi koji ne misli, da više znade«.

Nitko nije prihvatio taj izazov.

»Idemo u Shamlegh, kad se mjesec pomoli. Tamo ćemo pravedno razdijeliti prtljagu. Ja sam zadovoljan s ovom malom novom puškom i svim njenim nabojima.

»Jesu li medvjedi samo tebi opasni?« zapita drugi, koji je povlačio iz lule.

»Ne; no krzna mošutnjaka sada vrijede šest rupija po komadu, a tvoje žene mogu dobiti platno od šatora i nešto od posudja za kuhanje. Sve ćemo to posvršavati još prije zore u Shamleghu. Onda ćemo poći svaki svojim putem i zaboraviti, da smo ikada vidjeli ili služili ove Sahibe, koji bi zbilja mogli reći, da smo ukrali njihovu prtljagu«.

»To vrijedi za tebe. No što će reći naš rajah?«

»A tko će mu kazati? Oni Sahibi, koji ne znaju govoriti našim jezikom, ili Babu, koji nam je za posebne svoje svrhe dao novaca? Hoće li on protiv nas voditi vojsku? Koje svjedočanstvo još preostaje? Ono, što ne trebamo, bacit ćemo nekamo, kamo još nije nogom nitko stupio«.

»Tko je ljetos u Shamleghu?« Ovo je mjesto bilo samo pašnjak s tri ili četiri kolibe.

»Žena iz Shamlegha. *Ona*, kako znamo, ne voli Sahibe. Ostale možemo zadovoljiti malim darovima; a ovdje je dosta za sve nas«. Pri tome udari po punim stranama najbliže košare.

»Ali — ali —«

»Rekao sam, da oni nisu pravi Sahibi. Sve njihove kože i glave kupljene su u bazaru u Lehu. Poznajem ja znakove. Već prije sam ih vama pokazao«.

»Istina je. Sve su to bile kupljene kože i glave. U nekima je pače bilo i moljaca«.

To je bio lukav razlog; čovjek iz Ao-chunga poznavao je svoje drugove.

»U najgorem slučaju pripovjedit ću stvar Yankling Sahibu, koji je veseljak, pa će se smijati. Mi ne činimo zla nijednome Sahibu, koga poznajemo. *Oni* tuku svećenike. Prestrašili su nas. Mi smo pobjegli. Tko zna, gdje smo odbacili prtljagu? Mislite li vi, da će Yankling Sahib dopustiti redarstvu iz nizine, da hoda okolo po bregovima, pa da uzbuni njegovu divljač? Daleko je iz Simle do Chinia, a dalje iz Shamlegha do Shamlegh-Sredine«.

»Neka dakle bude, no ja ću nositi veliku košaru; onu, sa crvenim pokrivalom, koju su Sahibi sami slagali svakoga jutra«.

»To dokazuje«, reče čovjek iz Shamlegha vješto — »da su to Sahibi, koji ništa ne znače. Tko je ikada čuo, da su Fostum Sahib ili Yankling Sahib, pa i mali Peel Sahib, koji obnoć bdije, da ustrijeli *serusa* — tko je, pitam ja, ikada čuo, da su ti Sahibi došli u bregove bez kuhara iz ravnice, bez nosača i bez svih mogućih dobro plaćenih, samovoljnih i okrutnih ljudi u svojoj pratnji? Kako mogu oni Sahibi da nam naškode? Što je s košarom?«

»Ništa, samo je puna pisane Riječi, knjigâ i hartije, na kojoj su pisali, i čudnovatoga orudja kao za bogoslužje«.

»Sve će to progutati Shamlegh-Sredina«.

»Dobro! Ali što, ako time uvrijedimo bogove Sahibâ? Ne volim ovako postupati s pisanom Riječi. A u njihove mjedene kumire pogotovo se ne razumijem. Nije to posudje za priproste gorštake«.

»Starac još uvijek spava. Pitat ćemo njegova chelu«. Čovjek iz Ao-chunga ponovo oživi, te se isprsi ponosom vodje.

»Imamo ovdje jednu košaru, pa ne znamo, što je s njom«, tiho šapnu.

»No ja znam«, odgovori Kim oprezno. Lama je dihao u prirodnom laganom snu, a Kim je mislio na posljednje riječi Hurree-ove. Kao igrač u Velikoj Igri bio je upravo sada sklon, da cijeni Babu-a. »Radi se o jednoj *kilti* sa crvenim pokrovom, koja je puna najdivnijih stvari i koja ne smije doći u ruke budalâ«.

»Rekao sam, rekao sam«, viknu nosač toga tereta. »Misliš li, da će nas odati?«

»Ne će, ako je meni date. Izvući ću iz toga magiju. Inače će prouzročiti veliku nevolju«.

»Svećenik uvijek hoće svoj dio«. Rakija je štetno djelovala na čovjeka iz Ao-chunga.

»Meni je svejedno«, odgovori Kim s lukavštinom svoje zemlje. »Podijelite je medju se, pa gledajte, što će doći«.

»Ne. Ja sam se samo našalio. Daj nalog. Ima više nego dosta za sve nas. U zoru ćemo iz Shamlegha otići svak svojim putem«.

Još su jedan sat udešavali i preudešavali svoje jednostavne osnovice, dok se Kim tresao od studeni i ponosa. Smiješnost položaja draškala je ono, što je u njegovoj duši bilo irsko i orijentalno. Evo uhodâ one strahovite vlasti sa sjevera, u vlastitoj zemlji po svoj prilici tako velikih, kao što su Mahbub Ali ili pukovnik Creighton, a sada bespomoćno poraženih.

Jedan od njih, to je on sam znao, bio je za neko vrijeme kljast. Kraljevima su davali obećanja, a noćas su ležali negdje tamo dolje, bez mapa, bez hrane, bez šatora i pušaka, a da nema Hurree Babua, bili bi i bez vodiča. A taj rasap njihove Velike Igre, (Kim bi rado znao, kome će o tome izvijestiti) onaj slijepi bijeg u noć, nije došao nikakvom lukavštinom Hurree-a i domišljatošću Kima, već sasvim jednostavno, lijepo i neizbježivo, kao i onda, kad je revni mladi redarstvenik u Umballi uhvatio Mahbubovog prijatelja fakira.

»Tamo dolje oni su — bez ičega; i, tako mi Boga, studeno je! Ja sam ovdje sa svim njihovim stvarima. Oh, kako će biti bijesni! Žao mi je Hurree Babua«.

Kim je sebi mogao uštedjeti svoju sućut, jer Bengal, ma da je tjelesno trpio, bio je duševno razgrijan i pun ponosa. Jednu milju niže na kraju omorikove šume, dva su se napola smrznuta čovjeka — jedan od njih trpio je na prekide jake boli — uzajamno optuživala, a usput su žestoko psovala Babua, koji se činio kao ukočen od straha. Zatražili su od njega osnovu, što bi imali dalje raditi. Babu im je objasnio, da mogu biti sretni, što su živi; da su njihovi kuliji, ako slučajno sada nisu njima za tragom, daleko i izvan dohvata; da je rajah, njegov gospodar, daleko devedeset milja i ne samo što im ne bi posudio ni novaca ni pratnje za put u Simlu, već bi ih zacijelo bacio u zatvor, kad bi čuo, da su udarili svećenika. Govorio je nadugo i naširoko o tom grijehu i njegovim posljedicama, dok mu nisu zapovjedili, da promijeni predmet svoga govora. Jedina je njihova nada, reče, da nenametljivo bježe iz sela u selo, dok ne stignu u civilizirani kraj; i po stoti je put, sav u suzama, pitao visoke zvijezde, zašto su Sahibi udarili svetoga čovjeka.

Deset koračaja dostajalo bi, da Hurree-a odvede u tamu izvan njihova dohvata, do krova i hrane najbližega sela, gdje su liječnici glatkoga jezika bili

veoma rijetki. No on je volio trpjeti studen, štipanje u trbuhu, psovke, pa i prigodne udarce u društvu svojih štovanih gospodara. Šćućuren uz jedno stablo, uzdisao je tužno.

»A jesi li pomislio«, žestoko upita onaj gospodin, koji nije bio ranjen — »jesi li pomislio, kako ćemo mi izgledati putujući po ovom gorju, medju tim urodjenicima?«

Hurree Babu posljednjih je sati o malo čemu drugome i mislio, no pitanje nije bilo njemu upravljeno.

»Mi ne možemo putovati! Ja jedva mogu hodati«, zastenje Kimova žrtva.

»Možda će sveti čovjek biti milosrdan u ljubeznoj blagosti, gospodine, inače . . .«

»Osobito će mi veselje biti, da skrešem svoj samokres u onog mladoga *bonca*, čim se drugi put sastanemo«, bio je nekršćanski odgovor.

»Samokres! Osveta! Bonci!« Hurree se još više šćućuri. Činilo se, da se rat nanovo započeo. »Ne misliš li ti na naš gubitak? Prtljaga! Prtljaga!« Mogao je čuti, kako onaj, što govori, od bijesa upravo pleše po travi. »Sve, što smo nosili! Sve, što smo bili istražili! Naša dobit! Posao od osam mjeseci! Znadeš li, što to znači? Da, da, *mi* umijemo postupati s orijentalcima. Oh, dobro si to uradio!«

Pravdali su se u raznim jezicima, dok se Hurree smijao. Kim je bio s košarama, a u košarama je bilo složeno osam mjeseci dobrog diplomatskog truda. Bilo je nemoguće doći u doticaj s dječakom, no on je pouzdan. Uostalom, mogao je putovanje kroz bregove udesiti tako, da bi Hilas, Bunar i četiri stotine milja planinske ceste zapamtili tu priču za cijelo pokoljenje. Ljudi, koji ne mogu držati u vlasti svoje vlastite kulije, nemaju poštovanja u bregovima, a gorštak ima izraziti smisao za humor.

»Da sam ja sam to udesio«, pomisli Hurree — »ne bi moglo biti ništa bolje; i tako mi Jupitra, sada, kad o tome razmišljam, vidim, da sam dakako ja

sâm sve to udesio. Kako sam bio hitar! Dok sam trčao niz brdo, smislio sam to! Uvreda je bila slučajna, ali samo ja sam je umio iskoristiti. Zbilja, vrijedi. Treba samo pomisliti, kakav to moralni učinak ima na onaj glupi svijet. Nikakvih ugovora — papira — uopće nikakvih pisanih isprava, a ja kao njihov tumač! Kako ćemo se s pukovnikom smijati! Želio bih, da odmah imam i njihove spise; no u isto vrijeme ne mogu se zapremiti dva mjesta u prostoru. To je prastara istina«.

XIV

Kad je izišao mjesec, digli su se na noge oprezni kulíji. Lama, okrijepljen snom i alkoholom, trebao je samo Kimovo rame, da se na nj prisloni, pa je stupao napred šutke i brzim korakom. Jedan su sat hodili po travnjaku, tu i tamo posutom škriljevcem; obašli su jedan prastari greben i počeli se uspinjati u novi jedan kraj, koji je potpuno zatvarao svaki pogled prema China-dolini. Golemi pašnjak uzdigao se poput lepeze sve do vječnoga snijega. Na njegovoj padini prostrlo se možda pola jutra ravnice, na kojoj je stajalo nekoliko zemunica. Iza tih kolíba — po klaninskome običaju bile su one baš na samom rubu — spuštala se zemlja dvije tisuće stopa strmo u Shamlegh-Sredinu, ponor, u koji još nijedan čovjek nije stavio svoju nogu.

Ljudi nisu pošli na dijeljenje plijena, dok nisu vidjeli, da je lama smješten na počinak u najboljoj sobi, koja je bila u mjestu, zajedno s Kimom, koji mu je po muslimanskome običaju trljao noge.

»Poslat ćemo hrane«, rekne čovjek iz Aochunga — »i *kiltu* sa crvenim pokrovom. U zoru više ne će biti nikoga, koji bi mogao svjedočiti ovako ili onako. Ako nešto iz kilte ne bi bilo od potrebe — učini ovako!«

Pri tome je pokazao kroz prozor, koji se otvarao u prostor pun mjesečine, što se odražavala od snijega, te izbacio praznu bocu od rakije.

»Ne treba slušati, kako će pasti. Ovo je kraj svijeta«, reče i ode. Lama je gledao van s rukom na pragu, dok su mu se oči sjale poput žutih opala. Iz goleme gudure pred njim dizali su se bijeli vrhovi čeznutljivo prema mjesečevu svijetlu. Ostalo je bilo kao tama, što vlada prostorom izmedju zvijezda.

»Ovo su«, izusti lama polagano — »zbilja moji bregovi. Ovdje bi čovjek trebao da boravi, visoko iznad svijeta, rastavljen od naslada, razmišljajući o neizmjernim stvarima.

»Da, ako ima uza se chelu, da mu pripravlja čaj, da mu slaže pokrivač pod glavu i da odgoni steone krave«.

Svjetiljka, koja se dimila, gorjela je u jednom izdupku, ali sama mjesečina jače je svijetlila; u toj pomiješanoj rasvjeti kretao se Kim kao neki visoki duh, nagnut nad torbom s hranom i nad kupicama.

»Ah! Sada sam pustio, da mi se ohladi krv, a u mojoj glavi još uvijek kuca i bruji, a u zatiljku me tišti kao neki obruč«.

»Nije čudo. Bio je to jak udarac. Onaj, koji ga je dao, neka — —«

»Da nije bilo moje strasti, ne bi bilo nikakva zla«.

»Kakvo zlo? Spasio si Sahibe od smrti, koju su stostruko zaslužili«.

»Tu pouku nisi dobro naučio, chelo«.

Lama se smjesti na složenom pokrivaču, dok je Kim nastavio svoj večernji posao. »Udarac je bio samo sjena na sjenu. Samo po sebi zlo — moje noge su izmorene u ovim posljednjim danima! — naišlo je na zlo u meni, na ljutost, bijes i želju, da vratim milo za drago. To je radilo u mojoj krvi, uzbudilo moj želudac i zaglušilo moje uši«. Lama uze iz Kimove ruke vruću kupicu, punu vreloga čaja i stade ceremoniozno piti. »Da sam bio bez strasti, zlo onoga

udarca prouzročilo bi samo tjelesno zlo — brazgotinu ili modricu — a to je samo obmana. Ali duh moj nije bio očišćen, jer se odmah u njemu javila želja; da dopustim, da ljudi iz Spitia ubijaju. U borbi protiv te želje trzala mi se i kidala duša gore, nego da sam primio tisuću udaraca. Tek kad sam ponovio blagoslove (mislio je budhističko blagosivanje), našao sam mir. Kolo je pravedno, ne odstupa sa svoga puta ni za vlas. Pamti tu pouku, chelo!«

»Previsoko je to za mene«, mrmljaše Kim. »Još sam sasvim potresen. Milo mi je, što sam ranio onoga čovjeka«.

»To sam osjećao, dok sam spavao na tvojim koljenima u šumi. Uznemirilo me u mojim snima ono zlo u tvojoj duši, što je radilo, da predje i u moju. No u drugu ruku« — on odriješi svoj tespilj — »stekao sam zaslugu, što sam spasio dva života: živote onih, koji su me uvrijedili. Sada moram razmišljati o uzroku ovih stvari. Brod moje duše koleba«.

»Spavaj i ojačaj se. To je najpametnije«.

»Ja ću razmatrati; ima viša jedna potreba, nego što ti znaš«.

Sve do zore, sat za satom, zurio je lama nepomično u zid, dok nije nestalo mjesečine po visokim vrhuncima i ono, što je na obroncima gorâ u daljini izgledalo da su tamni pojasi, ukazalo se kao nježnozelena dubrava. Ovda-onda bi zastenjao. Vani, ispred zatvorenih vrata, gdje su istjerane krave došle da traže staru svoju staju, bili su ljudi iz Shamlegha i kuliji zabavljeni plijenom i raskošnim uživanjem. Čovjek iz Ao-chunga bio im je vodja, pa kad su jednom otvorili kutije Sahibâ s konzerviranom hranom i našli, da je vrlo dobra, nisu prestajali jesti.

Kad je Kim poslije noći, pune ružnih sanja, izišao, da očisti zube u jutarnjoj studeni, povela ga je na stranu neka žena svijetle kože, s nakitom od tirkiza na glavi.

»Oni drugi su otišli. Ostavili su ti ovu košaru, kako su bili obećali. Ja ne volim Sahibe, no ti ćeš

nam za uzdarje dati neki čar. Ne ćemo, da naš mali Shamlegh izadje na rdjav glas radi toga slučaja. Ja sam žena iz Shamlegha«. Pogledala ga je smionim sjajnim očima, sasvim protivno običajnom gledanju ispod oka, kako gledaju žene iz planina.

»Svakako. No treba da se radi potajno«.

Žena podigne tešku košaru kao da je igračka i baci je u svoju kolibu.

»Izidji i zatvori vrata! Ne puštaj nikoga blizu, dok ne bude svršeno«.

»Ali kasnije — možemo li — razgovarati?«

Kim prevali košaru na pod — cio slap mjerničkih sprava, knjigâ, dnevnika, pisama, geografskih karata i domaćih pisama čudnovatoga mirisa. Na dnu je bila neka vezena torba sa zapečaćenom, pozlaćenom i šareno naslikanom ispravom, onakvom, kakvu kraljevi šalju jedan drugome. Kim zadrži od ushita dah i pregleda položaj sa stanovišta jednoga Sahiba.

»Knjige ne trebam. Osim toga, to su logaritmi, za mjerstvo valjda«. Položi ih na stranu. »Pisma ne razumijem, no pukovnik Sahib razumjet će ih. Njih treba ostaviti. Karte — oni crtaju bolje karte nego ja — dakako. Sva domaća pisma — oho! — a osobito *muraslu*«. Pomiriše vezenu torbu. »Ovo mora da je od Hilasa ili Bunara, dakle je Hurree Babu govorio istinu. Tako mi Jupitra! Ovo je dobra lovina! Želio bih, da Hurree zna ... Ostalo mora sve van kroz prozor«. Primi u ruke krasan prizmatičan kompas i sjajan vrh teodolita. No, napokon, jedan Sahib ipak ne može krasti, a te bi stvari kasnije mogle biti neugodan dokaz. Izabrao je svaku krpicu rukopisa, svaku mapu i domaća pisma i sve to složio u jedan snop. One tri knjige s metalnim koricama i pet otrcanih džepnih knjiga stavi na stranu.

»Pisma i *muraslu* moram nositi ispod kaputa i ispod moga pasa, a rukom pisane knjige moram staviti u torbicu za hranu. Bit će vrlo teško. Ne, mislim, da nema ništa više. A sve da je još što i bilo,

Žena iz Shamlegha

kuliji su to bacili u *chud*, tako, da je sve u redu. A sada ćeš i ti poći«. Spremi u košaru sve, čega se htio osloboditi, i onda je podigne na okvir prozora. Tisuću stopa duboko ležala je duga, zaobljena, glomazna greda magle, još netaknuta od jutarnjega sunca. Tisuću stopa ispod nje stogodišnja omorikova šuma. Mogao je vidjeti zelene krošnje, kako su se činile kao postelja od mahovine, kad bi vjetar rastavio oblak.

»Ne! Ne vjerujem, da će itko za vama poći!«

Košara, okrećući se u padu, izriga cijelu svoju sadržinu. Teodolit udari o izbočenu klisuru i rasmrska se poput ljuske; knjige, tintarnice, kutije s bojama, kompasi i ravnala pričinila su se na čas kao roj pčela. Onda ih nestade; i ma da se Kim napola nagnuo s prozora i napeo svoje mlade uši, nikakav zvuk nije prodr'o gore iz bezdna.

»Za pet stotina i za tisuć rupija ne bi se to moglo kupiti«, pomisli tužno. »To je bilo vrlo rasipno, no imam još sve ostalo, nadam se, sve što su radili. A sada, vraže, kako ću obavijestiti Hurree Babua i što mi treba raditi? A starac moj je bolestan. Moram pisma svezati u navošteno platno. To treba najprije učiniti, inače ću ih sva proznojiti; a potpuno sam sâm!« Svezao je pisma u uredan svežanj, složivši na uglovima tvrdo, ukočeno voštano platno. Njegov ga je skitnički život učinio metodičnim kao staroga lovca, kad se radilo o stvarima putovanja. Onda je s osobitom pažnjom spremio knjige na dnu torbe za hranu.

Žena potrese vratima.

»Ali ti nisi napravio nikakve čarolije«, rekne, ogledavši se unaokolo.

»Nije potrebno«. Kim je potpuno zaboravio da bi se s njom imao o nečemu porazgovoriti. Bez ikakva poštovanja žena se nasmije njegovoj smetenosti.

»Nije potrebno — za tebe. Ti možeš čarati jednim migom oka svoga. No, pomisli na nas, jadni

svijet, kad te više ne bude ovdje! Sinoć su bili svi previše pijani, a da bi saslušali ženu. Ti nisi pijan?«

»Ja sam svećenik«. Kim se opet bio sabrao, a žena, koja nipošto nije bila ružna, ostala je pri svome.

»Opominjala sam ih, da će se Sahibi razbjesniti i da će izvijestiti rajaha, pa će se povesti istraga. Osim toga je još i Babu s njima, a pisari imadu dug jezik.«

»Je li to sva tvoja briga?« Jedna se osnova sasvim jasno rodila u Kimovoj glavi, i on se ushićen nasmiješi.

»Nije sva,« uzvrati žena i pruži mu tvrdu smeđu ruku, punu tirkiza, okovanih u srebro.

»Ja to mogu za čas urediti,« nastavi Kim žurno. »Babu je onaj hakim (ti si čula o njemu?), koji je putovao po planinama kod Ziglaura. Ja ga poznajem«.

»Za plaću bi on sve izdao. Sahibi ne mogu razlikovati jednoga gorštaka od drugoga, no Babui imadu oči za ljude i — za žene.«

»Odnesi mu poruku od mene.«

»Nema ništa, što za tebe ne bih uradila.«

Primio je ovo laskanje mirno, kako to moraju muškarci u zemlji, gdje žene udvaraju. Istrgao je list iz jedne bilježnice i neizbrisivom patentnom olovkom napisao u grubom *shikastu*, pismu, kojim se služe nevaljali mališani, kad šaraju po zidovima: »Imam u rukama sve, što su oni napisali: njihove zemljovide i mnogo pisama. Naročito *muraslu*. Reci mi, što da uradim. Ja sam u Shamleghu-pod-Snijegom. Starac je bolestan«.

»Odnesi ovo njemu. To će mu začepiti usta. Ne može biti, da je daleko odmaknuo.«

»I doista nije. Još su u šumi kod gorskoga izdanka. Naša su djeca pošla, da ih straže, dok ne svane, a kad su se stranci dali na put, djeca su nam to doviknula«. Kim se začudi; no s ruba plandišta za ovce doista je dopirao zov, sličan kriku jastreba.

Neko dijete, čuvajući ovce, bilo je prihvatilo taj zov od brata ili sestre s onu stranu obronka, odakle se mogla pregledati dolina Chini, i sada ga dalje šiljalo.

»I moji su muževi tamo vani, da nakupe drva.« Pri tome izvadi pregršt oraha iz njedara, razbije jedan i stane jesti. Kim se prenavljao, kao da ništa ne razumije.

»Zar ti ne znaš značenje oraha, svećeniče?« upita ona ulagujući mu se i pruži mu raspolovljene ljuske.

»Dobra pomisao!« Kim brzo složi svoj komadić hartije medju ljuske. »Imaš li malo voska, da ih zatvorim nad tim pismom?«

Žena duboko uzdahnu, a Kim popusti.

»Nema plaće, dok se ne izvrši usluga. Odnesi ovo Babu-u i reci mu, da mu to šalje Sin Čarobnjaka.«

»Ai! Zbilja! Zbilja! Od jednoga čarobnjaka, koji izgleda kao Sahib.«

»Ne, od Sina Čarobnjaka. I upitaj, hoćeš li dobiti odgovor.«

»No, ako bude nasrtljiv? Ja — ja se bojim«.

Kim se nasmije i reče: »On je bez sumnje vrlo umoran i vrlo gladan. Bregovi čine hladne drugove za postelju. Hai, moja« — bilo mu je već navrh jezika, da rekne: »majko«, no pretvorio je to u »sestro« — »ti si mudra i razborita žena. Sada valjda već sva sela znadu, što se dogodilo Sahibima, je li?«

»Svakako. Novost je bila o ponoći u Ziglauru, a sutra će biti u Kotgarhi. Sela su i zaplašena i ljuta.«

»Toga ne treba. Reci selima, neka Sahibe hrane i neka ih puste, da s mirom dalje putuju. Moramo ih što tiše otpremiti iz naših dolina. Jedno je ukrasti — a ubiti drugo. Babu će me razumjeti i ne će biti daljih tužbi. Žuri se. Moram dvoriti svoga učitelja, kad se probudi.«

»Neka dakle bude. Poslije usluge — rekao si — dolazi nagrada i plaća. Ja sam žena iz Shamlegha i

rajah me izdržava. Ja nisam obična žena, koja samo radja djecu. Shamlegh je tvoj: kopito, rog i koža, mlijeko i maslac. Uzmi ili ostavi.«

Uputila se odlučno u bregove, u jutarnje sunce, što je petnaest stotina stopa nad njima granulo, a srebrni djerdani kucali su joj o široke grudi. Ovaj put je Kim mislio u domaćem jeziku, dok je voskom pritiskivao rubove voštanoga platna svojih zavežljaja.

»Kako može čovjek slijediti Put ili Veliku Igru, kad mu žene vječito dodijavaju? Bila je najprije ona djevojka iz Akrole, onda žena sudopere iza golubinjaka — ne brojeći ostale — a sada dolazi ova ovdje! Dok sam bio dijete, bilo je to sasvim dobro, no sada sam muž, a one ne će da me smatraju mužem. Orasi, dakako! Ha! Ha! U nizini istu službu obavljaju bademi!«

Izidje, da prosi milodare po selu, ne s prosjačkom zdjelom, koja je mogla služiti u nizini, već držeći se poput kakvog kraljevića. Ljetno se žiteljstvo Shamlegha sastoji samo od tri porodice: — četiri žene i osam ili devet muškaraca. Svi su oni bili snabdjeveni mesom iz konzerva i raznim pićem, počevši od amoniakova kinina, pa sve do bijele votke, jer su kod sinoćnjega plijena imali svoj puni dio. Lijepi kontinentalni šatori bili su razrezani i razdijeljeni, a vani naokolo ležale su tave od aluminija.

Smatrali su laminu nazočnost potpunom zaštitom protiv svih posljedica, te se nisu nimalo kajali, dok su Kimu donosili od svega najboljega, pa i samo piće *chang*, ono ječmeno pivo, što dolazi iz Ladakha. Onda su sjedili i grijali se na suncu, brbljajući, smijući se i pušeći, dok su im noge visjele u neizmjerne ponore. O Indiji i njenoj vladi sudili su samo po iskustvu, koje su stekli o putujućim Sahibima, što su njih ili njihove prijatelje upotrebljavali kao shikarre. Kim je čuo priče, kako su Sahibi, sada već dvadeset godina u grobu, promašili hitac na kozoroge, *serowe* (vrsta šišmiša) i drugu divljač, a svaka je priča bila kao rasvijetljena ostraga

poput granja, kad se gleda prema blijesku. Pričali su mu o svojim malim bolestima i što je važnije, o bolestima svoje malene stoke jakih nogu; o svojim putovima sve do Kotgarha, gdje žive strani misionari, još i dalje, do divnoga grada Simle, gdje su ulice taracane srebrom i gdje svak može da dobije službu u Sahibâ, koji se naokolo voze u kolima s dva kotača i koji novac izdaju lopatom.

Domala se i lama pridružio brbljavome društvu pod strehom, ozbiljan i zamišljen stupajući vrlo teško. Učinili su mu dosta mjesta. Tanki ga je zrak okrijepio i on je sjeo na rub bezdana s najboljima od njih; kad bi razgovor zastajao, bacao bi lama šljunak u prazninu. Trideset milja orlova leta daleko, bio je drugi gorski lanac, s malim krpicama sitnogorične šume na rubovima, brazdama i dóljama, a za svaku od tih krpica trebao je ipak cio jedan dan čvrstoga hoda, ako se htjela proći. Iza sela zakrčio je sam brijeg Shamlegh svaki vidik prema jugu. Sjedilo se tu kao u lastavičjem gnijezdu pod strehom krova svijeta.

Od vremena do vremena ispružio bi lama ruku te bi tiho šapćući pokazivao na cestu u Spiti i sjeverno preko Parungla.

»Tamo, gdje su bregovi najgušći, leži De-ch'en (mislio je Hon-lé), onaj veliki samostan. Sagradio ga je s'Tag-stan-ras-chéen, o kojemu ima jedna priča.« I poče da priča jednu fantastično složenu pripovijest o začaravanju i čudesima, našto je sav Shamlegh zinuo od čuda. Okrenuvši se malko prema zapadu, potražio je lama pogledom medju ledenjacima zelene planine Kulu-a i Kailunga. »Jer odande sam došao u onim starim, starim danima. Došao sam iz Leha preko Baralachia.«

»Da, da, poznajemo mi to«, prihvatiše ljudi iz Shamlegha, vikli dalekim putovanjima.

»I spavao sam dvije noći sa svećenicima iz Kailunga. Ovo su bregovi mojih ushićenja! Sjene, blagosovljene nad svima sjenama! Tamo su mi se

oči otvorile za taj svijet; tamo sam našao prosvjetljenje i tamo sam opasao bedra za traženje. Došao sam iz bregova — iz visokih bregova, gdje jaki vjetar duva. O, pravedno je Kolo!« Blagosivao je one velike ledenjake, gole klisure, nagomilane morene i odronjeni škriljevac; suhe visočine, skrivena slana jezera, prastaro drveće i plodnu, vodom natopljenu dolinu. Blagoslovio je sve to onako, kao što umirući čovjek blagosivlje svoju porodicu, a Kim se divio njegovu žaru.

»Da, da. Našim bregovima nema para«, rekoše ljudi iz Shamlegha. I stadoše se čuditi, kako čovjek može da živi u vrućim, strašnim ravnicama, gdje je stoka velika poput slonova i nesposobna, da ore po obroncima; gdje se selo dotiče sela i to na stotine milja, kako su čuli; gdje ljudi idu krasti u skupinama i gdje ono, što lupeži ostave, redarstvo odnosi.

Tako je prošlo tiho prijepodne, našto je Kimov glasnik došao gore preko strmoga travnjaka, mirna daha kao i u času, kad je pošla na put.

»Poslao sam hakimu vijest«, objasni Kim, dok se ona duboko klanjala.

»Je li pristao uz krivobošce? Ne, sjećam se, liječio je jednoga od njih. Stekao je zasluge, iako je izliječeni upotrebio svoju snagu za zlo. Pravedno je Kolo. Što je s hakimom?«

»Bojao sam se, da si udarcem ozlijedjen i — i znao sam, da je on mudar.« Kim uze voskom zatvorenu orahovu ljupinu i pročita na stražnjoj strani svoga pisma engleski napisanu bilješku: ‚Cijenjeno pismo primio. Zasada ne mogu otići od sadašnjega društva. Odvest ću ih u Simlu. Poslije, nadam se tebe dostignuti. Nema svrhe dalje pratiti srditu gospodu. Vrati se istim putem, kojim si došao. Ja ću te prestignuti. Vrlo zadovoljan korespondencijom, kako sam predvidio'. — »Sveti, on kaže, da će umaknuti krivobošcima i da će se vratiti k nama. Hoćemo li ga dakle pričekati u Shamleghu?«

Lama se s puno ljubavi zagleda na gorje te odmahnu glavom.

»To ne smije biti, chelo. Želio bih to iz srži svih mojih kosti, ali je zabranjeno. Vidio sam Uzrok Stvari.«

»Zašto ne bi smjelo biti. Ako tebi bregovi svaki dan vraćaju snagu? Sjeti se, bili smo slabi i klonuli tamo dolje u Doonu.«

»Postao sam jak, samo da činim zlo i da zaboravljam. Svadljivac i hvastavac bio sam u bregovima.« Kim suzdrža smiješak. »Pravedno i savršeno je Kolo, ne odvaja se od Puta ni za vlas. Dok sam bio čovjekom, prije mnogo vremena, hodočastio sam u Guru Ch'wan medju jablanima (pri tome pokaza Bhotanu), gdje čuvaju svetoga konja.«

»Mir, budite mirni!« reče sav Shamlegh u jedan glas. »On govori o Jamlin-nin-k'oru, konju, koji u jednom danu može obići cio svijet«.

»Ja govorim samo svome cheli«, reče lama s blagim prikorom, i oni se raspršе kao jutarnji mraz na južnim strehama. »U onim danima nisam tražio istinu, već glasine nauke. Sve sama obmama! Pio sam pivo i jeo sam kruh Guru Ch-wana. Sutradan reče jedan: Idemo, da se borimo u Sangor Gutoku u dolini, da odlučimo (pazi opet, kako je želja vezana uza srdžbu), koji će opat vladati u dolini i imati koristi od molitava, koje se štampaju u Sangor Gutoku. Podjoh i borismo se jedan dan.«

»Ali kako, Sveti?«

»Našim dugim peraljkama, kako bih mogao pokazati . . . Rekao sam, borili smo se pod jablanima, oba opata i svi samostanci, pa me i jedan ranio po čelu sve do kosti. Vidi!« Pomakne unatrag svoju kapu i pokaže smežuranu, srebrnkastu brazgotinu. »Pravedno i savršeno je Kolo! Jučer me je svrbjela brazgotina i poslije pedeset godina sjetio sam se, kako sam je dobio, i sjetio sam se lica onoga, koji me je ranio; živio sam malo u iluziji! Slijedilo je ono, što si ti vidio — svadja i glupost. Pravedno je

Kolo! Udarac bezbožnika pao je na brazgotinu. Tada sam bio potresen u svojoj duši; duša mi je potamnjela i čun moje duše njihao se na vodama obmame. Istom kad sam došao u Shamlegh, mogao sam razmišljati o Uzroku Stvari i istražiti razgranato korenje trave Zla. Trudio sam se cijelu noć.«

»Ali, Sveti, ti si nedužan u svemu zlu. Neka ja budem žrtva!«

Kim je bio iskreno ožalošćen zbog starčeve tuge i nehotice je izlanuo frazu Mahbub Alija.

»U zoru«, nastavi lama ozbiljnije, dok mu je tespilj kuckao izmedju polaganih rečenica — »došlo je prosvjetljenje. Tu je: — ja sam starac . . . rodjen i odrastao u bregovima, i nikada više da ne sjedim medju svojim bregovima! Tri sam godine putovao kroz Hind, no — može li Zemlja biti jača od Majke Zemlje? Moje glupo tijelo čeznulo je dolje za gorama i za snijegom na njima. Rekao sam, i istina je, da je moje traženje sigurno. Tako sam se sâm razuvjerio i od kuće žene iz Kulu-a krenuo u planine. Na hakimu nema krivnje. On, slijedeći želju, rekao je unapred, da će me bregovi učiniti jakim. Ojačali su me, da činim zlo i da zaboravim svoje traženje. Uživao sam u životu i u slasti života. Želio sam strme padine, da se po njima verem. Tražio sam naokolo, da ih nadjem. Mjerio sam jakost svoga tijela, koje je grijeh, o visoke bregove. Narugao sam se tebi, kad ti je nestalo daha ispod Jamnotrija. Zbijao sam šale, kad nisi mogao gledati u snijeg na klancu«.

»Ali što zato? Doista sam se bojao. Pravo si imao. Ja nisam gorštak; ljubio sam te još više radi nove tvoje snage.«

»Više nego jedanput, sjećam se«, — tužno prisloni starac obraz o ruku — »tražio sam tvoju i hakimovu pohvalu radi same snage svojih nogu. Ovako je jedno zlo slijedilo iza drugoga, dok čaša nije bila puna. Pravedno je Kolo! Sav Hind ukazivao mi je tri godine svu počast. Počevši od Izvora Zna-

nosti u Kući čudesa do —« nasmiješi se — »maloga djeteta, što se igralo kraj velikoga topa, svijet mi je pripravljao moj put. A zašto?«

»Jer smo te voljeli. To je samo još groznica od udaraca. I sâm se još ćutim bolesnim i potresenim.«

»Ne, bilo je to zato, što sam bio na Putu, udešen poput cimbala na ciljeve Zakona. Odvratio sam se od te zapovijedi. Pravi ugodjaj je bio prekinut, a kazan je slijedila. U milim mojim bregovima, na granici moga vlastitoga zavičaja, na samom mjestu moje rdjave žudnje, došao je udarac — ovdje!« Lama taknu svoje čelo. »Kao što pripravnika tuku, kad pehar stavi na krivo mjesto, tako sam bijen ja, koji sam bio opat Such-zena. Ne riječ, vidiš li, chelo, već udarac.«

»Ali Sahibi nisu znali, tko si ti, Sveti.«

»Dobro smo pristajali jedni drugima. Neznanje i požuda sukobili su na putu neznanje i požudu i rodili su srdžbu. Udarac je bio znakom, da ovdje nije mjesto za mene, koji nisam bolji od *jaka* (tibetskog vola), koji je zalutao. Tko umije da čita uzrok jednoga čina, taj je na pola puta do oslobodjenja! ‚Natrag na stazu!' kazuje udarac. ‚Bregovi nisu za tebe. Ti ne možeš odabrati slobodu, a biti u ropstvu slasti života'.«

»O, da samo nikada nismo naišli na onog triput prokletog Rusa!«

»Sam naš Gospod ne može učiniti, da se Kolo natrag kreće. A za zasluge, koje sam stekao, dobio sam evo još jedan znak,« pri tome stavi ruku u njedra i izvuče Kolo Života. »Pogledaj! Gledao sam to poslije svoga razmatranja. Samo toliko, koliko je širok nokat na mom prstu, nije razderao bezbožac.«

»Vidim«.

»Toliki mi dakle razmak života ostaje u ovom tijelu. Služio sam Kolo kroz cijeli svoj život. Sada Kolo mene služi. Da nema zasluge, koju sam stekao time, što sam tebe vodio na Put, bio bi mi dat još

jedan život prije nego što bih našao Rijeku. Je li jasno, chelo?«

Kim upilji oči u iznakaženu mapu. Raspor je išao koso s lijeva na desno — iz jedanaeste kuće, gdje žudnja radja dijete (kako to Tibećani crtaju) preko ljudskih i životinjskih svjetova do pete kuće — one prazne kuće ćutilâ. Logika je bila nepobitna.

»Prije nego što je naš Gospod primio prosvjetljenje«, lama je crtež složio s puno poštovanja — »bio je napastovan. I ja sam bio u napasti, no svršeno je. Strijela je pala u ravnici, a ne u bregovima. Zato, što tražimo ovdje?«

»Hoćemo li bar pričekati hakima?«

»Znadem, koliko živim u ovom tijelu. Što može hakim da učini?«

»No sav si bolestan i potresen. Ti ne možeš hodati.«

»Kako mogu bolestan biti, kad vidim oslobodjenje?« Ustade nesigurno.

»Onda moram prije dobiti hrane iz sela. Oh, taj naporni put!« Kim je osjećao, da i njemu treba odmora.

»Ovo je po Zakonu. Jedimo, pa hajdemo. Strijela je pala u ravnici... a ja sam popustio žudnji. Priredi sve, chelo.«

Kim se okrenu prema ženi s nakitom od tirkiza na glavi, koja je lijeno bacala šljunak preko litice. Ona se prijazno nasmiješi.

»Našla sam ga kao zalutala bivola u žitnome polju — Babua naime; kihao je i soptao od prehlade. Bio je tako gladan, da je zaboravio na svoje dostojanstvo, — te mi govorio slatke riječi. Sahibi ništa nemaju.« Ona ispruži prazan dlan. »Jedan je vrlo bolestan u trbuhu. Je li to tvoje djelo?«

Kim potvrdi zažarenih očiju.

»Najprije sam govorila s Bengalom, a kasnije s ljudima jednoga obližnjega sela. Sahibi će dobiti hrane, koliko budu trebali, a ljudi ne će zato tražiti

novaca. Plijen je već razdijeljen. Taj Babu svašta laže tim Sahibima. Zašto ih ne ostavi?«

»Zbog dobrote srca svoga.«

»Nikada nije bilo Bengala sa srcem, većim od osušena oraha. No to je svejedno... a sada, kad je govor o orahu... Poslije usluge dolazi nagrada. Rekla sam, da je cijelo selo tvoje.«

»Moja je šteta«, počne Kim. »Upravo sada sam mislio u srcu o poželjnim stvarima, koje...« (ne treba navoditi sva laskanja, prikladna za ovu prigodu). On duboko uzdahnu... »Ali moj gospodar, vodjen jednim prividjenjem...«

»Huh! Što mogu stare oči vidjeti osim pune prosjačke zdjele?«

»— — silazi iz ovoga sela opet u ravnicu.«

»Reci mu, neka ostane.«

Kim odmahnu glavom. »Poznajem ja svoga Svetoga i njegov bijes, ako mu se čovjek usprotivi«, odvrati Kim važno. »Njegove kletve potresaju planine.«

»Šteta, što ga nisu očuvale, kad su mu razbijali glavu! Čula sam, da si ti bio onaj, tigrova srca, koji je porazio Sahiba. Neka starac još malo sniva, ostani!«

»Planinko«, odgovori Kim sa strogošću, koja nije mogla da otvrdne crte njegova mladoga, ovalnog lica — »ove su stvari previsoke za tebe.«

»Neka nam bogovi budu blagi! A otkada su muškarci i žene nešto drugo nego muškarci i žene?«

»Svećenik ostaje svećenik. On kaže, da želi poći još u ovaj sat. Ja sam njegov chela, pa idem s njim. Trebamo hrane za put. On je poštovan gost po svima selima, no —« nasmije se kao pravi dječarac — »ovdje je hrana dobra. Daj mi malo.«

»A što, ako ti je ne dam? Ja sam žena ovoga sela.«

»Onda ću te prokleti — malo — ne mnogo, ali dosta, da se budeš sjećala.« Nije mogao, da se opet ne nasmiješi.

»Već si me prokleo spuštanjem svojih trepavica i uzdignutom bradom. Kletve? Što ja marim za puste riječi?« pri tome pritisne grudi rukama. »No, ja ne ću, da otidješ u ljutosti i da ružno misliš o meni — o ženi, koja kupi kravlju balegu i travu u Shamleghu, ali koja ipak nešto vrijedi.«

»Ja ništa ne mislim«, primijeti Kim — »nego samo to, da sam tužan, što idemo, jer sam vrlo umoran, i da trebamo hrane. Evo torbe«.

Žena je ljutito zgrabi. »Bila sam luda«, izusti ona. »Tko je tvoja žena u ravnici? Je li svijetla ili tamna? Ja sam jednoć bila svijetla. Smiješ li se? Jednoć, dugo je tome, ako hoćeš vjerovati, gledao me je milo jedan Sahib. Jednoć, dugo je tome, nosila sam evropsku odjeću tamo u onoj kući misionarâ.« Pokaže prema Kotgarhu. »Jednoć, dugo je tome, bila sam *Ker-li-sti-an* (kršćanka) i govorila sam engleski, kao što Sahibi govore. Da. Moj Sahib rekao je, da će se vratiti i uzeti me za ženu — da, za ženu. Otišao je — njegovala sam ga, dok je bio bolestan, no on se nikada nije povratio. Onda sam vidjela, da su bogovi *kerlistiana* lagali, pa sam se povratila svojem rodu. Odonda nikada nisam vidjela Sahiba. Nemoj mi se smijati. Prošla je vrtoglavica, popiću moj! Tvoje lice i tvoj hod i tvoj način govora sjetili su me moga Sahiba, iako si ti samo putujući prosjak, kome dajem milodar. Kleti mene? Ti i ne možeš kleti, a ni blagosloviti!« Stavila je ruke na bokove i gorko se nasmijala. »Tvoji su bogovi laž; tvoja su djela laž; tvoje su riječi laž. Nema bogova u nebesima. Ja to znadem... Ali noćas sam mislila, da mi se moj Sahib vratio, a on je bio moj bog. Da, jednoć sam svirala na klaviru u kući misionara u Kotgarhu. Sada dajem milodare svećenicima, koji su pogani.« Nategnula je ovu posljednju riječ izgovorivši je engleski, pa je svezala vrh prepune torbe.

»Čekam te, chelo«, oglasi se lama, naslonjen na gredu od vratâ.

Žena omjeri očima visoku pojavu. »On, pa da putuje! On ne može pješačiti ni pola milje. Kamo bi pošle stari kosti?«

Nato se rasrdi Kim, zaplašen laminim porušenim izgledom i radi misli na težinu torbe.

»Što se to tebe tiče, zloslutna ženo, kamo on ide?«

»Ništa, — no svakako se tiče tebe, svećeniče s licem Sahiba. Hoćeš li ga nositi na svojim ramenima?«

»Ja idem u ravnicu. Nitko ne smije zaustavljati moj povratak. Borio sam se sa svojom dušom, dok nisam postao nemoćan. Glupo je tijelo istrošeno, a mi smo daleko od ravnice.«

»Gledaj!« reče žena jednostavno i makne se, da je Kim mogao potpuno vidjeti njegovu nemoć. »Prokuni me! Možda će to njemu dati snagu. Učini jednu čaroliju. Zazovi svoga velikoga boga! Ti si svećenik«. Nato se okrene i ode.

Lama je mlohavo čučnuo držeći se još uvijek grede od vratâ. Ne može se starac srušiti udarcem, pa da se u jednoj noći od toga oporavi kao kakav dječak. Slabost ga je prignula zemlji, no oči, koje su gledale u Kima, bile su pune života i molbe.

»Sve je dobro«, reče Kim. »Tanki te zrak slabi. Za malo ćemo vremena poći. To je gorska bolest. I mene malo želudac boli . . .« On kleknu kraj lame i stade ga tješiti jadnim riječima, kako su mu baš dolazile na usta. Onda se povrati žena, stupajući uspravnije no ikada.

»Tvoji bogovi ne koriste, je li? Kušaj moje. Ja sam žena iz Shamlegha.« Na mukli njezin zov izišla su iz jednog kravljeg obora njena dva muža i tri druga s jednom *dooli*, jednostavnom domaćom planinskom nosiljkom, što je upotrebljavaju za prenošenje bolesnikâ i za svečane posjete. »Ova stoka« — nije se ni udostojala da pogleda svoje muževe — »tvoja je dotle, dok je budeš trebao.«

»Ali mi ne ćemo ići put Simle. Mi ne ćemo ići u blizinu Sahibâ«, viknu prvi suprug.

»Oni ne će pobjeći, kao što su uradili oni drugi, a ne će ni prtljagu ukrasti. Dvojicu poznajem kao slabiće. Stanite kod stražnjih pritaka, Sonoo i Taree.« Obojica su brzo poslušala. »Držite niže i dignite u nosiljku ovog svetoga čovjeka. Ja ću paziti na selo i na vaše kreposne žene, dok se vi ne vratite.«

»Kada će to biti?«

»Pitajte svećenika. Nemojte mi dodijavati. Položite torbu s hranom kod nogu, tako će biti bolja ravnoteža.«

»O, Sveti, tvoje je gorje prijaznije, nego što su naše ravnice!« kliknu Kim smireniji, dok je lama teturao do nosiljke. »To je kao krevet za samoga kralja; to je mjesto časti i udobnosti. A mi to zahvaljujemo — —«

»Jednoj zloslutnoj ženi. Tvoje blagoslove trebam, koliko i tvoje kletve. Moja je to zapovijed, a ne tvoja. Dignite i podjite! Počekajte! Imaš li novaca za put?«

Pozva Kima do svoje kolibe, te se nagne nad trošnu englesku kutiju za novac ispod svoga ležaja.

»Ja ništa ne trebam«, reče Kim ljutit, gdje je trebao da bude zahvalan. »Već sam i pretrpan tvojim milostima«.

Žena ga pogleda sa čudnim smiješkom i položi jednu ruku na njegovo rame. »Bar mi zahvali! Ružna sam i samo planinka, no kako ti kazuješ, stekla sam zaslugu. Hoćeš li, da ti pokažem, kako Sahibi zahvaljuju?« I tvrde se njene oči ublaže.

»Ja sam samo putujući svećenik«, odgovori Kim, a oči mu zasjaše na uzvrat. »Tebi ne treba ni moj blagoslov, ni moja kletva«.

»Ne treba. Ali počekaj jedan čas. Ti možeš nosiljku pretećí sa deset koračaja. Da li bih ti pokazala, što bi uradio, da si Sahib?«

*

»A što, ako ipak pogodim?« reče Kim i obujmivši je rukom oko pasa poljubi je u obraz i doda engleski: »Velika ti hvala, mila moja«.

Cjelivanje je zapravo nepoznato Azijcima, a to je moglo i biti razlogom, da se ona razrogačenih očiju i prestravljena lica natrag nagnula.

»Drugi put«, nastavi Kim — »ne trebaš biti tako sigurna sa svojim poganskim svećenicima. A sada se moram oprostiti«. Pruži joj ruku na način Engleza. Ona je mehanički prihvati. »Zbogom, mila moja«.

»Zbogom — i — i —« sjećala se riječ po riječ onoga, što je znala engleski — »hoćeš li se opet vratiti? Zbogom, i — Bog neka te blagoslovi!«

Pola sata kasnije, dok se škripljiva nosiljka drmala uza stazu, što vodi jugo-istočno od Shamlegha, vidio je Kim pokraj vrata kolibe jednu malu spodobu, koja je mahala bijelom krpom.

»Stekla je zaslugu više nego svi ostali«, reče lama. »Jer pomoći čovjeku na putu do oslobodjenja, vrijedi skoro toliko, koliko da ga je sama našla«.

»Hm«, reče Kim, razmišljajući o onome, što je prošlo. »Može biti, da sam i ja stekao zaslugu... Barem ona žena nije sa mnom postupala kao s djetetom«. Pritegne jače prednji dio svoje odjeće, gdje je imao spremljene spise i mape, prikvači torbu s hranom bolje kod laminih nogu, položi svoju ruku na rub nosiljke te se prilagodi laganome koraku muževa, koji su mrmljali.

»I ovi stječu zaslugu«, reče lama, pošto su prevalili tri milje.

»Više nego to; bit će isplaćeni u srebru«, odgovori Kim. Žena od Shamlegha dala mu ga je; a bilo je u redu — kako je Kim umovao — da ga njeni supruzi dobiju natrag.

XV

Dvjesta milja sjeverno od Chinia, kod granice od modrog škriljevca kraj Ladakha, Yankling Sahib, taj veseli čovjek, dalekozorom bijesno pretražuje gorske lance, ne bi li našao kakav trag svome najmilijemu vodiču — jednom čovjeku iz Ao-chunga. No ovaj je odmetnik s novom puškom manliherkom i s dvjesta naboja na drugom mjestu, gdje lovi mošutnjake za trg, a Yankling Sahib čut će u drugoj sezoni, kako je bio teško bolestan.

Kroz doline Bushahra žuri se jedan Bengal, nekada debeo i dobroga izgleda, a sada mršav i istrošen; oštrovidni vrhovi Himalaje klone se njegova bijelo-modrog probušenog suncobrana. Primio je zahvalu dvojice uglednih stranaca, koje je on vješto proveo sve do Mashobra-tunela, koji vodi velikom i veselom glavnom gradu Indije. Nije bila njegova krivnja, da ih je proveo mimo brzojavne stanice i evropske kolonije u Kotgarhu, već je kriva vlažna magla, koja je bila zastrla vidik. Nije bila ni krivnja njegova, već bogova, o kojima je tako zanimljivo pripovijedao, da ih je odveo preko granice Nahana, gdje ih je rajah pogrešno držao za pobjegle britske vojnike. Hurree Babu govorio je o veličini i slavi stranaca u vlastitoj njihovoj zemlji dotle, dok se naivni vladarić nije dobrostivo nasmiješio; slično bi govorio svakome, tko god bi ga pitao, mnogo puta, u sav glas i u raznim varijacijama. Prosio je hranu, skrbio se za konak, pokazao se vrsnim liječnikom jedne ozljede slabina, kakvu čovjek može dobiti, kad se u tami skotrlja niz kameni obronak, u jednu riječ: iskazao se za sve stvari neophodno potreban. Uzrok njegova prijateljskog držanja mogao mu je biti na čast. S milijunima robova naučio je, da u Rusiji gleda veliku osloboditeljicu sa Sjevera. Bio je bojažljiv čovjek. Bio se bojao, da svoje uzvišene gospodare ne će moći spasiti od srdžbe uzrujanoga seljaštva. Njemu samome

bilo je svejedno, da li tko svetoga čovjeka udara ili ne, no... Bio je duboko zahvalan i iskreno veseo, da je učinio ono »malo, što je bilo moguće«, da tu pustolovinu dovede do sretnoga završetka — izuzevši gubitak njihove prtljage. Zaboravio je na udarce, pa je tajio, da ih je uopće dobio, one ružne prve noći u boriku. Nije tražio ni naplatu za svoje izdržavanje ni zaostalu plaću, no ako bi ga smatrali vrijednim, bi li mu htjeli napisati svjedodžbu? To bi mu moglo koristiti, kasnije, ako bi drugi, njihovi prijatelji, došli preko klanaca. Molio ih je, da ga se sjete u budućoj svojoj veličini, jer — »držao je najponiznije« — da je i on, Mohendro Lal Mutt, M. A. (član vojne akademije) iz Kalkute, »državi ukazao neku uslugu«.

Dali su mu svjedodžbu, u kojoj su pohvalili njegovu učtivost, pripravnost da pomogne i njegovu nepogrešivu vještinu kao vodiča. Zatakao je taj spis za svoj pojas i od ganuća zaplakao; ta prošli su zajedno tolike opasnosti. Oko podne odveo ih je kroz prenatrpanu ulicu u Alliance-banku u Simli, gdje su željeli utvrditi svoj identitet, a onda se izgubio kao jutarnji oblak nad Jakkom.

Gledajte ga — previše je mršav, da bi se znojio, previše užurban, da bi hvalio lijekove u svojoj maloj, mjedom optočenoj škrinjici — kako se uspinje uza shamleghsku strminu, pošten i pravedan čovjek bez prigovora. Gledajte ga, kako, odloživši sve svoje dostojanstvo Babua, o podne pušeći, leži na jednom krevetu, dok neka žena s nakitom od tirkiza na glavi pokazuje jugo-istočno preko suhih travnjaka. »Nosiljke«, reče ona — »ne putuju tako brzo, kao samac putnik, no njegove bi ptice sada ipak već mogle biti u ravnici. Sveti čovjek nije htio ostati, iako ga je Lispeth bila nagovarala«. Babu teško uzdahne, opasa široka svoja bedra i ode opet dalje. On ne voli putovati poslije sumraka; no njegovi dnevni hodovi — nema nikoga, tko bi ih bilježio — začudili bi ljude, koji se rugaju njegovu

plemenu. Prijazni seljaci, sjećajući se Dacce, prodavača lijekova, koji je onuda prošao prije dva mjeseca, daju mu konak, da se očuva zlih šumskih duhova. On sanja o bengalskim bogovima, o naučnim knjigama sa sveučilišta, o Kraljevskom Društvu Znanosti, o Londonu i o Engleskoj. Sutradan u zoru polazi nemirni, bijelo-modri suncobran opet dalje.

Na granici Doona odmara se neka trošna nosiljka; iza nje je daleko već Mussoorie, a ravnica, razastrta u zlatnoj prašini, pred njom. U nosiljci — svi bregovi to znadu — leži jedan bolesni lama, koji traži Rijeku za svoje iscjeljenje. Sela umalo da se nisu potukla za čast, da nosiljku smiju nositi, jer ne samo što im je lama davao blagoslove, već je njegov djak davao i dobar novac — cijelu trećinu od cijene, što je Sahibi plaćaju. Dvanaest milja na dan putovala je nosiljka, što se i vidi po zamazanim, istrošenim krajevima njenih pritaka, i to po putovima, kojima malo koji Sahib ide.

Putovala je po nevremenu preko Nilang-klanca, kad je snježni prah, gonjen vjetrom, napunio sve bore na plaštu neosjetljivoga lame; medju crnim rogovima Raienga, gdje se kroz oblake čulo vriskanje divokoza, posrtala je i teško se kretala po škriljavu tlu; mukom je držana medju ramenima i stisnutih čeljusti, kad se išlo po opasnim zaokretima puta pod Bhagiratijem; ljuljala se i škripala pri polaganu, jednoličnu silaženju u Dolinu Vodâ; žurila se preko zaparenih ravnica i zatvorene doline, uz brdo, i onda opet van, ususret tutnjavi oluje Kedarnatha. Putovala je, počivajući o podne o mrkloj tamni uslužnih hrastovih šuma i od sela do sela po hladovini praskozorja, kad i bogobojaznim ljudima treba oprostiti, ako proklinju nestrpljive svete ljude, ili pri svijetlu buktinje, kad i onaj, koji nije bojažljiv, misli na duhove. Ovako putujući, prispjela je nosiljka do posljednje svoje etape. Mali se gorštaci znoje u umjerenoj vrućini nižih *sewalika*, te se okupljaju oko svećenika, da prime blagoslov i plaću.

»Stekli ste zaslugu«, govori lama. »Veću zaslugu, nego što znate. I vratit ćete se u bregove«, tužno uzdahne.

»Svakako. U visoke bregove, što bude prije moguće«. Nosači protrljaju svoja ramena, srknu vode i opet je ispljunu, pa nanovo privežu svoje od trave spletene sandale. Kim — lice mu se oteglo i umorno je — plati srebrnim sitnišem iz svoga pasa, izvadi iz nosiljke torbu s hranom, strpa u njedra smotak u navoštenom platnu — unutri su bili sveti spisi — i pomogne lami, da stane na noge. U starčeve oči opet je ušao mir i on se više ne plaši, da će se bregovi srušiti i satrti ga, kao što se plašio one strašne noći, kad ih je zaustavila nabujala rijeka.

Ljudi podignu nosiljku i izgube se medju grmljem.

Lama podigne ruku prema bedemu Himalaje. »U vama, vi blagosovljeni medju svim bregovima, nije pala strijela našega Gospoda! I nikada više ne ću udisati vaš zrak!«

»Ali si deseterostruko postao jači u ovom dobrom zraku«, primijeti Kim, jer je njegovu izmorenu dušu privlačila plodna, prijazna ravnica. »Da, ovdje, ili negdje blizu, pala je strijela. Ići ćemo vrlo polagano, možda jedan *kos* na dan, jer je traženju siguran uspjeh. A i torba je vrlo teška«.

»Da, naše je traženje sigurno. Prošao sam kroz veliko iskušenje —

Putovali su sada samo nekoliko milja na dan, a Kimova su ramena nosila svu težinu bremena: — starca, breme teške torbe za hranu sa zatvorenim knjigama, teret spisa, koje je nosio na srcu, i brigu za dnevne potrebe njihova putovanja. Prosio je u zoru, razastirao pokrivače za lamino meditiranje, držao umornu glavu starca u svom krilu za podnevne vrućine i odgonio muhe s nje, dok ga nije zaboljelo zapešće. Uveče je opet prosio i trljao noge lami, koji

ga je nagradjivao obećanjem oslobodjenja — danas, sutra ili najkasnije treći dan.

»Nikada nije bilo takova chele. Gdjekada sumnjam, je li Ananda vjernije njegovao svoga gospodara. A ti si Sahib? Dok sam bio čovjek, dugo je tome, zaboravljao sam to. Sada te često gledam i svaki se put sjećam, da si Sahib. Čudno je to«.

»Rekao si, da nema ni bjeline, ni crnine. Zašto me mučiš ovakvim govorom, Sveti? Daj, da protrljam i drugu nogu. Srdi me. Ja nisam Sahib. Ja sam tvoj chela i glava mi je teška na ramenima«.

»Malo strpljenja! Zajedno ćemo postići oslobodjenje. Onda ćemo, ti i ja, na dalekoj obali Rijeke gledati natrag na naše živote, kao što smo u planinama gledali iza sebe put, koji smo onoga dana prešli. Možda sam i ja jednoć bio Sahib«.

»Nikada nije bilo Sahiba, kao što si ti, na to mogu priseći«.

»Siguran sam, da je čuvar kipova u Kući čudesa u prošlom životu bio veoma mudar opat. No ni njegove naočari ne daju mojim očima vida. Sjene mi dolaze pred oči, kad bih htio, da točno vidim. Ništa zato — poznajemo varke jadne, glupe trupine, — sjene, koje se mijenjaju u druge sjene. Vezan sam obmanom vremena i prostora. Dokle smo došli danas svojim tijelom?«

»Možda pola *kosa* daleko (tri četvrtine milje), a bilo je to naporno hodanje«.

»Pola *kosa*. Ha! U duhu prošao sam ih deset tisuća. Kako smo to omotani, oviti i povijeni ovim bezumnim stvarima!« Pogleda svoju tanku ruku s modrim žilicama, kojoj je tespilj bio tako težak. »Chelo, zar tebi nikada ne dolazi želja, da me ostaviš?«

Kim je mislio na omot u navoštenu platnu i na knjige u torbi za hranu. Samo da bi ga netko, koji je za to ovlašten, oslobodio toga, mogla se je Velika Igra sama dalje igrati; ne bi on ništa za nju mario.

Bio je umoran i vruć u glavi, a kašalj, koji mu je dolazio iz prsiju, mučio ga je.

»Ne«, odvrati skoro neprijatno. »Ja nisam ni pas ni zmija, da grizem, gdje sam se naučio ljubiti«.

»Ti si previše nježan za mene«.

»Ni to. Učinio sam nešto, a da te prije nisam upitao. Poslao sam u Kulu vijest po onoj ženi, koja nam je jutros dala ono kozje mlijeko, da si ti nešto slab, pa da bi trebao nosiljku. Prekoravam se u duhu, što to nisam odmah učinio, kad smo ušli u Doon. Ostat ćemo ovdje, na tom mjestu, dok ne stigne nosiljka.

»Meni je pravo. Ona je žena zlatnoga srca, kako ti kažeš, samo brbljavica — velika brbljavica«.

»Ne će ti dosadjivati. I na to sam pomislio. Sveti, moje je srce vrlo teško radi čestoga nehaja spram tebe«. U grlu mu se javi histeričan jecaj: »Odveo sam te predaleko. Nisam ti uvijek donosio dobre hrane. Nisam gledao na vrućinu; razgovarao sam putem s ljudima, a tebe sam ostavio sama; ja sam — ja sam... Hai, mai! Ali ja te ljubim... a sve je prekasno... bio sam dijete. O, zašto nisam bio muž!...« Svladan naporom, umornošću i bremenom, preteškim za njegovu dob, Kim se sruši do laminih nogu i gorko zaplače.

»Kakve su to misli!« reče starac blago. »Ti nisi nikada ni za dlaku odstupio od puta poslušnosti. Mene zanemarivao? Dijete, ta živio sam od tvoje snage, kao što staro stablo živi od vapna novoga zida. Iz dana u dan, otkako smo pošli iz Shamlegha, krao sam od tvoje snage. Zato nije tvoja krivnja, što si oslabio. To je samo tijelo — ono ludo, glupo tijelo — što iz tebe govori. Ne, hrabra dušo. Utješi se! Upoznaj djavole, protiv kojih se boriš. Oni su zemljorodjeni — djeca tlapnje. Poći ćemo ženi iz Kulu-a. Ona će steći zasluge, što će nas ukonačiti, a osobito time, što će mene njegovati. Ti ćeš se slobodno kretati okolo, dok ti se snaga ne povrati. Bio sam zaboravio na glupo tijelo. Ako treba nekoga

koriti, onda treba mene. No, preblizu smo vratima, što vode do oslobodjenja, da bismo mjerili krivnju. Mogao bih te hvaliti, ali zašto? Zamalo — za vrlo malo vremena — bit ćemo iznad svih potreba«.

Tako je tetošio i tješio Kima mudrim poslovicama i važnim citatima o toj slabo shvaćenoj životinji, našem tijelu, koje, makar bilo i samoopsjena, ostaje ipak pri tome, da se gradi dušom, čime nam potamnjuje pût i uvelike umnožava nepotrebne djavole.

»Hai! Hai! Daj, da govorimo o ženi iz Kulu-a. Misliš li, da će tražiti kakav novi čar za svoje unuke? Dok sam bio mlad čovjek, prije vrlo dugo vremena, mučilo je i mene koješta, pa sam pošao jednome opatu — jednom veoma svetom čovjeku, koji je tražio istinu, iako to ja onda još nisam znao. Uspravi se i slušaj, dijete moje duše! Rekao sam mu svoje. A on je meni rekao: ‚Chelo, znaj ovo: U svijetu ima mnogo laži i dosta lažaca, ali nema lašca, kao što je naše tijelo i kao što su naši osjeti'. — Razmišljajući o tome, utješio sam se, našto mi je on u velikoj svojoj milosti dopustio, da pijem čaj u njegovoj prisutnosti. Dopusti i ti meni sada, da se napijem čaja, jer sam žedan«.

Smijući se kroz suze, poljubi Kim lamine noge i ustade, da priredi čaj.

»Ti se tijelom o mene oslanjaš, Sveti, a ja se naslanjam na te u drugim stvarima. Znadeš li to?«

»Možda sam to naslutio«, odvrati lama, nadignuvši djavolasto očima. »To moramo promijeniti«.

Uz štropot pojavila se dostojanstveno Sahibina omiljela nosiljka, poslana dvadeset milja usuprot lami uz pratnju onog istog sijedog Oorya. A kad su stigli do nepravilna reda dugačke, obijele, kuće iza Saharunpora, lama je odredio svoje mjere.

Poslije laskavih pozdravnih riječi dovíknu Sahiba s jednoga gornjeg prozora: »Što koristi savjet stare žene jednome starcu? Rekla sam ti, Sveti, da pripaziš na chelu. A kako si pazio? Nemoj mi odgo-

varati. Ja znam. Trčkao je za ženama. Pogledaj mu samo oči, kako su šuplje i upale. Pa ona izdajnička crta ispod nosa! Ispile su ga! Fi! Fi! I još k tome svećenik!«

Kim pogleda gore, previše umoran, a da bi se nasmijao, i glavom odmahne u znak poricanja.

»Nemoj se šaliti«, reče lama. »To je vrijeme prošlo. Mi smo ovdje radi velikih stvari. U bregovima spopala me bolest duše, a njega bolest tijela. Odonda živio sam od njegove snage, jedući je«.

»Djeca ste obojica, i starac i mladić«, odvrati ona, ali prestade s daljim šalama. »Neka vas gostoljubivost ovdje opet pomogne! Pričekajte malo, a ja ću sići, da malko ćeretamo o visokim, milim bregovima«.

Pod večer se njezin zet vratio, pa tako nije trebala da obilazi posjed, pregledavajući ga. Dobila je pravi pojam o stvari, što joj je u pô glasa pripovijedao lama. Stare dvije glave mudro su zajedno klimale. Kim je oteturao u jednu sobu s krevetom, gdje je legao, sav istrošen. Lama mu je zabranio, da priredjuje za njega pokrivač ili da donese hranu.

»Znam — znam. A da tko bi znao, ako ne ja?« gakala je starica. »Mi, koji silazimo prema izgaralištima, hvatamo se za ruke onih, koji uzlaze od rijeke života s punim vrčem vode — da, s vrčem punim do grla. Učinila sam dječaku krivo. On ti je posudio svoju snagu? Istina je, mi stari trošimo mlade svaki dan. Treba, da ga povratimo, kakav je bio prije«.

»Ti si mnogo puta stekla zasluge . . .«

»Zasluge! Što je to? Stara vreća kosti, koja priredjuje *kari* za muškarce, koji ne pitaju: tko je to skuhao? Kad bi se zasluge mogle spremiti za moga unuka!«

»Onoga, koji ima bolove u trbuhu?«

»Pomisli, Sveti se *toga* sjeća! Moram to kazati njegovoj majci. To je osobita čast. ‚Onoga, koji je imao bolove u trbuhu' — odmah se Sveti sjetio. Kako će majka biti ponosna«.

»Moj chela je meni ono, što je sin neprosvijetljenima«.

»Radije reci: unuk. Majke nemaju pameti naših godina. Ako dijete zaplače, one kažu, da će se nebo srušiti. Ali jedna baka daleko je od boli radjanja i od radosti dojenja, pa može upoznati, plače li dijete od same zločestoće ili radi vjetrova. A budući da ti opet govoriš o vjetrovima, može biti, da sam Svetoga uvrijedila, kad je posljednji put bio ovdje, jer sam toliko navaljivala radi čara«.

»Sestro«, reče lama, služeći se naslovom, koji bi budhistički redovnik znao gdjekada reći samostanki — »ako čari mogu da ti pomognu — —«

»Bolje su, nego deset tisuća liječnika«.

»Kažem ti, ako čari mogu da ti koriste, napisat ću ti ih, koji sam bio opat Such-zena, toliko, koliko ih samo želiš. Nikada nisam vidio tvoje lice . . .«

»To smatraju dobitkom čak i majmuni, koji kradu naše mušmule. Hi! Hi!«

»No, kako je rekao onaj, koji tamo unutri spava« — on pokaza glavom preko predvorja prema zatvorenim vratima gostinjske sobe — »tvoje je srce od zlata . . . a u duhu mi je on pravi unuk«.

»Dobro! Ja sam krava Svetoga«. To je bilo rečeno sasvim po hindski, ali lama nije na to pazio. »Ja sam stara. Rodila sam sinove tijelom. Oh, jednoć sam se mogla svidjeti muškarcima. Sada ih mogu samo liječiti«. Lama začuje, kako zveče njene narukvice, kao da je ogolila svoje ruke za posao. »Preuzet ću dječaka i davati mu hrane u obrocima, kako treba; kljukat ću ga, pa ga učiniti opet čitavim. Hai! Hai! Mi stari ljudi još uvijek nešto razumijemo«.

Zato je Kim, kad se probudio bolnih udova i htio poći u kuhinju po hranu za svoga gospodara, naišao ondje na oštar otpor. Na vratima je stajala stara spodoba, zastrta koprenom, sa sijedim slugom

uza se, koja mu je stala točno napominjati, što sve ne smije ni pod koju cijenu raditi.

»Moraš imati? . . . Ti ne ćeš ništa imati! Jednu škrinjicu s ključem za svete knjige? E, to je druga stvar. Sačuvaj bože, da bih stala medju svećenika i njegove molitve. Donijet će je, i ti ćeš zadržati ključ«.

Gurnuli su kovčežić pod njegov krevet i Kim je u nj zaključao Mahbubov samokres, smotak pisama u navoštenu platnu, zatvorene knjige i dnevnike. Onda uzdahnu od olakšanja. Iz nekoga čudnog razloga težina toga kovčega nije ni izdaleka tištala njegova ramena, koliko jadnu njegovu dušu. Zatiljak ga je obnoć od toga bolio.

»Tvoja je bolest neobična za mladež, jer su mladi ljudi prestali dvoriti starije. Lijek su za to san i izvjesne ljekarije«, reče Sahiba. A Kim je bio veseo, što je mogao utonuti u onu prazninu, koja ga je napola plašila, a napola umirivala.

Sahiba je skuhala napitke u nekoj tajanstvenoj sobici, koja je imala da bude kao neki laboratorij, napitke ogavna mirisa i još ogavnijega okusa. Nadnosila bi se nad Kima, dok ih nije progutao, a kad bi ih povraćao, beskrajno bi ga ispitivala. Postavila je *tabu* (kacu) u prednje dvorište i naložila jednom naoružanom čovjeku, da ga čuva. Taj je čovjek doduše imao sedamdeset godina, a mač u njegovim koricama svršavao se već kod drška, no on je predstavljao autoritet Sahibe, pa su natovarena kola, brbljave sluge, telad, psi, kokoši i slično, sve je to obilazilo u dalekom krugu to mjesto. Pošto je Kimovo tijelo bilo oprano, izabrala je domaćica izmedju mnoštva siromašne rodbine, koja je napučila stražnje krilo kuće (mi ih zovemo »kućnim psima«) udovicu jednoga bratića, vještu onome, što Evropljani, koji uostalom o tome ništa ne razumiju, zovu masažom. I njih dvije zajedno, položivši Kima od istoka prema zapadu, da bi tajanstvene zemljine struje, koje protječu kroz naše tijelo, pomogle i ne

bi ništa sprečavale, uzele su ga u posao cijelo jedno dugo poslijepodne — kost po kost, mišić za mišićem, tetivu za tetivom i napokon živac po živac. Izgnječen do besvijesne kaše, napola hipnotiziran neprekidnim dodirivanjem i ponovnim dizanjem nezgodnih marama, kojima su žene imale zastrta lica, Kim se zaveze deset tisuća milja u san; taj je san trajao trideset i šest sati i u Kima se upijao, kao što se kiša upija u zemlju nakon duge suše.

Iza toga počela ga je Sahiba hraniti, pa se sva kuća uskomešala od njene vike. Dala je klati piliće; poslala po povrće, i tromi vrtlar, star skoro kao i ona, dobro se naznojio; uzela je mirodija, mlijeka, luka, malih riba iz potoka, limuna za šerbet, prepelicâ iz jame i pilećih jetara na ražnjiću s kriškama djumbira izmedju toga.

»Vidjela sam u svom životu dosta svijeta«, reče ona, nagnuta nad pune zdjele — »i u njemu pronašla samo dvije vrste ženâ — jedne, koje muškarcu oduzimlju snagu i druge, koje mu je opet vraćaju . . . Nekada sam pripadala prvima, a sada ovim drugima. Ne, nemoj se preda mnom graditi popićem. Bila je to samo šala. Ako ti se sada ne svidja, svidjet će ti se, kad se opet nadješ na cesti. Sestrično« — ovo je sada išlo siromašnu rodicu, koja je neumorno hvalila milosrdje svoje zaštitnice — »njegova koža je kao koža tek očešanoga konja. Naš je posao kao brušenje dragulja, koji će se dobaciti kakvoj plesačici — he?«

Kim je uspravno sjedio i smiješio se. Strašna je umornost spala s njega, kao što spadne stara cipela. Jezik ga je opet draškao od želje za slobodnim govorom, dok je još prije tjedan dana i najmanja riječ padala na njega kao gusti pepeo. Boli u zatiljku (mora da je to dobio od lame) nestalo je zajedno s *dengue*)*-groznicom i lošim ukusom u ustima. Obje stare žene, koje su sada samo još malo

*) Ova se groznica javlja najviše po istočnoj Africi.

pazile na svoje koprene, kvocale su tako veselo kao kokoši, koje bi ušle na otvorena vrata.

»Gdje je moj Sveti?« upita Kim.

»Čuj ga! Tvome je Svetome dobro, kao zlobno okomi se na nj Sahiba — »premda ovo nije njegova zasluga. Da bih znala za čaroliju, koja bi ga urazumila, prodala bih sve svoje dragulje i kupila je. Otkloniti dobru hranu, koju sam ja sama skuhala, pa dvije noći skitati se po poljima prazna želudca i srušiti se najzad u potok, zar se ovo zove svetost? Onda, kad mi je skoro skršio onaj komadić srca, koji mi je od brige za tobom još ostao, on mi govori, da je stekao zaslugu! Oh, kako su svi muškarci jednaki! Ali to još nije bilo sve, nego je još rekao, da je oslobodjen svih grijeha. Ja sam mu to isto mogla reći prije, nego što se sav smočio. Sada mu je dobro — to se dogodilo prije tjedan dana — ali Bog me očuvao takve svetosti! Dijete od tri godine ne bi tako uradilo. Nemoj se brinuti za Svetoga. Ako baš ne gazi po našim potocima, on na te pazi«.

»Ne sjećam se, da sam ga vidio. Sjećam se samo, da su dani i noći prolazile kao bijele i crne grede, otvarajući se i zatvarajući. Nisam bio bolestan: samo umoran«.

»Jedna iznurenost, koja zapravo tek dolazi mnogo godina kasnije. Ali sada je sve prošlo«.

»Maharanee«, poče Kim, no jedan pogled u njezine oči prouzročio je, da je ovu riječ promijenio u riječ čiste ljubavi — »Majko, dugujem ti svoj život. Kako da ti zahvalim? Deset tisuća blagoslova na tvoju kuću i — —«

»Kuću ostavi na miru«. (Nemoguće je točno ponoviti riječi stare gospodje). »Ako hoćeš, zahvali bogovima kao svećenik, a meni, ako ti je stalo, zahvali kao sin. Zar sam te premještala i dizala, pa pljeskala po tebi i okretala tvojih deset nožnih prstiju zato, da mi na glavu istresaš neke svete rečenice? Ta negdje je morala biti majka, koja te je

na svoju žalost rodila! Što si joj ti dobra činio — sine?«

»Nisam ja imao majke, majko moja«, odvrati Kim. »Rekli su mi, da je umrla, dok sam bio još vrlo malen«.

»Hai, mai! Onda nitko ne može reći, da sam joj ukrala koje pravo; kad opet podješ na put, ni ova ti kuća ne će biti drugo nego jedna od tisuću onih, koje su ti dale utočišta, a ti si ih zaboravio poslije površno nabačena blagoslova, no — no —« lupnu ona nogom i doviknu siromašnoj rodici: »Odnesi zdjelu u kuću. Što će ovdje staro jelo, zloslutna ženo?«

»I ja sam u svoje vrijeme rodila sina, ali je umro«, zabugari pogrbljena ženska spodoba iza svoje koprene. »Ti znadeš, da mi je umro! Samo sam čekala na zapovijed, da odnesem zdjele«.

»*Ja* sam zloslutna žena«, kliknu stara gospodja skrušeno. »Mi, koje silazimo prama *chattrisu* (velikim suncobranima nad izgarališima za mrtvace, gdje svećenici vrše posljednje obrede) čvrsto se držimo onih, koji nose *chattise* (vrčeve za vodu; mislila je mlade ljude, pune životnoga ponosa; no ova igra riječi dosta je nespretna). Ako se ne može plesati s drugima, mora se gledati s prozora; igrati se bake zaokuplja sve vrijeme jedne žene. Tvoj mi učitelj sada daje sve čari, koje trebam za najstarijega sina svoje kćeri, valjda zato, što je sada sasvim bez grijeha. Hakim je sada dosta propao. Ide okolo, pa mi truje sluge, kad ne može njihove gospodare«.

»Koji hakim, majko?«

»Onaj isti čovjek iz Dacce, koji mi je dao onu pilulu, što me je raskinula u tri komada. Pojavio se prije tjedan dana kao zalutala deva, kleo mi se, da ste on i ti bili kao pobratimi gore na putu u Kulu i pravio se, kao da je u velikoj brizi za tvoje zdrav-

lje. Bio je vrlo mršav i gladan, pa sam dala nalog, da ga dobro nakljukaju — njega i njegovu brigu«.

»Htio bih ga vidjeti, ako je ovdje«.

»On jede pet puta na dan i vrâča čirove mojim slugama, da sam sebe očuva od kapi. Tako se mnogo brine za tvoje zdravlje, da je vazdan kraj kuhinjskih vrata, krijepeći se mrvicama hrane. On će ovdje ostati. Nikada se više ne ćemo njega riješiti«.

»Pošalji ga ovamo, majko« — podmukli pogled na čas se vrati u Kimovo oko — »ja ću pokušati«.

»Poslat ću ga, ali će biti uzalud, goniti ga. Barem je imao toliko pameti, da izvuče Svetoga iz potoka; time je stekao zaslugu, što Sveti doduše nije rekao«.

»On je vrlo mudar hakim. Pošalji ga, majko«.

»Svećenik hvali svećenika! Pravo čudo! Ako je on tvoj prijatelj (prepirali ste se, kad ste se posljednji put ovdje sastali), onda ću ga dovući ovamo na konjskim ularima, a kasnije ću mu dati gospodski objed, sinko moj . . . Ustani i pogledaj svijet! Leškanje u krevetu radja sedamdeset djavola, sinko! Sinko moj!«

Otišla je i uzvitlala u kuhinji čitav tajfun; odmah zatim, skoro još u njenoj sjeni, udje u sobu Babu, odjeven do ramena kao kakav rimski imperator, obraza kao Tit, gologlav, u novim lakiranim cipelama, debeo i ugojen u najvećoj mjeri, iskazujući veselo pozdrave.

»Tako mi Jupitra, Mister O'Hara, uistinu vrlo se radujem, što vas vidim. Bit ću tako slobodan i zatvoriti vrata. Šteta, što ste bolesni. Jeste li vrlo bolesni?«

»Spisi — spisi iz *kilte*. — Mape i *murasla!*« Kim nestrpljivo pruži ključ. Duša mu je željela, da se riješi plijena.

»Imate pravo. To je sasvim ispravan službeni način, kojim postupate. Imate li sve?«

»Uzeo sam sve rukom pisano, što je bilo u košari. Ostalo sam bacio u bezdan«. Mogao je čuti

okretanje ključa u bravi, polagano razmatanje ljepljivog voštanog platna i naglo premetanje spisa. Saznanje, da je sve to ispod njega ležalo, mučilo ga je bezrazložno sve dane njegove bolesti, poput neizreciva tereta. Zato mu sad krv prostruji tijelom, kad se Hurree uspravio poput slona i s njim se opet izrukovao.

»Vrlo fino! Upravo izvrsno! Mister O'Hara! Pobrali ste cijelu vreću diplomatskih spletaka — sve, s glavom i s repom. Rekli su mi, da im je posao od osam mjeseci propao u vodu! I kako su me tukli! Pogledajte, ovo je pismo od Hilasa!«

Pročita redak-dva u dvorskom persijskom jeziku ovlaštene i neovlaštene diplomacije. »Gospodin Rajah Sahib baš je stavio svoju nogu u zamku. Morat će službeno razložiti, kako, do bijesa, dolazi do toga, da piše ljubavna pisma ruskom caru. Mape su vrlo vještački izradjene . . . A u stvari su, prema korespondenciji, upletena i tri ili četiri ministra predsjednika iz ovih krajeva. Boga mi, gospodine! Britska će vlada promijeniti nasljedstvo u Hilasu i Bunaru i imenovati nove nasljednike prestolja. Najgora vrsta izdaje! . . . Ali vi to ne razumijete, je li?«

»Je li sve u tvojim rukama?« upita Kim. Samo je to htio da zna.

»Možete se kladiti, o što hoćete, da jest«. Bio je strpao cio nalaz oko svoga tijela, kako to samo orijentalci umiju. »I ovo sve ide u našu kancelariju. Stara gospodja misli, da ću uvijek ostati ovdje prikovan, ali ću ja s time smjesta otići. Gospodin Lurgan bit će ponosan. Službeno ste vi moj podredjeni, no ja ću vaše ime spomenuti u svom usmenom izvještaju. Šteta, što nam nisu dopušteni pismeni izvještaji. Mi se Bengali ističemo upravo u toj vještini«. Pri tome povrati ključ i pokaže, da je kovčeg prazan.

»Dobro. Tako je dobro. Bio sam vrlo umoran. I moj Sveti je bio bolestan. A on je pao u . . .?«

»Oh, da. Ja sam njegov dobar prijatelj, mogu vam reći. Kad sam za vama sišao dolje, on se vrlo

čudnovato vladao; mislio sam, da su možda u njega ti spisi. Slijedio sam ga u njegovom razmišljanju i raspravljao s njim o etnološkim pitanjima. Morate znati, da sam ja danas ovdje vrlo neznatna ličnost u poredbi sa svim njegovim čarima. Tako mi Jupitra, O'Hara, znate li, da ga spopadaju grčevi? Da, velim vam! Katalepsija, ako ne još i epilepsija. Zatekao sam ga u takovu stanju ispod jednoga drveta, *in articulo mortem*, a on skočio, pa ravno u potok i da nije bilo mene, bio bi se utopio. Izvukao sam ga«.

»Jer ja nisam bio tamo!« rekne Kim. »Mogao je umrijeti«.

»Da, mogao je umrijeti, ali sada je opet suh i tvrdi, da je prošao jednu transfiguraciju«. Babu značajno pokaza na svoje čelo. »Pravio sam bilješke o njegovim tvrdnjama za Kraljevsko Društvo Znanosti — *in posse*. Vi se morate požuriti i sasvim ozdraviti, pa se onda vratiti u Simlu, a ja ću vam sve svoje doživljaje ispričati kod Lurgana. Bilo je divno. Okrajci njihovih hlača bili su sasvim otrcani, pa ih je stari Nahan Rajah držao za pobjegle evropske vojnike«.

»Oh, zar Rusi? Koliko su bili s tobom?«

»Jedan je bio Francuz. Oh, dane i dane i dane. Sada svi gorštaci misle, da su svi Rusi prosjaci. Tako mi Jupitra! Ne bi imali ni krpe na sebi, da im ja nisam pribavio. I prostom svijetu napripovijedao sam se svakojakih priča i anegdota! Pripovjedit ću vam već, kad dodjete starome Lurganu. Imat ćemo — oh — dosta za cijelu jednu noć! To je pero za kapu nama obadvojici! Da, i dali su mi svjedodžbu. Upravo divna šala. Trebali ste ih vidjeti u Zadružnoj banci, kako su se identificirali. Hvala svemogućem Bogu, da ste sačuvali njihove spise! Sada se mnogo ne smijete, ali ćete se već smijati, kad ozdravite. Ja odavde idem ravno na željeznicu. Dobit ćete svakojakih priznanja za svoju Igru. Kada ćete doći? Vrlo smo ponosni na vas, iako ste nam dosta briga zadali. Osobito Mahbub«.

»Da, Mahbub; a gdje je on?«

»Prodaje konje ovdje u blizini, dakako«.

»Ovdje! Zašto? Govòri polagano! Još mi je slaba glava«.

Babu plaho zaškilji na svoj nos. »Vidite, ja sam bojažljiv čovjek i ne volim nositi odgovornosti. Vi ste bili bolesni, a ja nisam znao, vraže, gdje su ti spisi i koliko ih je. Tako sam, čim sam došao ovamo, privatno brzojavio Mahbubu — bio je u Meerutu radi utrkâ — i javio mu, kako stvari stoje. On stiže ovamo sa svojim ljudima, sastade se s lamom, a kasnije mene nazva grubo ludjakom«.

»Ali zašto, zašto?«

»To se i ja pitam. Ja sam samo spomenuo, da bih za slučaj, da je netko ukrao spise, trebao valjana, hrabra čovjeka, koji bi ih opet natrag ukrao. Vi vidite, da su spisi od goleme važnosti, a Mahbub Ali nije znao, gdje ste«.

»Zar da Mahbub Ali krade u kući Sahibinoj? Ti si lud, Babu«, otrese se Kim srdito.

»Trebao sam spise. Pomisli, da ih je ona ukrala? To je bila samo praktična jedna sugestija. Vama se ne svidja?«

Jedna domaća poslovica, koja se ne može ponoviti, izrazila je Kimovo veliko negodovanje.

»Neka«, — Hurree slegne ramenima — »o ukusu se ne da raspravljati. I Mahbub je bio vrlo srdit. Prodavao je konje ovdje unaokolo i kaže, da je stara gospodja zbilja prava gospodja i da se ne bi ponizila do tako nepoštene stvari. Meni je svejedno. Dobio sam spise, i drago mi je bilo, što sam imao Mahbubovu moralnu pomoć. Kažem vam, da sam bojažljiv čovjek i tako to već biva, što se više bojim, to u veći škripac zapadam. Zato mi je bilo milo, što ste sa mnom došli u Chini, i drago mi je, da je Mahbub bio ovdje u blizini. Stara je gospodja katkada vrlo gruba sa mnom i mojim lijepim pilulama«.

»Allah, smiluj se!« klikne Kim, naslonjen na lakat i raspoložen. »Čudna si ti životinja, Babu! A

taj je čovjek putovao — ako je uopće putovao — sâm s orobljenim i srditim strancima!«

»Oh, nije to bilo ništa, kad su me prestali tući, ali da su se spisi izgubili, stvar bi postala vrlo ozbiljna. I Mahbub me je skoro tukao i bez kraja i konca razgovarao se s lamom. Unapredak ću prionuti čvrsto uz etnološka istraživanja. A sada zbogom, Mister O'Hara! Ako se požurim, mogu još uhvatiti vlak, koji u 4 s 25 m p. p. ide u Umballu. Zgodno će biti, kad budemo cijelu stvar pripovijedali kod gospodina Lurgana. Izvijestit ću službeno, da je vama bolje. Zbogom, drago momče, i ako drugi put budete uzrujani, nemojte se, molim vas, služiti muslimanskim izrazima, kad idete u tibetskom ruhu«.

Rukovao se dvaput s Kimom — pravi Babu od glave do pete — i otvorio vrata. Čim je sunce došlo na njegovo još slavodobitno lice, pretvorio se opet u čednoga nadriliječnika iz Dacce.

»Okrao ih je«, pomisli Kim i zaboravi, da je i sam imao udjela u igri. »Nadmudrio ih je. Lagao im je kao pravi Bengal. Oni mu dadoše *chit* (svjedodžbu). Izvrgava ih ruglu uz vlastitu životnu opasnost — ja poslije onih hitaca iz samokresa više nikako ne bih bio k njima sišao — a onda kaže, da je bojažljiv čovjek. A on i jest bojažljiv čovjek. Moram opet van u svijet«.

U početku su mu zaklecale noge kao trošni kamiši, a obilje zraka, puna jakoga sunca, omamilo ga je. Čučnuo je uz bijeli zid, dok mu je duh premetao događaje dugog onog putovanja na dooli, mislio na lamino slabost, i sada, kad nije bilo poticaja za razgovor, došla je na red i samilost prema samom sebi, za što je — poput svih bolesnika — imao dosta razloga. Oslabljeni mozak odvraćao se od svega vanjskoga, kao što se mladi, nažuljani konj, jedanput zastravljen, boji ostruga. Bilo je dosta, više nego dosta, što plijen iz *kilte* nije bio više uza nj, u njegovim rukama, u njegovu posjedu. Kušao je razmišljati o lami, čuditi se, zašto je zapao u potok

— no veličina svijeta, kakva mu se ukazala kroz vrata predvorja, pomela je slijed njegovih misli. Iza toga je gledao stabla i prostrana polja, slamom pokrite kolibe, koje su se sakrivale iza žita; gledao je stranim očima, nesposoban, da shvati veličinu i razmjer i svrhu stvari. Buljio je tako valjda pola sata. Osjećao je za sve to vrijeme, iako to nije mogao da iskaže riječima, da je njegova duša izišla iz veze sa svojom okolinom, kao nazubljeno kolo, sámo, bez veze sa strojem, na stranu, u kut odloženo i nezaposleno zupčasto kolo kojeg jeftinog beheenskog čovjeka, koji cijedi šećer. Blagi je lahor pirio nad njim, papige su kriještale, buka iz prepune kuće iza njega — prepiranje, zapovijedi i ukori — sve je to udaralo u gluhe uši.

»Ja sam Kim. Ja sam Kim. A što je Kim?« ponavljala mu je duša bez prestanka.

Nije htio plakati — nikada u životu nije bio manje raspoložen da plače — no iznenada su mu po nosu kapale glupe suze — i on osjeti sa skoro osjetljivim kucajem, kako se kotači njegova bića opet vežu uz spoljašnji svijet. Stvari, koje su mu još čas prije prolazile ispred oka, a da nisu imale nikakva značenja, uskladile su se sada i primile pravo značenje. Ceste su bile zato, da se po njima hodi, kuće, da se u njima živi, stoka, da je čovjek goni, polja, da se obrađuju, a muškarci i žene, da se s njima razgovara. Sve to bilo je zbiljsko i istinito, postavljeno čvrsto na noge; bilo je sve sasvim razumljivo — srž od srži, ni više, ni manje. Stresao se kao pas, kojemu je muha uletjela u uho, i polagano izađe na vrata. Sahiba, kojoj su pažljive oči dojavile to kretanje, reče: »Neka samo ide! Ja sam učinila svoje. Majka Zemlja mora učiniti ostalo. Kad se Sveti povrati od svoga razmatranja, recite mu«.

Pola milje daleko, na malom brežuljku, koji je bio kao neko izgledište na uzorane ravnice, stajala su ispred mlade smokve jedna volovska kola. Kapci Kimovih očiju, okupani u blagom zraku, ote-

ščali su, kad se približio ovome mjestu. Zemlja je bila dobra, čista prašina — ne mlada zelen, koja je tek što se rodi, već na putu prama smrti, — već prašina, puna nade, koja u sebi krije sjeme svega života. Osjećao ju je medju svojim nožnim prstima, milovao ju svojim dlanovima, te se zglob po zglob, uz razbludan uzdah, mladić ispružio cijelom svojom duljinom u sjeni drvenih taljiga. A Majka je Zemlja bila vjerna kao i Sahiba. Prodahnula ga je, da mu vrati ono, što je izgubio, ležeći tako dugo u postelji, daleko od njenih blagorodnih struja. Glava mu je nemoćno ležala na grudima Zemlje i njegove se otvorene ruke bile predale njenoj snazi. Iznad njega stablo s mnogo izdanaka, a kraj njega mrtvo, ljudskom rukom slupano drvo taljigâ znali su, što on traži... Samo on nije znao. Sate i sate ležao je ovako u snu, dubljem no ikada.

Podveče, kad je sav obzor bio prašinom zamutilo stado, koje se vraćalo s paše, približio mu se lama i Mahbub Ali; obojica tihim i opreznim korakom, jer su im u kući bili rekli, kamo je Kim pošao.

»Allah! Kakva je to ludost, ležati tu na otvorenu polju!« promuca konjski trgovac. »Mogao je sto puta biti ustrijeljen — no ovo nije granica«.

»A!«, reče lama, ponavljajući uvijek istu priču — »nikada nije bilo ovakvoga chele. Umjeren, ljubezan, mudar, prijazna raspoloženja, veseo putem, ne zaboravljajući nikada ništa, učen, istinit i uljudan. Velika je njegova nagrada«.

»Kako rekoh — ja poznajem dječaka«.

»A je li uvijek imao sva ta svojstva, koja sam spomenuo?«

»Neka od njih — no dosad još nisam našao takav Crveni Šešir, koji bi ga učinio prekomjerno istinoljubivim. Sigurno su ga dobro njegovali«.

»Sahiba ima zlatno srce«, primijeti lama ozbiljno. »Drži ga, kao da joj je rodjeni sin«.

»Hm! Čini se, da to pola Hinda radi. Htio sam samo vidjeti, nije li se dječaku što dogodilo i da li

se opet može slobodno kretati. Kako znaš, ja i on bili smo davnašnji prijatelji već u onim prvim danima našega zajedničkog hodočašćenja«.

»To je veza medju nama«. Lama sjedne. »Došli smo do svršetka hodočašća«.

»Sebi ne možeš zahvaliti, što nije već prije tjedan dana došlo do konačnog svršetka. Čuo sam, što ti je Sahiba rekla, kad smo te nosili gore na krevet«. Mahbub se nasmije i pogladi svoju nanovo obojenu bradu.

»U ono doba razmišljao sam o drugim stvarima. Hakim iz Dacce trgnuo me je iz mojih razmatranja«.

»Inače« — rekao je to iz pristojnosti u pashtanarječju — »bio bi ti dovršio svoje meditiranje u sparnoj strani pakla, jer si nevjernik i krivobožac uza svu svoju djetinjsku bezazlenost. Ali sada, Crveni Šeširu, što da se radi?«

»Još ove noći« — riječi su dolazile polagano i podrhtavajući pobjedonosno — »još ove noći bit će oslobodjen svih ljaga grijeha, kao što sam i ja, siguran kao i ja, da je, oslobodjen Kola Zemskih Dogadjaja, kad jednom ostavi ovo tijelo. Imam znak«, lama položi svoju ruku na rasparanu sliku u svojim njedrima — »da je moje vrijeme kratko odmjereno; no njega sam oslobodio za sve njegove godine. Sjeti se, došao sam do saznanja, kako sam ti prije tri noći rekao«.

»Bit će istina, da sam *sufi* (slobodan mislilac)«, pomisli u sebi Mahbub — »kako je to rekao Tirahsvećenik, kad sam oteo ženu njegova bratića; jer ja tu sjedim i rastapam se u bogohuljenju, kako se ne da ni zamisliti... Sjećam se one priče. Poslije toga on dakle ide u Jannatu l'Adu (vrtovi Edena, raja). Ali kako? Hoćeš li ga ubiti ili utopiti u onoj čudesnoj rijeci, iz koje te je Babu izvukao?«

»Nisu me izvukli iz nikakve rijeke«, odgovori lama priprosto. »Zaboravio si, što se dogodilo. Našao sam je prosvjetljenjem«.

»Ah, da. Istina!« promuca Mahbub napola srdit, a napola veseo. »Zaboravio sam pravi red, kojim se sve dogadjalo. Ti si našao svoju rijeku prosvjetljenjem«.

»A da bih ja kome život oduzeo, nije samo grijeh, već pravo ludilo. Moj mi je chela pomogao do Rijeke. Njegovo je pravo, da se očisti od grijeha — zajedno sa mnom«.

»Da, njemu treba čišćenja. Ali kasnije, starče, kasnije?«

»Pa od kakve je to važnosti? Zajamčen mu je *Nibban* (Nirvana), pošto je prosvijetljen, kao što sam i ja«.

»Dobro si rekao. Bojao sam se, da bi mogao jahati konja Muhamedova i odletjeti«.

»Ne — on mora dalje putovati kao učitelj«.

»Aha! Sada razumijem! Ovo je pravi put za ždrijebe. Svakako, on mora putovati kao učitelj. A da ga slučajno država hitno treba kao pisara?«

»I za to je spremljen. Stekao sam zaslugu, što sam davao milodare za njegovo dobro. Dobro djelo ne gine. Pomogao mi je u mom traženju. A ja sam pomogao njemu u njegovu traženju. Pravedno je Kolo, o, konjaru sa Sjevera. Neka bude ili učitelj ili pisar — svejedno je. Na svršetku bit će oslobodjen. Sve ostalo puka je tlapnja«.

»Svejedno? A treba da poslije šest mjeseci bude sa mnom iza Balkha! Dolazim, hvala onom piletu Babu-u, s deset sakatih konja i s tri plećata čovjeka, da bolesnoga dječaka silom odvedem iz kuće jedne stare blebetuše. Medjutim, čini se, da gledam, kako se jedan mladi Sahib diže u — sâm Allah znade — kakvo nebo krivobožaca uz pomoć stare Crvenkape. A i ja sam neki igrač u Igri, i to ne makar kakav! No stari ludjak voli dječaka, pa tako moram i ja da se pokažem razborito lud«.

»Kakva je to molitva?« upita lama, dok je Mahbub gundjao u grubom pashta-narječju u svoju crvenu bradu.

Svršetak traženja

»Svejedno; a sada mi je lakše pri duši, kad znadem, da dječak, iako mu je zajamčen raj, ipak može da stupi u vladinu službu. Moram k svojim konjima. Mrači se. Nemoj ga buditi. Nije mi stalo, da čujem, kako te zove učiteljem«.

»Ali on *jest* moj djak. A da što bi drugo i bio?«

»Pripovijedao mi je«. Mahbub uguši nastup zlovolje i ustade smijući se. »Nisam sasvim tvoga mišljenja, Crveni Šeširu — ako te ovakva sitnica uopće zanima«.

»Ništa zato«, uzvrati lama.

»Mislio sam to. Zato ne će škoditi, ako tebe, bezgrešnoga, novoopranoga, koji si sve do sandala utonuo u vodu, nazovem dobrim čovjekom — veoma dobrim čovjekom. Proveli su u razgovoru sada četiri-pet večeri i premda sam samo konjski trgovac, mogu ipak razaznati i razlikovati svetost od konjskih nogu, kako se to kaže. A mogu vidjeti i to, kako je naš Prijatelj svega Svijeta najprije stavio svoju ruku u tvoju. Budi dobar s njim i dopusti mu, da se vrati u svijet kao učitelj, kad mu budeš — okupao noge, ako je to pravi lijek za ždrijebe«.

»A zašto ne bi i ti slijedio Put i tako pratio dječaka?«

Mahbuba zaprepasti uzvišena drskost toga pitanja, na koje bi s onu stranu granice odgovorio udarcem. No doskora je njegova svjetska duša primila stvar sa šaljive strane.

»Polako — polako — uvijek samo korak po korak, kao što je šepavi hat prešao preko zapreka u Umballi. Možda ću kasnije doći u raj — imam malo poslova ovuda okolo — velike ponude — a dugujem ih tvojoj bezazlenosti. Ti nisi nikada lagao?«

»A zašto bih lagao?«

»O, Allah, čuj ga! On pita *zašto*, u ovom tvome svijetu! Ni zla kome učinio?«

»Jedanput — s jednom peraljkom — prije nego što sam postao mudar«.

»Tako? Tim bolje o tebi mislim. Tvoje su pouke dobre. Odvratio si s puta nepravde jednoga čovjeka, koga poznajem«. Pri tome se grohotom nasmije. »Došao je ovamo s gotovom namjerom, da izvrši *dacoity* (nasilnu provalu u kuću). Da, htio je sjeći, robiti, ubiti i odnijeti, što bi mu se prohtjelo«.

»Velika ludost!«

»O, i crna sramota pored toga! Tako je mislio, kad je vidio tebe i još nekoliko drugih, što muških, što ženskih. Ali je odustao od toga; a sada ide, da izmlati jednoga velikog gojaznog Babua«.

»Ne razumijem«.

»Očuvao te Allah od toga razumijevanja! Neki su ljudi jaki znanjem, Crveni Šeširu. No tvoja jakost još je veća. Sačuvaj je — a mislim, da ćeš i sačuvati. Ako ti dječak ne bude dobar sluga, otrgni mu uši«.

Pathan zakvači svoj široki bokhariotski pojas i otidje u suton, dok se lama spustio sa svojih oblaka bar toliko, da je pogledao za širokim ledjima«.

»Ovoj osobi nedostaje uljudnosti i daje se varati sjenom spoljašnjosti. No, on je dobro govorio o mom cheli, koji će sada dobiti svoju nagradu. Izreći ću molitvu! . . . Probudi se, sretniče nad svim ostalima, od žene rodjenima. Probudi se! Našli smo je!«

Kim se polagano izdizao iz svojih dubokih virova; lama je pratio njegovo lagodno zijevanje, zapucketavši prstima, da odagna zle duhove.

»Spavao sam sto godina. Gdje? Sveti, jesi li već dugo ovdje? Izišao sam, da te tražim, ali« — nasmije se pospano — »zaspao sam na putu. Sada mi je sasvim dobro. Jesi li jeo? Podjimo do kuće. Mnogo je dana prošlo, što te nisam dvorio. A Sahiba te je dobro hranila? Tko je tr'o tvoje noge? Što je sa slabošću, trbuhom, zatiljkom i kucanjem u ušima?«

»Prošlo je — sve je prošlo. Zar ti ne znaš?«

»Ja ništa ne znam, samo to, da te nisam vidio cio jedan vijek. Što bih imao znati?«

»Čudno, da saznanje nije doprlo do tebe, kad su sve moje misli išle k tebi«.

»Ne mogu ti vidjeti lica, ali glas ti zvuči kao gong. Je li te Sahiba svojim kuhanjem pomladila?«

Gledao je oštro u laminu spodobu, kako je prekrštenih nogu mirovala i kao ugljen crna ocrtavala se spram svijetla limunasto-žute boje. Ovako sjedi kameni Bodhisat, koji, kao samodržac, gleda dolje na okretaljke u muzeju u Lahoru.

Lama je ostao miran. Obavila ih blaga, zadimljena tišina indijske večeri; čulo se samo kuckanje tespilja i slab odjek Mahbubovih koračaja, koji su se gubili u daljini . . .

»Čuj me! Nosim ti velike vijesti!«

»Ali daj, da . . .«

Duga se žuta ruka ispruži i naloži mir. Kim podvije poslušno noge pod rubove svoje odjeće.

»Čuj me! Nosim ti vijesti! Traženje je dovršeno. Sada dolazi nagrada . . . Ovako je bilo: Kad smo bili u bregovima, živio sam od tvoje snage, dok se mlada grana nije savila i gotovo prelomila. Kad smo izašli iz bregova, bio sam u brizi za te i još za drugo, što sam krio u svome srcu. Ladja moje duše nije imala smjera; nisam mogao da gledam u uzrok stvari. I tako sam te posve ostavio onoj kreposnoj ženi. Nisam uzimao hrane. Nisam pio vode. I još uvijek nisam vidio Puta. Navaljivali su na mene s hranom i vikali pred mojim zatvorenim vratima. I zato sam se premjestio u jamu ispod jednoga stabla. Nisam uzimao hrane. Nisam pio vode. Sjedio sam u razmatranju dva dana i dvije noći, bistreći svoj duh; udisao sam i izdisao na propisani način . . . Druge noći — tako mi je velika bila nagrada — odijelila se mudra duša od ludoga tijela i počela se slobodno kretati u zraku . . . Nikada prije nisam to postigao, iako sam već često bio na pragu toga. Promisli, jer to je čudo!«

»Uistinu čudo. Dva dana i dvije noći bez hrane! A gdje je bila Sahiba?« reče Kim tiho samome sebi.

»Da, moja duša kretala se slobodno i, kružeći kao orao, vidjela je u istini, da nema tu ni Teshoo-lame, ni druge kakve duše. Kao što se kaplja vuče prama vodi, tako je i moja duša išla prema onoj Velikoj Duši, koja je iznad svih stvari. U tom času, prosvijetljen razmatranjem, vidio sam cio Hind, od Ceylona u moru sve do bregova i svoje vlastite šarene planine kod Such-zena. Vidio sam svako polje, svako selo do sitnice, gdje smo se ikada odmarali. Vidio sam ih sve najedanput i u isto vrijeme, jer su bili u nutrašnjosti duše. Po tome sam znao, da se duša digla iznad tlapnje o vremenu, prostoru i stvarima. Po tome sam saznao, da sam oslobodjen. Vidio sam te, gdje padaš nizbrdo pod onim krivoboščem — u isto vrijeme, na istom mjestu, u mojoj duši, koja se, kako sam rekao, dotakla Velike Duše. Vidio sam dolje gdje leži ludo tijelo Teshoo-Lame i gdje hakim iz Dacce kleči kraj njega i viče mu u uši. Nato je moja duša ostala sasvim sama, pa nisam vidio ništa, jer sam bio u svemu, pošto sam dostigao Veliku Dušu. I razmatrao sam tisuću i tisuću godina, bez strasti, sasvim svijestan o uzrocima svih stvari. Onda neki glas viknu: ‚Što će biti od dječaka, kad ti umreš?' I potresao sam se u sebi od samilosti za tebe. I rekoh: ‚Povratit ću se svome cheli, da ne bi izgubio Put'. Poslije toga se otrgla moja duša, koja je duša Teshoo-lame, od Velike Duše uz veliko opiranje, čeznuće, boli i samrtne muke, koje se ne mogu opisati. Kao jaje od ribe, kao riba od vode, kao voda od oblaka, kao oblak od gustoga zraka: tako se otkinula, tako je odskočila, tako se odvukla, tako se isparila duša Teshoo-lame od Velike Duše. Onda viknu neki glas: ‚Rijeka! Pazi na Rijeku!' I pogledao sam dolje na cijeli svijet, koji je bio onakav, kakova sam ga vidio prije — jedan u vremenu, jedan u prostoru — i do svojih sam nogu jasno vidio Rijeku Strijele. U tom času duša mi je bila zaprijećena nekim zlom, od kojega još nisam bio posve očišćen; zlo mi se sleglo na ruke i obavilo mi se oko

struka; ali sam ja to odbacio i srnuo napred kao orao u svom letu do mjesta, gdje je bila Rijeka. Radi tebe odgurnuo sam svijet za svijetom. Ispod sebe vidio sam Rijeku — Rijeku Strijele; spustio sam se i voda se nada mnom sklopila. I gle! Bio sam opet u tijelu Teshoo-lame, no čist od grijeha, a hakim iz Dacce dizao je moju glavu iz voda Rijeke. Ovdje je! Iza mango-gajića — baš ovdje je moja Rijeka!«

»Allah Kerim! Oh, kako je to bilo dobro, da se Babu našao u blizini! Jesi li se vrlo smočio?«

»Nisam se na to ni obazirao? Sjećam se, hakim se brinuo za tijelo Teshoo-lame. Izvukao ga je svojim rukama iz svete vode, a kasnije je došao onaj tvoj trgovac sa Sjevera, s nosiljkom i s ljudima i oni su tijelo položili na taj krevet i odnijeli ga u kuću Sahibinu«.

»A što je Sahiba rekla?«

»Bio sam u razmatranju, pa nisam čuo. Time je traženje dovršeno. Radi zasluge, koju sam stekao, našla se Rijeka Strijele ovdje. Izbila je pred našim nogama, kako sam bio rekao. Našao sam je. Sine duše moje; silom sam otrgnuo svoju dušu natrag s praga oslobodjenja, da tebe oslobodim od svih grijeha — kao što sam ja oslobodjen i bezgrešan. Pravedno je Kolo! Naše je oslobodjenje zajamčeno. Dodji!«

Prekrstio je ruke na krilu i smiješio se, kao što se može smiješiti čovjek, koji je stekao spasenje za sebe i za onoga, koga ljubi.

Prevela *Mila Ratković.*